

UKDE KİTAPLIĞI: 47
MARAŞ TÂRİHİ SERİSİ: 19

Editör:

Yaşar ALPARSLAN
Serdar YAKAR

Görsel Yönetmen:

Alaaddin ORÇAN

Baskı – Cilt:

FA AJANS
0.344 2350274 – 2353775

Kapak Tasarım:

H. İbrahim TOKLU

Sayfa Düzeni

Recep US

Baskı Tarihi :

1. Baskı 1989/Antakya - 2. Baskı Mayıs – 2008

Yazışma Adresi:

Vefa Kitap Kırtasiye
İsmetpaşa Mah. Borsa Cad. Buket Sitesi Altı
No 17/C KAHRAMANMARAŞ

UKDE

1865-1866 KÜRTDAĞI, CEBEL-İ BEREKET
KOZANOĞLULARI İSYANI VE GÜNEYDEKİ

AŞİRETLERİN İSKÂN LARI

Bekir Sami BAYAZIT

KAHRAMANMARAŞ

2008

İÇİNDEKİLER

TAKDİM.....	7
GİRİŞ.....	17
I. BÖLÜM	21

1865 – 1866 yıllarında Aşiret ve ailelerin sosyal ve ekonomik yapı ve yaşantıları – Akrabalıkları, isyanda davranışları - İskân ve sonuçları, isyan ve İskân harekâtındaki politik yön ve tarih araştırmacılarının isyan ve iskân hakkındaki görüşü

II. BÖLÜM	69
-----------------	----

Kozan seferinin mebadisi (eveliyatı, sebepleri ve amaçları) başlığını taşıyan, Ahmet Cevdet Paşa'nın MA-RÛZÂT adlı eserinin Dr. Yusuf Hallaçoğlu tarafından Türkçeye sadeleştirilmiş olarak yazılan kitabın 113. saifesinden başlayarak Fırka-i İslahiyye ile İskenderun'a azimet olduğu başlığını taşıyan 131. saifesinden 188. saifesine kadar olan kısmın öz Türkçeye sadeleştirilmiş olarak yazılmış şeklidir. Ma'rûzât adlı eserin III. ve IV. cüzdanlarını kapsamaktadır.

III. BÖLÜM	155
------------------	-----

Ekler bölümüdür. Bu bölümde 1865-1866 yıllarında Çukurova - Kozan – Kadirli – Ceyhan – Bahçe – Payas – Kahramanmaraş – Antakya – Belan – Hassa - Kırıkhan ve Reyhanlı'da olaylara karışmış aile ve aşiretlerin soyundan gelenlerle yapılan röportajlara yer verilmiş ve bu aile, aşiretler hakkında kaynaklara dayanılarak bilgiler verilmiştir.

TAKDİM

Yıllar evveli bu eseri okumuştum. Bu eser bende heyecan yaratmıştı. Zira bu eser benim memleketim ile alâkalı idi. Bazı Dulkadire bağlı aşiretlerle ve bunların iskânı ile alâkalı idi.

Maraş'ın tarihini aydınlatıyordu. Aşiret karakter milletimin târihi seyrini veriyordu. Aşiret olmanın artı ve eksilerini ortaya koyuyordu. Yerleşimin ne mânaya geldiğini gösteriyordu. Yerleşmemenin de devlete, millete, aşirete nelere mal olacağını belirtiyordu.

Kitabın bir çok kaynağını yıllar evelinden okumuştum. Hassaten Cevdet Paşa'nın Ma'rûzât ve Tezâkir'ini. Yusuf Halacoğlu'nu. Faruk Sümer'in Oğuzlar'ını vs.

Fakat bu eser biraz başka idi. Bu eser benim muttali' olduğum bir çok eserleri içine kattığı gibi yazarın aileden edindiği bilgileri, kendi müşâhedelerini, tesbitlerini içine katıyordu. Zira yazar, yörenin insanı idi. Bayazıtlı ailesindendi. Beydi. Bilgiliydi. Aileden gelme bir karakteri vardı. Merak arzu dahilinde kendini konuya vermişti. Çok iyi neticelere ulaşmıştı. Yörenin târihini aydınlatmıştı. Yörenin târihine bir çok konuda açıklık getirmişti.

Kitabı okumakla beraber edinmemiz geç oldu. Edindikten sonra da bizde bastırma arzusu doğdu.

Belediye'ye götürdük, fotokopi bir nüsha koyduk, basılır diye bekledik, bir netice çıkmadı.

Bu defa da bizde bir bastırma arzusu doğdu. Serdar Yakar Bey'den Bekir Sami Bayazıt Beyle temas kurup konuyu takip etmesini istedik. Allah lutfetti. O vesile oldu. Buluştuk. Kitabı bastırmak için arzû, irâde ortaya koyduk. Başka tâlipler de vardı, bizi tercih etti. Biz de kabul ettik. Severek de bastırıyoruz.

Türk târihinin en büyük meselesi milletimizin aşiret kalma arzusudur. O aşiret kalmak ister. Aşiret kalmak onun karakterine uygundur. Çünkü o basit ve hür yaşamayı sever. Basitlik onun hürriyet duygusunu besler. Bağımsızlığı onda karakter haline getirir. Böyle bir millet için yıldızlar altında, yaylada dünyadan âzâde yaşamak en büyük zevktir.

Ayrıca aşiret yaşamak, yaylalarda vakit geçirmek çoğalmanın şartlarını oluşturur. Soğuk, serinlik her şey için sağlık sebebidir. Şimdiki adıyla mikrobun kırılma şerâtıdır. Yazın siz, hayvanınız yaylaya çıkarsanız hayatta kalırsınız. Az hasta olursunuz. Çocuklarınız sağlıklı büyür. Az ölür. Hayvanlarınız sağlıklı kalır. Çoğalır, iyi bir geçim sebebi olur. Sermâye oluşturur. Sizi besler.

Geçmiş zaman yaşaması zordur. Fazla nüfus en lüzumlu, en gerekli şeydir. Hastalık çoktur. Çocuk ölümü fazladır. Savaş çok olur. Devlet gücünü yaygınlaştırmak zordur. Güvenlik daha çok size kalır. En az on doğumun dağ şartlarında bile beş altısı ancak elinizde kalır. Onun için "gurkun cücüğü baharda sayılır" denilir. Tabîi şartlarda zayıf bünyeliler elenir, çeker gider. Ölür. Dayanıklılar kalır. Kalan da onun için çok yaşar. İş tutar. İş üretir. Güçlü olur. İnsan gücünde o günün şartlarında en gerekli unsurdur.

Onun için Türkün en sevdiği şey yaylaktır. Aşiret hayâtıdır. Türk yaylakta kalmak için her şeyi yapar. Kırılmayı göze alır. Savaşır. Türk sıcağı sevmez. Süzersen kaçır. O kışın kar tutmayan yerde yaşamalıdır, olmalıdır.

Yazın yaylakta. Yaylakta hayvanlarını yaymalıdır. Sağmalıdır. Sütünü içmelidir. Hayvanının sütüne bağlı gıdalarla beslenmeli, hayatını idâme ettirmelidir. Yaradanının ona bahsettiği hususi ahlak budur.

Hatta Türkün fetihlerinde yön, strateji ortaya çıkartan bir de bu karakteridir. Balkanlara yönelişin temelinde bir de bu karakter bu ihtiyaç âmildir. Anadolu da ve Balkanların orta yerlerinde temerküz bir de bu sebebedir. Maraş'ın aşiret yurdu olmasında sahip olduğu bu özellik en büyük câzibe sebebidir.

Ama devlet ne yapsın? Devleti idâre eden ne yapsın? Aşiret, aşiret kalınca bu defa bir çok olumsuzluklar ortaya çıkar. Şimdi biraz bunları açalım:

Aşiret dağda, kırsalda kalırsa sanatsız kalır. Tek bildiği şey hayvancılık olur. Bu bir yerde iptidâiliktir. Dost vardır düşman vardır. İhtiyaçlar vardır. Sanat da gereklidir. Üretmek, âlet ihtiyâcını gidermek gerektir. Bir tek hayvancılıkla hayatı götürmek doğru değildir. Hayâtın gerçeğine aykırıdır.

Hep dağda kalmak eğitimsiz kalmak demektir. İptidâileşmek, basitleşmek demektir. Vahşileşmek demektir. Eğitimsiz kalırsanız hak hukuk bilmezsiniz. Bu defa işi çapulculuğa verirsiniz, buldurursunuz. Eşkiyâ kesilirsiniz. Halbuki eğitim gereklidir. Hassaten de evvela din eğitimi gereklidir. Din size helalı haramı belletir. Sizi hak hukuk insanı yapar. Ahlakîliğe yöneltir. Terbiyeye ulaştırır.

Zaman eski zamandır. Devletin, konar göçere eğitim verme şansı yoktur. Sonra verse ne verir. En nihâyet bir imam tayin eder. Onun da konar-göçer aşirete vereceği ne olacaktır?

Hele hele diyelim yeni Müslüman olmuşsunuz. Tam İslâmı bilmiyorsunuz. Her şeyin istismarcısı vardır. Adam gelir size geçmişinizi hafifçe İslamlaştırır. İslâmı da birazcık

sulandırır. Bununla da olur der. Bu hakîkisi der. Rahatlığı, çıkarınıza uygun olanı size din diye sunar. İnsansınız ucuzu, keyfiligi, menfaatı seversiniz. Ona din diye sâhip olursunuz. İşinize de gelir. Aşiretsiniz. Sizi zora sokmaz. Sizden bir şey istemez. İstese de önemli değildir. Bir de güven verir. Siz de şşşşş işi götürürsünüz. Hatta birde sizin gibi olmayanı suçlarsınız.

Halbuki dînin peygamberi, dört büyüğü, ashâbı, aşeresi bir yerdedir. Siz başka yerde.

Evet ucuzculuk en fazla aşiretlerin iltifât ettiği şeydir. Tefrika sebebidir. İrtidaddır. İnhiraftır.

Aşiretsiniz. Eğitiminiz yerli yerinde değildir. Basit insansınız. Vahşete yönelirsiniz. Eşkîyâ kesilirsiniz. Hayvan sürüsü götürürsünüz. Yol boyu zarar verirsiniz. Sizin iki kuruşluk menfaatınız için elin bir yıllık emeğini zâyî' edersiniz. İskan edilip emek ortaya koyan, üreten, sizi devlete şikâ'yet eder. Devlet onu korumak mecbûriyetindedir. Zira ondan vergi alıyordur. En fazla sanatkara, sâbite, üretene ihtiyâcı vardır. Korumazsa devlet biter. Devlet devlet olmaktan çıkar. Velhasılı aşiretiniz varsa devletseniz tükenmez derdiniz var demektir.

Aşiretsiniz. Geçmişten gelen bazı huylarınız vardır. Çapulculuğu seversiniz. Yerleşmeden, tam din eğitimi almadan, devlet baskısı görmeden bu işten zor geçersiniz. Dağa çıkar, eşkiyalık yapar, tembel yaşarsınız. Yazı bekler, biri eker diker siz baskın yapar onu yağmalar onunla avantadan geçinirsiniz. Hele de biri sizi dağda organize ederse kırk haramiler olunur. Tam keyf yaşarsınız. Artık can korkusundan insanlar size istemeden getirir verir. Siz düzende sağlamazsınız. Toplumdan hiç vermeden alırsınız.

Siz aşiretsiniz. Az eğitim almışsınız. Din diyânet bilmezsiniz. Aşiretler arası bildiğinizi yaparsınız. Kendi aşiretiniz içinde iç hukuk uygularsınız. Çapulculuğu içerde yapmaz dışarıda olabildiğince yaparsınız. Bu defa aşiretten

devlete geçemezsiniz. Bir birinizi yer durursunuz. Düşmana karşı büyük güç ortaya koyamazsınız. Nasıl olsa bir gün karşınıza bir büyük güç ortaya çıkar. O da sizi bir bir yer bitersiniz.

Aşiretsiniz. Eğitim alamazsınız. Dünyâyı ta'kip edemezsiniz. Dünyâda sanayî inkılabı olur bilemezsiniz. Onun için Osmanlı Mısır orduları karşısında yenilince devletten aşirete geçeceğiz diye çığlık atarsınız. Keyf olursunuz. Sevinirsiniz. Kiminiz Gavur dağı kesersiniz. Eşkiyâlıkla geçim yaparsınız. Kiminiz İslahiye çukurunu tutarsınız. Maraş'tan İslâhiyeye adam, kervan geçirmezsiniz. Avanta geçim yaparsınız. Üreteni ürettiğine pişman edersiniz. Kiminiz işi daha ileri götürür. Hacıları soyarsınız. İnsanların dînî ibâdetini engellersiniz. Bu parayı da huzûru kalble yersiniz. Gûya geçim yaparsınız.

Aşiretsiniz. Toplumda devlet şartı ne bilmezsiniz. Eğitimsizsiniz. Asker vermezsiniz. Asker üstüne gidersiniz. Disipline girmezsiniz. Disiplin bozarsınız. Askere olan ihtiyacı fazlalaştırırsınız.

Dünya değişir, milliyetçilik çağı başlar. Devletin, Osmanlının askere olan ihtiyacı artar. Siz asker vermezsiniz. Bir de düzen bozarak askere olan ihtiyacı artırırsınız.

Bölgeniz kapalı kutu. A'yansınız. Devlet içinde devletsiniz. Paşa, vali bilmezsiniz. Tâ'yin edilirse koymazsınız. İmtiyazları istismâr edersiniz. Vergiyi siz toplar yer, Osmanlıya vermezsiniz.

Lafi uzatmayalım. Bunlar eğitim verilemeyen, almıyan aşiretlerin çıkardığı problemler. İşin aslı asâyîş problemi çıkarmak, yol emniyeti bırakmamak, kendi başına hareket etmek. Merkezî sisteme girmemek, â'yanlaşmak, vergi toplamak, kendin yemek. Haseten asker vermemek. Çağı görmemek. Çağa intibakta devleti zora sokmak.

Böyle olunca da Osmanlı bölgeye âniden asker çıkartır. Bölgeyi kontrol altına alır. Beylik dâvâsında olan nicelerini sürer. Topa tutar, kırar vs. Veya çoğunluk yerleşmeyi kabûl eder. Güç verir. Asker verir, at verir. Toprağını alır. Yerleşimi kabûl eder. Yeni yerleşim yerleri ortaya çıkar. Bâzı yerleşim yerleri olduğundan fazla büyür.

Bunun getirileri olmakla berâber götürüleri de olur. Getirisi merkez disiplin altına alınır. Yollar açılır. Asker alınır olur. Osmanlı bitti bize beylik yolu gözükte diyenler kalmaz.

Aşiretler toprak sâhibi olur. Toprağa yabancıdır. Onu çevresinden öğrenmeye başlar. Çiftçilik beller. Ekme, dikme öğrenir. Kısmen hayvancılık, kısmen zirâatçılık yapar olur. Bölgesinde sanat icrâ ediliyorsa çocuğunu sanata verir. Artık sanata da geçer. Sanattan ticârete sonrası sermâyeye ortaya çıkarır. Kendine yeterli olur. Sermâyede Ermeniye muhtaç olmaktan çıkar. Çıkmaya başlar. Geç kalır ama yine işin girmeye başlar. Hassaten sanat edinme böyle başlar.

Fakat bölge Ermenisine göre çok geç kalır. Bir çok sanata giriş bile yapamaz. Mesela modern sağlık hizmetlerini bilemez. Eski sistem yaşar. Yeniden Ermeniye muhtaç olur. Sermâyeye de, ticâret de devlet batıyorken Ermeninin arkasındadır.

Ama buna karşılık menfi şeyler de olmaz mı? Olur.

Aşiretlerin toprak alışık olduğu şey değildir. Bir intibaksızlık ordan çıkar. Kolay değil. Bir sanattan başka sanata geçiyorsunuz.

O zaman Maraş ovası da İslâhiye çukuru da Çukurova da daha çok bataklık. Adam boyu otlar vardır. Zor geçersiniz. Zor yürürsünüz. Kısmen ekersiniz. Devlet toprak vermiş iyi ama toprak bõr böcek yuvasıdır. Hatta o kadar hâlidir ki yabanî hayvanlarla doludur. Sanki yazın değil de kışın kullanılmaktadır.

Zâten tarih içinde bu dağların her iki tarafı hassaten İslâhiye çukuru, Gavur gölü etrâfi Yılkı adı verilen at yetiştirme alanlarıdır. Bu gelenek tâ Araplarlan beri devam etmektedir. O dönem buralar ribat bölgesidir. Maraş, Göynük karnizon şehirdir. Bu garnizonların ata ihtiyacı vardır. Arap gitmiş Türk gelmiştir. Bölge özelliğini yitirmemiştir. Yine at yetiştirme merkezi kalmıştır. Ama bu defa da Osmanlı ordusuna at vermiştir.

Zîrâ bu bölge atları, yük taşımaya müsâittir. İnsan binili çok iyi yürür, koşar, kolay yorulmaz. Bölgenin atıdır. Anadolu Osmanlı memâliki şartlarına uygundur. Süs biberi değildir. Lüksüne kullanılmaz.

Sürecin inkıtâa uğraması İngiliz atlarının Osmanlı memâlikine girişiyle başlar. Bu süreç en az bir asır devam eder. Sürecin tamamlanması bölgenin tamamen ziraate açılmasıyla vuku' bulur. Artık Yılkı atı târih olmuştur.

Her neyse bu bölgelerin yapısından mütevellit bol bol sıtma olursunuz. Çeşit çeşit hastalığa düşersiniz. On çocuk sahibi olsanız bile ikisini zor büyütürsünüz. Sizin hasta olmanızla da kalmaz. Geçim sebebiniz hayvanlarınız da hasta olur. Ne yapacağınızı şaşırırsınız. Yaylaya dönemezsiniz. Yasaktır, yollar tutulmuştur. Yaylalar da başkalarına geçmiştir. Uzunyayla Avşar'ların, Çerkeslerindir artık vs.

Velhâsılı bir kısır döngüdür. Bir fâsit dâiredir. İçindesiniz olmaz. Çağ değişmiştir. Dışındasınız çağ size o kadar ulaşmamıştır. Siz de çağı yakalamak için elinizi uzatmamışsınızdır.

Ama her işte de bir hayır vardır. İyi de olmuştur. Biraz intibaksızlık çekilmiştir. Sıkıntılar yaşanmıştır. Biraz da uzun sürmüştür. Ama Türk-Kürd bura halkları yerleşime geçmiştir. Zirâatçılık bellemiştir. Sanatla yüzleşmiştir. Ticârete girmiştir. Sermâye sâhibi olmuştur. İlerde çıkacak daha büyük bâdirelerde Ermeniye dengelemiştir.

Merkezîleşmenin getireceği nîmetlerden istifâde etmiştir. Asker olmuş vatan savunmasına katkıda bulunmuştur. Birbirine uyum sağlamıştır.

Çukurova, Çukurova olmuştur. Yerleşim yerine benzemiştir. Bölgede yollar emniyete alınmıştır. Yeni kışlalar kurulmuştur. Yerleştirme hâdisesi altı ay sürmüştür. Hâdisenin kahramanları ise Derviş Paşa ile Ahmet Cevdet Paşa'dır. Ama bunlar hakikaten paşadır.

Hâdisenin diğer bir boyutu Maraş ekonomisine verdiği zarardır. Merkezi Maraş olan bir büyük aşiretler hareketi büyük nisbette azalmıştır. Mevzîleşmiştir. Halbuki Maraş ekonomisi daha çok aşiretlere açıktır. Aşiret hayâtına, atcılığa, biniciliğe açıktır. Aşiret giderken alır, gelirken satar. Atlar süslenir. Koşumlar tedârik edilir. Zaten İngilizlerle yapılan ticaret antlaşması atcılığı öldürmeye başlamış, bu da işin tuzu biberi olmuştur.

Maraş'ta serraçlık bir de insana açıktır. Maraş'ta Allaktan gümüş ocakları vardır. Pınarbaşı suyunun çıkışından ovaya intikal noktasına kadar alırsanız deri işlemeciliğine, debbağlığa biçilmiş de konulmuş gibi uygundur, müsâittir.

Ayrıca debbağlığı besleyecek hayvancılık işi de vardır. Gâyet de canlıdır. Her çeşit hayvan buralarda beslenir. Buralar hayvancılık yapan aşiretlerin geçiş noktasıdır. Yakın hiçbir yer Maraş kadar debbağcılığa müsait değildir. O bakımdan serraçlık, gazezlik vs. sektörlerinin hammadde sıkıntısı da yoktur.

Onun için burada deri, elbise işlemeciliği korkunç derecede gelişmiştir. Buradan dünyânın her yerine koşum malzemesi gider. Yakın vilâyet bey kızlarının, kadınlarının elbiseleri burada dikilir, süslenir. Sanatın adı da sırma işlemeciliğidir.

Çağ değişir, yol değişir, sanat değişir. Alışveriş başka yerlere kayar. İnsan geçiş azalır, ekonomi çöker. Çökme noktasına gelir. Hanlar boşalır. Hanlar onarımsız kalır. Hanlar çöker. Hanlar târumâr olur. Yanar. Yeniden yapılamaz. Yapılma ihtiyacı da doğmaz.

Bu da bir kaddedir. Toplumlar, ekonomiler sürekli yürür. Alman yol yok gibidir. Çökmüş gibidir. Herkes yol alırken önüne bakar. Arkaya bakmaz. Amma bunları bilmekte de fâide vardır.

İşte bu kitap o geçmişin kitabı. Aldığımız, geride bıraktığımızın yolun kitabı. Kitap biraz bölgemize bakar. Biraz aşiretlerimize. O gün için olayın nerden bakarsanız yarısı sizin toprağınızda diğer yarısı ise bitişik komşunuzda. Onun için de baştan sona önemli.

Biz bu kitabı bastırmakla kitabın devamlılığını sağlayacağımıza, târihimize hizmet edeceğimize inanıyoruz. Kitabın yazarının bir Bayazıtlı olduğunu, yani olayların bir tarafı olduğunu bilmekle beraber hiçbir şekilde dokusuna dokunmuyoruz. Dokunmadan da bastırıyoruz.

Zâten kitap yerleşimin tam detayını vermez. Verse de az verir. Daha çok olayları verir. Müşâhedeleri aktarır. Cevdet Paşa'dan aktarılması gerekeni aktarır. Bu da bize yeterlidir.

Biz yine başta Mehmet KAMBUR, Kadir KURTUL, Mustafa CİĞER olmak üzere bize yardımcı olan Hz. Osmanvârî dostlarımıza Hz. Ali misâli ilim adamı ahbablarımıza yardımlarından, alâkalarından mütevellid teşekkür ediyoruz. Allah yâr ve yarânımız olsun diyoruz.

Yaşar ALPARSLAN

GİRİŞ:

(1865-1866 Kürtdağı, Cebelibereket Kozanoğul- ları İsyanı ve Güneydeki Aşiretlerin İskânları) adlı kitapçığımı niçin yazdım?

Güneyli ve güneyi pek yakın tanıyan birisi olarak bu kitabı yazmağa karar vermiştim. Bu kararımı bir türlü gerçekleştiremiyordum, yaşlılığım ve gözlerimin rahat-sızlığı, yorgunluğum da beni ürkütüyordu.

Ancak; konuyu bazı ahbap ve aile reislerine açtı-ğım da beni teşvik edenlerin çoğunlukta olduğunu gördüm.

Adana'da, Çukurova'da, Kahramanmaraş'ta, Gaziantep'de Hatay'da biz kuşaktaki yaşlılar arasında Kürtdağı – Kozanoğlu ve Cebelibereket isyanları işitilir, anlatılır ise de bu isyanların ve bu isyanlar sonrası aşiretlerin iskânları hakkında açık ve kaynaklara dayanan bilgilere sahip değildik.

1986 yılı kurban bayramında ebu ecdat aile dostumuz ve akrabalık bağlarımız bulunan Reyhanlı aşiretlerinden Çirkinogulları'ndan Ekrem Bey'in Curucurum köyündeki konağına bayram ziyaretine gitmiştim. Konakta Hassa'dan gelen Ekrem Bey'in dayızadeleri Remzi Karabay'da vardı. Hal hatır sorma ve Bayramlaşmadan sonra sohbet sırasında konu, aşiretlerin iskânlarına geldi, Karabeyzade Remzi Bey bizlerden çok genç yaşta idi. Kırk yaşlarında ya var ya yoktu. Hassa'nın meşhur dağlı beyleri olarak bilinen Çobanoğulları'nın Karabeyzadeler kolundandı.

Remzi Karabay (Karabay) bana hitaben: “Amca Bey ben Ahmet Cevdet Paşa'nın Marûzât adlı eserlerini birkaç kere okudum ayrıca Hassa'da yaşlı kimselere de okuttum,

maalesef bir şeyler anlayamadım. Bu eserlerin öz Türkçe olarak sadeleştirilerek yazılması iyi olmaz mı?” diyerek bana sordu. Remzi Karabay'ın yerinde ve haklı sorusu bu kitabın yazılmasında en büyük teşvik ve güç oldu.

Güneyi pek iyi tanıyordum Marûzât ve Tezâkir adlı eserlerde adı geçen aile ve aşiretlerin hepsiyle uzaktan, yakından bir bağlılığımız vardı. Hepsinde de gerek tek partili dönemde gerekse demokratik düzene geçişte Parlamento da mebus, senatör, bakan olarak söz sahibi idiler.

Dedem, Bayazıtöğlü Osman Paşa dört bin taraftarıyla Kozanoğlu isyanının bastırılmasında bulunmuş, Cebelibereket ve Payas Mutassarıflıkları görevini yürütmüştü. Ayrıca Güney'in büyük Türkmen aşiretlerinden Cerit, Bozdoğan ve Mursaloğulları ile Bayazıtöğlü Kalender Paşa zamanından başlayan yakın akrabalık bağlarımız vardı.

Ben Ahmet Cevdet Paşa'nın Ma'rûzât ve Tezâkir adlı eserlerini birkaç defa okumuştum, amma bu her iki şaheser eseri öztürkçeye sadeleştirerek yazmak aklımdan bile geçmemişti. Zaten böyle büyük bir eseri sadeleştirerek kitap haline getirmek benim ne haddime idi.

Büyük düşünür, tarihçi, devlet adamı Ahmet Cevdet Paşa'nın bütün eserlerinin her konusu ve konunun her satırı birer edebiyat şaheseri idi. Ahmet Cevdet Paşa merhumun Ma'rûzât ve Tezâkir'ini tekrar okumağa karar verdim.

Babam Merhum Abdullah Bayazıt Bey, Şurayı Devlet Azası Bayazıtöğlü Hüseyin Nazım Beyefendi'nin İstanbul Acıbadem'deki konağında diğer amcazadeleri ile birlikte âli tahsilini tamamlamış, o zamanki tabirle mektebi hukuktan (şimdiki Hukuk Fakültesi) Alüyülâla derecede (birincilikle) mezun olmuş, ilk görevini Bursa Ulu Camii medresesinde Farsça ve Arapça öğretim üyesi (Müderris muavini) olarak çalışmış, daha sonra yurdun çeşitli yörelerinde (Osmaniye, Mersin, Kilis, Sivas) hakimlik, savcılık, ağır ceza reisliği yaparak emekliliğini müteakip

memleketi olan Kahramanmaraş'a gelerek Kahramanmaraş barosunda tek hukuk mezunu avukat olarak hizmet vermiş birisiydi. 1938 – 1942 yılları arasında Adana muallim mektebinde okurken tatil aylarında babam merhumun avukatlık bürosunda; babamın not ettirdiği dava ve temyiz dilekçelerini daktilo ederdim. İşte o zamandan beri Farsça, Arapça daha doğrusu Osmanlıcaya karşı biraz heves ile epeyce de bilgi sahibi olmuştum.

Ahmet Cevdet Paşa merhumun Ma'rûzât ve Tezâkir adlı eserlerini yeniden okumağa başladım. Eserin her sahifesinin her cümlesini her kelimesini defalarca okuyor zorluk çektiğim kelimeleri büyük Osmanlıca – Türkçe lügat kitabından buluyordum. Kelimenin lügattaki karşılığını bulmak yeterli değildi, bir cümleyi kurabilmek için sarf ettiğim mesainin zorluk ve mes'uliyetini ancak ben bilirim.

Üç bölümden ibaret olan bu kitabımın:

I. Bölümde : 1865 – 1866 yıllarında Güneydeki aşiret ve ailelerin sosyal ve ekonomik yapı ve yaşantıları, akrabalıkları, isyanda davranışları, isyan ve sonuçları, isyan ve iskân harekâtındaki politik yön ve tarih araştırmacılarının isyan ve iskân hakkındaki görüşleri.

II. Bölümde : Kozan seferinin mebadisi (evveliyatı, sebepleri ve amaçları incelenmiştir.. Bu bölüm 1865-1866 Kürdağı Cebelibereket, Kozanoğlu İsyân ve ihtilalini yaşamış, iskânı gerçekleştirmiş ve yetkili kişi olarak "*Ahmet Cevdet Paşa'nın 1255-1293 (1839-1876) yılları arasındaki tarihi ve siyasi hadiselerin Hülasasının (özetinin) yazılmasını şifahi olarak isteyen II. Abdülhamit'in emriyle kaleme aldığı ve Padişaha sunulması dolayısıyla ma'rûzât (Arz etmek, sunmak) ismini verdiği eseri cüzdanlar halinde bulunmaktadır.*"¹

Eserleriyle bize bu imkan ve fırsatı bahşeden pek muhteren hocamız, üstadımız Dr. Yusuf Halaçoğlu Beyefendiye benim kadar yöremiz halkı da müteşekkîr kalacaklardır.

III. Bölüm, ek bölümdür: Bu bölüm 1865 – 1866 yıllarında Çukurova, Kozan, Kadirli, Ceyhan, İslahiye, Hassa, Reyhanlı, Kırıkhan, Kürdağı, Antakya, Belan da yaşamış, olaylara karışmış aile ve aşiretlerin soyundan gelenlerle yapılan röportajlara dayanılarak bilgiler sunulmuştur.

Röportaj yaptığım kişiler Ahmet Cevdet Paşa'nın Ma'rûzât ve Tezâkir adlı eserlerinde bahis konusu olan aşiret ve ailelere mensup olanlardır.

Ancak adı geçen bu iki büyük eserde; Antakya ileri gelenleri, Kozan ileri gelenleri, Bahçe ileri gelenleri cümlelerine dayanarak 1865-1866 yıllarında fonksiyoner aile toplulukları olan bu ailelerin soyundan gelen kişilerle de röportajlar yaptım ve bilgiler alarak yine kitabımın EK bölümünde bu ailelere yer verdim.

Ahmet Cevdet Paşa bu iki tarihi eserinde çok hürmet ettiğim Ramazanoğlu beyliğinden hiç bahsetmemektedir, bu nedenle kitabımda bu soylu aileden de bilgi sunamadığım için müteessirim.

Çalışmalarımın amatörce olduğunu biliyorum. Bu konuda çalışmalar yapacak araştırmacılara ve yöre halkına biraz olsun bilgi aktarabildiysem büyük huzur duyacağımı belirtmek isterim.

Heyecan ve zevkle okuyacağınızı tahmin ettiğim kitapçığımı muhterem okurlarıma hürmetle sunuyorum.

Bekir Sami BAYAZIT

Okurlarımın dikkatine:

İl ve ilçe isimleri Ma'rûzât adlı eserlerde olduğu gibi aynen yazılmıştır. Antep, Maraş, Bulanık, Sis, Karsı Zülkadiriyye gibi.

I. BÖLÜM

1865 – 1866 YILLARINDA GÜNEYDEKİ AŞİRET VE AİLELERİN SOSYAL VE EKONOMİK YAPI VE YAŞANTILARI, İSKÂN VE SONUÇLARI, İSYANDA DAVRANIŞLARI, İSKAN VE SONUÇLARI, İSYAN VE İSKÂN HAREKATINDAKİ POLİTİK YÖN VE TARİH ARAŞTIRMACILARININ İSYAN HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ:

Çukurova'da; 1- Kozanoğulları, 2- Avşarlar, 3- Ceritler, 4- Tecirliler, 5- Sırkıntılar, 6- Bozdoğanlar, 7- Gençoğlanoğulları, 8- Güveloğulları, 9- Farsahlar, Cebelibereket dağlarında; 1- Ulaşlılar, 2- Fettahoğulları, Payas ve Dört Yol yöresinde; 1- Özer il oğulları, 2- Küçükali oğulları, 3- Karamustafaoğulları en büyük Türkmen aşiret ve aileleri idiler.

Bunlardan “en zorlu aşiret Avşar aşiretiydi, o Çukurova da istediği yere konabilirdi. Önüne geçen olmazdı.”¹

“Avşar aşireti temiz bir Türk kabilesi olup (Aziziye) Pınarbaşı ziraatçılık yapan, silahını iyi kullanır kuvvetli bir aşiretti.”²

¹ Yaşar Kemal, İnce Mehmet, altıncı baskı s. 311

² General Osman Tufan, Kilikya Doğu Bölgesinde Milli Harekatlar Kozan Sancağı Kurtuluş Harekatları

Payastaki Küçükaliogulları aşiret olmayıp güçlü bir aile, güçlü bir derebeyi idiler.

Amik ovasında yaşayan büyük Reyhanlı Türkmen aşireti Ahmet Cevdet Paşa'nın deyimiyle bu aşiretin reisi Ahmet Paşa'nın oğlu Mustafa Şevki Paşa öteden beri devletin itimadını kazanmış, devlete daima sadakat göstermiş birisiydi.

Hassa hudutları içerisinde yaşayan Çobanoğlu ailesi bunlar Hacılar (Paşabeyler), Karabeyler hanedanları olup “Bunlara ötedenberi bey ünvanı verilirdi.”³ Çobanoğulları ötedenberi Amik ovası – İslahiye arasında söz sahibi olmuşlar, ancak bu iki hanedan aile devamlı olarak birbirleriyle çatışıp durmuşlardır.

“Maraş'a mülhak (bağlı) olan Ekbez ve Tiyek ve Hacılar nahiyesi beyleri hep Çobanoğullarından oldukları halde Ekbez ile Tiyek nahiyesi Zülkadriyeli ve Hacılar nahiyesi Bayezid'li olmuş idi.”⁴

Bu yukarıda saydığımız aşiretler hep Türkmen aşiretleridir. 1865 yıllarında Osmanlı hudutları içerisinde olup Halep şehri hudutları içerisinde bulunan Kürtdağı'nda Okçu İzzettinli, Amiki ve Şeyhanlı aşiretleri ile Celikanlı ve Keferdizde oturan Köseğalar (Meşhur Hurşit ağalar) Kürt taifesinden idiler.

Kırıkhan – Reyhanlı – Hassa – İslahiye ile Kürt dağında oturan bu Kürt ve Türkmen aşiretleri birbirlerine o kadar iç içe girmişler ki kız alıp vermek suretiyle yakın akrabalık kurmuşlardı. Bu akrabalık bağları mal ve para varlığına dayanmayıp, tamamen kuvvet ve şöhrete dayalı idi.

³ Ahmet Cevdet Paşa, Tezâkir, yayımlayan Prof. Cavit Baysun, Türk Tarih Kurumu Basın evi, 1986, s.126

⁴ Ahmet Cevdet Paşa, aynı eser, s. 122

Avşarlarla, Ceritler ve Tecirliler Çukurova'da Ceyhan nehri ile Osmaniye arasındaki topraklarda otururlar genellikle geçim kaynakları tüm aşiretlerde olduğu gibi hayvancılıkla idi. Yaz aylarında Uzunyayla, Sivas, Göksun, Pınarbaşı, Binboğa dağları'na göç ederlerdi.

Bozdoğanlı Türkmen aşireti Kadirli Yumurtalık arasındaki topraklarda otururlar, bunlar da yazları kısmen Toroslar da, kısmen Uzunyayla da geçirirlerdi.

Büyük Ulaşlı Türkmen aşiretinin yaz ve kışlak yerleri Gavur dağlarının sarp yaylakları idi.

Aşiretlerin yaz aylarında Uzunyayla'ya göç etmeleri büyük topluluklar halinde yapılırdı. Büyük Reyhanlı Türkmen aşiretlerinin göç yolu Hassa, İslahiye Kahramanmaraş ve Göksun. Çukurova aşiretlerinin göç yolu kısmen Osmaniye, Kanlı geçit, Kahramanmaraş ve kısmen de Kozan ve Andırın üzerinden yapılırdı. Çukurova aşiretlerinin Uzunyayla'ya göç etmelerine en büyük engel Kozan dağlarının mutlak hakimi Kozanoğulları idi. Göç eden Çukurova'daki Türkmen aşiretleri Kozanoğulları'na ya haraç verecekler ya da silahlı çatışmaya girmek zorunda idiler.

Avşarlar ve Farsahlar Kozanoğulları ile daima iyi geçindiklerinden böyle bir durumla karşılaşmazlardı.

Avşarlar yaz aylarını genellikle Göksun ile yalak arasındaki "Bayazitoğlu Müşir (Maraşal) Süleyman Paşa'nın topraklarında geçirirlerdi."⁵

Payas ayanı meşhur Küçükaliogulları yaz aylarında uzun yaylaya gitmeyip Payas'ın doğusundaki kendilerine has Halil Bey yaylasında geçirirlerdi.

⁵ Fedmaraşal Helmu Von Moltke, Türkiye Mektupları, Hayrullah Örs 1969, s. 226

Yaz aylarında Uzun yaylaya göç eden en büyük aşiretlerden birisi de büyük Reyhanlı Türkmen aşireti idi. Bunlar Kırıkhan, Reyhanlı'dan (Değirmenkaşı) hareketle Hassa, İslahiye, Dumdum ovası, Türkoğlu (Eloğlu) yol güzergahından, Kahramanmaraş - Göksun üzerinden Uzunyayla'ya, Binboğa dağlarına çıkarlardı. Bu göçler Mart sonlarında başlar, dönüş Ekim ayı sonlarında tamamlanırdı. Aşağı yukarı altı ay gibi yılın yarısını kapsardı.

Aşiretlerin gerek devamlı göçler nedeniyle, gerekse güç bulmak nedeniyle akrabalık bağlarını güçlendirmek zorunda olduklarını yukarıda belirtmiştik.

Büyük Reyhanlı Türkmen aşiretini meydana getiren cemaat ileri gelenlerinden Mursaloğulları, amcazadeleri Çirkinogulları ve Büyükvelioğulları, Bahadırlılar, Altunlular, Karasüleymanlılar ve Kara- ahmetliler Sarıcalar⁶ (bunlar halen Akpınar, Aslan, Sarı Ağalar, Kızıyaya, Aklaya ve Garbioğlu gibi değişik soyadlarını kullanırlar) Çoşlu ve Kodallılar Toklucalılar birbirleriyle kız alıp vermek suretiyle akraba oldukları gibi Kürt dağındaki Okçu İzzettinli, Şih hanlar (Reşa ağalar) ve Genç ağalar gibi Kürt aşiret ve ailelerle de kız alıp vermek suratiyle yakın akrabalık bağları vardır. Adı geçen bu aileler Hassa'da öteden beri beylik payesine haiz Hacılar Paşa, Beyoğulları, Karabeyzadeler'le de yine kız alıp vermek suretiyle akrabalık kurmuş olup bu bağlılıkları nedeniyle bu gün dahi güneyde en güçlü aile toplulukları durumundadırlar.

Çukurova'daki Türkmen aşiretlerinden Ceritler, Tecirliler, Avşarlar, Farsahlar ile Bahçe'deki Fettahoğulları ile Gavurdağı'ndaki Ulaşlılar da birbirleriyle kız alıp vermek

⁶ Sarıcalılar aşiretinden bir dönem Hatay milletvekilliği yağmış bulunan sayın Şevket Sarıcaslı – Sarıcalı soyadını alarak en doğru hareketi yapmıştır. Sarıcalılar için (Ek Bölüm No: 1)'e bakınız.

suretiyle akraba olmuşlar ve bu akrabalıklarını bugün dahi sürdürmektedirler.

Hassada ki Karabeyzadeler ile Hacılar (Paşabeyzadeler) yaz aylarında Uzunyayla'ya göç etmeyip genellikle Hassa'nın doğusundaki Gavur dağlarının Çobanoğlu dağları diye adlandırılan kendilerine has Yesemek, Yonsul, Halil Bey yaylası ile Alan yaylalarında geçirirlerdi. Bu nedenle Çobanoğulları aşireti diğer aşiretlere nispetle daha müreffeh hayat yaşarlardı. Tiyek ve Akbez de beylerin kışlık oturacak konakları mükemmeldi.

Ahmet Cevdet Paşa'nın eşkiyalıkla itham ettiği güneydeki Kürt ve Türkmen aşiretlerinin aralarındaki çıkan çatışmalar, aslında şekavet (eşkiyalık) suçları niteliğinden uzaktı. Eşkiyalar toplu halde soygun ve gasp suçlarını işlemezler, genellikle münferid olarak hareket ederler. Halbuki aşiretler toplu olarak diğer bir aşiretin mallarını gasp ederler. Buna aşiret arasında "vur kaç" denilirdi. Bu çatışma ve çarpışmalarda, aşiret tabiriyle vur kaçlarda, genellikle yenik düşen aşiretlerin ev eşyaları, paraları alınmayıp, at, deve, koyun, davar sürüleri topyekün alınarak kendi kışlak veya yerleşim yerlerine getirilirdi.

Aşiretlerde gerek Kürt ve gerekse Türk olsun bu çatışma ve vur kaçlarda ırza tasallut söz değildi. Ancak bir aşiretin diğer bir aşiretten istediği kızı vermedikleri zaman kıza talip olan aşiretin bunu içine sindiremeyerek, kızı zorla kaçırmak aşiretlerin örf ve adetlerinde normal sayılırdı. Kız kaçırmaya olaylarında kız tarafı olan aşiret karşı taraf aşirete düşman kesilir ve er geç bu iki aşiret toplu halde silahlı çatışmaya girerdi.

Çukurovadaki Türkmen aşiretlerinden Avşarlar ve Farsahlar daima Kozanoğulları taraftarı idi. Cerit ve Tecirliler ise daima birlikte hareket etmelerine rağmen zaman zaman bu iki büyük Türkmen aşireti arasında da sürtüşmeler görülürdü.

Kadirli ile Yumurtalık arasında yerleşen Bozdoğanlı aşireti ise genellikle Kadirli yöresindeki meşhur Gençoğlanoğulları ile birlikte hareket ederlerdi. Gençoğlanoğulları daima Kozanoğulları ve Güveloğullarına ters düşerlerdi.

Reyhanlı Türkmen aşiretlerini meydana getiren aileler arasında ufak kırgınlıklar ve hadiseler olursa da, bunlar pek çabuk yatıştırılır ve daima toplu ve birlikte hareket ederlerdi. Bu aileler birbirlerine karşı hiç husumet beslemezler, birbirlerini sayar ve severlerdi. Bugün bile bu örf ve adetlerin aynen devam ettiğini bu aşiretler topluluğunda görmek mümkündür.

Çukurova'daki Türkmen aşiretleriyle Amik ovasındaki Reyhanlı Türkmen aşiretleri arasında zaman zaman çok kan dökülmesine neden olan çarpışma ve çatışmalar olurdu. Bu çarpışma ve çatışmaların kökeninde ya kız kaçırmaya olayları veya yaz aylarında, Uzunyayla'daki yaylakların ele geçirilmesi yatardı.

"Reyhanlı oymağının Mürselli obasından bir bey, Tecirli beylerinden birinin kızını kaçırdı. Avşar beyi Topuz Bey, Tecirli'lere aracı olur, ikna edemez. Avşarlar, Mürseller bir taraf, Tecirliler, Ceritler diğer taraf olur, kavga Elbistan'ın Til ve Çiçek köyü arasında olur. kavgadaki Tecirliler, Ceritler yenilir."⁷

Ceritli aşireti ile Mursaloğulları arasında kız alıp vermektense dolaylı bir hayli silahlı çatışmalar ve geçimsizlikler olur. Cerit beyi (muhtemelen Murtaze Bey) Mursaloğlu'na kız vermemeğe kararlıdır.

Halk ozanı Kul Yusuf bir Türküsünde bu olayı şöyle dile getirir;

⁷ Ahmet Z. Özdemir, Avşarlar ve Dadaloğlu, Dayanışma Yayınları s. 200

*“ Sineği pek çok Nezib’e varmayın
Pusu vardır Şarlangana girmeyin
Mursaloğlu kız isterse vermeyin
Koklatmayın kimseye Güülü Cerid’in ”⁸*

Aşiretler arasındaki katliama varan silahlı çatışmalar bir türlü durmaz. Bu çatışmaların başında daha önce belirttiğimiz gibi, yaz aylarında aşiretlerin otlak için toprak alıp vermeleri gelirdi.

“Reyhanlı aşiret beyi Mursaloğlu Haydar Bey, Avşar beyi Mirza Bey’e haber göndererek ondan toprak ister. İstek yerine getirilmez. Savaş Elbistan ovasında olur. Çok kan dökülür. Mallar talan olur. Bu kırgından dolayı Elbistan’a Kırım da denir. Dadaloğlu bu savaşın öyküsünü şöyle dile getirir.”⁹

*“Mursaloğlu der ki: Ey Mirzeoğlu
Evinden meydana çıkmam var dedi
Bin, bir atın varda ağalı beyli
Onların maşkına bakmam var, dedi*

*Mirza: Savaş paklar için sağını
Küküm ettim Kürdistanın beğini*

⁸ Prof. Faruk Sümer, Oğuzlar Türkmenler Tarihleri, Boy Teşkilatı Destanları, Ana yayınları 3. Baskı, s. 609 (Bu Türkü Cerid aşiretinin Rakka sürgünü dönüşünde söylenmiştir.)

⁹ Ahmet Z. Özdemir, aynı eser, s. 222

*Başına yıkarım Berit dağını
Yazın Andırına dökmem var, dedi.*

*Mürsel der: Erlerim hep farizatlı
İngiliz çakmaklı frenk barutlu
Şahit olsun Tecirli ile Ceritli
Kara Çadırları yıkmam var, dedi.*

*Mirza der: Ne gelir erin elinden
Avşarlarda kaçmaz geçer serinden
Kovarım da Saraycık’ın belinden
İpi boğazına takmam var, dedi.”¹⁰*

Çukurova’daki Türkmen aşiretleri arasında en çok kavga Avşarlarla Ceritliler arasında olurdu.

“Kavgaların baş nedeni otlak meselesiydi. Kışlak yurt olarak Ceyhan nehri iki Türkmen oymağı arasında sınır sayılırdı.”

Dadaloğlu, Avşarlar ile Ceritliler arasındaki bu kavgalardan birisini, bir türküsünde şöyle dile getiriyor.

*Dadaloğlu:
-Gel edek kavgayı etme bahane
Karganın derneği olmaz şahana*

¹⁰ Ahmet Z. Özdemir, Aynı eser, s. 222-223

*Susundan ölsen de girme Cihan'a
Örkleme atını koruma doğru.*

Cerit Beyi:

*-Gel edek kavgayı etme bahane
Karganın derneği nasıl olur şahana
Malcıyım olmaz, girmesem Cihan'a
Akan suyu takım etmek niyetim.*

Dadaloğlu:

*-Ceritoğlu bu sözünü tutmazsan
Benim sözlerime riayet etmezsen
Eğer dönüp sen Kırım'a gitmezsen
Çeviririm yönünü geriye doğru*

Cerit Beyi:

*Altmış bin piyade doksan bin atlı
Çakmaklı tüfenkler yalım barutlu
Önde Bozdoğan artta Ceritli
Çöl ovada bir harp etmek niyetim.*¹¹

Müşir (Mareşal) Derviş Paşa kumandasındaki Fırka-i İslahiyye¹² 1865 senesi Muharrem ayı'nın guresinde (28

¹¹ Ahmet Z. Özdemir, aynı eser, s. 233-234, Bu türküden bazı açıklamalar (Cihan: Ceyhan Nehri, Kırım: Elbistan)

Mayıs 1865)¹³ başlattığı ve 1866 Şevval, Mayıs ayının 16'sında tamamladığı ve Derviş Paşa'nın islahat diye nidelediği Cebelibereket, Kozanoğlu ve Kürt dağı isyanları sonucu, güneydeki Kürt ve Türkmen aşiretler, iskâna mecbur edildiler.

Büyük Reyhanlı Türkmen aşireti "Amik ovasında bulunan Halep caddesini ellerinde bulunduran Reyhaniye aşiretinin iskanına teşebbüs edilmiştir. Fırka-i İslahiyye'nin bölgeye gelmesinden önce iskanına çalışılan bu aşiretin bir kısmı boybeyleri Mürselzade Ahmet Paşa'nın gayretiyle iskan edilebilmişti. Fakat bir müddet sonra ilgisizlik yüzünden konar – göçer hayatlarına dönmüşler ve Halep caddesini tekrar ellerine geçirmişlerdi. Fırka-i İslahiyye'ye aşiretin yeniden yerleşmesine çalışmış ve boy beyleri Mürselzade Ahmet Paşa'nın oğlu ve Rikab'ı şahane kapucu başlarından Mustafa Bey'e idareleri verilerek."¹³ Amik ovasına iskanları gerçekleşir.

Ahmet Cevdet Paşa'nın "Fakat Reşa Ağa'nın oğlu Mehmet Ağa Şihlar aşireti ağası olup Amiki aşireti dahi ondan ayrılmazdı ve Kürt dağında en muteber adam idi."¹⁴

Reşa Ağalar'a Fırka-i İslahiyye'ye hizmetlerinden ve Osmanlı ordusu ve hükümetine sadakatlarından dolayı o zamanlar amik ovasının en değerli topraklarından "Keli, Curcurum, Yeniköy ve Hamam köylerini Şihlar (Reşa Ağalar) aşiretine vermek isterler. Ancak aşiret reisi Mehmet Ağa aşiretlerinin dağılacağı endişesiyle bu toprakları istemezler."¹⁵

¹² Fırka-i İslahiye gerçek anlamı; Fırka şimdiki Askeri birlik olan Tümen, İslahiye: Yola getirmek, düzene sokmak anlamını taşır.

¹³ Dr. Yusuf Hallaçoğlu, Fırka-i İslahiyye ve Yapmış Olduğu İskan, s. 8

¹³ Dr. Yusuf Hallaçoğlu, aynı eser, s. 8

¹⁴ A. Cevdet Paşa, Tezakir, Prof. Cavit Baysun II. Dizi, s. 144

¹⁵ Şihlar (Reşa Ağalar)dan Mehmet Ağa'nın torunu Eski Hatay milletvekili sayın Fevzi Reşa'nın ifadeleri.

Yukarıda adı geçen Amik ovasının o tarihlerde en değerli toprakları olan bu köylere “Reyhaniye aşireti kethüdalarından Ömer Ağa'nın (Çirkinoğlu)”¹⁶ Fırka-i İslahiyye'ye bağlılıklarından ve hizmetlerinden dolayı Çirkinoğlu ailesi iskan edilir. İskenderun'un ve Halep yolunun emniyetinin sağlanmasında Fırka-i İslahiyye'ye büyük destek olan Sarıçalılar aşireti Murat Paşa köprüsü ile Kızılkaya Yeniköy ve bugünkü Kumlu'ya kadar olan araziye iskan edilirler.

Karahmetli aşireti Hüriyet ve civarına, Bahadırılı aile ve aşireti Reyhanlı ve civarlarındaki geniş ve münbit topraklara, Mursaloğulları Curcurum, Keferkale ile Reyhanlı ve Artçitepe ile Çataltepe arasındaki kısmen münbit kısmen bataklık araziye yerleştirilir.

Reyhanlı aşiretine bağlı diğer aile ve oymaklar da yine Kırıkhan, Reyhanlı hudutları içerisindeki topraklara iskâna tabi tutularak böylece büyük Reyhanlı aşiretinin iskânları sonuçlanmış olur.

Öteden beri toprağa bağlı bulunan Hacılar, Paşabeyzadeler ile Karabeyzadeler'e Amik ovasından toprak verilme fikrini savunan bazı çevre ve aile liderlerinin bu fikirlerine Paşabeyzade ve Karabeyzade aile liderleri karşı çıkarlar. Bu her iki derebey ve fonksiyoner aile de muhtemelen aşiretlerinin dağılmaktan güç kaybeder korkusu ile kaçınırlar.

İslahiye'deki Delikânlı ve Celikanlı aşiretleri diğer bir deyimle Dumdum ovası aşiretleri “Bir çok köyler kurulmak suretiyle iskan olunmuşlardır. Delikânlı aşiretinden yüz yirmi hane Dumdum ovasında Altıntop isimli mahalle yerleştirilerek Altıntop isimli köy kurulmuştur. Yine Dumdum ovasında Delikanlı aşiretinden yüz hane Gümüştepe, yüz hane de Selim dede mahalline

¹⁶ Ahmet Cevdet Paşa, Tezakir, s. 140

yerleştirilerek aynı isimleri taşıyan iki köy daha kurulmuştur. Böylece Delikanlı aşiretinden, İslahiye kasabasına yerleştirilenlerle beraber dört yüz yirmi hane yerleştirilmiştir. Celikanlı aşiretinden ise, yüz hane Örtülü pınar, yüz yirmi hane de Araplı höyüğü mevkiine yerleştirilerek aynı isimlerini taşıyan iki köy kurulmuştur.”¹⁷

“Devlet tarafından teşkil edilen Fırka-i İslahiyye'nin esas gayesi Maraş'tan Elbistan'a, Kilis'ten Niğde ve Kayseri'ye, Adana eyaletinden Sivas eyaleti hududuna kadar olan bölgeleri itaat altına almaktır. Ancak bunlardan birincisi yani, İskenderun'dan Maraş'a ve Elbistan'a kadar olan sahaların islah ve iskânı başarılı olmuştur.”¹⁸

Kahramanmaraş, Elbistan ve Pazarcık'ta oturan aşiretler öteden beri Osmanlı devletine sadık kişilerdi. Amma:

“Maraş kazası dahilinde vaki Zeytun nahiyesi dahi çend seneden beri bütün isyan halinde idi.”¹⁹

“Bayazıtöğlu Osman Paşa, Cevdet Paşa'nın Kozan islahatına memur olduğu sırada yanında bulunmuş, yerli aşiretlerden topladığı askerlerle yardım etmiştir. Cebel'i Bereket ihtilalini müteakip 4000 kişi ile Kurt İsmail Paşa'ya hizmet etmiştir.”²⁰

¹⁷ Yusuf Hallaçoğlu, aynı eser, s. 9-10

¹⁸ Yusuf Hallaçoğlu, Fırka-i İslahiye ve Yapmış Olduğu İskan

¹⁹ A. Cevdet Paşa, aynı eser, s. 120

²⁰ Prof. Besim Atalay, Maraş Tarih ve Coğrafyası, Türkçeleştiren Avukat Mehmet Yusuf Özbaş, s. 163-164. Beyazıtöğlu Osman Paşa, Kalendar Paşa'nın Torunu Maraş Valisi, Diyerbekir Valisi Müşir Süleyman Paşa'nın en büyük oğludur. Sicili Osmani Cilt II. S. 98 Cilt IV. S. 85 Osman Paşa Payas ve Cebelibereket mutasarrıflıklarında bulunmuş 1873 senesinde Kayseri Mutasarrıfı olmuştur. Maraş'tan Kayseri'ye giderken babası Müşir Süleyman Paşa'nın meşhur sarayını hükümete bağışlamıştır. Osman Paşa halen İzmir Milletvekili Turan Bayazıt, Kuzey Deniz Saha K. Koramiral Vural Bayazıt ve Gen. Kur. Har. Başk. Org. Doğan Bayazıt ile Kahramanmaraş'ta çiftçi ve tüccar İ. Mehmet

Bayazıtöğlu Osman Paşa ile birlikte Kozan isyanının bastırılmasında en büyük güç ve kuvvet Pazarcık'ta oturan Atmalı ile Sineminli ve Kılıçlı aşiretleridir.

“Atmalı aşireti Malatya'nın Gölbaşı ilçesi ile Pazarcık arasındaki topraklarda otururlar. İçlerinde konar göçer varsa da genellikle mesken sahibi idiler. Ancak Kozan isyanının bastırılmasından sonra toprak mülkiyetine kavuşurlar. İyi silah kullanan, mert ve cesaretiyle bilinen büyük bir aşirettir.”²¹

Bayazıtöğlu Osman Paşa kumandasındaki Atmalı, Sinemenli ve Kılıçlı aşiretleriyle birlikte Maraş'ın batısındaki; Hartlap, Döngöle, Nedirli, Kayışlı, Avgasır köylüleri ile Andırım'ın Geben, Sisne, Bumduk, Kargaçayırı ve Kürtler Avşarı köyleri de kozan hareketına katılırlar.

“Belenköy'e varıp sair aşiretlerinden epeyce nefer'i am toplayarak Belenköy kaymakamı Bekir Bey iki binden fazla nefer'i am ile Belenköy'den hareket edilerek Feke havalisini tutmuş olduğu”²² bu kuvvetler Kozanoğlu Yusuf Ağa'nın hezimetinde büyük rol oynarlar. Beyazıtöğlu

Bayazıt'ın dedeleridir. Ölümü 1884 Şebinkarahisar (Yazarın da anne tarafından dedesidir.)

²¹ Atmalı aşiretinin Kahramanmaraş mücadelesinde hizmetleri büyüktür. Atmalı aşireti reisi milli mücadeleye hizmetlerinden dolayı I. Dönem Kahramanmaraş Milletvekilliğine seçilir. Ancak Pazarcık Kaymakamlığını tercih eder. Halk kendisine paşalık ünvanını verir ve yörede Yakup Hamdi Paşa ünvanıyla anılır. Oğlu iki dönem Demokrat Partiden Kahramanmaraş Millet vekilliği yapan Ahmet Beydir. Bozdağ soyadını taşırlar. Ahmet Bey'in oğlu iki dönem Pazarcık Belediye Başkanlığında bulunan Ali Bey'dir. Kozan isyanında Osman Paşa'ya kuvvetleriyle yardım eden Yakup Hamdi Paşa (Paşo'nun babası) Süleyman Ağa'dır. Atmalı aşiretinin Memişler kolundan Mehmet Özdal iki dönem C.H.P milletvekilliği yapmıştır. Hepsini rahmetle anırım.

²² A. Cevdet Paşa, Maruzat, s. 170. Maraş'lı Bekir Bey Süleyman Paşa'nın en küçük oğlu halen Bayazıtlı vakfının mütevellisi Sadık Beyazıt'ın büyük dedesidir.

Osman Paşa, küçük kardeşi Belenköy kaymakamı Bekir Bey'i bu kuvvetlerle ziyadesiyle takviye etmiş oluyordu.

Cebelibereket ve Kozanoğlu isyanlarının bastırılmasından sonra 1867 yılında çok kısa süre Maraş valiliği uhdesine verilen Ahmet Cevdet Paşa, Maraş'a gelişlerinde Osman Paşa'nın misafiri olarak dedesi Müşir Süleyman Paşa'nın meşhur sarayının selamlık kısmında misafir edilir. Ahmet Cevdet Paşa'yı ziyarete gelen, Çukurova, Reyhanlı, İslahiye, Kürtdağı ve Pazarcık aşiret liderleri ise Bayazıtöğlu Ahmet Paşa'nın konaklarında ağırlandırlar.²³

Ahmet Cevdet Paşa ilk iş olarak Zeytun meselesine el atar. “Zeytun kasabası merkez olmak üzere müceddeten (yeniden) bir kaza teşkil edilir.” Daha sonraları Pazarcıklı aşiretlerin iskanlarına resmi yoldan işleme başlanır. Aşiret liderlerinden bazıları iskâna pek rıza göstermek istemezlerse de akılı selim liderler iskâna taraftar olduklarını ve memnuniyetlerini Ahmet Cevdet Paşa'ya arz ederler. Sonuçta aşiretlerin bugünkü Türkoğlu kazası ile Gölbaşı ve aşağı Pazarcık ovasına iskanları gerçekleşir. Pazarcıktaki aşiretler arasında bugün bile söylenir anlatılır ise de Derviş Paşa merhumun Maraş'a geldiğine dair bir kaynak bulamadım.

Öteden beri devletine sadık olan aşiretler, Maraş mücadelesinde de devlete ve millete sadakatlarını göstermekte yarış ederler. Sinemen aşiret reisi Tapo Ađa²⁴ Maraş mücadelesini müteakip Antep savunmasında da Kılıç Ali'nin yanında yerini alır.

²³ Ahmet Paşa Kırım harbine Maraş'ı temsilen gitmiştir. Merhum eski Sağlık Bakanlarından Dr. Kemali Bayazıt ile Kahramanmaraş Milletvekili Adil Erdem Bayazıt Bey'in büyük dedeleridir. Ölenleri rahmetle anırım.

²⁴ Milli mücadelede büyük hizmetler veren Sinemenli aşiret reisi Tapo Ağa'yı rahmetle anırım, Oğlu Hasan rahmetlinin Asaf isimindeki oğlu Pazarcıkta çiftçilikle meşguldür.

Büyük Cerit Türkmen aşireti, Ceyhan ile Mustafabeyli ve dolaylarına, Tecirli Türkmen aşireti yine Ceyhan nehrinin sol yakası ile Osmaniye ve perakende olarak Haruniye civarlarına, Bozdoğanlar Kadirli ile Hemilte kalesi arasındaki geniş topraklarda oturmakta iken Kadirli ile Hemilti kalesi arasındaki bölgeye “Çukurovanın en büyük aşiretlerinden Sırkıntı aşireti”²⁵ Sarıçam ile Ceyhan arasındaki geniş verimli topraklara, “Türkmenlerle aynı soy özelliklerine sahip olan”²⁶ Kürt taifesinden Kırıntı aşireti Kadirli civarlarına, liderleri olan Vayısoğlu hanedanı Kadirli merkezine, Gökvelioğlu ailesi ile Gençoğlanoğlu aileleri yine Kadirli ile Kozan arasındaki topraklara, Yağbasan oymağı yine Kadirli ile Ceyhan arasındaki yörelere 1865 – 1866 Kozanoğlu ihtilalinde Fırka-i İslahiyye’ye sadakatları ile temayüz etmiş bulunan Kozan ve Kadirli’nin fonksiyoner aile topluluklarından Kurtoğulları, Çamurdanlar, Yarım-oğulları, Yiğenoğulları, Akçalıoğulları, Sehliskoğulları, Helvacıoğulları, Coşkunlar, Tekdaşoğulları Kozan ve Kadirli arasındaki topraklarında, toprak mülkiyetine sahip olarak iskân işlemleri tamamlanır. Ancak: Fırka-i İslahiyye Kozanoğlu beyliğine “Kozanoğullarının fonksiyoner yönetimini, Türk reform ordusu (Fırka-i İslahiyye) tarafından lagvedilmiş, bölgede otorite tesis edilerek Kozanoğlu Türkmen beyleri belli bir süre için mecburi sürgüne tabi tutularak pasifleştirilmiştir.”²⁷ son verir.

Bugün Kozan ilçe hudutları içerisinde hemen hemen Kozanoğlu soyundan gelen kişilere rastlamak zordur. Bu soylu ailenin soyundan gelenler İstanbul’da oturmakta olup hepsi de okumuş ve müreffeh bir yaşantı içerisindeyler.²⁸

²⁵ Yusuf Hallaçoğlu, Fırka-i İslahiyye ve Yapmış Olduğu İskan, s.3-4

²⁶ Cezmi Yurtsever, Ermeni Terör Merkezi Kilikya Kilisesi, s. 102

²⁷ C. Yurtsever, aynı eser, s. 93

²⁸ Abdurrahman Minir Kozanoğlu, Kozanoğulları, Bakış müessesesi, İstanbul 1983, adlı eseri okuyunuz.

Payas ayanı Küçükaliogulları iskâna tabi tutulmamış, ellerindeki kafi miktardaki topraklarıyla Payas ve Gavurdağları’nda mütevazi olarak yaşamlarını sürdürmüşler. Esasen “Derebeyliğine ancak 19. yüzyıl sonlarında son verilmiştir.”²⁹ Ancak Dede Bey’in Fırka-i İslahiyye’ye tarafından sürgün edilmesinden sonra bu derebey aile, 1866’dan sonra tamamen pasifize edilmiş bir aile topluluğu haline gelmiştir.

Gavurdağları’nın mutlak hakimi olan, Ulaşlılar “beş oymağa münkasim olarak her biri bir nahiye itibar olunur ve her birini derebeyi tarzında bir ağa idare eder. Bunlara Ocak tabiri olunur ve beyinlerinde ocağıbatası tabiri inkisar ve bed’dua makamında kullanılır. Bunlar beş hanedandır. Kelemen oğulları, Karayığit oğulları, Kaypak oğulları, Çend oğulları, Alibekir oğullarıdır. En kuvvetlisi Alibekir oğlu nahiyesidir. Büyükgüllü ve Küçükgüllü karyeleri fevkalade sarp mahallerdi.”³⁰ Öteden beri konar göçer kalmayı tercih ederler ve zevki safâ ile bu yaşantılarını sürdürürler. Aslında o tarihlerde Çukurova “Eğer evvelce gönderilen asker otları yakıpta yol açmamış olsaydı bu ot deryası içinde geçmekte çok müşkilat çekilecek imiş. Çukurova bizim bilmediğimiz bir alemmiş. Bu otlar içinde kürt atlıları giderken kargalarının uçları görünmüyordu.”³¹ Çukurova Ahmet Cevdet Paşa’nın belirttiği gibi bataklık ot ve vahşi hayvan deryasından başka bir şey değildi. Rahatlıklarını teperek Çukurova’ya inmek istemeyen Ulaşlı ağalarının dağlardaki sarp, kayalık baba yurtlarında kalmayı tercih ettiklerini görmekteyiz.

²⁹ C. Yurtsever, aynı eser, s. 104 (Payas ayanı Küçükaliogulları ek bölümüne bakınız.) (M. Hasan Şakir, Payas Ayanı Küçükaliogulları, İst. Üniversitesi Kitaplığı No: 3663 okuyunuz.) (Ek Bölüm No:23)

³⁰ Ahmet Cevdet Paşa, Tezakir, s. 128

³¹ Ahmet Cevdet Paşa, Ma’rûzat, s. 155

Ben bu konuyu, yani Ulaşlı'ların neden Çukurova'dan toprak almadıklarını meşhur Alibekiroğlu hanedanından Ali Ağa'nın torunlarından (Osmaniye Belediyesi Fen İşleri Müdürü, mühendis sayın Ali Alibekiroğlu'na) açtığımda, Ali Alibekiroğlu, şu anda yıllarca süren, binlerce dönüm arazi davasının takipçileri olduklarını söyledi.

1865 İsyân ve ihtilalinden sonra en mutazarrır olan aşiret topluluğu büyük Türkmen aşireti Avşarlar olmuşlardır. 1866 iskan teşebbüsüne girildiğinde, bu aile topluluğunun Misis'ten Kozan'a kadar olan üç yüz yıllık kışlık yurtlarından alınarak "1865 yılından önce Uzunyayla Sarız suyu (Seyhan nehrinin doğu kolu) Pınarbaşı ve Zamantı (Seyhan nehrinin batı kolu) Avşarların yaylaklarıydı."³² Bu yörelere daimi iskana tabi tutulurlar.

Ancak: "Avşar aşiret bey'i Çerkez Beyzade Hacı Bey Fırka-i İslahiyye'ye gelerek arzuhal (dilekçe) vermekle kendisi ister ise o tarafta istemez ise Çukurova'daki kışlak yurdunda iskân hususunda teshilat (kolaylık) gösterilmek üzere lazım gelenlere tahrirat (resmi yazışma) yazıldı ve bu bapta (bu konuda) mu'avenet (yardım olunmak) üzere keyfiyet (durum) Kurt İsmail Paşa'ya da iş'ar edildi (bildirildi)."³³

Ahmet Cevdet Paşa'nın belirttiğine göre; Avşar aşiretlerinin Uzunyayla'ya ve civarlarına iskanlarında mecburiyet görülmez. Tercih hakkı Çerkez Beyzade Hacı Beye bırakılır ve Avşarların Uzunyayla'ya iskan edilmelerine karar verirler. Ancak Uzunyayla'da 1853 Kırım savaşıdan sonra gelip pınarbaşı, Sarız ve dolaylarına iskan edilen Çerkezler Avşarların buralara yerleşip yurt kurmalarına karşı çıkarlar. Çerkezlerle, Avşarlar arasında

³² Ahmet Z. Özdemir, aynı eser, s. 27

³³ Ahmet Z. Özdemir, aynı eser, s.147

kan dökülür, ağıtlar yakılır. Bir kavgada Çerkezler tarafından vurulup öldürüldüğü bildirilen Mehmet Ağa'nın ağıtında şu sözler yer almaktadır.

"Aziziye'ye vardımıdı

Mızraklar çalınıyor

Seni vuran Çerkezlere

*Binbaşılık veriliyor."*³⁴

"Yıllar geçer Çerkezlerle Avşarlar birbirlerine komşu olurlar, dost olurlar. Böylece eski hır gürlü dönem de geri kalır. Avşarlarla Çerkezler birbirinden kız alıp vererek akraba olmuşlardır."³⁵

İsyân ve iskan sonucu aşiretlerin sosyal yaşantılarındaki en büyük güçlük yaylak meselelerinden doğar.

Çukurova, Amik Ovası, İslahiye'deki Dumdum Ovası ve Pazarcık Ovalarında yaşayan aşiretler Uzunyayla'ya Binboğa'ya ve Ahır dağlarından mahrum kalmanın sıkıntı ve sancısını bir türlü içerisine sindiremedikleri gibi yaz aylarında iskan mahalli olan ovalarda oturmağa bir türlü intibak edemezler.

"İlk iskanda her evde altı yedi erkek ve her erkeğin üç beş çocuğu ve her ailenin birkaç yüz sığır ve yirmi otuz koyunu varmış. Şimdi ise en kalabalık evde iki erkekle beş çocuk bulunuyormuş. Üç evlatlı bir peder parmakla gösteriliyor."³⁶

³⁴ Ahmet Z. Özdemir, aynı eser, s. 45

³⁵ Ahmet Z. Özdemir aynı eser s. 47

³⁶ Besim Atalay, aynı eser, s. 78-79

1866'da kat'i surette iskana tabi tutulan aşiretlerin Uzunyayla'ya, Göksun ve dolaylarına, Binboğa'ya, Ahır dağlarına çıkmamaları o günkü şartlara göre birer genelge ile Maraş, Kayseri mutasarrıflıkları ile Halep ve Adana valilikleri ile yeni teşekkül eden Osmaniye, Payas, İslahiye, Kadirli ve Reyhanlı kaymakamlıklarına bildirilir. Üç yüz yılı aşkın bir süreden beri yaylaya alışkın olan aşiretler bu defa çeşitli hastalıklara yakalanırlar. Amansız sıtma genç – ihtiyar, çoluk - çocuk demeden nüfusun hemen hemen yarısını kırar geçirir. Aşiretlerin en büyük geçim kaynağı olan hayvancılık can çekişir, yaz aylarında yalalara alışkın olan at, inek, koyun, öküz, deve de çeşitli hastalıklardan payını alır ve kırılır tükenir.

Bundan böyle mecburi iskana tabi tutulan aşiretler artık kendilerine yakın yaylaklar bulmak zorunda kalırlar.

Pazarcık'taki aşiretler pek yakın olduğu halde Ahır dağlarına, Engizek ve Koç dağına çıkmakta güçlük çekerler ve binbir müşkülata karşı karşıya gelirler. Ancak insafli mutasarrıflar ve güvenlik güçlerinin göz yummasıyla Ahır dağlarındaki yaylaklara çıkmağa devam ederler ve bu göçler Cumhuriyet hükümeti zamanında da devam eder, gider. Ancak Pazarcık ovasının islahından sonra bu göçler kendiliğinden durur.

Büyük Reyhanlı Türkmen aşiretleri de Amik ovasına yakın dağlarda yeni yaylaklar bulurlar.

“Bahadırlı kolu Değirmankaşı doğusundaki kırıaçlarda ve leylim – Seman dağlarında, Sarıçalı'lar doğularındaki Kızılkaya ve leçelere, Çirkin ağaları Kürt dağında iki Ahır yaylasına, Çoşlu Kodallı ve Torun oymakları kuzeylerindeki Gavurdağları'nda, Esmüsek Çınaralan Gümüşoluk ve Alan yaylalarından istifade etmek zorunluluğunu duyarlar. Mursaloğullarının bir kısmı batıdaki Elma dağlarında Hortum Halil bey yaylası, Kadın alanı gibi çamlık ve ormanlık yaylalara gidiyordu. Bir kısmı ise Kara

Süleymalı Ayrancılı'lar Kara- ahmetli'ler güneydeki Kusayir sırtlarındaki köylere gidiyorlardı.”³⁷ Cerit ve Tecirli aşiretlerinin Çukur- ova'dan Uzunyayla'ya gitmeleri çok sıkı kontrol altında önleniyordu. Ancak bu her iki aşiretin beyleri Kethüdarları akraba ve dost oldukları Bayazıtıoğlu Ahmet ve Süleyman Paşaların Göksun ve Andırın'daki yazlık yurtlarına misafir olmak bahanesiyle efrad ve ailesiyle birlikte gittikleri görülüyordu. Yine bir kısım Cerit ve Tecirli ailelerin akraba oldukları Avşarlara yine misafir bahanesiyle Uzunyayla'ya gittikleri oluyordu.

Büyük Cerit ve Tecirli aşiretleri bu durumlarının böylece devam edemeyeceklerini bildiklerinden bazıları Gavur dağında yeni yaylaklar bulmağa başladıkları gibi bazı Cerit ve Tecirli aşiretlerine mensup aileler Göksun ve Afşin ilçelerinin merkez ve köylerine kendi istekleriyle iskan edilirler. Misal olarak Göksun'un Ericek ile Yeniyan köyleri kısmen Ceritli olduğu halde Göksun ilçesinin merkez kazası hudutları içerisinde kısmen Tecirli ve Cerit aşiretlerine mensup aileleri görebiliriz.

Uzunyayla'ya gitmek istemeyen bazı Avşar aileleri de perakende olarak Çukurova'da kalırlar. Bu Avşarlı aileleri yaz aylarında Uzunyayla'ya gitmekte müşkilatla karşılaşmazlar. Konar – Göçer olamayan Hassa'nın dağlı beyleri Karabeyzadeler ve Paşabey- oğulları için Yaylalara çıkma yasağı uygulanmaz. Bunlar öteden beri kendi mülkleri olan Gavur dağlarındaki Çobanoğlu diye bilinen kısımdaki yazlık yaylalarına çıkmağa devam ederlerse de ancak kız alıp vermek suretiyle akraba buldukları Kürt dağı aşiretlerinden Okçu İzzettinli aşiretlerinin Çobanoğlu yaylalarına çıkmaları yasaklanır. Ayrıca Karabeyzadeler'le Paşabey- zadeler'in yaylaya çıkışlarında Ulaşlılar'la ve

³⁷ Şemseddin Mursaloğlu, Büyük Reyhanlı Türkmen Aşireti, 1984 – İzmir, s. 178

Payas ayanı Küçükaliaoğulları ile temasları sıkı kontrol altına alınır.

1866'da başlayan iskan hareketiyle birlikte bölgenin ekonomik yapısında büyük değişiklikler olur. Maraş'ta büyük ekonomik kriz başlar.

“Maraş'ta Çukurova hayvanlarına mahsus gayet kıymetli takımlar yapılmış. Maraş'ta güzel ve değerli bir sanat dahi mahvolup gitmiştir. O da saraçlıktır. Kazazlık-Gazelik – İpek işi işleme sanatı mahvolmuştur.”³⁸

“2000 çadır Reyhanlı”³⁹

“1200 çadır Cerid”⁴⁰

“1200 çadır Tecirli”⁴¹

Türkmen aşiretlerinin (toplam 4400 her çadır bir hane ortalama on nüfus toplam 44000) Mart ayı sonundan başlayarak Nisan ayı sonuna kadar devam eden Uzunyayla'ya çıkışları ve aynı topluluğun Ekim ayı içerisinde Maraş'tan dönüşleri Maraş ekonomisine getirdiği ekonomik güç ve katkıyı gösterir.

Bu rakamlara diğer aşiret topluluklarını da eklediğimizde Maraş'taki alış verişini hesaplamak daha da çok güçleşir. Tabiri caiz ise kırpıla kırpıla bir kuş'a benzetilen ve İstanbul ile Halep şehirlerinden sonra Osmanlı sınırları içerisinde en büyük kapalı çarşı (gazeliler çarşısı) diğer adıyla Bedestan⁴² adeta bir panayır, fuar havasını yaşardı.

³⁸ Prof. Besim Atalay, aynı eser, s. 77

³⁹ Prof. Faruk Sumer, aynı eser, s. 625

⁴⁰ Prof. Faruk Sumer, aynı eser, s. 627

⁴¹ Prof. Faruk Sumer, aynı eser, s. 628

⁴² Kapalı çarşı 1934'de Dr. Eşbah Bayazıt'ın mansup Belediye başkanlığında (İsmet Paşa'nın emriyle) bir kısmının üzeri mailli inhidam raporuyla yıkılmış. 1962'de Vali Ahmet Gümüşlü tarafından yıktırılan ve bugün yerine yaptırılan gayri nizami kasaplar çarşısı olmuş. 1955 yılında Vali İbrahim Öztürk tarafından istimlak edilen kısma bugünkü

Bugün Avrupa moda sanayinin taklidini bile yapamadığı sırma ve sim işleri sanatı tamamen Türk ustalarının elinde idi. Amikli, Pazarcıklı, Çukurovalı ve İslahiyeli aşiret kızlarının bu sim ve sırma giysileri içinde kapalı çarşıda dolaşmaları ve alış veriş etmeleri şimdiki moda defilelerini gölgede bırakır, tabii bir defile idi.

1866 aşiretlerin iskanlarıyla beraber bu koca şehrin tarihi ve sanat şahasesi olan Kapalı çarşıdaki saraç esnafı da büyük bir ekonomik kriz içerisinde düşer.

Aşiretlerin en büyük merakı olan atıcılık, Maraş'taki saraç esnaf ve sanatkarlarıyla daha da çok cazip halde idi. Asil arap atlarını süsleyen o görkemli sırma at takımları artık müşteri bulmakta zorluk çekiyordu.

Aşiretlerin Çukurova, Amik ve İslahiyedeki Dumdum ovalarındaki topraklara iskanlarından sonra Maraş'ta ticaretin başında gelen yün yapağı, yağ, peynir alış verişini de tamamen durmuştu. Ticaret Ermeni zenginliklerinin (Alman Feldmarşal Helmu Von Moltke)⁴³ tabiriyle Ermeni bankerlerinin elindeydi. Bunlar muhtemelen Maraş'ın meşhur Ermeni zenginlerinden Hırlakyan veya Bilezikçıyan aileleri olması gerekir.

Aşiretler yüzlerce ton yün yapağı, yağ ve peyniri bu Ermeni bankerlere satarlardı. Zaten bu Ermeni bankerler aşiretlerin yaylaya çıkış mevsiminde aşiretlere açığa para verirler ve aşiretlerin mallarını ölü pahasına alırlardı. Ermeni bankerler almış oldukları bu malları İskenderun limanından gemilerle Avrupa ülkelerine ve kısmen de İstanbul'a ihraç ederek büyük paralar kazanırlardı. Bu ticarettten Maraş'ın asil Türk ahalisi hiç faydalanamazdı.

ana cadde açılmıştır. (Her üçü de üzücüdür.) Dr. Eşbah Bayazıt Beyefendi Prof. Mehmetçik Bayazıt'ın babası yazar'ın amcasıdır.

⁴³ Feld Marşal Moltke, aynı eser, s. 156

Uzunyayla'ya iskan edilen Avşarlı aşiretiyle perakende olarak kendi istekleriyle Göksun'a yerleşen Tecirli ve Cerit aşiretlerinin yün yapağı, yağ ve peynir ticareti iskandan sonra Kayseri'li, Rum ve Ermeni tüccarların eline geçer.

1866'da ilçe merkezi olan Osmaniye, Reyhaniye, Hassa ve İslahiye kasabaları ufak çapta da olsa hareketli birer alış veriş merkezi haline gelmişti. İskenderun'un ufak bir liman kenti olmaktan çıkarak büyümeye başlaması da 1866 iskanı sonlarında olur. Kadirli, Kozan ve Ceyhan kasabaları da bu ekonomik gelişmelerden paylarını alırlar ve kısa zamanda bu ufak kasabalarda da büyüme ve gelişmeler olur.

“Fırka-i İslahiyye'nin yapmış olduğu bu iskan hareketi bazı zararlar doğurmasına rağmen yine de bu devir için çok faydalı olmuştur. Öyle ki Konar göçerler Çukurova, Kozan, Gavurdağı ve Kürtdağlarına yerleştirilince bütün çevre bölgeleri de etkisi altına almıştır. Adı geçen bölgelerin, bugünkü Türkiye'nin iktisadi ve içtimai bakımından en canlı ve hareketli yerlerinden birisi olmasında Fırka-i İslahiyye tarafından yapılan iskanın büyük tesiri olduğu muhakkaktır.”⁴⁴

1866 tarihlerinden evvel Halep ve Antakya şehirleriyle hiçbir ekonomik bağlantısı olmayan büyük Reyhanlı Türkmen aşireti yavaş yavaş bu iki şehre akın ederek alış verişlerini bu iki şehre kaydırırlar.

“Ceyhan, Kadirli, Kozan ve Osmaniye merkez ve civarına yerleştirilen aşiretler bilhassa giyeceklerini vesair ihtiyaçlarını Adana şehrinden temin etmeğe başlarlar. Maraş'ın tarihi kapalı çarşısı büyük bir ekonomik kriz geçirir. Çoğu Ermeni kısmen de Yahudi olan kapalı çarşıdaki bezirgan, manifaturacı esnafı eski müşterileri olan

⁴⁴ Yusuf Hallaçoğlu, aynı eser, s. 20

Çukurovalı, İslahiyeli ve Amikli müşterilerine at, deve ve katırla manifatura göndererek kazançlarını bu yolda temin etmeğe çalışırlar.”⁴⁵

İskana tabi tutulmayan ve yöremizde (Aydınlı aşiretleri) diye bilinen ve kış aylarını genellikle Çukurova, İslahiye ve kısmende Hassa civarında geçiren ve yaz aylarında yine Uzunyayla'ya göç eden (Saçıkara – Horzum – Honanlı – Karatekeli) aşiretleri konar göçer-liklerini Cumhuriyet döneminde de devam ettirirler. Bu aşiretlerin yaylaya çıkış ve dönüşlerinde bugün için (Allah'a şükür) tamamen Türk esnafının elinde bulunan Kapalı Çarşı'daki alış verişlerini devam ettirerek Kahramanmaraş ekonomisinde büyük bir canlılık gösterdiklerini bizim kuşaktan olanların hepsi bilirler. Ancak son zamanlarda bu aşiretlerin de muhtelif illere iskanları ile Kahramanmaraş'taki bezirgan manifaturacı ile yağ ve yün ticareti ile iştigal eden bir çok esnafın mutazzır duruma düştükleri üzüntü ile görülür.

İskanda ekonomik ve sosyal yapıda en çok güçlük çeken aşiret Avşarlar olur. O tarihlerde sanat tamamen Ermenilerin elindeydi. İnşaat usta ve işçiliği de yine Ermenilere has bir sanat kolu idi. Hayvancılıktan başka bir şey bilmeyen Avşarlar çok güç şartlarla karşı karşıya bırakılır.

“Duvar ustası, demirci, kalaycı çeşitli mesleklerden ihtiyaç duydukları zanaatkarları şimdiki Tufanbeyli ilçesinin Şar köyündeki Ermeniler ile Haçın, Saimbeyli'deki Ermenilerden yararlanmışlardır. Daha sonraları ise bu işlerini bölgelere sonradan yerleştirilen 93 muhacirlerine yaptırmaya başlamışlardır. İhtiyarların anlattıklarına göre

⁴⁵ 1947 yılında Reyhanlı'da bulunduğum sırada Kahramanmaraş'ın maaruf ailelerinden Atar Halil efendi zade Mustafa Mazman Efendiden dinlediklerim. Merhum o vakitler 72 yaşında idi.

Avşarlar sabanla çift sürmeyi, ekin biçmeyi, kağı oklamayı, tırmık çekmeyi, bostan ekmeyi 93 muhacirlerinden, (Çerkezler) öğrenmişlerdir.”⁴⁶

1866 GÜNEYDEKİ AŞİRETLERİN İSKANLARINDA POLİTİK YÖN

En büyük Türkmen aşireti Avşarlar’ın Sarız, Pınarbaşı, Azizeye ve dolaylarına iskan edilmesi Horosandan Anadoluya geçişlerinde doğuştan binici, vurucu, kırıcı güç ve yapıya sahip olan bu Türkmen topluluğunun “1780 yıllarında başlayıp 1914 seferberliğine Birinci Dünya Savaşı ilanından birkaç hafta sonra Andırınlı İslamlara saldırıp Beşenli köyünden olan Türklerden bazılarını şehit etme”¹ Zeytun Ermenisinin 134 yılı aşkın Osmanlı devletinin başına dert olması, Kahramanmaraş merkez ilçeye bağlı Süleymanlı (eski adı Zeytun bucağı) ile yine Ermenilerin yoğun ve tehlikeli olduğu Develi ilçesi ve Adana ilimize bağlı Saimbeyli (eski adı Haçin) de oturan ve nüfus çoğunluğunu Ermenilerin teşkil ettiği bölgeye Türkmen topluluğunun iskanları Osmanlı hükümetinin çok yerinde bir iskan politikası idi.

“Bizim kazancımız Nazarit Çavuş’un evinin yağlı boyasına yetmiyor.”² diyerek Ermeni mezaliminden inim inileyen bu yöre halkını rahatlatmak ve Ermeni direniş ve yayılışını kırmak için Avşarların bu yörelere iskanlarını yöre halkı sevinçle karşılar. Ermeniler Avşarların iskanlarına tepki göstermek isterlerse de alenen bir direnişte bulunamazlar. Ermeniler bu yöreye hiçbir zaman Türk ve Müslüman topluluğunun gelmelerini istememişlerdir. Avşarlara karşı açıkca cephe almaktan kaçınan Ermeni

⁴⁶ Ahmet Z. Özdemir, aynı eser, s. 63

¹ Mehmet Hocaoğlu, Tarihte Ermeni Mezalimi ve Ermeniler, s. 97-574

² Andırın’ın Geben köyünde maaruf kayeden (muhtar) işittiklerim. Nazarit Çavuş Zeytun’un meşhur komitacılarından, Zeytun Belediye Başkanı.

komitacıları ve papazları daha evvelce Müslüman halkı Çerkezlerle karşı direnişe geçirme politikasını bu defa Çerkezlerle Avşarların aralarının açılması şekline dönüştürürler.

1853 Kırım Savaşı sonrasında Göksun'a gelen Çerkezlerin Müslüman olmadıklarını dillerinin ve eşkallerinin hiçte Türk'e benzemedikleri propogan- dalarını Haçin ve Kayseri'deki Amerikan misyoner mekteplerinde eğitilmiş din adamları ile yürütmeğe başladılar. Çerkezlerle karşı ilk direniş Göksun'da olur.

“Bayazıtöğlu Ahmet Paşa yerli ahalideki direniş k kırmak için Çerkez cemaati toplayarak Cuma namazını bizzat kendisi kıldırır. Çerkezlerin Müslüman bir kavim olduğu kanaatine varan yerli Müslüman halk namazı mütaakip Çerkezlerle kuçaklaşarak öpüşürler.”³

Ermenilere karşı kin ve lanet hisleri daha da artan Göksun'un asil Müslüman ahalisi Kırım savaşından Moskof ve Ermeni mezaliminden kaçan Müslüman Çerkez kardeşlerini misafir etmekte yarış ederler. Hele mevsimin kış olması nedeniyle henüz iskan evleri olmayan bu asil Çerkez Müslüman kardeşlerini merkez ve köy evlerine yerleştirmeye devam ederler.

Politikalarında muvaffak olamayan Ermeni komitacıları için amaç bitmemiştir. Bölgede huzuru bozmak için çeşitli yollar ve bahaneler aramakta olan Haçin, Göksun, Zeytun ve Develi Ermenileri bu defa faaliyetlerini 1866 Avşarların bu yöreye iskanlarında Avşarlarla Çerkezler

³ 1980 senesi Göksun Mehmet bey köyünde merhum İsmail Sürmene Bey'den işittiklerim. O vakitler İsmail Bey 85 yaşlarında idi. Ahmet Paşa Kırım harbine Kahramanmaraş'dan 500 taraftarı ile katılmıştır. Ahmet Paşa, Sürmene beyin dedesi ile Selimiye kışlasında (Selimiye kışlası hastane imiş) tanışmışlar ve Ahmet Paşa Göksun'un Mehmet bey, Mahmut bey ve Tahir Bey köylerini hibe etmiştir. (İsmail bey'in ifadelerinden)

arasında kırgınlıklar, adam öldürme olayları olursa da aklı selim Çerkez ve Avşar aile liderleriyle bu kırgınlıklar kısa zamanda kaldırılarak Avşarlar'la Çerkezler kız alıp vermek suretiyle akraba olurlar, dost olurlar.

Bu yörelerde Ermeni komitacıların Türkler ve Çerkez'lere yaptıkları mezalim, Ermeni şair “Beşik-taşlıyan'ın methiyeleri ile dile getirilir.” Meşhur komitacı Zeytun Belediye Başkanı Nezarit Çavuş methodilir.

*“Zeytun tepesinde üç dörtyüz kişi
Nazarit çavuştur, kumandan başı
Binlerce genç Türk'ün sayısız naş'ı
Çerkezler dediler vallah aman.”⁴*

Sonuç malum, milli kurtuluş savaşı gelir çatar, Osmanlı iskan politikası gerçekleri yansıtır.

“Kurtuluş savaşında Avşarlar ve yöredeki öteki Türkmenler Ermenileri iyice sıkıştırmaktadırlar. Kötü durumda kalan Ermeniler artık yaptıkları kanlı eylemlerin hesabını vermek üzereler. Bu kargaşa bir Ermeni gözcüsü kamavor kumandanı, Cebeciyan'a yana yakıla şunları anlatmaktadır: Hemi vallahi hemi billahi de ben bir Avşar atlısını çama çıkarken gördüm”⁵ diyerek Ermenilerin Avşarlar'dan korkusunu dile getirir.

Göksun, Zeytun ve Andırın kasaba ve köylerindeki, Ermeni mezalimin çocukluk ve gençlik yıllarında pek iyi bilen ve yakinden gören merhum Çerkez Aslan Bey Halep'teki başkomserlik görevinden ayrılarak Maraş'a gelir.

⁴ Mehmet Hocaöğlu aynı eser s.125

⁵ Ahmet Z. Özdemir, aynı eser, s. 35-36

Müdafa-i Hukuk Cemiyeti başkanı, Kuvvay-i Milliye komutanı olarak Anadolu ihtilalinin öncülüğünü yapanlar arasında en büyük yer ve ünvanı alır.⁶

1832 tarihinde Adana'yı işgal eden asi Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa Nizip, Antakya ve Maraş'ı da alarak Gülek Boğazı'na hakim olmuş, babası Mehmet Ali Paşa'nın büyük Arap Devleti kurma hülyasını gerçekleştirmeye bir dereceye kadar muvaffak olmuştu. İşte Osmanlı devletini içine düşürdüğü bu krizden kurtarmanın tek çaresi bu yörelere aşiretlerin toprağa bağlılıklarını, yani iskanlarını sağlamak ile gerçekleştirildi.

“Osmanlı Devleti'nin içine düştüğü krizden yararlanmak isteyen Mehmet Ali Paşa, Suriye'yi de alarak Mısır'a bağlamak amacını hareketleriyle belli etmiştir. Mehmet Ali Paşa'nın bağımsız bir Mısır Devleti'nin Suriye'yi hudut yapması gerekli olduğu, çünkü Mısır'm tabi hudutları'nın Süveyş'te değil Toroslardadır.”⁷ diyen Mehmet Ali Paşa'nın “Suriye'yi de alarak bağımsız bir Arap Devleti kurmasına Osmanlı Devleti kaşı çıkmıştır.”⁸

Toprağa bağlı olmayan, yurt kurmayan yörelerde huzursuzluğun devam edeceği bir gerçektir. Hele Güney Anadolu ayrı bir manzara arz ediyordu. Adeta terörizmin merkezi haline gelmişti. Zengin Ermeni aileleri zaten fakir olan Türk köylüsünü borçlandırmak emel ve gayreti içinde idiler. Maraş, Kadirli, Kozan, Adana, Dört Yol, Beylan gibi yerlerde en güzel sayfiye yerleri ile en verimli bağ ve bahçeler tamamen Ermenilerin mülkiyeti halinde idi. Ayrıca Maraş, Antep, Kadirli ve Kozan'da en büyük toprak sahipleri yine Ermenilerdi. Elleri bulunan bu topraklar kafi gelmiyormuş gibi Çukurova, Amik ovası ve Pazarcık

⁶ Aslan Bey 1865 İsyân ve İskânında en büyük rol oynayan meşhur Aslan Ağa'nın yiğenidir. İskenderun 1. noteri Cehdi Aslan Bey'in amcasıdır. Rahmetle anarım nur içinde yatsın.

⁷ Cezmi Yurtsever, aynı eser , s. 48

⁸ aynı eser, aynı saife.

ovalarına da el atmağa başlamışlardı. Büyük araştırmacı Cezmi Yurtsever'in “Ermeni terörizminin en büyük engeli, 1865 Çukurova reformunu gerçekleştiren kişi büyük devlet adamı Türk yönetimi adına 1865 Çukurova reformunu gerçekleştiren Ermeni dünyasının gözlerini Sis'e ve Kozan'a çevirmek istemiş öncelikle Çukurova (Kilikya), Maraş, Antep, Halep, Antakya bölgelerine Türk nüfusun mülkiyeti, medenileşmesi, milli idarenin güçlenmesi, ekonominin canlandırılması gibi önemli sahalarda gerçekleştirdiği sosyo-ekonomik kalıcı icraatıyla Türk hükümdarlığını ebedileştiren tarihi sima olarak görebiliriz.”⁹ diyerek nitelendirdiği büyük devlet adamı ve asker'i müşavir Ahmet Cevdet Paşa ile Müşir (Maraşal) Derviş Paşa'nın bu muazzam iskan politikası bir taraftan Arap milliyetçiliğinin Hatay ve Adana'yı da alarak Gülek Boğazı'na kadar genişleme politikasına, bir taraftan da Ermeni hayalcilerinin Kilikya prensliği kurma politikasına dur emri niteliği taşıyordu.

⁹ Cezmi yurtsever aynı eser s. 5

1865 KÜRDTAĞI, CEBELİBEREKET VE KOZANOĞLU İSYANLARINDA FONKSİYONER AİLE VE AŞİRETLERİN TUTUM VE DAVRANIŞLARI

“Reyhaniyye aşireti ol havalide ve Çukurova’da dolaşan göçebe aşiretlerin en büyüğü olup hep aşiretler anı büyük tanırlandı.

Reyhaniyye boy bey’i olan Mürsel zadeler kadim bir hanedandan devletçe ma’ruf zatlar olmağla saire nisbeten kendilerine emniyet olunur. Mustafa Bey’de doğrusu Fırka-i İslahiyye’de pek güzel hizmet eylemiştir.”¹ Fırka-i İslahiyye ve dolayısıyla, Osmanlı devlet ordusuna ilk sadakat, büyük Reyhanlı Türkmen aşiretinden gelmiştir. Büyük Reyhanlı aşiretini meydana getiren Fonksiyoner aile toplulukları olan Bahadırlı, Karasüleymanlı, Mursallı, Sarıcalı, Karahmetli, Çoşlu ve Kodallı ailelerinden Fırka-i İslahiyye’ye ters düşen bir kimsenin olmadığı müşahade edilmektedir.

“Oğuzların bayat boyundan bir oymak olan Reyhanlı teşekkülü, aşiretlerin yerleştirme siyaseti esnasında, hükümete epey faydaları dokunmuştur. Hatay kurtuluş mücadelesinin de liderlerini yetiştirmişti.”²

1865 Kürtdağı, Cebelibereket ve Kozanoğlu isyanlarından önce bölge halkında huzur ve güven

¹ Ahmet Cevdet Paşa, aynı eser s. 134. Bu pasajda bazı Arapça ve Farsça kelimelerin öz Türkçe açıklamaları; anı: onu, kadim: öteden beri, hanedan: eski asil aile, ma’ruf zatlar: belli kişiler, saire nisbeten: diğerlerine göre.

² M. Hasan Şakir, Payas Ayanı Küçükaliogluları, tez. İst. Üniversite kitaplığı No: 3633 s. no: 20

kalmamıştı. Bilhassa Reyhanlı, Belan ve Antakya ahalisi Gavurdağı eşkiyasından bıkmış usanmıştı.

Reyhanlı, Belan ve Antakya ileri gelenleri Fırka-i İslahiyye’ye maddi imkan sağlamakta kendilerine öncülük ediyorlardı.

“Ol havali ahalisi ise Gavurdağı eşkiyasından bezmiş olduklarından hizmeti müftehire olmak üzere Antakya vucuhu mu’tebarını yüz re’s ve Belan kasabası ahalisi tarafından otuz re’s nakliye hayvanatı gönderdiği sırada, Reyhaniye ağaları tarafından dahi yirmi beş re’s hayvan geldi.”³

Fırka-i İslahiyye Halep yolunun emliyet altına alınmasından sonra, Hassa istikametine doğru ilerlediğinde:

“Tiyek Pişgahına varılıp ordu kuruldu. Hacılar ve Tiyek ve Ekbez beyleri, ağaları buraya gelip arz’ı mutava’at eylediler.”⁴

Ancak: Aynı soydan oldukları halde aralarında huzursuzluk olan Karabeyzadeler’le Hacılar (Paşabeyzadeler) aşiret reislerinin birbirlerine güvenceleri yoktu. Fırka-i İslahiyye kumandanı Derviş Paşa ve müşaviri Ahmet Cevdet Paşa bu nedenle her iki aşiretin aralarındaki geçimsizliklerin Fırka-i İslahiyye’ye de muhtemelen zarar vereceği kanaatiyle, “Tiyek nahiyesi iş-bu Karabeyzade Mehmet Bey’in elinde idi. Ekbez nahiyesinde dahi nüfuzu cari idi. Karabeyzade Mehmet Bey ile Paşo Bey’e ikişer bin, Paşo Bey’in biraderzadesi Mehmet Bey’e üç yüz kuruş ma’aşî zat’i tahsis edildi kaydı hayat şartıyla ikişer bin kuruş tahsis ve Mehmet Bey Rumkale (Urfa’ya bağlı) müdürlüğüne ve Paşo Bey Elbistan kazası müdürlüğüne

³ Ahmet Cevdet Paşa, Ma’ruzat, s. 134

⁴ Ahmet Cevdet Paşa, Tezakir, s. 142

tayin ve ikisine dahi Kapucu başılık rutbesi arz olundu. Ve Ekbez’li Ahmet Bey’e iki yüz ve Paşo Bey’in birader zadesi Mehmet Bey’e üç yüz kuruş ma’ası zat’i tahsis edildi ve Ahmet Bey’in birader zadesi ve şeriki emri idaresi olan Ali Bey’e kezalik kaydı hayat şartıyla şehriye beş yüz kuruş ma’ası zat’i tahsis ile muvakkaten alıkonuldu ve Ahmet Bey’in diğer biraderi Ali Bey bir munasip hizmette İsdihnam edilmek üzere Ba (tavsiye) name Adana’ya gönderildi.”⁵

Fırka-i İslahiyye’nin politikasına ters düşen beyler ve ağalar çeşitli bahanelerle, rütbe ve maaşlar ve mevkiler verilerek yöreden uzaklaştırıldılar.

Fırka-i İslahiyye’nin en çok endişe duyduğu Ekbez’li meşhur Karabeyzade Ali Bey idi.

“Deli Halil’in kız karındaşı dahi Ekbez’li Ali Bey’in tahdı izdivacında idi.”⁶

Karabeyzadelerle Kürtdağı’nın en kalabalık aşireti olan Okçu İzzettin’li aşiretinin bu akrabalık bağları, Derviş Paşa’nın da deyimiyle “Ali bey’in etvarı, nişvarına nazaran ona pek güvenilmiyordu.”⁷

Gerçi Okçu İzzettinli aşiretinin reisi meşhur Halil Ağa “Mürselzade Mustafa Bey’in kız karındaşı Deli Halil Ağa’nın tahtı izdivacında” yani Mürselzade Mustafa Paşa’nın eniştesi idi. Amma, “Mustafa Bey’e itimadımız var.”⁸ diyordu Derviş Paşa.

Fırka-i İslahiyye’ye sadakat ve bağlılıklarını bildiren İslahiyye’nin Dumdum ovasındaki Delikanlı ve Celikanlı aşiretleri ile Keferdiz hanedanı reisi Ali Ağa idi.

⁵ A. Cevdet Paşa, aynı eser, s. 146

⁶ A. Cevdet Paşa, Tezadir, s. 152

⁷ A. Cevdet Paşa, aynı eser, s. 152

⁸ A. Cevdet Paşa, aynı eser, s. 152

“Delikanlı aşireti boy Beyi’si Hüseyin Ağa ve Keferdiz hanedanından Ali Ağa bir meclis teşkil ederek evvel be evvel meclis azalığına getirildiler.”⁹

Böylece Kırıkhan ile İslahiye arasındaki emniyet sağlanmış olup Kürtdağı ile Gavurdağının irtibatları kısmen de olsa kesilmiş bulunuyordu.

Kırıkhan yöresindeki Türkmen aile aşiretlerinin hepsi Fırka-i İslahiyye’ye sadakat ve hizmet yarışında idiler.

“Derviş Paşa Karamankaşı’nda oturan Kılıçoğlu ailesi lideri Ali Bey’e misafir olur. Halep’e gideceğinden bahisle üç küheylan at ister ve derhal emrine üç at ve seyis verilir. Halep dönüşü Derviş Paşa yine Karamankaşı’na gelerek Ali Bey’e misafir olur. Ali Bey’den tekrar at isteyen Derviş Paşa’ya Kılıçoğlu Ali Bey: Paşam ne at kaldı ne yiğit diyerek ilginç bir cevap verir. Paşa bu ilginç cevaptan memnun kalır ve Kılıçoğlu aşiretinin yiğit delikanlılarının Fırka-i İslahiyye emrine girdiklerini hemen anlar ve Kılıçoğlu Ali Bey’e sözle iltifatta bulunur.”¹⁰

Reşa ağaların tutum ve davranışları Osmanlıya sadakatları ve Fırka-i İslahiyye’ye bağlılıkları Kürt dağındaki ve diğer Kürt aşiretlerin isyan politikasını alt üst etmişti.

“Mehmet Ağa şıhlar aşireti ağası olup Kürt dağında en muteber bir adam idi.”¹¹

“Okçu İzzettinli aşiretinin ağası Osman Ağa dahi Reşa Ağa zadeye ittiba ile Fırka-i İslahiyye’ye gelip arz’ı mutavaat eylemiştir. Meydanlı ağası Sino Ağa öteden beri

⁹ A. Cevdet Paşa, aynı eser, s. 150, Yukardaki paşanın bazı kelimelerinin öz Türkçe açıklamaları; tahtı izdivaç: nikahlısı eşi, etvarı nişvarına: tavır davranış ve tutumu, karındaşı: kardeşi.

¹⁰ Avukat Atilla Kılıçoğlu ile yapılan röportaj.

¹¹ A. Cevdet Paşa, Tezakir, s. 144

Deli Halil'in gayretkeşi ise de o dahi Reşa zade Ağa ile birlikte harekete mecbur kalmıştır.”¹²

Reşa Ağa zade Mehmet Ağa'nın bu girişimleri sonucu Fırka-i İslahiyye'nin Kürtdağı hareketi silahlı çatışmaya girmeden sonuçlanmış oluyordu. Ancak Okçu İzzettinli aşireti lideri meşhur Deli Halil Ağa büyük bir çıban başı olarak Fırka-i İslahiyye'yi müşkilat içerine sürüklüyordu. Ekbez nahiyesine muttasıl olan Kerkütlü nahiyesi Kürtleri Şıhlar aşiretinden olmak hasabıyla Reşa Ağa zade Mehmet Ağa'ya tabi olarak sürati itaatte görünürlerdi. Lakin bu nahiyenin içerisinde Kayabaşı nam karye ahalisi Oklu İzzettinli aşiretinden olduğu halde bu kerre Deli Halil Ağa oraya iltica etmekle bunlar aleni isyan halinde idiler.”¹³

Kayabaşı mevkiinde Fırka-i İslahiyye ve Fırka-i İslahiyye'ye bağlı aşiretlerle, Okçu İzzettinli aşireti ve taraftarları arasında “şiddetli çarpışmalar olur Deli Halil firar ile Ulaşlı ağalarına çıkıp o dahi derebey gibi Alibekiroğlu Ali Ağa'ya dahil düşer.”¹⁴

Bu çatışmalarda “tarafı şahaneden Fırka-i İslahiyye'yi taltif için yaveri hazreti şehriyari Miralay Rauf bey İslahiyye'ye geldi. Fırka'nın assar'ı muzafferiyetine vakıf oldu. Mursalzade Mustafa Bey'in biraderi Mehmet Bey ile Payas hanedanından meşhur İmam Bey'in oğlu Ali Bey silahşörlük hizmeti mücibül mefharetine intihab edilerek Rauf Bey'e tefrikan Dersaadet'e gönderildiler.”¹⁵

¹² A. Cevdet Paşa, Tezakir, s. 144

¹³ A. Cevdet Paşa, aynı eser, s. 152

¹⁴ A. Cevdet Paşa, aynı eser, s. 152

¹⁵ A. Cevdet Paşa, aynı eser, s. 153, Mursalzade Mehmet Bey Hakkı Bey'in babası merhum Kemal, Kadir beylerin dedeleri Eşref Çetin, Hakkı, Kenan, Uğur, Kenan ve İsmet Mursaloğlu'nun büyük dedeleridir. Mehmet Bey padişahın baş yaveri Ahmet Rauf bey tarafından İmam Bey'in oğlu Ahmet Bey'le birlikte Padişah hazretlerine takdimden sonra Mursalzade bir görevle Mısır'a gönderilir. Mehmet Bey Mısır'da bir

Kitabın ikinci bölümünde geniş açıklamalarını göreceğiniz gibi Deli Halil Ağa'nın akıbeti Güllü'de Fırka-i İslahiyye'ye teslimden sonra:

“Ne yapacağımızı şaşırttı halâ peyder pey vefat vuku bulunuyordu ve bir gece Deli Halil tutulup ferdası sabahleyin vefat eyledi. Uzun boylu gayet yakışıklı kuvvetli, bünye vücudu sağlam, mütenasibü'l az'a cündi ve bahadır amsal nadir bir yiğitti. Böyle vefat edivermesi herkese sairinden ziyade dehşet verdi.”¹⁶ Koleradan hayatını yitirir.

Fırka-i İslahiyye'yi en çok yoran ve direnişe en uzun devam eden Payas ayanı Küçükaliolu Mıstık Paşa'nın büyük oğlu Dede Bey ile Kozanoğulları olduğu bir gerçek.

“Tecirli ve Cerid boy beyleri kethüdarları ordugaha gelip giderler ve kendilerine ait olan işleri Rü'yet ederlerdi.”¹⁷

“Fakat Tecirli Kara Kethüda hafva (affa) tabi olmakla gelip görüşmedi.”¹⁸

Fırka-i İslahiyye'yi en çok yoran diğer isimler de Ulaşlı aşiretlerinden Alibekiroğlu Ali Ağa ile kardeşi Deli Fakı diye bilinen meşhur Ahmet Ağa ile Tecirli aşiretinden Kara Kethüta olduğu yine bir gerçek.

“Hedefi hareketimizi dört Ulaşlı ağaları iken üçü bu vecihle arzı inkiyat eylemiş olduklarından, yalnız Alibekiroğlu Ali Ağa kaldı ve eğerci Ali Ağa sairilere nisbetle ehven oldukça söz anlar bir adem olduğu haber veriliyordu. Lakin iki dehlini feda edipte bize mutavaat

Mısır prensesi ile evlenir, ancak akibetinden bu güne kadar bi haber alınamaz. Bir ara İstanbul'a geldiği şayi olur. (Başyaver Rauf Bey'le Rauf Orbay'ın karıştırılmaması) Hepsini rahmetle anarım.

¹⁶ A. Cevdet Paşa, Tezakir, s.181

¹⁷ A. Cevdet Paşa, aynı eser, s. 162

¹⁸ A. Cevdet Paşa, aynı eser aynı saife.

göstermesi kabail'ü aşairin adatına mugayir olduğundan, anı cebren taht'ı itaata almaktan gayri çaremiz yoktu.”¹⁹

Bahçe ile Kaypak Kalesi (Kanlıgeçit) Yarpuz dörtgeni arasında yine şiddetli çatışmalar olur. Gerek Fırka-i İslahiyye gerekse aşiretlerden bir çok ölen ve şehit olanlar görülür.

Cerit aşireti Fırka-i İslahiyye'ye bağlılık gösteren aşiretlerin önde gelenlerindendi.

“Cerit aşireti Tecirli'ye nisbeten zararsız bir halk olup Kırım muharebesinde Dersaadet'e gelip orduya gitmiş olan Kara Fatma dahi bu aşiretin bir oymağının Kethüdası idi. Fırka-i İslahiyye'ye geldi, kendisine ikram edildi ve iskan için yer gösterildi.”²⁰

Ulaşlı aşiretlerinden Alibekiroğlu Ali Ağa'nın kabile ve aşiretlerin örf ve adetlerine uyararak Payas ayanı Küçükalioglu Mıstık Paşa'nın büyük oğlu Dede Bey ile Kürtdağı aşiretlerinden Okçu İzzettinli aşireti reisi Deli Halil Ağa'nın kendisine sığınması nedeniyle isyana devam ettiğini görmekteyiz.

Alibekiroğlu Ali Ağa Adana'da ikamete mecbur tutularak, Dede Bey İstanbul'a sürgüne gönderilirler.

Kozan ileri gelenlerinden Kurtoğulları, Sehlik oğulları, Çamurdanlar, Yarımogluları, Tektaşogluları Akçalıogluları, Helvacıogluları ile Gençogluları, Ceyhan'da Kırım savaşı sonrası Ceyhan yakınlarına iskan edilen ve Ceyhan'da modern çiftçiliğin babası sayılan Nogaylar Fırka-i İslahiyye'ye her bakımdan yardımcı olur ve sadakat gösterirler.

¹⁹ A. Cevdet Paşa, Maruzat, s. 143

²⁰ A. Cevdet Paşa, aynı eser, s. 147 (Ceritli Kara Fatma hatun ile, Bozdoğan aşiret reisi Hacı Osman Bey'in kızı ve Bayazıtoglu Kalender Paşa'nın karısı Kara Fatma hatunların karıştırılmaması.)

“Sunbas nahiyesi beyi Gökvelioğlu Ahmet Bey ve Yağbasan nahiyesi kethüdası Gençoglanoğlu Ahmet Ağa etrafıyla birlikte Fırka-i İslahiyye'ye bağlılıklarını gösterirler. Gençoglanoğlu Ahmet Ağa Kozan zaptiye (jandarma) yüzbaşılığına getirilir.”

Ötedenberi Osmanlı'ya sadık olan Kadirli'deki meşhur Bozdoğanlı aşiret liderleri de diğer Kadirli'li fonksiyoner aile toplulukları ile birlikte yine Fırka-i İslahiyye'ye sadakatta yerleş ederler. Ordu kumandanı müşir Derviş Paşa ile baş danışmanı Ahmet Cevdet Paşa'ya bağlılıklarını sunarlar.

En çetin çatışmalar Belenköy ve Kozan dağlarında olur. Başta Kozanoğlu Ahmet Paşa olmak üzere bütün Kozanoğlu ailesi İstanbul, Libya, Trablusgarp, Şam ve İstanbul'a sürgüne gönderilirler.

Bahçe ileri gelenlerinden Fettahlıogluları ile Bahçe'nin meşhur Müftüzadeleri'de Fırka-i İslahiyye ve Osmanlı devletine sadakatte ön sırayı alırlar.

1865 Osmanlıya isyan halinde bulunan “Kırıntılar ise isyancılıkları göz önüne alınarak Yağbasan dağlarından zorla indirilerek Kadirli'nin ova köylerine yerleştirilmiştir.”²¹

Sırkıntı aşireti Osmanlı'ya ve dolayısıyla Fırka-i İslahiyye'ye sadakat gösteren Çukurova aşiretleri arasında yer almışlardı.

Dağ insanları olan Farsak aşiretleri “yüksek sarp dağ yerlerine yerleşmiş, bu durum onların ekonomik bakımdan fakir kalmalarına, devlet otoritesinin zayıf olduğu zamanlarda guruplar halinde şekavete karışmalarına sebep olmuştur. Kozanoğulları derebeyleri Farsakları piyade askeri olarak kullanmışlardır.”²²

²¹ Cezmi Yurtsever, aynı eser, s. 102

²² Cezmi Yurtsever, aynı eser, s. 94-95

Kozanoğlu isyanında Kozanoğlu derebeyleri ile daima hareket halinde kalmışlardı.

TARİH YAZARLARI VE ARAŞTIRMACILARININ 1865-1866 İSYAN VE İSKANLARI HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ

1865-1866 Kürtdağı Kozanoğlu ve Cebelibereket isyanı ve iskan sonucu tarih yazarları ve araştırma- cılarının neler yazdıklarına geçmeden evvel araştırma- cıların tabiriyle (isyan ve iskan tanığı) diye sınıflan- dırdıkları 1865-1866 isyan ve iskanlarını görmüş, yaşamış birisi olarak Çukurova'nın yetiştirmiş olduğu büyük halk ozanı Dadaloğlu neler söyledi. Saziyle neler çaldı bakmak gerek.

Büyük halk ozanı Avşar soyundan gelme Dadaloğlu Fırka-i İslahiyye kumandanı Müşhir Maraşal Dervş Paşa'ya öfkeli dir.

“Derviş paşa yaktı yıktı illeri,

Soldu bütün yurdumuzun gülleri,

Karalar giydikçe attık alları,

Altınımız geçmez akçe pul oldu.”¹

İskanla birlikte çok büyük ekonomik ve sosyal krize giren Avşarlı aşireti yas tuttu, allar yerine karalar giydi, paraları geçmez pul oldu.

Avşarlı üçyüz yıldan beri yaşadığı, yiğitlerin at oynattığı, genç Avşar güzellerinin sülüne sülüne gezdiği, beylerinin arap atlarına binip cirit oynadığı, çadırlarında dibek kahvelerinin dövölüp içildiği, binlerce at ve koyun

¹ Ahmet Z. Özdemir, aynı eser, s. 180

sürülerinin otladığı büyük Çukurova'nın haslet ve hasretini unuttur mu?

*“Bize haram oldu Çukurovalar
Şahin uçtu ıssız kaldı yuvalar
Türkmen kızı katarlamış mayalar
Bozuldu katar'ı teli Avşar'ın*

*Dadaloğlu'm bu iş bize güç oldu
Osmanlı'dan altınımız tunç oldu
Gözü kanlı şahbazlarım nic'oldu
Ermedi çakmağa eli Avşar'ın”²*

İskandan sonra Dadaloğlu dertlidir, kaygılıdır, küskündür Osmanlı'ya:

*“Ağlayı, ağlayı Dadal'im söyler
Vefasız şu insan neyler
Bin yiğiti bir kötüye kul eyler
Şimden sonra yaşanması güç oldu.”³*

İskandan sonra Avşar aşireti emniyet güçlerinin etkisiyle pasifize duruma getirilir, silahları toplanır, amma Dadaloğlu sazıyla, sözüyle direnişe devam eder. Payas ayanı

² Ahmet Z. Özdemir, aynı eser, s. 79

³ Ahmet Z. Özdemir, aynı eser,

Küçükhalioğulları'nın da tamamen pasifize duruma getirilip Mıstık Paşa'nın oğlu Dede Bey'in Trablusşam'a sürülmesinden sonra Payas ve Payas Kalesi'nde emniyet ve sukûnet başlar.

Kale Fırka-i İslahiyye'nin yönetimi altındadır. Kale artık isyanda Osmanlıya karşı gelenlerin mecburi ikamet yeridir. Bazıları göz altında, bazıları hapistedir. Dadaloğlu da Payas kalesinden seslenir:

*“İskan emri oldu aşiret yasta
Kız, kadın kalmadı hep oldu hasta
Dadaloğlu'm hapis derler payasta
Kanat takıp sur duvardan utçumu.”⁴*

1866'da aşiretlerin iskanından sonra güvenlik güçlerinin, perakente de olsa müşkilat içerisinde Uzunyayla'ya çıkmalarını önlediklerini daha evvelce belirtmiştik. Avşarların, genellikle Kozan üzerinden, Saimbeyli Yalak yoluyla Uzunyayla'ya göçmelerine rağmen kısmen de olsa Osmaniye, Bahçe, Maraş şehri güzergahından Göksün yolu tarikiyle de gidenleri olurdu.

Ancak: İskandan sonra bu yollardaki derbent ve köprüler tamamen Osmanlı jandarmasının sıkı kontrolü altındaydı. Dadaloğlu bu sıkı kontrolden şikayetçi olduğu gibi Avşarlı aşiretlerine müzahir olan aşiret ve ailelere karşı vefalıdır.

⁴ Ahmet Z. Özdemir, aynı eser, s. 109

“Melik Ejder evliyalara yatağı

Ahır dağı yaylamızın eteği

Bayezitli elimizin tutağı

Cihan Köprüsü’nden bağılı yolumuz.”⁵

Bayazitoğlu’ları Kozanoğlu isyanlarında Kozan- oğlu taraftarı olan Avşarlarla karşı karşıya gelmelerine rağmen, gerek isyan ve iskandan evvel ve gerekse iskandan sonra asil Avşarlı aşiretine her hususta müzahir olmuşlardır. İskanda Bayazitoğlu Osman Paşa ile yine Bayazitoğlu Ahmet Paşa’nın Avşarlara müzahir oldukları bugün Sarız, Pınarbaşı’ndaki Avşar ova köylerinde daima söylenir ve anlatılır.

1865-1866 İsyân ve iskanlarından önce Bayazıt oğullarının Avşarlara yakınlıklarını (Fedl Maraşal Von Moltke, Türkiye Mektupları, Hayrullah Örsel, 1969) aynen yazar, Avşarların yaz aylarını Bayazitoğlu Müşir Süleyman Paşa’nın topraklarında geçirdiklerine işaret eder.

Evet isyan ve iskan tanığı Dadaloğlu, airetlerin isyanlarını değil de iskanlardaki adaletsizliğe, ekonomik düzene karşıdır, öfkeli.

Derviş Paşa kumandasındaki Fırka-i İslahiyye’nin İskenderun’a çıkışı ve derhal askeri harekâta geçişi çok aniden olur. Aşiretler bu ani harekâta karşısında şaşkına dönerler.

Müşir(Maraşal) Derviş Paşa “Sivri cidalı Avşar yiğitlerinin sarı çiçekli yaylalara bir an önce varabilmek için

⁵ Ahmet Z. Özdemir, aynı eser, s. 207. (Bu dördlükten bazı açıklamalar) Melik Ejder: Kahramanmaraş’a girişte Aksu köprüsünün doğusundaki tepe ziyaretgah, Ahırdağı: kahramanmaraş’ın kuzeyindeki dağlar, Cihan köprüsü: Maraş’ın doğusunda 12. kilometrede Göksun yolu üzerinde tarihi köprü.

acele ettikleri bir vakitte, Osmanlı tavşan avına araba ile gittiği gibi topu, tüfeği ile ansızın çıkageldi. 1865 yılında bu alemleri beklenmeyen bir suretle ortadan kaldırdı.”⁶ “Kuru iskan imha demektir, asırlardan beri alışılan bir hayat tarzı, maişet birdenbire değiştirilemez. Bunlar tedricen isyan ve iskan edilmek lazım iken yapılamadı. Üzerlerine asker çekildi, ordular sevk edildi, topa tutuldu, obalar, yaylalar, kışlalar yıkıldı ve yakıldı, beyler kurşuna dizildi. Kadınlar ve çocuklar bile öldürüldü.”⁷

“Hükümetin Fırka-i İslahiyye’yi göndermekteki asıl gayesi ise Çukurovalılar’a daha iyi bir hayat sağlama hususu ile değil, şiddetle çekmekte olduğu asker sıkıntısını gidermek maksadı ile ilgili idi.”⁸

Prof. Besim Atalay ile Prof Faruk Sümer’in, Osmanlı Hükümeti’nin Derviş Paşa komutasındaki Fırka-i İslahiyye’nin isyanını bastırma ve isyan sonrası aşiretlerin iskan politikasını tasvip etmediklerini, tenkit ettiklerini görmekteyiz.

Araştırmacı Ahmet Z. Özdemir “Amacımız İskan”⁹ diye vasıflandırdığı Osmanlı iskan politikasını: “Fırka-i İslahiyye devlet açısından başarılı olmuştur, başı boş dolaşan Türkmenleri toprağa bağlamıştır. Fakat iskan yöntemi hatalı ve yanlış. Devlet güçleri tüm güney Türkmenlerini ezmiş, sindirmiştir. Cevdet Paşa’nın Cahit Öztöle’nin ve diğer yazarların savlarının tersine acemice ve hoyratca yapılan bir iskandır. Bu iskanda çok kanlar dökülmüş çok ocaklar söndürülmüştür.”¹⁰ diye tenkit etmektedir.

⁶ Prof. Faruk Sümer, Oğuzlar-Türkmenler, s. 197-198

⁷ Prof. Besim Atalay, Maraş Tarihi ve Coğrafyası, M.Yusuf Özbaş, s. 77

⁸ Prof. Faruk Sümer, aynı eser, s. 198

⁹ Ahmet Z. Özdemir, aynı eser, s. 49

¹⁰ Ahmet Z. Özdemir, aynı eser, s. 49

Aşiretlerin iskanları, toprağa bağlanmaları yurt tutmaları, tarıma yönelik hareketin başlaması, çok güç olan hayvancılıktan kısmen de olsa kurtulmaları muhakkak ki çok yerinde bir hareket idi. Büyük araştırmacı Cezmi Yurtsever'in deyimiyle "Çukurova reformu" ile aşiret ve aileler toprak mülkiyetine kavuşuyorlardı. Ancak sosyal düzendeki bu ani değişim kolay değildi.

"Asırlardan beri diledikleri kadar sonsuz hürriyet sahibi Reyhanlılar için düzenli hayata girmek pek zor olmuştur. Komşu Türkmen aşiretleri de yeni şartlara intibakta güçlük çekmişlerdir. Yazları yayla insanlarıydılar, kışlak iskan edilmek onlar için öldürücü şartlar getirmiştir. Bu sırada ova tamamen bataklıktır. Her aileye toprak verilmiştir, reform yapılmıştır, ancak aşiret çifçiliği bilmiyor. Elinde araç ve gereç yoktur. Herkes şaşkındır. Yukarda saadetlerinden bahsettiğimiz insanlar artık hasta, aç ve açıkta, çaresizlik içindedir. Yaylaya kaçmak isteyenleri önlemek için boğazlar, geçitler asker tarafından tutulmuştur. Ancak birçok insanlar verilen toprakları, hatta hayvanları bırakarak dağlara kaçıp kurtulmak istemişlerdir. Halk arasında şuursuz bir çırpınış başlamıştır. Toprak değeri nedir o da bilinmiyor. Civar dağlara hatta eski yurtlara, Uzunyayla'ya fırsat buldukça kaçan, kaçana idi. Ölen ölüyor, Türkmen nüfusu günden güne eriyor ve azalıyordu. Halk umutsuz son derece bedbaht olmuştu."¹¹

¹¹ Şemseddin Mursaloğlu, Büyük Reyhanlı Türkmen Aşireti, 1984 İzmir, s. 94-95-96 (Şemseddin Mursaloğlu Neşet Bey'in oğludur. İki dönem milletvekilliği, üç dönem İskenderun belediye başkanlığı yapmıştır. Çocukluk yılları babası ile birlikte Maraş'ta geçmiştir. Doğumu 1914, ölümü 1987 Reyhanlı. Merhum ana tarafından Karabeyzadeler'dendir. Ekbez köyündeki dağlı beylere ait olan cami kardeşleri ile birlikte yeniden restore edilmiş, yine kardeşleri İsmet Mursaloğlu henimefendi ve Hacı Necmettin beyle birlikte Kumlu'daki büyük camii inşa ettirmişlerdir. Ayrıca Reyhanlı'da Eşref Mursaloğlu ilk okulu yine Hacı Necmettin Mursaloğlu tarafından yaptırılmış, yine Reyhanlı'ya bağlı Kumlu Kasabasında İsmet Mursaloğlu hanım efendi tarafından bir lise

"Şimdi, iskana karşı şikayet ve isyan ifade eden bir halk şairimizi okuyalım. Bu şiir merhum avukat Bahadırlı oğlu Hüseyin Cemil Bey tarafından 1928 senesinde bulunup Yeni Gün gazetesinde neşir edilmiştir."¹²

*"Duam budur Derviş Paşa ölmesin,
Bu yakında mazul olup gülmesin,
Böyle zalim bu diyara gelmesin
Ahir zaman devri erdi ağalar*

*Kadısında şeriat yok nidelim
Beylerbeyi zalim kime gidelim
Defterdara lanet edelim
Ahir zaman devri erdi ağalar."*

Fırka-i İslahiyye'nin tutum ve davranışlarının yalnızca askeri bir tenkit hareketi, bir isyanı bastırma hareketi olmadığını savunan sayın üstadımız Yusuf Hallaçoğlu:

"Yakın tarihte yapılmasına rağmen Fırka-i İslahiyye'nin icraatı bir askeri hareket gibi telakki edilmektedir. Halbüki 1865-1866 yıllarında Çukurova, Gavrudağı (Cebelibereket), Kürdağı ve Kozan dağlarında devlet idaresini yeniden tesis eden Fırka-i İslahiyye yalnız

binası yaptırılmaktadır. İsmet hanım efendi eski Hatay mebusu merhum Hasan Mursaloğlu'nun refikasıdır.

¹² Hüseyin Cemil Bey Bahadıroğlu Osman Ağa'nın oğludur. Şam'da ali tahsil görmüş hukukçudur. Reyhanlı aşireri içerisinde ilk üniversite mezunudur. Tam anlamıyla bir Osmanlı beyefendisi idi. Rifat ve Kemal isminde iki erkek evladı olup Reyhanlı da çifçilik yapmaktadır. Merhumu rahmetle anarım.

askeri tenkit hareketi olmayıp bunun yanında bil hassa konar göçer oymakların, iskan ve yerleşmelerinin de başarıldığı bir kuruluştur. Ayrıca bu icraat esnasında kurulan kasaba ve köyler, bugün önemli merkezler haline gelmiş olup, çevre il ve ilçelerin de genişlemesinde büyük bir rol oynamıştır. Yeni Türkiye'nin bugün nüfus bakımından dinamik ve hareketli olmasında 19. yüzyılın ikinci yarısında yapılmış bunun gibi iskan ve yerleştirme hareketlerinin rolü büyüktür.”¹³

1865-1866 hareketinin Güneydeki aşiret ve ailelerden büyük tasvip gördüğü de bir gerçek.

Bizde adet haline gelmiştir. Bir politikacı veya bir kumandanın başarısı muharebe halinde kazançlı çıkmasını hayranlıkla karşılayan kişiler o yıllarda doğan çocuklarına o politikacı veya kumandanın isimlerini verirler.

Vatanseverliklerinden asla şüphe etmediğimiz hizmet ve hatalarıyla tarihe mal olmuş İttihat ve Terakki Partisi'nin üç paşası diye bilinen Enver - Talat ve Cemal Paşa'ların adları 1908-1914 yılları arasında doğan çocuklara verilen adların çoğunlukta olduğunu gördüğümüz gibi 1865-1866 yıllarında Çukurova'da, Maraş'ta, Adana'da ve Antakya'da doğan çocukların adlarının Ahmet Cevdet ve Derviş olduklarını görmekteyiz.

Bunlardan Çukurova'da, milli mücadelede Kozan cephesinde “Sırkıntı gurup komutanı Ahmet Cevdet”¹⁴, Mursalıoğlu “Hacı Mursal Ağa oğlu Ahmet Cevdet”¹⁵,

¹³ Yusuf Hallaçoğlu Fırka'ı İslahiye ve ypmış olduğu iskan s.1

¹⁴ Selma Aktan, Adana İli Yakın Çevre Araştırmaları, Adana, s. 141

¹⁵ Ahmet Cvedet Mursalıoğlu'larının aile seceresi, (İnayet Bey merhumun özel arşivinden) Merhum Ragıp ve Rifat beylerin babaları Halep ve Şam'da tahsil görmüş Farsça ve Arapça bilir. Çeşitli yerlerde hekimlik yapmıştır. Oğlu merhum Rifat Bey Belen'e geldiğinde bir cami inşa etmiştir. Her üçünü de rahmetle anarım.

Balkan Harbi şehidi “Beyazıtıoğlu Derviş”¹⁶ Bey merhumları örnek verebiliriz.

Sonuç olarak araştırmacı ve tarih yazarlarının isyanın bastırılmasına karşı olmadıkları, ancak askeri hareketin lumumundan fazla sert olduğu kanısına varılmaktadır.

Ayrıca yine araştırmacı ve yazarlar genellikle Osmanlı iskan politikasını tasvip ettikleri görülmesine rağmen, aşiretlerin iskanlarının tedricen yapılmasını ve isyanda aşiretlerin sosyal yapılarının birden bire değişikliğe uğraması gerek ekonomik bakımdan gerekse barınak ve sağlık bakımından çok zor şartlar getirdiği haklı olarak belirtilmektedir. Aşiretlerin iskalarından en çok sevinen taraf öteden beri meskun yerleşik ahalinin çiftçilik yapan kesimi olmuştur. “Onların başı boş guruplar olarak telakki edilmelerine, yaylak ve kışlaklarına hareketleri esnasında yollar üzerinde bulunan yerleşik ahalinin ekinlerine ve mallarına zarar vermeleri sebep olmuştur. Bunun neticesi olarakta yerleşik ahalinin onları devlete şikayet ettikleri görülmektedir.”¹⁷

¹⁶ Derviş Bey Maraş mebusu Bayazıtıoğlu Şükrü Bey'in ve Çanakkale gazilerinden Bayazıtıoğlu Yarbey Kerim Bey'lerin kardeşleri, Plevne komutanı Gazi Osman Paşa'nın yiğeni Lütfi Paşa'nın damadı. Ölümü 10/Teşrinisanı/1912, rütbesi Yüzbaşı, Adana Yer Fıstık Genel müdürü Yüksel Yaşa'nın dedesi, rahmetle anarım.

¹⁷ Doçent Dr. Yusuf Hallaçoğlu, Osmanlı İmparatorluğu'nun İskan Politikası, s. 14-15

II. BÖLÜM

KOZAN HAREKATI'NIN MEBADİSİ (EVVELİYATI, SEBEPLERİ VE AMACI)

Kırım Savaşı sırasında Osmanlı ordusu her taraftan yardımcı asker aldığı halde (acaba Kozanoğlu da savaşa gönderilebilir mi?) diye konu oluyordu. Bu tarihlerde İngiliz baş tercümanı görevinde bulunan (Pizani) Reşit Paşa'ya gelip; "Eğer teminat verirseniz, biz Kozanoğlunu savaşa sevk ederiz" demiş. Reşit Paşa da bundan çekinip: "Kozan bir müddet daha böyle hareket ederse, oraya yabancı devlet eli girer. Kozan da bağımsız bir hükümet şeklini alır. Gerçi şimdiye kadar Kozan'da devlet emirleri yürümemiş ise de dış ülkelerce tanınmış bir hükümet değildir. Fakat yabancı devletlerin müdahalesiyle karşılaşılırsa, Kozan'da başımıza bir bela olur. Şimdi sırası değil. Ancak zamanla Kozan'ı disiplin altına almalıyız" diye cevaplar.

Kırım savaşlarından beri teb'amız altında bulunan azınlıklardan (gayri müslim olanlar)¹ın askere alınmaları söz konusu iken henüz bir karara varılmamış idi.

Bu sırada silah altındaki asker sayısı azalmış ve asker toplama bölgeleri daralmış olduğundan bu konu yine gündeme geldi ve Fuat Paşa'nın² başkanlığında, Balkanların

¹ Azınlıklar (gayri müslimler), Osmanlı İmparatorluğu hudutları içerisinde bulunan (Ermeni, Rum ve Yahudiler).

² Fuat Paşa (Sadri'azam), Başbakan.

ileri gelenleri ve ilgili bakanlardan hazır ve yine benim de hazır bulunduğum bir bakanlar kurulunda yine azınlıkların silah altına alınmaları konu edilip tartışılıyordu, toplantıda benim fikir ve kanaatlerimin ne olduğu soruldu. "Dedim ki: Azınlıklardan alınacak asker ile İslamdan alınacak asker bir arada, yani karışık olursa bir taburda İmam olduğu gibi Papaz da bulunması lazım gelir. Yalnız Papaz olsa önemli değil. Diyelim bizdeki azınlıkların Ortadoks, Katolik, Yakubi, Protostan'dan başka Katolikler bile Latin ve Ermeni Katoliği ve Meliki denilen Rum Katoliği ve Maruni (Süryani), Geldani diye din ve mezheplere parçalanmışlardır. Meliki'ler ile Maruni'ler Papa'yı tanıdıkları halde birbirlerine düşmandırlar. Bulgarlar bile ortadoks mezhebinden olduğu halde uzun zamandan beri Rumlardan nefret ederler ve bunların hepsi ayrı ayrı Papaz isterler. Yahudiler ise Haham³ isterler. Bir taburda bir sürü din görevlisi bulunması gerekir. Müslümanların Ramazan'ı Hıristiyanların belirli aylarda perhizleri var. Böyle karışık bir toplum nasıl yönetilecek? Savaş sırasında komutanların başı sıkıştığı zaman, askerlerin dini duygularını tahrik ederek, onları fedakarlığa ve sabıra teşvik etmek için güzel sözler söylemesi gerekir, biz Müslümanlar da askerlerimizi fedakarlık ve sabra tahammül için en etkili söz: (Ya Gaza Ya Şehadet Haydi Din'i Mümin Uğruna Çocuklar)⁴ sözüdür ki; bu sözler Müslüman Türk askerlerinin ana kucağında iken kulaklarına fısıldandığı gibi, okullarda bile Gaza ve Şahadetin ne büyük sözler olduğunu öğretmiş olup, fedailik yolunda kendilerini harekate mecbur eder.

İslam Türk askerlerinin savaşlarda olağanüstü çarpışma, savaş yolculuğuna dayanma gücü hep bu gibi dini düşünce, fikir ve inançlarından gelir. Böyle karışık bir

³ (Haham) Yahudilerin din adamı.

⁴ Din uğruna şehit olmak veya gazi olmak (Harpte ölmek veya yara almak sakat kalmak)

taburun komutan binbaşısı gerektiğinde askerlerini gayrete getirmek için ne diyecek?

Gerçi Avrupada dini gayret yerine vatan kelimesi geçerli idi. Bu (Vatan Uğruna) sözcüğü Avrupa da Feodalite zihniyetinin yıkılmasından sonra söylenmiş söz olup uzun yıllar bu sözler Avrupalı askerler üzerinde etkili olmuşsa da, bizde vatan uğruna denilirse askerlerin köylerindeki meydanlar hatırlarına gelir.

Biz şimdi vatan sözcüğünü ortaya atacak olsak ve zamanla kamu oyunda tutulsa ve Avrupa'daki kadar etkili olsa bile din gayreti kadar etkili bir kuvvet olamaz. Onun yerini tutmaz ve olumlu sonuç alınması için çok zamana ihtiyaç vardır. O zamana kadar ordumuz ruhsuz kalır. Ayrıca asker Hasan kendisine ölüm emri veren yüzbaşı (Hiristo'ya) dar bir vakitte, itaat edecek mi? İngilizlerin sömürgesi olan Hindistan da Hıristiyan olmayan askerleri ancak çavuşluğa kadar terfi ettirip, daha üst rütbe vermiyorsa da, bizde Hıristiyanlardan asker alınmağa başlayınca Hıristiyanlar bizim askerler gibi kanunen hak ettikleri rütbeleri almak isterler. Aksi halde yabancı dost devletler onları himaye ederek dostane öğütlerden kaçınırlar ve dış devletlerin etkisinden uzak olan Osmanlı ordusu, dış devletlerin müdahalesiyle karşı karşıya gelir. Şavaş halinde Türk askerleri savaş yorgunluğuna insan gücü üstünde tahammüllü olup burunlarına barut kokusu gelince mermi, bomba ve kuru peksimetten başka birşey istemezler. Amma Hıristiyanlar bu derece dayanamazlar. Yiyecek ve içeceklerini vaktinde isterler ve yine yabancı devletlerin itirazlarına hedef olurlar. Bu önemli konuyu üst düzeydeki komutanlarla enine boyuna konuşup bir karara bağlamak gerekir.”

Bu konuşmama cevap olarak: “Pek ala ama asker toplama bölgeleri pek daraldı. Böyle giderse biz kendi kendimize biteceğiz.” denildi.

Ben söz isteyerek dedim ki: “Evet şimdi devlet vur abalıya misali hep itaatli vatandaş üzerine yükleniyor. Böyle olursa ana unsur olan Türkler günden güne zayıf düşecek. Halbuki bizde asker alınmayan bir çok bölgeler vardır. Bu bölgeler disiplin ve intizam altına alınırsa asker toplama bölgeleri çoğalır ve esas askerlerimizi teşkil eden Türkler bir hayli nefes almış olurlar. Buna Bosna⁵ bir misaldir. On seneye kadar Bosna ilimizin muvazzaf ve yedek askerlerimizin sayısı elli bine ulaştı.

Kozan hakkındaki Reşit Paşa'nın⁶ düşünceleri hatırlardan çıkmamıştır. Gavurdağı'da⁷ öteden beri isyan halindedir. Bu sırada önemi artmıştır. Öte tarafta Kürtdağı da⁸ Gavurdağı'na benzer hale geldi.

Akçadağ⁹ başıboşlarla dolu. Dersim¹⁰ ise eşkıya yuvasıdır. Etraftaki caniler bu bölgelere sığınarak cezanın pençesinden kurtuluyorlar. Bu dağlık yörede bir çok eşkıya isyan bölgesinde başı boş dolaşıyorlar.

Bunları itaat ve disiplin altına almakla buralarda yaşayan namuslu vatandaşlarımız da rahatlar ve asker toplamak kolaylaşır.

⁵ Bosna vaktiyle Osmanlı devleti sınırları içinde önemli bir şehir olup halen Yugoslavya'nın önemli ticaret ve turizm merkezidir.

⁶ Reşit Paşa, Sadriazam (Başbakan)

⁷ Gavurdağları, “haritada adı Amanos'tur. Bazı coğrafyacılar ona Antitorosların cenub kolu diyor. Türk halkı zorluk ve çetinliğinden kinaye olarak, ona Gavurdağı dedi. Tanzimatçılar da yetmiş yıl önce kaba gördükleri o ismi kibarlaştırmak için bu dağa Cebelibereket dediler. Ordumuz tarafından verilip bütün yeni haritalara geçen şimdiki ismi Nurdağıdır. (İsmail Habib, Yurtdan Yazılar, Cumhuriyet matbaası, 1943, saife no: 77

⁸ Kürtdağı İslahiye ilçemizin doğusundan başlayarak, Hassa ilçesinin doğusuna kadar uzanır. Halen Suriye hudutları içerisindedir.

⁹ Akçadağ, Malatya ilimize bağlı bir ilçe merkezidir.

¹⁰ Doğu Anadolu'da Tunceli ilimiz sınırları içerisinde bulunan ve (Dersim) denilen dağlık bölge.

Bu konuşmalar sırasında İstanbul'dan silah altına alınacak Müslüman ve azınlık erlerin, ordunun sanayi ve mızıkla bölümlerinde çalıştırılması, Anadolu ve Rumeli'den silah altına alınacak askerlerin ise topçu veya piyade olmaları üzerinde duruldu.

En önemlisi ilk iş olarak Kozan'dan¹¹ başlamak üzere Anadolu tarafının yola getirilmesi için muntazam ve mükemmel bir tümen asker teşkil edilerek ben de bu tümende askeri danışman, Komser olarak görevlendirildim.

Bunun üzerine söz alarak dedim ki: "Mükemmel bir tümen askerle hareket edildiği takdirde Allah'ın lutuf ve izniyle Kozan bölgesi ele geçer. Gavurdağı ve Kürtdağı eşkiyası da terbiye olunurlar. Fakat Kozan'a yakın Maraş sancağı'na bağlı Zeytun adında küçük bir kasaba varki, birkaç yıldan beri devlete isyan eder durumdadır. Zeytun'un¹² ahalisi Ermeni olduğundan Fransa imparatoru Zeytun'a sahip çıkıyor. Müslüman halkı terbiye edip, disiplin altına alıp, Zeytin'i kendi haline bırakmak çok çirkin ve zararlı bir iş olur. Kozan'da ne yapılacaksa Zeytun'da da aynı yoldan hareket edilmesi hususunu şart koşarak hemen harekate hazır ve emrinizdeyim" dedim.

Bu konuşmam üzere Ali Paşa'dan¹³ ve diğer hükümet üyelerinden hiç ses çıkmadı. Vakit de geçmiş olduğundan Bakanlar Kurulu başka gün toplanmak üzere oturuma son verdi.

Başbakan iki gün sonra beni çağırıp, dediler ki: "Kozanlılar hakkında ne işlem yapılacaksa, Zeytunlular

¹¹ Kozan Osmanlılar zamanında bağımsız sancak olup, halen Adana ilimize bağlı büyük, zengin ve hareketli bir ilçedir.

¹² Zeytun'un yeni adı Süleymanlı olup şehit teğmen Süleyman Beye izafeten bu adı almıştır. Kahramanmaraş'a bağlı bucak.

¹³ Ali Paşa Osmanlı devletinde Sadri'azam, Başbakan

hakkında da aynı işlemler yapılmak üzere savaş hareketına hazır olunuz." dediler.

Baş üzere diyerek Derviş Paşa¹⁴ ile hareket hazırlıklarına başladık. Şöyle ki: Fırka-i İslahiyye adıyla bir tümen teşkil edilip komutanlığına Osmanlı ordusunun dördüncü ordu komutanı Derviş Paşa, danışman ve askeri komserlik görevi de bana verildi. Hemen hazırlıklara başladık. Derviş Paşa hazretleri: Balkan savaşlarında Karadağ'ı alıp zaferle İşkodra'ya geçen, Padişah'ın gözde, yiğit, cesur erlerinden yedi tabur asker seçtik ki, bunlardan bir çoğu zeybek bahadırları, Bir kısmı da Arnavutluğun gözde yiğitleri idi. Hepsisi de çevik ve korkusuz kişiler olup sarp dağlar ve kayalıklarda keklik gibi seken bir ulus olarak ün salmış kişiler. Zeybekler ise tehlikeden sakınmaz, yorulmaz, uslanmaz ve şen kişiler olup sanki askerlik için yaratılmış Türkmen soyundan idiler.

Tabur komutanları arasında değerli iki komutan vardı ki: Bunlardan birisi harp okulunu bitirmiş becerikli ve yürekli Ahmet Efendi olup (halen Yemen Valisi bulunan Ahmet Fevzi Paşa) diğeri ise meydan savaşlarında yetişmiş, tabur binbaşısı Tatlıoğlu Ahmet olup, pek üstün kabiliyetli insan gücü üstünde yiğit ve yürekli bir askerdi. (Tatlıoğlu Ahmet daha sonraları Rus savaşlarında Tuğgeneralliğe kadar yükselmiş ve şehit olmuş meşhur Ahmet Paşa'dır.)

Tabur binbaşılardan Redif Efendi adında bir komutan vardı ki (daha sonraları baş komutan olmuş) bu Redif Efendi Hüseyin Avni Paşa'ya yakınlığından dolayı tümendeki subaylar arasında ayrıca bir önemi vardı. Albay rutbesindeki İbrahim Bey: Tümen içerisinde cesaret ve yürekliliği ile tanınmış olup sonraları Tümgeneralliğe kadar yükselmiş Girid'de şehit düşmüştür.

¹⁴ Fırka-i İslahiyye'de tümen komutanı Osmanlı orduları baş komutanı meşhur Maraşal Derviş Paşa.

Komutanlığımız emrindeki süvari alay komutanı, daha sonraları Rus savaşlarında Tümgeralliğe yükselmiş meşhur Gedikli Ali olup pek mahir, yiğitlik ve cesareti ile tümenimizde ün salmış bir kişi idi. Kurmay subaylarımızın hepsi harp okulunu bitirmiş ve değerli subaylar olup, Tümen kurmay başkanımız meşhur Rüştü Paşa'nın damadı Hüseyin Bey Fırka-i İslahiyye'de albaylığa kadar yükselmiştir.

Emrimiz altındaki kurmay subaylar arasında çok değerli kişiler vardı ki; bunlardan hala Mısır da görevde bulunan meşhur Maraşal Gazi Ahmet Muhtar Paşa, diğeri ise Yüzbaşı Hüsnü Efendi olup Mülkiye (Siyasal Bilimler) dalında bilgi sahibiydi ki benim baş yaverlik görevini yürütmüş daha sonraları Girid savaşlarına katılmış, savaşta kayıp olduğundan şehid sayılmıştır.

Emrimiz altına Girid, Maraş, Halep ve Adana'dan da birer tabur asker gönderileceği kararlaştırıldı. Bu durumda askeri gücümüz 11 tabur piyade (yaya), bir tabur süvari (atlı) birliklerden oluşuyordu.

Tümgeneral Kurt İsmail Paşa'nın¹⁵ bir süvari alayı ve dört tabur yaya askerle Sivas tarafından hareketla toplam kuvvetimiz on beş tabur piyade iki tabur süvari gücüne ulaşıyordu. Hasan Paşa (Tümgeneral) Fırka-i İslahiyye Payas'a¹⁶ yetiştiğinde orada hazır bulunacak ve Halep bölge komutanı Tümgeneral Seyit Paşa ile Padişah ordusunun ileri gelenlerinden Tümgeneral Hüsnü Paşa¹⁷ ve sonraları

¹⁵ Kurt İsmail Paşa (daha sonraları askeri sıfatı üzerinde kalarak Diyarbekir valiliğine atanmış, valiliği sırasında Diyarbekir'e pek çok hizmetlerde bulunmuştur.) Cevdet Paşa, Tezakir, T. T. Kurumu Yayınları, Yayınlayan Ord. Prof. Cavit Baysun 1963, sayfa 228.

¹⁶ Payas İskenderun'a 19 Kilometre E.5 karayolu üzerinde Dörtöl'a bağlı bucak.

¹⁷ Hüsnü Paşa daha sonraları Kozan sancağında muvakkaten kaymakam (A. Cevdet Paşa, aynı eser, sayfa 254)

Maraşal ve Osmanlı orduları baş komutanı olan Yaver Paşa'da birliğimize katılacaklardı.

Gürcü Beylerbeyi Aslan Paşa¹⁸ iki yüz kadar Gürcü ve Çerkez atlılarıyla, ve daha sonraları Beylerbeyi (Mirmiran) payeliğine terfi ettirilen Eleşkirtli Mehmet Bey de üç yüz kadar Kürt atlısıyla birliğimize katılmak üzere Maraş'a doğru gelmek üzere idiler. (Bu Mehmet Bey daha sonraları Devlet Şurası Üyeliği'ne kadar yükselmiştir.)

Bu kişilerden Kurt İsmail Paşa Kırım savaşında albay olup Rus savaşının Anadolu cephesinde yiğitlik göstermiş, başarıdan başarıya koşmuş. Gürcü Aslan Paşa ise bir gün sabahın alaca karanlığında Rus askerlerinin bir kısmını vurmuş, hezimete uğratmış aynı günün akşamı bu yere on saat kadar uzak mesafede başka bir Rus birliğini büyük bir bozguna uğratmış. Eleşkirtli Mehmet Bey ise yine Rus savaşlarında ateş etmekte olan Rus bataryalarının üzerine mızrakla hücum etmiş ve Rus topçusunu susturmuş birer kahramandırlar.

Sonuç olarak Kurt İsmail Paşa, Aslan Bey ve Eleşkirtli Kürt Mehmet Bey, Rus savaşlarında ünlerini duyurmuş, üçünün de Fıkra-i İslahiyye'de büyük hizmetleri görülmüştür.

Komutanlığımız emrine beş adet yivli dağ topu verilmiş olup bu toplar Mısırlı İbrahim Paşa'nın Gavur dağları ve Kozan savaşlarında kullandığı toplardan daha kuvvetli idi.

Komutanlığımız emrine Maliye Bakanlığı'ndan bir muhasebeci ve muhasebe katibi ve yardımcı katibler verilmiş olup hepsinin aylık maaşları yeteri kadar fazla idi.

¹⁸ Gürcü Aslan Paşa, Cevdet Paşa burada yanılıya düşüyor, Aslan Paşa Gürcü değildir. Kahramanmaraş Kuvayı Milliye kumandanı ve eski Kahramanmaraş mebusu meşhur merhum Aslan beyin dedesidir. Geniş bilgi (Av. M.Yusuf Özbaş "Maraşlı-Fransız Harbi -1920 Dava" adlı eseri okuyunuz.)

Derviş Paşa'ya Maraşlılık maaşından başka on bin ve bana da İstanbul'da aldığım aylık maaşından başka otuz bin kuruş ek aylık maaş bağlandı.

Yetkilerimiz Fırka-i İslahiyye'de Komutan Derviş Paşa ile hemen hemen aynı idi. Daha ziyade mülki ve siyasi yönetim bana ait, askerinin sevk ve yönetimi Derviş Paşa'ya ait ise de birlikte yürütürdük. Osmanlı orduları baş komutanlığı emirleri gereğince kurmay heyeti manevi yönetimim altında ise de genellikle her hususta benim fikirlerime müracaat ederlerdi. Derviş Paşa ile ortak yetkilerimiz pek geniş olup asker bakiyelerinin vergi borçlarının affına yetkili olduğumuz gibi gerekenlere birkaç bin kuruş maaş bağlamakta yetkilerimiz içindeydi.

Fırka-i İslahiyye bu şekilde düzene konularak ilk önce Kozan üzerine yürümek kararı verilmiş iken, ilk önce Gavurdağı'nın disiplin altına alınması tarafımıza emir buyruldu. Bu karar değişikliğinin sebebini anlatmadan evvel bu yörelerin coğrafya, tarih ve sosyal yaşantılarını anlatmak isterim.

KOZAN SANCAĞI

Kozan sancağı, kuzey yönden Sivas, güneyden Adana ile, doğuda Maraş sancağı, batısında Kayseriye sancağı ile Niğde sancakları ile çevrilmiş, çok sarp ve dağlık bir bölgedir. Ahalisi genellikle Selçuklu Türklerinden olup (Farsah-Varsak) adı ile bilinen bir aşiretin kökünden gelmektedir. Bu aşiretler Kozanoğulları'nın¹⁹ yaya askerleri, Ceyhan Nehri'nin sağ kemsinde oturan aşiretler ise atlı askerlerini teşkil ederlerdi. Çukurova'da oturan bu Türkmen aşiretleri yaz aylarında Uzunyayla'ya²⁰ göç ettiklerinden,

¹⁹ Kozanoğulları, A. Münir, aynı esere bak

²⁰ Uzunyayla: Kayseri'nin Sarız ve Pınarbaşı ilçeleri, Sivas ilinin güneyi, kısmen Göksun ilçesinin batı kuzey yönleri.

Kozanoğlu ile karşı karşıya gelmek mecburiyetindediler. Bu bakımdan bu aşiretler her zaman Kozanoğlu'na muhtaç oldukları gibi, Kozanoğlu'ndan izin almadıkça yaylaya göç edemezlerdi. Çukurova'nın büyük bir kısmı bu aşiretlerin kışlak yeri olup, bu aşiretlerin en büyüğü Avşarlar²¹ ve Sırkıntılar²² olup ikisi de Türkmen soyundan gelme idiler. Kırıntılar, Hacılar ve Lek adındaki üç aşiret Kürt olup, bunların hepsi Kozanoğlu'na bağlı idiler. Bu aşiretlerin hepsi de vurma, kırma, at kaçırma ile geçinirlerse de bu adetler Kürt aşiretlerinde daha fazla idi.

Kozanoğulları; dikbaş, zorba bir tutum içerisinde olduklarından Kozanoğlu'na komşu ilçelerdeki aşiretler de ister istemez bunlara uyararak veya özenerek Osmanlı hükümetine karşı isyan içinde idiler.

Karaisa'lı ilçesinde oturan Melemenci (Mene-menci) Oğulları ise derebeyliklerini sürdürüyorlardı.

Zamantı suyu boyunda oturan Karsantı aşireti ise yine Osmanlıya baş kaldırmış durumda idi.

Kozan'ın doğusunda Maraş sancağına bağlı Karşı Zülkadiriyye (Kadirli) ilçesi de pek elde değildi. Bu ilçeye bağlı Sumbas bucağında oturan Gökvelioğulları²³ Kozanoğlu'na vergi vermedikleri gibi Kadirli kaymakamına da boyun eğmezler, itaat etmezlerdi. Orta Anadolu da derebeyliğini sürdüren Cabbarzadeler²⁴ kuvvet bulup güneye inerek Adana ilini de otoritesi altına alacağı sırada Kozanoğulları'nı karşılarında büyük bir engel, büyük bir güç olarak buluyorlardı. Cabbarzade'ler topladığı kuvvetlerle Kozan'a bağlı Rum kasabasını işgal edip Kozanoğulları'nın

²¹ Avşarlar: Prof Faruk Sümer ve Ahmet Z. Özdemir'in eserlerine bakınız.

²² Sırkıntılar: Ek Bölüm No: 2'ye bakınız.

²³ Gökvelioğulları: Kitabın ek bölümüne bakınız. (Bölüm No: 4)

²⁴ Cabbarzadeler: Kitabın ek bölümüne bakınız. (Bölüm No : 5)

kışlak yurdu olan Beylan'a²⁵ inmek üzere iken Kozanoğlu Yusuf Ağa Cabbarzade kuvvetlerini perişan ederek evvelkinden fazla şan ve şöhret sahibi oluyordu.

Kozanoğlu Yusuf Ağa hayatta iken Kozan'ın doğu tarafında bulunan topraklarından küçük bir parçasını ayırarak ikinci oğlu Samur Ağa'ya verip ölümünde vasiyeti üzerine oğlu Ali Bey Kozan ağası olmuş ise de Samur Ağa Doğu Kozan'da otoritesini sürdürmüş ve böylelikle Kozanoğlu topraklarını doğu ve batı diye ikiye ayırmış ise de Çukurovadaki Türk ve Kürt aşiretlerinin hepsi Batı Kozan'a bağlı olduklarından Batı Kozan ağası daha kuvvetli ve daha güçlü idi.

Kozan ilçesi Batı Kozan'ın önemli bir yeri olup Müslüman ve Ermeni toplam 600 aileden ibaret idi. Batı Kozan müftüsü ve ileri gelenleri kış aylarını burada geçirir yaz aylarını Uzunyayla'da yazlıkta geçirirlerdi.

Batı Kozan ağası Beylan bucağında otursa da kış aylarında zaman zaman Kozan'daki konağına gelir ve giderdi. Kozan merkezinde meşhur Ermeni manastırı²⁶ olup, Ermenilerin (Katagikos) baş din adamı da kış aylarını burada geçirir ve yaz aylarını Kozan'ın kuzeyindeki yazlık yaylalarda geçirirdi.

Batı Kozan ağası Ali Bey'in yaramaz bir oğlu evladı olup, babasını idam etmiş (postuna oturmuş), yerine geçmiş idi. Bu sırada Mısırlı İbrahim Paşa kuvvetleri Adana'yı alıp Kozan bölgesini de almak üzere bir tümen asker gönderdiğinde Kozanoğlu Samur Ağa İbrahim Paşa kuvvetlerine bağlılık gösterdiğinden Feke'ye kadar ilerleyerek Doğu Kozan topraklarını ele geçirmişse de Kozanoğlu Ali Ağa'nın oğlu Çadırcı Mehmet Ağa

²⁵ Beylan, Feke içisinin güney batısındaki bir kasaba İskenderun'a bağlı Belan bucağı ile karıştırılmaması.

²⁶ Manastır milli mücadelede Ermeniler tarafından silah deposu olarak kullanılmıştır.

kuvvetleriyle Mısır askerlerini bozguna uğratmış, Mısır askerleri geri çekilmek zorunda kalmıştır. Mehmet Ağa bu başarısından dolayı hükümetçe taktir edilmiş, ancak şımararak hükümetin emirleni dinlemez olmuş, hatta bir defasında kendisine verilen bir emre cevap olarak; "Emmim oğlu bunca memaliki almış, bir avuç Kozan'ı bana çok görmemelidir" diyerek Osmanlı hükümetini küstahça cevaplamıştır. Çadırcının ölümünden sonra kardeşi Ömer Bey sekiz sene müddetle Batı Kozan ağalığını sürdürdüktan sonra oğlu Ahmet Bey²⁷ Çadırcı Mehmet Ağa gibi babasına asi gelerek ağalığı zorla eline geçirmiş idi. Ömer Ağa Kozan ahalisine iyi muamele ettiğinden ahali tarafından sevilip sayılıyordu. Kozanoğlu soyundan gelenlere hep "Bey" diye hitap edilirse de, ağalık payesine erişenlere ağa deniyordu. Ahmet Ağa'ya ise (Ağa Efendi veya Büyük Ağa) diye hitap ediliyordu.

Doğu Kozan ağası Samur Ağa'nın ölümünde yerine oğlu Mehmet Ağa Doğu Kozan ağası olmuş ise de ömrü uzun sürmemiş, sekiz aylık iktidardan sonra yerine kardeşi Yusuf Ağa doğu Kozan ağası olmuş ise de çok az sonra da kardeşi Hacı Bey Doğu Kozan ağalığını ele geçirmiş. Yusuf Ağa çok kurnaz ve hilekar bir kişi olduğundan Doğu Kozan ağalığını tekrar eline geçirmiş ve kardeşi Hacı Bey'e Haçin²⁸ ilçesinin bir mahallesini emrine ayırmış idi.

Fıkra-i İslahiyye ile Kozan'a vardığımızda Doğu Kozan ağası Yusuf Ağa, Batı Kozan ağası ise Ahmet Ağa idiler. O zamanlar sancak mutasarrıflarına (kaymakam) ilçede bulunan en büyük mülkiye amiri (müdür)

²⁷ Derviş Paşa tarafından Trablus'a sürülen Kozanoğlu Ahmet Bey.

²⁸ Haçin: Adana iline bağlı 130 kilometre uzaklıkta (Milli kurtuluş savaşının genç ve korkusuz kahramanı Kozan'lı Saim'in ismine izafeten 30/Aralık/1923 tarihinde Haçin adı Saimbeyli olmuştur.) Haçin mücadelesinin milli mücadele tarihinde önemli bir yeri vardır (Mustafa Onar Haçin Dosyası önder matbası 1984 adlı kitabını okuyunuz)

denildiğinden, Batı Kozan ağasına kaymakam, Doğu kozan ağasınada müdür diye hitap edildiği gibi, resmi yazışmalara da bu kayıtlar konurdu. Her ikisi de hiçbir makam ve mevki tanımadan bağımsız ve hür birer hükümet idiler.

Kıbrıslı Mehmet Paşa, Arabistan ordusu Maraşlı iken, Çatalbaş Mustafa Paşa komutasında bir tümen askerle Kadırlı'yi alıp Kozan üzerine yürüdüğünde, Kozanlılar bu orduyu bozguna uğratmış olduklarından bu tutumları Osmanlı hükümetince olumlu karşılanmış, Kadırlı'ye bağlı Sunbas bucağının bir mahallesi olan Yağbasan Kahyası Gençoğlanoğlu Ahmet Ağa Mısır kuvvetlerine yardımcı olduğundan Ahmet Ağa'nın bu tutum ve davranışı Kozanoğlu Yusuf Ağa'yı kızdırmış ise de çok mert ve yiğit bir kişi olan Ahmet Ağa buna aldırmamış ve bir sene kadar Kozanoğlu ile cenge tutuşmuş ancak geçime muhtaç olan Gençoğlanoğlu²⁹ Ahmet Ağa Kozanoğlu Yusuf Ağa'dan af dileyerek barışmış ve himayesi altına girmiştir.

Kozan kasabası Kozan dağlarının eteklerinde Çukurova'ya on sekiz saat uzaklıkta ve Çukurova'nın bir ucunda olup, bu topraklara Kozanoğlu'na bağlı bulunan aşiretler hakim idi. Kozanoğlu kime gücense, bu aşiretlerden birisini onun başına musallat ederdi. Bu nedenle Adana ili resmi toplantılarında hiç kimse Kozanoğulları aleyhine ileri ve geri hiçbir söz konuşamazlardı.

O zamanlar Maraş kazasına bağlı Zeytun bucağı da isyan ve ihtilal halindeydi. Bu sıralarda Maraş mutasarrıfı bulunan İzzet Paşazade Aziz Paşa³⁰ Zeytunları sessizce ve rahatlıkla yola getirmeye gayret sarfedeceği yerde heyecana kapılıp yerli aşiret ve Çerkez göçmenlerinden³¹ teşkil ettiği

²⁹ Gençoğlanoğlu'ları kitabın ek bölümüne bakınız. (Bölüm no: 6)

³⁰ Aziz Paşa, 1967 Maraş Resmi İl Yıllığı, Aziz Paşa Maraş'ta 1862 yılında valilik yapmıştır.

³¹ Maraşa Çerkez göçmenler Kırım Savaşı ve 93 Harbi'nden sonra iki kısım halinde gelmiş, Göksun ve kısmen Afşin ve Andırın ilçelerine

askerlerle Zeytunlar üzerine yürüdüğünde bu yörenin yabancı olan Çerkezler birçok şehit vermiş, atlı aşiretlerde³² geri çekilmişlerdir. Aziz Paşa'nın bu tutumunun sonucu olarak Zeytun Ermenileri bir hayli şımarmışlar ve açıkça zaman zaman isyana devam etmişlerdir.³³ Zeytunlular Maraş'a gelemedikleri gibi Maraşlılar da Zeytuna gidemez olmuşlardı. Bu olaylardan sonra dört mahalleden ibaret olan Zeytun Ermeni ileri gelenlerinin fotoğrafları çektilirip İstanbul'daki fesat ve zengin Ermeniler kanalıyla Fransa imparatorluğuna gönderilir, o zamanlar Paris büyük elçimiz bulunan Cemil Paşa³⁴ Fransa Dışişleri bakanlığına gittiğinde Fransa dışişleri bakanı bu resimleri Cemil Paşa'ya; Ermeni prensleri olarak gösterme nezaketsizliğinde bulunur. Cemil Paşa: "Bunlar bir kaç çobandır" diyerek cevaplandırırca da bu tarihten itibaren Fransa hükümeti Zeytun Ermenilerini İstanbuldaki sefireleri aracılığıyla himaye eder duruma girerler.

Fesatçı İstanbul Ermenilerinin amaçları Zeytun'da bağımsız bir Ermeni prensliği teşkil etmektir. Zeytun'un bulunduğu yer buna asla müsait değildi. Maraş'ın kuzey tarafında yüksek dağlarla çevrilmiş bir vadi içerisinde bulunan bu kasaba halkı, köyleri ile birlikte toplam bin altı yüz kırk hane ise de ancak bin üçyüz hanesi Ermeni, diğerleri öz be öz Türk olup, çevresi tamamen Türk aşiretlerle çevrili idi. Bu duruma göre orada bir hükümet düşünülemez ve imkansız idi.

Fransa hükümeti güya Emenilere dost hane sahip çıkıyor, duruma geldiklerinde, Osmanlı hükümeti gevşek

iskan edilmiş olup Aziz Paşa ile Zeytun isyanına katılan Çerkezler Kırım savaşından sonra gelen Çerkezlerdir.

³² Aziz Paşa ile Zeytun isyanına katılan atlı, yerli aşiretler (İbrahim Ağa) aşireti idi.

³³ M.Hocaoğlu'nun "Tarihte Ermeni Mezalimi" adlı eserini okuyunuz.

³⁴ Paris sefirimiz Cemil Paşa'nın oğludur. Tezakir, s. 246

davranırsa: Zeytun memleketin ortasında bir sivilce meydana getireceğini düşünerek Fıkra-i İslahiyye’de görevlendirildiğimde daha evvelce konu ettiğim gibi Zeytun’un da yola getirileceğini şart koşmuştum.

GAVURDAĞI TARAFININ DURUMU

Ceyhan nehri Elbistan’dan çıkar ve Zeytun bucağının doğu tarafından ve Maraş şehrinin batısında iki saat uzağından geçerek, Düldül dağı³⁵ eteklerinden, sarp vadilerden inerek Çukurova’ya iner. Hemite ve Şahmaran³⁶ kaleleri ile Misis yakınlarından geçerek Yumurtalık limanının güney batısında Akdenize dökülür. Düldül dağı pek yüksek olup uzaklardan bir tepe gibi gözüktür. Halbuki iki parça olup Ceyhan nehri arasından geçer. Bu dağın iki yakasında oturan Farsah aşiretleri birbirleriyle haberleşemezler. Çukurova’da oturan aşiretler Farsahtan korktuğu için bu dağlara çıkamadıkları gibi, Farsahlar da ovadaki aşiretlerden çekindikleri için Çukurova’ya inemezlerdi. Farsahlar tarlalarını kazma ile imar eder keçi ve hayvancılıkla geçinirlerdi. Bu Düldül dağından Belan kısmına kadar olan kısma Gavur dağı³⁷ deniliyordu. Hükümetçe bu dağlara Cebelibereket dağları denilse de halk öteden beri bu dağlara Gavur dağları demektedir.

Gavur dağlarının doğu tarafında ve ona paralel olarak uzanan dağ silsilesine de Kürt dağı denir. Bu iki dağın arasında Maraş civarından Amik ovasına³⁸ kadar uzanan

³⁵ Düldül dağı, Huruniye (Düziçi) ilçesinin kuzeyinde olup Osmaniye’den çıkışta Kanlıgeçit’ten sonra E 24 karayolundan ve Haydarpaşa - Bağdat demir yollarından rahatça görülebilir.

³⁶ Hemite kalesi, Ceyhan nehrinin sağ kesimindedir. Bir adı da Kiepert. Kayalık üstüne kurulmuştur. Şahmaran kalesinin bir adı da Yılan kalesidir. Ceyhan ilçesi yakınındadır, E 5 karayolu önünden geçer.

³⁷ Gavur Dağı, şimdiki adı Nur dağlarıdır. (Daha evvel izahı yapıldı.)

³⁸ Amik ovası: Reyhanlı ile Kırıkhan ilçesi arasında uzanan geniş, münbit bir arazi olup Türkiye’nin sayılı pamuk yetiştirilen bir ovasıdır.

güzel ve münbit bir vadi varsa da gelip geçmek için hiçbir yol yoktur. Reyhanlı Türkmen Aşireti³⁹ Amik ovasında Delikanlı ve Celikanlı⁴⁰ adlarında iki büyük Kürt aşireti bu dağların arasındaki Dumdum ovasında otururlar. Ancak kışı bu ovada geçiren her üç aşiret Maraş yakınlarından geçip Uzunyayla’ya yazlığa giderlerdi. Gavurdağı’nın batı tarafı Üzeyir, yani Payas sancağı olup İskenderun körfezi ve Ceyhan nehri ile çevrilidir. Payas sancağına bağlı Çukurova’nın Ceyhan nehrinin doğusundaki topraklarda Cerid⁴¹ ve Tecirli⁴² adlarındaki iki büyük Türkmen aşireti yerleşmiş olup bunlarda Maraş’tan geçerek yaz aylarını Uzunyayla da geçirirler, kışın tekrar Çukurova’ya dönerlerdi. Senede iki defa Maraş’tan geçen aşiretlerden bazıları gasp ettikleri malları Maraş’ta ucuz fiyatlara satarak Maraş’tan saraç eşyası satın alırlardı. Bu alış verişten Maraş’taki bilhassa saraç esnafı bir hayli kazanç sağlardı. Bu aşiretlerden Celikenli ile Tecirli ölüne gelen ekili arazilere bir hayli zarar verirdi.

Kırım savaşından sonra Rusya’dan göç eden Nogaylar, Hemite kalasından Misis’e kadar uzanan ve Ceyhan nehrinin iki yakasındaki topraklara yerleştirilerek buralarda çok bayındır köyler meydana getirmişlerdir. Ancak çok çalışkan olan bu Nogay aileleri yaz aylarında rahat, kış aylarında ise Tecirli aşiretinin şerrinden kendilerini korumak için silah kullanmak zorunda idiler.

Kozan gibi Gavur dağı da devlete isyan halindeydi. Kozanoğlu mutlakiyet şeklinde bir hükümet olup, içlerinde bilginler olduğu kadar iyi insanlar da çoktu. Gavurdağı Kozan’a nisbetle pek küçük olup muhtelif beylik ve

³⁹ Şemseddin Mursaloğlu’nun Büyük Reyhanlı Türkmen Aşireti, 1984, İzmir, adlı kitabını okuyunuz.

⁴⁰ Celikenli aşireti, kitabın ek bölümüne bakınız. (Bölüm no: 6)

⁴¹ Cerid Türkmen aşireti, kitabın ek bölümüne bakınız. (Bölüm no: 7)

⁴² Tecirli Türkmen aşireti, kitabın ek bölümüne bakınız. (Bölüm no: 8)

ağalıklara bağlı ve ağalıklara parçalanmış bu beylik ve ağalıklara bağlı eşkiya, haydut ve zorbalara vardı.

Payas sancağı⁴³ öteden beri meşhur Küçükali oğulları'nın⁴⁴ yönetiminde olup hac yolunu muhafaza ederlerse de gelip geçen hac yolcusu ve diğer yolculardan haraç aldıkları gibi hacca giden soylular ve Osmanlı ileri gelenlerinden de yine hiç korkusuzca haraç alırlardı. Devlete biraz olsun itaat etmezlerdi.

Sultan Selim Han'ı salis (İkinci Sultan Selim) hazretlerinin zamanında başkomutan ve başbakan olan Yusuf Ziya Paşa Fransız ordularını Mısır'dan kovduktan sonra, Osmanlı ordusunu haç yolu güzergahından Antakya'ya kadar getirmiş. O vakitler Payas mutasarrıfı bulunan Küçükali oğlu Halil Paşa ile arası çok açık olduğundan bir dağ savaşına tutulurum endişesiyle, Payas'tan geçmeyip Maraş güzergahını takiple Anadolu ilçelerinden Osmanlı ordusunu Üsküdar'a getirdiği terihçe biliniyordu.

Payas mutasarrıfı Halil Bey'in ölümü ile yönetimi eline geçiren oğlu Dede Bey, babasının politikasını izleyerek isyana devam etmişse de o zaman Adana valisi bulunan Beylanlı (Beylan) Mustafa Paşa⁴⁵ çok miktardaki kendi emrindeki asker ve Maraş'tan gelen kuvvetlerle Dede Bey'i ele geçirmiş, Payas'ı ateşe vermiş, halkın gözleri önünde Dede Beyi idam ederek Payas sancağı Adana beylerinin (Ramazanoğulları'nın) ellerine geçmiş idi.

Küçükali oğlu Halil Bey'in küçük oğlu Mıstık Bey, sağır bir kimse olup hatunların ve hanımların yanında bulunduğundan Beylanlı Mustafa Paşa'nın takibinden

⁴³ Payas, Dört Yol ilçesine bağlı bucak merkezi.

⁴⁴ Küçükali oğulları, Hasan Şakir, Payas Ayanı Küçükali oğulları, İst. Üniversitesi Kitaplığı, No: 03633 adlı tez'i okuyunuz.

⁴⁵ Belenli Mustafa Paşa, (Ek Bölüm No: 9)

kurtulmuş ve büyüyüp meydana çıkmış idi. İşte bu sıralarda Mısırlı İbrahim Paşa⁴⁶ ile anlaşmış, daha sonra Osmanlı emrine girmiş, Mısırlılarla savaşa tutuşmuş ise de sonraları tekrar Mısırlı İbrahim Paşa taraftarı olarak Payas'ı yeniden yönetimi altına almış idi.

Halep ve Ayıntap taraflarında halk "Emir" ve "Yeniçeri" diye iki kısma bölünmüş olup Yeniçeri takımı devlet taraftarı, Emir'ler ise asalet gayreti güderlerdi. Her iki taraf arasında zaman zaman silahlı muharebeler olur, her iki tarafta birçok zaiyat verirdi.⁴⁷ Maraş sancağında da Ayıntap sancağı gibi ahali, Bayezidli ve Zülkadiriye diye ikiye bölünmüştü. Bu iki aile arasında zaman zaman çarpışmalar olur ve kan dökülürdü. Zülkadiriye memleketi Osmanlılar tarafından alındığında Bayezit Bey⁴⁸ adında birisi Maraş beyi tayin olunmuş, Bayazıt beyine taraftar olanlara Bayezitli, Zülkadiriye beyliğine taraftar olanlara Zülkadiriye denilirdi. Maraş şehrinde her iki tarafın kahvehaneleri bile ayrı ayrı semtte olup birbirlerinin kahvelerine bile gitmezlerdi. Maraş sancağına bağlı ilçe, bucak ve köyler bile iki kısma ayrılmışlardı. Örneğin Maraş sancağına bağlı Bulanık (şimdiki Bahçe) ilçesi iki bucaktan ibaret olup birisi Bayazitli, birisi Zülkadiriye taraftarı olduğu gibi o zamanlarda Maraş sancağına bağlı (şimdi Hatay ili Hassa ilçesine bağlı) bulunan Tiyek ve Akbez beyleri Zülkadiriye, Hacılar bucağı beyleri ise Bayezitli taraftarı idiler. Maraş beyi Süleyman Bey ki daha sonra Mirmiran

⁴⁶ İbrahim Paşa, Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın oğludur.

⁴⁷ Ayıntap'taki Yeniçeriler ve Emirler isyanını bastırmaya giden Zülkadiriye Ömer Paşa bir pusuya düşürülerek öldürüldü.

⁴⁸ Osmanlılar tarafından (Yavuz Sultan Selim Han) emirleriyle Maraş'a gönderilen Bayazıt beyi Bayazıt oğlu Ali İskender beydir. Yıl (1514). Osmanlı'nın ilk Maraş askeri temsilcisi olup, o zaman illerde en büyük askeri rütbe (Çavuşbaşı) olup Maraş'taki Çavuşlu Camii Bayazıt oğlu Ali İskender Bey tarafından yaptırılmış olup ismine izafeten Çavuşlu cami denilmektedir.

olan Meşhur Bayazıtöğlu Süleyman Paşaa⁴⁹ Zülkadiriye'den kız alıp iki tarafı kendine bağlayarak Maraş'ta büyük bir kuvvet kazanmış idi. Bu sıralarda Cabbarzade Celal Paşa çok miktarda askerle Maraş üzerine yürüyerek Süleyman Paşa ile tutuştuğu savaşta Süleyman Paşa mağlup olarak Sis'e (Kozan) kadar geri çekilip Kozanoğlu'na dahil düşmüş ve Kozanoğlundan umduğu desteği bulamayarak, Gavur dağına geöip Karayığitoğlundan yardım istemiş. Karayığitoğulları, Beyazıtöğlu Süleyman Paşa'yı misafir ederek civardaki aşiretlerden⁵⁰ çok miktarda asker toplayarak Mısırlı İbrahim Paşa taraftarı olan Cabbaroğulları (Çapanoğulları)'nı Maraş'tan kovmuş ve Ayıntap'taki Mısırlı İbrahim Paşa kuvvetlerinin üzerine yürüyerek bu kuvvetleri büyük bir bozguna uüratmış. Süleyman Paşa ve bu savaştan sonra Osmanlı devleti yanında itibar ve büyük güç sahibi olmuştur. Vefatında oğlu Kenan Bey'e Maraş valiliği verilmiş, ancak genç olan Kenan Bey'in rütbesi Mülkiyye'ye çevrilerek (Mektubi Sadr-ı Ali) Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü'ne alınmış meşhur edip ve şair Beyazıtöğlu Kenan Paşa'dır.⁵¹

Ulaşlı aşiretleri Cebelibereket dağlarının en yüksek ve sarp yerinde oturur. Ulaşlılar yırtıcı, cengaver, mert ve cesur kişiler olup Karayığitoğlu, Kaypakoğlu, Alibekiroğlu ve Çendođlu⁵² diye dört hanedan aileden ibaret olup bu ailelerde ağalık babadan oğula intikal ederdi. Bu dört aileden her birisi kendi başına zorba birer hükümet idiler. Bunların en güçlüsü Alibekiroğlu hanedanları idi. Alibekiroğlu Cebelibereket dağlarının en sarp yerine hakim olup bu

⁴⁹ Bayazıtöğlu Süleyman Paşa, ek bölümüne bakınız (No: 10)

⁵⁰ Civardaki aşiretler: 1- Ulaşlılar, 2- Büyük Reyhanlı Türkmen aşireti, 3- Dağlı beyleri (Karabeyzadeler ve Hacılar aşireti Paşabeyzadeler), Fettahoğulları, Cerid ve Tecirliler ile aslen Avşar kökenli olan K.Maraş'taki Hacıbebek oğullarıdır.

⁵¹ Bayazıtöğlu Kenan Bey ek bölümüne bakınız. (No: 11)

⁵² Ulaşlılar, kitabın ek bölümüne bakınız. (No: 12)

ailelerin hepsi de Payas'taki Küçükaliöğulları'na bağli olmakla beraber Küçükali- öğulları bu aşiretleri istediği zaman savaşa sokabilir ise de yine de her istediğini yaptırılmazdı. Küçükaliöğulları bu dört hanedan aileyi birbirine düşürerek bunlardan faydalanmasını bilirdi. Buna rağmen Küçükaliöğulları başları sıkıştığı zaman sığınacak yerleri Ulaşlı ağaları olduğu için onların üzerine pek fazla gitmekten kaçınırlardı. İbrahim Paşa emir ve komutasındaki Mısır ordusu⁵³ Suriye tarafına hareket ettiği sırada, babası Mehmet Ali Paşa, oğlu İbrahim'e; "oğlum İbrahim ovadaki devlet ordularına ne yaparsan yap fakat dağdaki Türkten çekin"⁵⁴ diyerek nasihatte bulunmuş ise de İbrahim Paşa bu yöreleri işgal ettiğinde Ulaşlı aşiretlerinin elindeki silahları toplamış silahları toplanan Ulaşlı aşiretleri dağa çıkarak Mısır ordusuna karşı güçlü bir kuvvet meydana getirmişlerdi. Mısırlı İbrahim Paşa Belan, Maraş ve Payas'ı işgal ederek Cebelibereket dağlarının tepelerinde toplanan Ulaşlı aşiretini yola getirmek amacıyla bir tümen asker ve çok sayıda bataryalı silahla Ulaşlıların sahibi bulunduğu Çerçili'den geçerek Yarpuz mevkiine ordugahını kurmuş idi. (Daha sonraları Kurt İbrahim Paşa Fırka-i İslahiyye'de komutan iken aynı yere yani Yarpuz'a çadırını kurmuş bir kışla binası kurarak burasını Cebelibereket, yani Gavur dağı mutasarıflığının merkezi yapmıştır.⁵⁵ Mısırlı İbrahim Paşa Yarpuz'daki ordugahından Alibekiroğlu üzerine asker gönderdiği sırada bu dağda toplanan ne kadar kaçak, katil, fedai ve eşkıya varsa diğer Ulaşlı ağaları ile birlikte toplanarak İbrahim Paşa kuvvetlerine karşı koymaya karar

⁵³ Osmanlı ordusu ile Mısır ordusu 1839 yılı Temmuz ayında Nizip civarında çarpışmışlardır. Geniş bilgi (Alman Feld Maraşal Helmu Von Moltke, Türkiye mektupları, Hayrullah Örs, 1969) adlı kitaba bakınız.

⁵⁴ İsmail Habib, Yurttan Yazılar, Cumhuriyet Matbaası, 1943, s. 79

⁵⁵ Yarpuz, Ulaşlı aşiretlerinden Kelemenöğulları'nın oturduğu yer. Cebelibereket sancağının merkezi Osmaniye'ye 32 kilometre Fırka-i İslahiyye'nin yaptırdığı kışla ve hamam harabeleri halen mevcuttur.

vermişler, Mısır askeri böyle sarp yerlerde savaşa alışkın olmadığından, Ulaşlı aşiret kuvvetleri sağdan ve soldan Mısır ordusunu kuşattığı gibi, ordunun geri çekilme hatlarını da ele geçirince büyük bir bozguna uğradılar. Mısır ordusu Alibekiroğlu ile anlaşmak zorunda kaldı. Alibekiroğlu'na çok miktarda para, silah ve cephane vererek kaçmak suretiyle yakayı zor kurtarmışlardı. Mısırlıların bu bozgunundan sonra Payas'taki Mıstık Bey⁵⁶ çok daha güç bulmuş kendilerine Mirmiran rutbesi verilerek paşalığa terfi ettirilmiştir.

Daha sonraları Kıbrıslı Mehmet Paşa Arabistan ordularının Maraşlı iken Çatalbaş Mustafa Paşa komutasındaki bir tümen askerini, Mısırlı İbrahim Paşa'nın ordusunun güzergahı olan yoldan geçirerek Yarpuz'a varmadan Ulaşlı aşiretinin eline esir düşmüş. Daha evvel sözü edilen Küçükaliioğlu Mıstık Paşa Payas'tan gelerek esirleri kurtarmış ve Çatalbaş Mustafa Paşa'ya teslim etmiştir. İşte o vakitten beri Fırka-i İslahiyye bu bölgeye gelinceye kadar Amik ovasından Maraş'a giden yol tamamen geçilmez halde, kapalı durumda idi.

Gavurdağı'nın en sarp bölgesinde oturan Ulaşlılar'ın ilçe merkezi Bulanık (şimdiki Bahçe ilçesi) olup Maraş sancağına bağlı bu ilçenin birçok bayındır köyleri vardır. Ulaşlıların oturduğu dağlık yörelerin doğusunda "Kenar Nahiyeleri" denilen ve ahaliyi tamamen Kürt olan köyler bulunduğu buralar da pek disiplin altında değildi. Bu

⁵⁶ Mıstık Paşa: Küçükaliioğlu Halil Beyin oğludur. Güneyde Mustafa adı kısaltılarak Mıstık diye söylenir. 1852 tarihinde Kudüse girmek üzere Payas'tan geçen Prense (Beljoioso) Sovenir De Voyage adlı eserinde Gavurdağı Prensi dediği Mıstık Paşa'yı anlatırken: "Gençlik çağımı geçirmiş kırkık bir Türk şefi çehresi umumi yüzlerinde biri olurdu, eğer bu çehreyi açık mavi, gayet berrak pırıltılar içinde ve kılıç gibi delici iki göz aydınlatmamış olsaydı. Her türlü şatafattan uzak, giyinişi süsüz, duruşu temkinli, evi gösterişsiz, sofrası mahfiyetli, fakat bütün bu sadelikler içerisinde en derin bir ulviyetle görünen adam" diye bahseder.

yerleşim alanları Gavurdağı'nın doğu eteklerinde dar bir vadiye sokulmuş Ekintili Kürt Bahçesi, Hanağzı, Çerçili ve Kerkütlü bucakları olup hepsi Kürtçe konuşur ve hepsi de o zamanlar Kürtdağı'nda zorbalığını yürüten Hacı Ömeroğlu Deli Halil Ağa'ya⁵⁷ bağlı ve Deli Halil Ağa'nın emrinde idiler. Gavur dağının bu kenar bucaklarından başka köyler özbe öz Türk olup aralarında pek az Ermeni vardı.

Kerkütlü adı ile bilinen Kürt bucağının hemen yakınında Ekbez, Tiyek ve Hacılar⁵⁸ bucakları bulunup ahaliyi tamamen Türk olan yöre halkı yaz aylarında yaylamak için Ulaşlılara bağlı bulunan Kapulu yaylasına çıkarlardı. Hacılar bucağında oturan Karafakılı aşireti Ulaşlılar gibi disiplin altında değil ve yaşantıları pek iptidai idi bu her üç bucakta da Çobanoğullarından teşekkül etmiş Türk beyleri nüfus sahibi idiler. Bu üç Türk köyünün arasında asi Kürt ahaliyi bulunduğu Maraş sancağına bağlı buldukları halde Maraş jandarması buraya serbest gelemediği gibi, buralarda Maraş mutasarrıflarının dahi emirleri pek geçerli değildi. Bir aralık Maraş mutasarrıfı Tiyek Bey Karabeyzade⁵⁹ Mehmet Beyi buraya kaymakam tayin etmiş ise de bu yörenin en büyük bucağı olan Hacılar aşiret beyi Paşa Bey⁶⁰ Maraş mutasarrıflığının bu emrine karşı çıkmış ve Mehmet Bey'le hareket eden Ekbez beykeri⁶¹ ile savaşa tutuşmuşlar, bu durum karşısında Hacılar ahaliyi Maraş'a gidemediği gibi Tiyek ve Ekbez beyleri de Amik ovasına gidemez olmuşlardır.

⁵⁷ Deli Halil Ağa, kitabın ek bölümüne bakınız. (Bölüm No: 13)

⁵⁸ Ekbez, Tiyek ve Hacılar bugün Hatay ili Hassa ilçesine bağlı bucak merkezleridir.

⁵⁹ Tiyek beyleri Karabeyzadeler, kitabın ek bölümüne bakınız. (Bölüm No: 14)

⁶⁰ Hacılar aşireti Paşa Bey, kitabın ek bölümüne bakınız. (Bölüm No: 14)

⁶¹ Ekbez Beyleri, kitabın ek bölümüne bakınız. (Bölüm No: 14)

Kürtdağı zorba bir derebeyi olan Halil Ağa'nın emri altında olduğu gibi Kilis ve havalisi bile bu ağanın emri altında idi. Halil Ağa dilediğini hapis ettirir, dilediğini salıverirdi.

Kaferdiz (şimdiki Sakçagöz)⁶² Maraş'a bağlı ise de Deli Halil Ağa'nın nüfuzu buraya kadar uzanır ve Keferdiz ahalisi üzerinde nüfuz yürütürdü.

Gavurdağının doğusunda bulunan Çerçili bucağı geniş ve uzun bir vadi içerisinde olup Kürt aşiretlerinin adeta yasak bir bölgesi durumundaydı. O yörede ne kadar haydut ve eşkıya varsa bu Çercili bucağında toplanmışlardı. Bu kişiler Adana'dan vurdukları malları Kilis ve Ayıntap'a sattıkları gibi Ayıntap ve Kilis'ten gasp ettikleri malları da Adana'ya götürüp satarlardı.

Çerçilin sūvari eşkiyaları bir ara işi o kadar azıtmışlardı ki Ayıntap ve Maraş'a giden yollara taaruz ederek gelen geçen yolcuya zarar ve ziyan vermeye başladılar. Sonuç olarak Payas'tan Kilis'e ve Beyan'dan Maraş'a olan yerler tamamen isyan ve ihtilal içerisindeydi. Ulaşlı aşiretler bu halleriyle övünür olup Payas taraflarına inerek gelen geçen yolcuların mallarını zorla alır olmuşlardı. Osmanlı hükümeti yörenin bu durumundan hemen hemen habersizdi. Hac yolu Payas'tan geçtiğinden yalnız bu yolun güvenliğine önem verilirdi. Padişahın hacca gönderdiği hediyeler Adana'dan itibaren bin kadar atlının güvenliği altında Beylan'a kadar birlikte getirilirdi. Bu tedbire rağmen bir defasında Gavurdağlılar Payas'ın beri tarafında, Burnaz köprüsünde Padişahın hac kervanını dahi soymaya cüret etmişlerdi. Zamanın Başbakanı Fuat Paşa hac yolu olan, Üsküdar Şam arasını terk ederek hacca gidecek Padişah hediyelerini deniz yolu ile Beylan limanına (İskenderun)

⁶² Keferdiz, şimdiki adı Sakçagöz olup İslahiye ilçesine bağlı E-24 karayolu önünden geçer. Keferdiz Ağaları ile yapılan röportaj ek bölüme bakınız. (Bölüm No: 15)

oradan da Şam'a göndermeyi usul haline getirmiş idi. Bir iki sene evvel zamanın Dışişleri Bakanı Kabuli Paşa⁶³ Halep'e gidip geldiğinde yaptırdığı teftiş ve tahkikat sonucu menfi bilgiye göre "Fenalıklar hep Mıstık Paşa'nın eli altındadır. O eğer Payas'tan kaldırılır ise Payas caddesinde emniyet-i tamme husule gelir ve Payas sancağı ele geçmiş olur." diye rapor vermiş ise de Başbakan Fuat Paşa bir Payas meselesi çıkartmaktan sakınıyordu. Kabuli Paşa ise fikrinde ısrar ettiğinden "Adana'dan Belan'a" gidiyor diye sevk edilen bir tabur Osmanlı askeri Payas'a geldiğinde Mıstık Paşa Osmanlı askerlerine yakınlık göstererek ikramda bulunmuş hatta bir kısım subayları da konağında misafir etmişse de tabur komutanı gizli emir gereği Mıstık Paşa'yı ve bütün ailesini tutuklayarak İstanbul'a göndermiş idi. Ancak Mıstık Paşa'nın oğlu Dede Bey yakayı kurtarıp kaçarak Ulaşlı aşiret reisi Ali Bekir oğlu Ali Ağa'ya⁶⁴ sığınmak zorunda kalarak isyan etmeye karar vermiş ve ara sıra Payas yakınlarına inerek bir takım eşkıya ile o yörede oturanlara sarkıntılık etmeye başlamış idi. Ulaşlılar bu durumdan memnun olup Payas ve Çukurova'daki zorbalıklarını daha da artırır oldular. Payas yolu geçilmez hale geldiği gibi, Payas'taki bir tabur asker de etkisiz hale geldi. Ayrıca Gavurdağı zorbalılarının bir kısmı da İskenderun'dan Beylan'a ve Halep tarafına giden yollara taaruza geçtiler. Mıstık Paşa Gavurdağı aşiretlerinin önünde sanki bir perde imiş gibi, kaldırıldığı andan itibaren Ulaşlılar o yörenin başına dert oldular. Osmanlı hükümetince Kabuli Paşa'nın tahkikat ve raporunun yanlış olduğu anlaşıldı ise de, iş bu noktaya geldikten sonra artık bu bölgenin olağan üstü gayretle disiplin altına alınması ve düzene sokulması gerekiyordu. Halep valisinin söylediği gibi Deli Halil Ağa takip edilerek

⁶³ Kabuli Paşa: Ticaret ve Hariciye Nazırlığı ve Viyana seferliği gibi vazifelerde bulunan vezir. İstanbul Kadıköy semtlerinden (A. Cevdet Paşa, Tezakir, s. 155)

⁶⁴ Delibekiroğlu Ali Ağa Ulaşlı aşiretlerinin en ileri geleni Cesur mert yiğitliği ile meşhur derebeyi.

tuzğa düşürülmüş ve yakalanarak Edirne'ye sürülmüş ise de bir kolayını bulup Edirne'den kaçarak Gavurdağına geldiği ve zorbalığını artırarak Gavurdağı'nın doğusunda isyan ve ihtilale başladığı, Halep valisinin imdat ve feryatlarından anlaşılıyor idi. Halil Ağa'ya bağlı bir takım eşkıya ve ihtilalcilerin ecnebilerle ilişki içerisinde oldukları anlaşılıyor idi. Bu durum karşısında Kozanoğulları'nın yola getirilmesi bırakılarak önce Gavurdağı'nın disiplin altına alınması, terbiye edilmesi sonra Kozan'a hareket edilmesi emri tarafımıza buyruldu.

FIRKA-İ İSLAHİYYE İLE İSKENDERUN'A GELDİĞİMİZDE:

Yukarıda belirtildiği gibi dördüncü ordu maraşlı Derviş Paşa kumandası altında bulunan Fırka-i İslahiyye Osmanlı donanmasına bağlı beş adet gemiyle 1865 senesi Muharrem ayının içinde Adana sahillerine gelinerek, ertesi gün İskenderun iskelesine çıkıldı. Ve hemen emrimizde bulunan bir tabur atlı birliklerimiz, toplarımız ve diğer araç gereç ve yiyeceklerimiz gemiden çıkartılarak Beylan yakınlarında kurulan ordugahımıza taşındığı sırada ben Derviş Paşa ile birlikte Payas sahillerine hareketle karaya çıktık. Etrafı tetkik ederek Dağlılarla, yani Ulaşlı'larla Payas'ın bağlantısını kesmek için, Payas'ta bulunan Tuğgeneral Hasan Paşa'ya gerekli emirleri verecek aynı vapurla İskenderun iskelesine dönüp Beylan yakınlarındaki yeni kurulan ordugahımıza geldik.

İskenderun'dan, Maraş, Elbistan ve Kilis, Kayseriyye dahil Adana sahilinden Sivas iline kadar olan bölgenin islahına yetkili olduğumuzdan, başlangıçta yazılan ve çoğaltılan ve bu yöreler halkına ulaştırılması, dağıtılması gereken beyannameler, baş yaverim ve kurmay subaylarımdan Hüsnü Efendi ile Kozan'a gönderilmiş ve

yine aynı beyannameler çeşitli araç ve kişilerle diğer isyan bölgelerine gönderilmiş idi.

İskenderun'a geldiğimiz ertesi günü Osmanlı donanmasına ait bir vapur İskenderun limanında alı konularak diğer beş vapur İstanbul'a geri gönderildi.

Yukarıda sözü edilen beyannameler genel affi içerdiğinden Payas hanedanı Mıstık Paşazade Dede Bey'e Fırka-i İslahiyye'ye sığınması için kendilerine özel olarak yazı gönderilmişse de itaattan çekinerek son ana kadar müdafaaya çekileceği cevabını vererek Ulaşlı hanedanından Alibekir oğlu Ali Ağa'ya sığınmış, Alibekir oğlu Ali Ağa aşiret örf ve adetlerine uyarak Dede Bey'i himayeye mecbur kalmıştır.

Halep valisi Süreyya Paşa, Adana valisi Ali Rıza Paşa İskenderun'a kadar gelerek bölge hakkında bilgi ve görüşlerini anlatarak tekrar görev yerine geri döndüler.

Halep valisi Süreyya Paşa'nın fikri; harekate ilk önce Kürtdağları'ndan başlanması, Adana valisi Ali Rıza Paşa'nın fikri; hareketin ilk önce Kozan üzerine yürümek ve Kozanoğlu'nu ortadan kaldırmak şeklinde idi. Bize verilen emir gereği ise ilk önce Gavurdağı aşiretlerini cezalandırmak ve yola getirmek idi. Vapurda yörenin bazı ileri gelenleri ve kurmay heyetimizle yaptığımız görüşmelerde Payas üzerinden Ulaşlı dağlarına çıkmak çok güç olduğundan Kilis'e giderek oradan Kürtdağına hareket edilse çok dolaşarak çok vakit kayıp edileceğinden, Kürtdağı ile Gavurdağı arasındaki vadi üzerinden harekate karar verildi. Halep ve Adana valileri ile yöre halkından alınan bilgiler bu kararımızın değişikliğine neden olmadı. Bu vadede (Aktepe, Hassa, İslahiye arası) bize kılavuzluk edecek yeteri kadar bilgi verecek kişilere muhtaç idik. İşte bu sırada Reyhaniye boy beyi Mursalzade Mustafa Bey (daha sonra Mirmiran olan Mursaloğlu Mustafa Şevki

Paşa)⁶⁵ Hacılar bucağı beyi olan Paşo Bey'le birlikte karargahımıza geldiler. Mursaloğlu Mustafa Şevki Paşa Gavurdağı'nın anahtarını elimize vermiş idi. Çünkü asıl isyan çemberine girdiğimizde ilk konaklayacağımız yer Hacılar bucağının bir kenarı olacaktı. Paşo Bey'in can düşmanı olan, Tiyek müdürü (kaymakamı) Karabeyzade Ahmet Bey'e rağmen Fırka-i İslahiyye'ye hizmet edeceği anlaşılıyordu.

Karabeyzade Mehmet Bey İskenderun'a giderken Hacılar bucağından geçmek mecburiyetinde olup Paşo Bey'in adamları onu nerede görseler idam edeceklerinden İskenderun'a gelmesini biraz geciktirdi ise de Karabeyzade Mehmet Bey'le Reyhanlı aşiret boybeylerinden Çirkinioğlu Ömer Ağa'nın⁶⁶ himayesi altında çıkageldi.

Bu sebeple Tiyek ve Ekbez bucakları da çemberimiz içine girmiş oldular. Hacılar aşireti reisi Paşo Bey ile Tiyek beyi Mehmet Bey askerlerimizin zahire ve başka ihtiyaçlarını temin için geri yerlerine gönderildiler. O vakitler Beylan'dan Halep'e giden yol hiçte güvence altında değildi. Bu nedenle bu yolun güvence altına alınması için Halep veliliğince Mursaloğlu Mustafa Bey'in emrine eli silahlı atlı verilerek yol güvence altına alındı. Posta yolu ile bazı yetkili kişiler ancak Mursaloğlu Mustafa Bey'in izni ile bu yollardan gelir geçer oldular. Mustafa Bey'den izin alamayan bir çok yolcu Beylan'dan Antakya'ya kadar dolaşması zorunluluğu doğuyordu. Fırka-i İslahiyye Beylan'dan inerek Amik ovasından Maraş yönüne dönerek

⁶⁵ Mursaloğlu Mustafa Şevki Paşa, kitabın ek bölümüne bakınız. (Bölüm No: 16) Alhasoğulları ve Aşiret bilgini Salman Efendi.

⁶⁶ Ömer Ağa: A. Cevdet Paşa Tezakir, s. 140. Ömer Ağa, Çirkinioğlu Ömer Ağa olup Mursaloğullarının Çirkin Ağa kolundandır. Uzun yıllar Mursaloğlu aşiret boybeyliğinde bulunmuş. Aşiret reisliği Ömer Ağa'dan sonra Mursaloğlu Ahmet Paşa'ya geçmiştir. (Şemseddin Mursalloğlu, Büyük Reyhanlı Türkmen Aşireti, 1984 İzmir, s. 40)

Gavurdağı ile Kürtdağı arasındaki vadiye ineceğinden, geri çekilmemiz halinde geri hatlarımızın güvence altına alınması gerekçesiyle Mursaloğlu Mustafa Bey emrine eli silahlı elli atlının daha verilmesi için gerekli tahsisat ayrılarak, kendileri bize yanımızda daha faydalı olacağından maiyetimizde alıkoyuldu.

Reyhanlı aşireti o havali ve Çukurova'da dolaşan göçebe aşiretlerin en büyüğü olup, bütün aşiretler Rayhaniyye aşiretini büyük sayarlardı. Bu göçebe aşiretlerin hepsi devlete itaat etmeyip, disiplin altında değilse de Mursalzadeler öteden beri devletçe tanınan kişiler olup kendilerine emniyet edilir idi. Mursaloğlu Mustafa Bey de doğrusu Fırka-i İslahiyye'de devlete pek güzel hizmet eylemiştir.

Fırka-i İslahiyye'nin harekate başlangıcında Antakya tarafından yeteri kadar binek hayvanı gönderildiği halde bu havalinin ahalisi Gavurdağı eşkiyasından bezmiş olduklarından Fırka-i İslahiyye'nin hizmetlerine mükafat olarak Antakya ileri gelenlerinden⁶⁷ yüz baş nakliye hayvanı (katır) gönderildi ve yine Beylan kasabası halkından otuz baş nakliye hayvanı, Reyhaniye ağaları⁶⁸ tarafından yirmi beş baş yük hayvanı hediye edildi.

Birkaç gün kendimize çekidüzen verdikten sonra Beylan ilçesine çıkıldı. Gavurdağları pek sarp olduğundan askerlerin ayakkabıları ve çantaları çıkarılıp ayakkabı yerine çarık, çanta yerine Rumeli de kullanılan dağırıcık yaptırılarak kendilerine verildi. Asker yürüyüşle Amik ovasına inilip Gavurdağı sol tarafımıza alınarak Hacılar bucağına varıldı. Hacılar bucağı ile Kürtdağı arası sık ağaçlıklarla kaplı olduğundan, burada Kargılı denilen yerde ordugah kuruldu.

⁶⁷ Sayın Bekir Civelek ve Reşit Kuseyri ile yapılan roportaj. Kitabın ek bölümüne bakınız. (Bölüm No: 17)

⁶⁸ Reyhanlı Ağaları Bahdırlılar. (Ek bölüm No: 18)

Beylan'dan Hacılar bucağına kadar olan uzaklık on saat olup pek açık, yani ormansız idi. Bu yöreler hep Reyhanlı aşiretinin elinde olduğundan geri çekilmemiz halinde güvenliğimiz garanti altına alınmış sayılırdı. Amma Kargılı denilen yer Maraş'tan Amik ovasına gelen yolun geçit yeri olup pek sarp bir boğazdı. Burada ordu adıyla bir mahalle kurulmasına karar verildi ve hemen Hacılar bucağından buraya 35 evin iskanı (yerleşme yurt edinme) için Hacılar beyi Paşo Bey'e emir verildi. Paşo Bey çok az zaman içinde buraya otuz beş evi indirerek bir mahalle teşkil edildi. Kargılı'dan hareket edilerek iki üç saat yürüyüşten sonra Tiyek yakınlarında İnce su denilen yerde yine ordugah kuruldu. Ve hemen Hacılar, Ekbez ve Tiyek beyleri ve ağaları ordugaha gelerek bağlılıklarını arz ettiler. İnce su denilen yerde hemen bir kışla binası sanatı inşaatına başlanılarak Hacılar, Tiyek ve Ekbez bucakları birleştirilip birkaç yüz evlik bir ilçe teşkil edildi. Daha evvel burada hassa taburları ordugah kurduğundan buraya Hassa⁶⁹ adı verildi yukarıda adı geçen üç bucak ahalisinin nüfusuna göre yapılan evlerin dağıtılması için ilgililere emir verildi ve üç mahalle meydana getirildi. Hassa ilçesi Maraş'a on beş, Beylan'a on iki saat uzaklıkta olup Beylan İskenderun arası da üç saat uzaklıkta olduğundan Hassa ilçesi Maraş ve İskenderun'a eşit uzaklıkta idi. Hassa ilçesinin üç mahallesine muhtarlar seçilerek, her üç mahallenin ileri gelenlerinden birer, Ermeni ahalisinden de bir kişi olmak üzere toplam dört kişilik bir ilçe yönetimi kuruldu. İlçenin güvenliğini sağlamak amacıyla buraya yeteri kadar jandarma verilerek bir de Müdür (Kaymakam) tayin edildi. Hatta bir yetkili temsilcisinin Hassa'ya gönderilmesi için de

⁶⁹ Hassa ilçesi Hatay iline bağlı olup Antakya Gaziantep Kahramanmaraş karayolu içerisinden geçer. Bayezidoğlu Mahmut Arifi Paşa burada kaymakamlığı sırasında ilk camiye yaptırmıştır. Cami Hassa halkı tarafından yeniden inşa edilmiş olup Mahmut Arifi Paşa'nın kitabeleri caminin bahçe kapısı yanında görülmektedir.

İstanbul'a Başbakanlığa yazı yazıldı ve hemen nüfus sayımına başlanarak Haziran ayı başında ordu karargahına çağrılarak silah altına alınacaklar tespit edildi. Fakat Hacılar bucağının dağlık kesiminde ve en yüksek yerinde oturan Karafakılı aşireti asker alınmasına karşı gelerek ve buldukları sarp yerlere güvenerek, emirlerimizi çiğnedikleri gibi aşiret reisi Paşo Bey'de bu durumda aciz kaldıklarını üzülerek bize arz etti. Albay İbrahim Bey komutasındaki birkaç tabur Osmanlı askeri gece yarısı Karafakılı aşiretinin barındığı Gavurdağı'nın tepelerine çıkarak sabaha karşı baskın düzenlenmiş, ordugahla aşiretin bulunduğu uzaklık sekiz saat mesafede olduğu halde hemen hepsi esir alınarak ordugaha getiriliğinde daha akşam olmamış idi. Derhal sayımları yapılarak asker çağına gelenler, silah altına alınmak üzere dağıldılar. Fırka-i İslahiyye iki ateş arasında, yani Gavurdağı ile Kürtdağı arasında kaldığından bu hareketimiz çevre halkınca duyularak etrafı dehşet vermiş olduğundan meşhur Deli Halil Ağa Kürtdağı'nda barınmayıp Gavurdağı'nın doğusunda Kerkütlü bucağının içerisinde Ulaşlı dağlarının arasına sokulmuş, kötülükleri ile bilinen Kayabaşı⁷⁰ karyesine geçmiştir. Bunun üzerine Deli Halil Ağa'nın şerrinden yılmış olan Kürtdağı ağaları da ordugaha gelip gitmeye başladıkları gibi Halep'e gidip gelmekte kolaylaşmıştı. Reyhanlı süvarileri geri çekilme hattımızı güvence altında tuttuklarından İskenderun iskelesinden her gün askeri yiyecek araç ve gereçlerimiz muntazaman ordugaha geldiği gibi Kilis yolu açılınca Halep'ten her ihtiyacımız gelir oldu. Kürtdağı ağaları vergi borçlarından düşmek kaydıyla tümene zahire ve hayvan getirmeye başladılar. Bilhassa Şıhlar aşireti reisi Reşa Ağazade Mehmet Ağa ile Okçu İzzettinli aşiret ağası Hacı İsmail oğlu

⁷⁰ Kayabaşı Mevkii: İslahiye'ye 15 kilometre uzaklıkta Sulu mağara ve Han ağazı köylerinden takriben 10 kilometre içeridedir. Bu köylerin bir kısmı ahalisi Okçu İzzettinli, bir kısmı Şıhlar aşiretine mensuptur.

Osman Ağa Fırka-i İslahiyye'ye pek güzel hizmet ve yardımda bulundular. Kürdağında oturan Kürtler Okçu İzzettinli, Şıhlar ve Amiki adıyla üç aşiretten ibarettir. Okçu İzzettinli aşireti nüfus adet bakımından diğer Kürt aşiretlerinden daha kalabalıktır. Deli Halil Ağa da Okçu İzzettinli aşiretindedir. Kürdağı'nın Maraş tarafında bulunan Keferdiz ahalişi dahi Okçu İzzettinli aşiretine bağlı olup bu bucak Maraş'a bağlı olduğundan ağaları (Meşhur Hurşit Ağa) Halil Ağa'ya muhalif bulunmuşlarsa da Deli Halil Ağa onlara galebe çalarak, nüfuzunu burada dahi geçirmeye başlamış idi. Fakat Reşat Ağa'nın oğlu Mehmet Ağa⁷¹ Şıhlar aşireti ağası olup Amiki aşireti de ondan ayrılmaz idi. Şıhlar aşireti reisi Reşa Ağa'nın oğlu Mehmet Ağa Kürdağı'nın en sayılır adamı idi. Daha evvel sözü edilen Okçu İzzettinli aşiretinin reisi Osman Ağa, Deli Halil Ağa'nın emir ve tahakkümü altında yaşamaya mecbur kalmış ise de, kendisi zararsız bir adam olduğundan Deli Halil Ağa'nın Kürdağı'nı terk ile Kayabaşı mevkiine geçmesinden sonra Reşa Ağazade Mehmet Ağa'ya uyarak Fırka-i İslahiyye'ye gelip bağlılıklarını arz etmişlerdi. Meydanlı bucağı ağası Sino Ağa öteden beri Deli Halil Ağa taraftarı olarak bilinmekte ise de Sino Ağa bile Reşa Ağazade Mehmet Ağa ile birlikte hareket etmeğe mecbur kalmıştır. Sonuç olarak Kürdağı bu nedenlerle ele geçmiş oldu. Kürdağı ve Keferdiz Şehzade İzzettin Efendi'nin adına izafeten yeni kurulan (İzziye) ilçesine bağlandı. Okçu İzzettinli aşireti reisi Osman Ağa ile Reşa Ağazade Mehmet Ağa'ya luzumlu itibar gösterilerek Kürdağı'nın disiplin altına alınması onların vasıtasıyla vücuda getirildi. Kürdağı'nda Yahudi ve Ermeni olmadığından yeni teşkil edilen ilçe meclis üyeliklerine hep Kürt ağaları getirildi. Kürdağı ağaları Deli Halil Ağa gibi bir zorba ve derebeyi

⁷¹ Şıhlar Aşireti (Reşat Ağalar), Eski Hatay milletvekili sayın Ömer Fevzi Reşa ile yapılan oöprtaş. Ek bölüme bakınız. (Ek bölüm no: 19)

adamın yönetimi altından çıkıp intizamlı hayata dönme ve bir kaza müdürünün (kaymakam) emrine girmelerinden pek memnun olarak devlete iyi niyetle hizmet edecekleri hal ve hareketlerinden belli idi.

Hacılar, Tiyek ve Ekbez bucakları beylerine gelince: Bunlar öteden beri bağımsız birer derebeyi olup, devlet gelirlerini bildikleri gibi toplar, diledikleri gibi sarf ederlerdi. Buldukları yerlerin vergilerini toplayarak sanki devlete bağlı kimselermiş gibi devlete itaat ettiklerini ispat etmek için bağlı buldukları Maraş mutasarrıflığı maliyesine topladıkları vergilerinin ancak onda birini yatırırlar onda dokuzunu diledikleri gibi kendileri harcarlardı. Ve bu üç bucak, yani Hacılar, Tiyek ve Ekbez devlete toplam olarak ikiyüz elli kuruş tarım vergisi öderlerdi. Halbuki geçen sene Mehmet Bey Maraş Mutasarrıfı⁷² tarafından müdür (kaymakam) tayin edildiğinde Tiyek ve Ekbez bucaklarından beşyüz kuruş vergi tahsil etmiş, Paşo Bey Mehmet Beye itaat etmediğinden Hacılar aşireti adına bir kuruş vergi vermemiş idi. Hacılar, Ekbez ve Tiyek bucaklarının toplam vergi tutarlarının, yaptığımız araştırma sonucu bir hayli kabarık olduğu anlaşılmış idi. Böyle başı boş yönetime alışmış olan bu beylerin bir kaymakam emrine girmeleri, ona bağlı duruma gelmeleri kendilerince hoş karşılanırsa bile, kendilerine bağlı bulunan aşiretlerin bunu pek hoş karşılamıyacakları ve nüfuzlarının kırılacağı belli olduğundan daha sonraları başka yerlere gönderilerek oturmaları Mursaloğlu Mustafa Bey tarafından Paşo Bey'e bildirildiğinde Paşo Bey bu girişime hak vermiş ve Paşo Bey Karabeyzade Mehmet Bey hakkında ne işlem yapılacaksa, kendisinden üstün olmamak şartıyla her ne emir verilir ve nereye gönderilirse bu emre razı olduğunu Mursaloğlu

⁷² Maraş Mutasarrıfı: Bu tarihlerde Maraş mutasarrıfı Aşir Paşa'dır (1967 Maraş İl Yıllığı'na bakınız.)

Mustafa Bey'e bildirmişti. Karabeyzade Mehmet Bey ile Paşo Bey'e ömür boyu aylık ikişerbin kuruş maaş bağlanarak Mehmet Bey'in Rumkale kaymakamlığına ve Paşo Bey'in de Elbistan kaymakamlığına tayinleri ile kendilerine ayrıca rütbe verileceği vaad edildi. Diğer üç bucak beylerine de ömür boyu maaş bağlamak yetkimiz altında olduğundan bu kişilere geçici senetler verilir. Bu senetler ben ve Derviş Paşa tarafından birlikte mühürlenir ve geçici senetler daha sonraları Başbakanlıktan onaylanarak sahiplerine para olarak ödenirdi. Karabeyzade Mehmet Bey telaşlı ve evhamlı bir kişi olduğundan Rumkaleye gitmesi beklenirken geceleyin kardeşi ve karısı ve çocuklarını alarak Tiyek'in yukarı tarafındaki Kapulu yaylasına çıkarak Ulaşlı ağaları ile çarpışmaya başlamış. Tiyek ahalisine beraber hareket etmelerini emir etmişse de kendi yakınları ve emrindeki bir takım eşkiyadan başka kendisine taraftar bulamamıştı. Az sonra ordu karargahına geri dönerek pişmanlık duyduğunu söylemiş ve orduya sığınmak istemiştir. Bu istekleri kabul edilmiş ise de bundan sonra kendisine memuriyet ve rutbe verilemeyeceği söylendiğinden aylık bin kuruş maaşla Antakya da oturmak istediğinden Antakya'ya gönderilmesi uygun görüldü. Hacılar aşiret beyi Paşo Bey bu konuda üstünlük sağlandığından olağanüstü memnurlukla ve büyük bir debdebe ve uğurlama ile Elbistan'a giderek kaymakamlık görevine başlamış, devlete sadık olarak görevini sürdüren Paşo Bey'e daha sonraları (Mirül – Ümera (sivillere verilen paşalık rutbesi)⁷³ verilmiş idi.

Bu sıralarda Adana'dan yüz elli Tarsus'tan yüz beygir eşya ve yiyecek yüklü halde hizmetimize mükafaat olarak Fırka-i İslahiyye emrine gönderildi. Fırka-i İslahiyye emri altında kullanılmak üzere Halep ilinden bir miktar

⁷³ Mirül-Ümera, sivillere verilen paşalık rutbesi. (Kamil Erdaha, Milli Mücadelede Vilayetler ve Valiler adlı eser'in 15. sayfasına bakınız.)

jandarma istendiğinden, bir suvari yüzbaşı emrinde yeteri kadar jandarma emrimize gönderildi. Bu süvari yüzbaşı alaydan yetişme Mehmet Çavuş diye bilinen, tam bizim aradığımız bir kişi olup doğrusu Fırka-i İslahiyye'nin çok işine yaramıştır. Halep tarafından yöre halkı hakkında bilgi sahibi olan bir kişinin komutanlığımız emrine girmesi kararlaştırılmış ve Halep valiliğine bildirildiğinde Halep il meclis üyesinden Vays Efendi⁷⁴ adında bir kişi gönderilmiş olup bucaklardan zahire temini ve bazı suçlu kişilerin yakalanmasında Vays Efendi'den çok istifade edilmiştir.

Fırka-i İslahiyye'de birlik komutanı Yarbay İsmail (sonraları Paşa olan meşhur Kurt İsmail Paşa) Kozan hududunda bulunan Mağara bucağına gelmiş idi. Yukarıda da konu edildiği gibi İskenderun'dan o tarafa gönderilmiş olan Hüseyin Hüsnü Efendi Kozan içlerinden geçerek İsmail Paşa'nın yanına gelip giderken Doğu Kozan Ağa'sı Yusuf Ağa'ya misafir olarak yanında kaldığı zaman içinde o yörenin halkı hakkında birçok bilgiler toplamış olduğu halde Yusuf Ağa'nın Hüseyin Hüsnü Efendi emrine verdiği Halil Efendi adında biriyle çıkageldi. Halil Efendi'ye lazım gelen ilgi gösterilip ikramlarda bulunulduktan sonra geri Kozan'a gönderildi. Daha sonra Batı Kozan Ağa'sı (halen Trablusgarp'ta bulunan Ahmet Paşa)⁷⁵ tarafından Hafız Ali Efendi adında bir kişi Fırka-i İslahiyye ordugahına gönderilip geri gitti.

Bu soruşturmalarımızın özeti: Kozan yöresi halkı dindar ve namus sahibi kişiler olup Kozan'a vardığımızda çıkması muhtemel olan savaş yalnızca Kozanoğulları ile aramızda olacak. Kozan halkı bu zorba Kozanoğulları'nın elinden kurtulmak için hükümetimizin sinesine düşecek.

⁷⁴ Bu Vays Efendi sonraları payas kaymakamı olmuştur. (A. Cevdet Paşa, aynı eser, s. 271)

⁷⁵ Ahmet Bey – Paşa, Batı Kozan Ağa'sı Ömer Ağa'nın oğlu. Kütahya mutasarrıflığına tayin edilen daha sonra Trablusgarp'a sürülen (A. Cevdet Paşa, Maruzat, s.342)

Amma Gavurdağında meydana gelecek çatışmalar tüm Ulaşlı aşiretleri ve emrindeki eşkiya ve haydutlarla dolu halkla olacaktı. Halk ile savaş etmenin ne kadar zor olduğunu biliyoruz. Gavurdağı aşiretlerini yola getirdikten sonra Kozan'ın yola getirilmesinin de ne kadar kolay olduğunu da biliyorduk. Kozan oğlunun yola getirilmesi için bazı kimselerle bağlantı kuruldu. Kozanoğlu'larının kulaklarına kadar duyurularak ıslaha hazır olmaları kendilerine bildirildi. Öteden beri kaymakamlarla, albaylara "Bey", binbaşılara "Ağa", okuldan çıkan yeni subaylara da "Efendi" denilirdi. Bundan sonra emir gereği kurmay binbaşılara da "Bey" denilmeye başlandı.

Hassa ve Kürtdağı'ndaki İzziye ilçeleri düzene sokulduktan sonra Gavurdağı'nın doğu tarafında bulunan ve "Kenar nahiyeler – Bucaklar" denilen ve daha evvel konu edilen Kürt bucaklarının yola getirilmesine karar verildi.

Durum: Ekbez bucağına bağlı bulunan Kerkütlü halkı açıkça orduya bağlılıklarını göstermişlerse de, yukarda da konu edildiği gibi Deli Halil Ağa bu bucağına bağlı ve Ulaşlı dağlarının bitişiğinde bulunan Kayabaşı denmekle bilinen bir semte sığınmış olduğundan bu semt ahalisi açıktan, açığa isyan halindeydi.

Kerkütlü bucağının bitişiğinde bulunan ve Ulaşlı dağlarına sokulmuş dar bir vadi içerisindeki çerçili bucağı eşkiya ocağı olup buraya civar illerden gelip toplanan eşkiyanın sayısı yerli ahaliden çok fazla idi. Çerçili ahalisinin ekinlerini toplayıp çuvallara doldurup, Ulaşlı dağlarına çıkmak niyetinde olduklarının farkına varıldı. Çerçili ile Kürtdağı arasında Dumdum⁷⁶ ovası diye bilinen çok geniş arazi Delikanlı⁷⁷ aşiretinin kışlak yurtları idi. Bu sene aşiretin yaylaya çıkmaları yasaklandığından, Delikanlı

⁷⁶ Dumdum ovası İslahiye'nin doğu güneyindeki ova.

⁷⁷ Delikanlı Aşireti: Halen ünlü soyadını taşırlar. (Ek Bölüm No: 21)

aşiretinin de yazı bu ovada geçirmesi gerekiyordu. Delikanlı aşireti sekiz oymaktan ibaret olup bunların Çerçili önünde Maraş yolu üzerinde ve Nigolu⁷⁸ kalesi önüne yerleştirilmesi düşünüldüğünden, Çerçili ekinlerinin Delikanlı aşiretince kaldırılması uygun görülüp, Çerçili üzerine üç bölük atlı, üç tabur yaya gönderilmiş olup Mürselzade Mustafa Bey de askerinin önünde bulunmak üzere bir miktar da Reyhanlı atlısı ile bu harekate katıldı. Mürselzade Mustafa Bey Nigolu kalesine varınca Çerçili aşireti tarafından kuşatılmış ise de Osmanlı askerleri yetişerek Çerçili aşiretini perişan ederek içlerinden bazıalarını da esir aldılar. Bundan sonra hareketimizin on beşinci cumartesi günü Fırka-i İslahiyye ile Tiyek önlerine hareket ederek üç saat içerisinde Kerkütlü bucağı önlerine varıldı. Kerkütlü Kürtleri her ne kadar buyruğumuz altına girmiş ise de, yaşantıları pek iptidai olduğundan birçokları dağa kaçmayı uygun gördüler. Ne zaman ki Reyhanlı atlıları Çerçili'ye giderken bir Kürt ailesinin tarlasına girmişler ve ekinlerini hayvanlarına yedirmişler, bu tarlanın sahibi komutanımıza gelerek Reyhanlı atlılarını şikayet etmiş. Durum Mürselzade Mustafa Bey'den sorulduğunda, araştırma sonucu Reyhanlı atlılarının bu Kürdün tarladaki ekinlerine zarar verdiği öğrenilir, Mustafa Bey bu Kürt ailesinin zarar ve ziyanını hemen öder. Bu yöre halkı böyle bir adalet eseri görmemiş olduklarından dağlara kaçmış bulunan Kürt aileleri yerlerine dönerek ordugaha gelip, gitmeğe ve serbestçe yiyecek getirip alışveriş etmeye başlarlar. Zorba ağalarının ellerinden kurtulup, onlardan nefret ederek hükümet tarafına geçip saygı ve sevgiyle bağlılıklarını göstermeye başlarlar.

Bir geçeyi Kerkütlü önlerinde geçirdikten sonra ertesi gün Çerçili bucağı yakınlarına varıp Nigolu kalesi civarında oturmağa karar verildi.

⁷⁸ Nigolu kalesi, esas adı Nikolapolis olup İslahiye ilçesinin hemen batısındadır.

Nigolu kalesi Maraş'tan Amik ovasına, Halep, Ayıntap, Kilis ve İzziye (halen Halep'in ilçesi) taraflarından Çukurova'ya giden yolların birleşme noktası olup bu yörenin kilidi sayılırdı. Burası çok önemli bir yer olduğundan kışla olarak kullanılmak üzere hemen bu kalenin tamirine başlandığı gibi Kerkütlü tarafında bulunan ve kaleye bakan Çerçili boğazındaki tepelere birer kule yapılmasına karar verilerek, Kerkütlü bucağının nüfuz sayım ve yazılımına başlandı.

Nigolu kalesi tamir edilirken, duvarlarında iki cins taş raslandı birisi binanın asıl taşları olup pek yumuşak olduğundan aşınıp sünger gibi delik deşik olmuş. Diğer cins taşlar ise daha sonraları tamirde kullanılan taşlar oldukları yaptığımız incelemelerden anlaşıldı. Bu taşlardan birinin üzerine Yunanca işlenmiş bir satır yazı bulundu. Bu yazının bazı kısımları zamanla aşınmış olduğundan okunamadı, diğer kısımları okunup Türkçe tercümesi yapıldığında; "İskender burada Ceza Kanunu'nu uyguladı" demekle bu kale pek eski olup, zamanla harap olduğundan, İskender'in bu kaleyi tamir ettirdiği anlaşılıyordu. Tarihte İskender'in Ayas ile Payas arasında Dara ile savaş ettiği Dara'yı burada bozguna uğrattığı sonra İskenderun üzerinden Beylan'a gelip Beylan boğazını tutarak savunmaya geçen Dara burada tutunamayarak amik ovasından inerek Babil'e kadar geri çekilmek zorunda kaldığı, İskender'in bu yolu kullanarak Babil'e geri döndüğü yazılı olup işte İskender'in o tarihlerde Nigolu kalesini tamir ettirdiği hatıra geliyor. Bundan sonra bu kaleyi biz tamir ettirerek kışla haline getirdik.

Yukarıda konu edildiği gibi Nigolu kalesinin tamirinden sonra Gavurdağı'nın doğu tarafında bulunan Kürt bucakları ile Maraş'a bağlı keferdiz (Sakçagöz) bucağı ve Dumdum ovasındaki Delikanlı ve Celikanlı⁷⁹ aşiretleri

⁷⁹ Sayın Gaziantep Millet vekili Feyzullah Yıldırım Celikanlı aşiretlerinden olup İslahiye'nin yetiştirdiği gözde evlatlarıdır.

birleştirilerek bir büyük ilçe teşkil edilip, ilçe merkezi Nigolu kalesi civarında İslahiye adı verilerek bir de hükümet⁸⁰ yaptırıldı.

Delikanlı ve Celikanlı ağalarından bazılarını tarafımızdan evler inşa ettirilerek buralara yerleşleri sağlandı. Burada bir meclis teşkil edilerek, üyeliklerine Delikanlı aşiret boy bey'i Hüseyin Ağa, Keferdiz hanedanından Ali Ağa ve Celikanlı aşiretinden (ismi açıklanmıyor) birer üye tayin edilerek Maraş mutasarrıflığına bağlı kalmak üzere Hassa, İzziye ve Bulanık (Bahçe) ilçeleri bağlanarak bağımsız bir sancak kaymakamlığı teşkil edilip, Müftülüğüne ise Maraş taraflarından gelmiş olan "Kabartaylar"⁸¹ dan aylık beş yüz kuruş maaşla Cafer adında birisi tayin edildi. İslahiye sancak kaymakamlığına Payas mutasarrıfı Şevki Efendi, Payas mutasarrıflığına da Halep vilayeti büyük meclisinden getirilip maiyetimizde görevli bulunan Vays Efendi getirildi.

Biz Hassa da iken Akbez beyleri ordugaha gelip, gittiler. Fakat en ileri gelenleri ve en ihtiyar bir zat olan Ahmet Bey'in sakinliğinden faydalanmasını bilen Ali Bey ailede söz sahibi olmuş nüfuzu ele geçirmiş idi. Ali bey daha evvel ordugaha gelip gittiğinden ve ağabeyi Ahmet bey biz İslahiyye'de iken ansızın ordugaha çıkageldi. Gelişinin gecikme sebebi sorulduğunda dedi ki: "Bu havaliden çok ordular gelip geçti. Bu ordu da gelip geçer. Ben kendi halimde bir ademim. Şahsımca mucubi mesuliyet olacak bir işte bulunmadım. Orduda ne işim var, dedim. Sonra gördüm

⁸⁰ Maalesef bu hükümet konağı pek yakında yıkılarak yerine beton yığını yeni hükümet konağı yaptırılmıştır. Eski restore edilerek muhafaza edilebilirdi. Bu konağın yanındaki Dervişkiye Camii 1866 yılında maraşal Derviş Paşa tarafından yaptırılmış olup İslahiyye'nin en eski camisidir.

⁸¹ Cafer Efendi'nin İslahiyye'nin Hamidiye köyünde oturan Kabartaylardan olması kuvvetle muhtemeldir.

ki Nigolu kalesini tamire başladınız. Anladım ki bu iş esastır. Zira bu havalinin kilidi burasıdır. Biz bu havalinin büyüklerinden, bulunmuşuz, başlı başımıza hükümete alışmışız. İttihaz olunan usulü idareye nazaran bizlerin burada ikametimiz (oturmamız, kalmamız) münasip olmayacak. Ben de evladı ayalımde (çocuk ve eşimle, ailemle) Halep'e gidip orada geçirmek isterim. Fakat orası bir büyük şehirdir. Hesap ettim orada geçinmek için şehriya (aylık) dokuz yüz kuruşa muhtaç olacağım. Bunu tahsis ediniz beni de Halep'e gönderiniz.”

Hemen ödeme emri yazılıp hazırlanıp kendisine teslim edildiğinde “istediğin gün Halep'e git” diyerek gitmesine izin verildiğinde, Ahmet Bey: Ben artık Akbez'e geri dönmem” diye cevap verdiğinde, kendilerine hemen ihtiyaçları kadar binek ve yük hayvanı hazırlattırılıp, bütün ailesi (hanımlar ve çocuklar) Ekbez'den getirilerek hepsi birden Halep'e gönderildiler.

Bu sırada Çerçili de bulunan ve dışardan gelen eşkiyalar çil yavrusu gibi dağıldılar. Bu eşkiyalar Ulaşlı dağlarına çıkarak buraları yakıp yıkmışlar. Yerlerinde kalan zararsız ahalinin nüfus sayımı ve askerlik kayıtları yapılmaya başlandı. Kerkük ve diğer Kürt köylerinde de nüfus sayım ve yazım işleri tamamlanarak, İslahiye ilçesinde askere alınacakların kuraları çekildi.

Sonuç olarak Gavurdağı'nın doğu tarafındaki bütün Kürt bucakları disiplin altına alındı. Fakat Deli Halil Ağa Gavurdağı'ndaki Kayabaşı denilen yerde bize karşı garez ve kinini saklı tutmakta ve direniş fikrini devam ettirmekte idi. Bunu bu halde brakmak asla doğru değildi. Ve onun üzerini varılsa, varılsa ancak Mursalzade Mustafa Bey ile Mustafa Bey'in maiyetinde bulunan Ekbezli Ali Bey ile gidilebilirdi. Zira Halil Ağa'nın hanımı Musalzade Mustafa Bey'in kız

kardeşi⁸² Halil Ağa'nın kızkardeşi'de Ekbezli Ali Bey'in hanımı idi. Mursalzade Mustafa Bey'e güvencemiz tam olup Ekbezli Ali Bey'den pek emin değildik. Kayabaşı denilen yerin giriş ve çıkışlarını en iyi bilen Ekbezli Ali Bey idi. Halil Ağa'nın hangi köşe ve bucakta saklı olduğunu ancak o bilebilirdi. Bu durum karşısında gecedan üç tabur asker tertip edilip Kayabaşı mevkiine gönderildi. Ekbezli Ali Bey koları bağlanarak askerimize klavuzluk (öncülük) yapmakla görevlendirildi. Askerlerimiz sabah erken saatte Kayabaşı mevkiini bastılar. Halil Ağa'nın emrindeki isyancılar direnme cesaretinde bulunmuşlarsa da, Osmanlı askerlerinin hücumlarına karşı duramayıp, sarp kayalıklardan geçerek Ulaşlı dağlarına çıkmışlar. Halil Ağa da bu hücum karşısında yalın ayak, başı kabak Ulaşlı dağlarına çıkıp o da Küçükaliolu Dede Bey gibi Ulaşlı aşiretinden Ali Bekiroğlu'na sığınmak zorunda kalmıştır.⁸³ Ancak hayvanları ağırlığı (yükleri) ve silahları askerimiz tarafından teslim alınmış olup, bu çatışmalarda Halil Ağa'nın anası bu yörede tanınmış ve yiğit bir hatun olup iki kurşunla alınandan ve kalçasından yaralanmış. Halil Ağa'nın hanımı olan Mursalzade Mustafa Bey'in kız kardeşi ise bu sırada atın üzerinden ayaklarını çıkartıp taşlara tutunarak ve keklik gibi sekerek Ulaşlı dağlarına varıp kocası Halil Ağa'ya yetişmişti.

⁸² Okçu İzzettinli aşiret reisinin oğlu olan Halil Ağa'nın hanımı Mursaloğlu Mustafa Bey'in kız kardeşi olmayıp halasıdır. Yani Mursaloğlu Ahmet Paşa'nın kız kardeşi Haydar Ağa'nın kızıdır. (Merhum Eski Hatay milletvekillerinden Reşat Mursaloğlu ile Şemseddin Mursaloğlunun ifadeleri)

⁸³ Alibekiroğlu: “Cebel topları ve dağ obüsleri, güller ve şarapnaller iki misafiri biri Mıstık bey oğlu Dede Bey, öteki Kürtdağı şeflerinden Veli Halil Ağa, baktılar ki kendileri yüzünden bu kadar insan kırılacak kaçıp Paşa'ya teslim oldular. Cenk ancak böyle bitti. Misafirini vermemek için canını veren Türk. (İsmail Habib, Yurttan Yazılar, Cumhuriyet matbası 1943, İstanbul, s. 80)

Bu durumda artık Ali Bey'in buralarda durması sakıncalı görülerek ömür boyu aylık beş yüz kuruş maaşla Edirne'de sürgünde⁸⁴ geçirmek şartıyla İstanbul'a maaşla gönderildi. Bu olayların hemen arkasından Ulaşlı ağalarından Karayığitoğlu, Kaypakoğlu ve Cendikoğlu İslahiye'ye kadar gelerek orduya ve Osmanlı hükümetine bağlılıklarını arz ettiler. Karayığitoğlu Kadir Ağa'nın oturduğu yer İslahiye'ye uzak olduğundan, haftada birkaç gün kalmak üzere kendilerine İslahiye sancak mutasarrıflığı meclis üyeliği verildi. Ayrıca kendilerine bir ev yaptırılarak emirlerine tahsis edildi.

Harekatımızın hedef ve amacı dört Ulaşlı aşiret ağası iken üçü, yani Karayığitoğlu, Kaypakoğlu ve Cendikoğlu bağlılıklarını bildirdiklerinden geriye yalnız Alibekiroğlu Ali Ağa kalıyordu. Ancak Ali Bekiroğlu Deli Ali Ağa'ya sığınan Deli Halil Ağa ile Küçükhalioğlu Dede Beyi feda ederek bizim emrimiz altına girmesi aşiretlerin örf ve adetlerine ters düştüğünden, Alibekiroğlu Ali Ağa'yı zorla disiplin altına almaktan başka çaremiz yoktu. Karayığitoğlu, Kaypakoğlu ve Cendikoğlu birbirlerine akraba ve bağlı olduklarından Alibekiroğlu Ali Ağa'yı yakalamadıkça diğerlerinin itaatlarına güvenimiz pek yoktu. Kendilerinden pek emin değildik.

İslahiye'den hemen Yarpuz'a giderek, Alibekiroğlu'na harekatımız düşünülüyor ise de bu yörenin pek sarp olduğu, evvelce bu yoldan hareket eden Mısırlı İbrahim Paşa ve Çatalbaş Mustafa Paşa'nın bu yolu tecrübe ettiği tarafımızca biliniyordu. Bu nedenle rebi-ül evvel ayında İslahiye mevkinin muhafazası için bir tabur asker bırakılarak Bulanık (Bahçe) ilçesine çıkıldı. Oradan dağ üzerinden bir yol aramak uygun olacağı düşünülerek yürüyüşe geçerek Hanağzı (İslahiye'ye bağlı bir köy) mevkiinden İslahiye'ye

⁸⁴ Sürgünler en fazla Halep ve Adana illeri olup beyler ve ağaların bir müddet uzaklaştırılması uygun görülmüştür.

beş saat mesafede ve Bahçe ilçesine bağlı Kişnez köyüne varılarak orada ordugah kuruldu. Hemen Karayığiy, Kaypak ve Çendikoğullarının köy ve mahallelerinde nüfus sayımına başlanarak asker yazımına geçildi. Bu yöre halkının askerden gözü yılmış olduğundan Fırka-i İslahiyye'nin gelmiş olduğunu duyan Kişnez ahalisi harmanlarını dahi yüz üstü bırakarak dağlara çıkmış olduklarını gördük. Kişnez ahalisinin ekin ve harmanlarını korumak için derhal tertip alarak karakollar kurduk. Bulanık (Bahçe) ilçesinin hem katibi hem de müftüsü bulunan Kamber⁸⁵ Efendi ile bazı hatırı sayılır kişiler yanımıza geldiklerinden, Kişnezlerin gelip harmanlarını kaldırmalarını ve samanlarını bize satmalarını söyleyip kendilerine haber gönderdik. Kişnez ahalisi ötedenberi uğradıkları haksızlıkları kıyaslayarak harmanlarından hayır kalmadığı düşüncesine kapılıp üzölmüşlerdi.

Kişnezliler⁸⁶ civardaki tepeler üzerine inip uzaktan baktıklarında harmanlarını bıraktıkları gibi görünce mahçup olup ve hayrete kapılıp yavaş yavaş harmanlarını dövüp buğdaylarını ambarlara koyarak samanlarını bize verdiler. Bu tarihe kadar ilçelerinde para ile mal satıldığının benzeri görülmediğinden, para almak istemediklerinde, parasız bir eşyanın kabulünün yasak olduğunu söylediğimizde şaşırıp kaldılar. Hassa ve İslahiye tümenimizce samanın belli olan fiyatına göre Kişnez ahalisine samanlarının bedeli hemen ödendi. Bulanık (Bahçe) ilçesinde yağ soğan gibi yiyecek maddeleri para ile alınıp satılmadığından buna benzer erzak hakkında da böyle işlem yapılmaya başlandı. Gavurdağ ahalisinin burada Fırka-i İslahiyye'den gördükleri adalet ve hakkaniyet karşısında bize alışmaya başladıklarını

⁸⁵ Müftü: Kamber Efendi ve Bahçe ileri gelenleri Fettahlıoğulları, (Emekli öğretmen İsmail Müftüoğlu ve emekli memur Ali Aksoy'la yapılan röportaj). Ek bölüme bakınız. Bölüm No: 20

⁸⁶ Kişnez: Bahçe ile Osmaniye arasında köy.

memnuniyetle görüyorduk. Bu nedenle yerli aşiret ağalarının nüfuzları gündün güne kırılmaya başladı.

Epeyce zamandan beri Bulanık ilçesinde bulunan bir tabur asker, Kişnez'e gelerek tümenimize katıldı. Bu sırada Gürcü Aslan Paşa ikiyüz kadar Gürcü ve Çeçen atlılarıyla ve Eleşkirtli Mehmet Bey de beşyüz kadar Kürt süvarisiyle Fırka-i İslahiyye'ye yerleştiler. Hepsi seçkin ve sağlam, komutanlarının emirlerine bağlı asker idiler. Hele Kürt atlılarının çoğu aşiret bey ve ağaları olup fahri olarak Eleşkirtli Mehmet Bey⁸⁷ in emrine katılmışlardı.

Dersim Dağı ağalarından meşhur Mahmut Ağa bir takım atlısı ile gelmiş olup ancak, Mahmut Ağa'nın amacı, ilerde Fırka-i İslahiyye'nin askeri gücünün ve durumunun ne olduğunu öğrenmek bilmek imiş. Bizim yaya askerlerimizin pek çok güçlkle çıktıkları dağ tepelerine Mahmut Ağa'nın onbeş yirmi kadar tüfekli askerinin çıkması Gavurdağlı aşiretlerine dehşet vermekte idi. Bulanık'tan dağ sırtıyla doğru Alibekiroğlu üzerine harekatı tasarlarırken buradan Alibekiroğlu yurduna giden yolun Yarpuz'a uğradığı ve Gavurdağlı'nın Çukurova tarafında bulunan Payas sancağına bağlı kıyı bucağına, buradan Alibekiroğlu yurduna çıkmak daha kolay olduğu ve her taraftan sıkıştırılmış iken, Alibekiroğlu bazı ihtiyaçlarını kıyı bucaklarından aldığını öğrenmiş olduğundan bu bucak tutulup ve oradan geçip gitmeğe karar verildi. Çukurova tarafına geçildiği gibi işlerimiz Adana eyaletiyle olacağından, Maraş ve Halep ile ilişkilerimizin kesildiği her tarafa duyuruldu.

Geri çekilme hattımızın muhafazasını üzerine alan Mursalzade Mustafa Bey ile Halep vilayetine bağlı jandarma güçleri geri gönderilerek Yarbay Yaver Bey ve Hüsnü Paşa'lar maiyetimizde alı konuldu. Yaver Bey ile kurmay başkanımız Hüseyin Bey bir bölük atlı ile iki tabur yaya

⁸⁷ Eleşkirtli Mehmet Bey (Eleşkirtli bazı şahıslara yazdığım mektuplara cevap alamadım.)

asker keşif için kıyı bucağına gönderildi. Mirliya Hasan Paşa da Payas'tan oraya gelerek birlikte tetkik ile kıyı bucağının merkezi olan Hacı Osmanlı (Osmaniye) bucağının üst taraflarına ordu karargahının kurulması kararlaştırılmış olduğundan rebî'ül evvel ayının yirmi beşinci günü Fırka-i İslahiyye ile Kişnez'den hareket edilerek, Çukurova tarafına inilerek Kişnez'e dört saat mesafede bulunan Bacburnu semtinde kalınıp ertesi gün Hacı Osmanlı bucağının üst tarafına yerleşerek, emrimizde bulunan dokuz tabur yaya asker mevzilerini aldılar. Hacı Osmanlı bucağı Gavurdağlı'nın bir vadisinde bir ucu Çukurovanın kenarında olup, üst taraflarında yani güney batısında çadırlar kurulup etraftaki tepeler tutularak bir kale yapımına başlandı. Atlı alayımız ve Gürcü, Çerkez ve atlıları da ordugah kurduğumuz tepelerin üzerindeki düzlüklere yerleştirildi ve harekatımızın ana hedefi olan Ulaşlı Alibekiroğlu her taraftan abluka altına alınmış oldu.

Yukarıda da anlatıldığı gibi kurmay binbaşılardan baş yaverim olan Hüseyin Hüsnü Bey, Kurt İsmail Paşa'nın yanına gidip gelirken, ordumuzun genel af bildirilerini yaydığı sırada o havalinin bilginleri ve aşiret ileri gelenleri ile görüşerek kamuoyunu bir hayli etkilemiş olduğundan Kozan da halk ikiye bölünerek bir kısmı esasen ve öteden beri Kozanoğullarına bağlı bulunanlar yine Kozanoğlu'nun emrinde kalmış diğer bir kısım ahali ise Fırka-i İslahiyye'ye uymak fikrinde olduklarından, Kozan'ın ileri gelenlerinden bazıları Fırka-i İslahiyye karargahına gelip gitmeye başladılar. Hatta Doğu Kozan ağasının kardeşi Hacı Bey ile Kozan'ın en büyük ilçe merkezi olan Haçin'in (Saimbeyli) müftüsü Mehmet Efendi⁸⁸ ve Kozan ileri gelenlerinden bazıları, Fırka-i İslahiyye'ye uymakla huzur ve saadete kavuşacaklarını Kozanoğlu Yusuf Ağa'ya anlattıklarında etkili olmadıklarından, Müftü Efendi ve Kozan'ın ileri

⁸⁸ Müftü Mehmet Efendi: Bütün araştırmalarımaya rağmen soyundan gelen kişileri bulmak mümkün olmadı.

gelenleri Kurt İsmail Paşa'yı ziyaretle durumu anlattıklarında, Yusuf Ağa görevden alınarak yerine Hacı Bey Doğu Kozan kaymakamlığına atanıp emrine yüz jandarma eri verilerek, taraftarlarıyla Mağara bucağına varınca, o sırada Mağara bucağında bulunan İsmail Paşa Hacı Bey'in emrine bir miktar atlı asker vermiş ve Haçın ve yakın köyler ahalisi bir yerde toplanarak Hacı Bey'in kaymakamlık emri okunarak, dinlenmesinden sonra göreve başlamış. Bunun üzerine Kurt İsmail Paşa bir müfreze asker ile Doğu Kozan'a girip Haçın'e bir saat uzaklıkta Rungöz ovası denilen yere yerleşmiştir. Kozanoğlu Hacı Bey ile Kozanoğullarına taraftar olan Türkmen aşiretlerinden Avşar aşiret beyi Çerkez Beyzade⁸⁹ denilmekle meşhur olan Hacı Bey de Fırka-i İslahiyye'ye gelerek mahalli hükümetten (Kozan- oğullarından) şikayette bulunmuştu. Göçebe aşiretlerin yaz aylarında yaylaya gelip giderken konakladıkları yerleri tahrip ettikten başka, kendi halinde ve devleti Osmanlıya (Osmanlı devletine) sadık ahalinin mallarına zarar ve ziyan verirlerdi. Bu Türkmen aşiretlerinin genellikle yaylaları Uzunyayla idi. Kırım savaşlarından sonra Anadolu'ya gelen Çerkez göçmenlerin devletçe Uzunyayla'ya gelip gitmeleri yasaklanmıştı. Uzunyaylaya Çerkez göçmenlerin yerleştirilmesi Afşarlar tarafından tepki ile karşılandı. Çünkü Uzunyayla öteden beri Afşar Türkmenlerinin yaylak yeri idi.

Afşar aşireti bey'i Hacı Bey bu durum karşısında Afşarların Uzunyayla'ya yakın olan Sarız'a⁹⁰ yerleştirilmesi

⁸⁹ Afşarlarla Çerkezler kız alıp vermek suretiyle birbirleriyle akrabalık kurmuşlardı. Hacı Bey'in annesinin Çerkez olması kuvvetle muhtemeldir. Hacı Bey Afşarların torun obasındandır. Afşarların en yiğitleri Hacı Bey'in obası olup Pehlivanlı oymağının bey'i Alaaddin Paşa'yı Kayseri Boğazköy de öldürenler de bu oymaktadır. Hacı Bey'in torunları halen Kayseri'nin Pınarbaşı ilçesi Karamuklu köyünde otururlar. (Ahmet Z. Özdemir, Avşarlar ve Dadaloğlu, Dayanışma yayınları s. 48-238)

⁹⁰ Sarız, Kayseri ilimize bağlı ilçe merkezi.

için girişimlerde bulunmuş ve bu durum Fırka-i İslahiyye'ce de yerinde görüldüğü halde mahalli hükümetçe Afşarlı aşiretine iskan konusunda kolaylık gösterilmesi gerekirken aksine zoluk çıkarıldığı görüldüğünden Hacı Bey'in dilekçe vererek ister Uzunyayla'ya isterse Çukurova'da iskana tabi tutulacağı kendisine bildirildiğinde, Hacı Bey Afşar aşiretlerinin Sarız'a yerleşmesini istediğinden kendine iskan hususunda lazım gelen kolaylığın gösterileceği bildirilerek, ilgililere gereken yazılar yazılarak durum Kurt İsmail Paşa'ya da ayrıca bildirildi.

Cerit aşireti, Tecirli aşiretine nisbeten zararsız bir aşiret olup kırım savaşında İstanbul'a kadar gelerek orduya gönüllü olarak katılan Kara Fatma Hatun⁹¹ bu aşiretin ileri gelenlerinden olup Fırka-i İslahiyye'ye gelerek kendilerine lazım gelen ikram ve iltifat yapılarak bu aşirete iskan için yeteri kadar yer gösterildi.

Tecirli boy bey'i Süleyman ağa dahi zararsız bir kimse idi. Fakat Tecirli aşireti ileri gelenlerinden Kara Kahya çok tehlikeli ve şerli bir kimse olup Tecirli aşiretine sığınan eşkiyaları başına toplayarak her tarafa zarar ve ziyan veriyordu. Daha evvel konu edildiği gibi bu sene bütün Türkmen ve Kürt aşiretlerin yaylaya gitmeleri yasaklandığı halde Kara Kahya bu emri dinlemeyerek, Haruniye'nin ormanlıklarından geçerek Bahçe ilçesine çıkıp ordan Uzunyayla'ya geçmek üzere iken Bahçe'deki taburumuz Tecirli aşiretini vurup geriye dönmeleri sağlandığı gibi bu aşiretin bir sürü hayvanları da taburumuz tarafından ele geçirilmiş idi. Burada bahsettiğimiz gibi keşif için kıyı

⁹¹ Çukurova'da iki meşhur Kara Fatma Hatun yetişmiştir. 1- Ceritli Kara Fatma Hatun, Cerit beyi meşhur Emirze Bey'in ya annesi ya hatunu olması kuvvetle muhtemeldir. Tespit edemedim. 2- Bozdoğanlı Kara Fatma Hatun, Bozdoğan aşiret beyi Hacı Osman Bey'in kızı ve Müşir Apti Bey'in kız kardeşi Beyazıyoğlu Kalender Paşa'nın hatun'u, Müşir Beyazıoğlu Süleyman Paşa'nın annesi. (Geniş bilgi, A. Cevdet Paşa Tezakir ve Cezmi Yurtsever.)

bucağına inen Yaver Paşa ile kurmay başkanımız Hüseyin Bey bu esnada Tecirli süvarisine rasladıklarında, çarpışma başlamış, bizden bir süvari üsteğmeni bir çavuş ve iki er yaralanmış, Tecirli aşiretinden onbeş kadar ölü ve yaralı olarak ele geçirilmiş yine bir çok hayvanları ellerinden alınmıştır. Tecirli ve Cerit aşiretleri boy beyleri ile ileri gelenleri, Fırka-i İslahiyye Osmaniye bucağında iken gelir ve giderler, kendilerine ait işlerini görürlerdi. Fakat Tecirli aşiretinin en büyüğü ve en tehlikelisi Kara Kahya affa uğradığı halde Fırka-i İslahiyye'ye geip gitmekten kaçınırdı. Kara Kahya ile birkaç kere çarpışmamızda, bir çok hayvanları elimize geçtiğinde bakımı tarafımızdan yapılan hayvanların, gelip alınması için kendilerine haber gönderdiğimizde ve kendisine garanti verdiğimiz halde gelip almaktan çekiniyordu. Çünkü bir çok cinayetten sabıkası olduğundan şurada burada saklanıp, dolaşıyordu. Tecirli aşiret reisi Süleyman Ağa⁹² tuhaf hareketli ve laubali bir kimse idi. Bir gün kendisini ordu karargahına getirterek “Kara Kahya oymağının havyalarını ne yapacağız kendisi gelmiyor, hiç olmazsa sahibini bulsakta onlara teslim etsek dedim.” O gün Tecirli aşiret reisi Süleyman Ağa'nın bir üzüntüsü varmış hiddetli bir tavırla: “Efendim niçin böyle olmayacak işleri yapmağa çalışıyoruz bu hayvanların hangi sahiblerini soruyorsunuz bunlardan Tecirlielerin ellerinde yıllanmış hayvanlar yoktur. Bu hayvanlar şundan bundan alınmıştır. Asıl sahibini Allah'tan başka kim bilir. Şimdi askerlerinizin ellerine geçti onların olması lazım gelir. Fakat madem ki bu kadar merak ediyorsunuz Tecirli aşiretinin vergi borçlarını hesap ederek pekte ihsana muhtaç olmayan Tecirli aşiretine bir iyilik yapmış olursunuz” cevabını verdi.

⁹² Tecirli aşiret ahfadından 5. dönem Adana milletvekilliği yapan merhum Lütfi Sezgin'in kardeşi Nihat Sezgin ile yaptığım röportajda bana Tecirlieler hakkında mektupla geniş bilgi vereceklerdi. Ancak cevap alamadığımı üzüntüyle belirtmek isterim.

Süleyman Ağa'nın dediği gibi yaptık, hayvanları satarak bedellerini Tecirli aşiretinin vergi borçlarından kalan hesaba yatırdık.

Süleyman Ağa'nın o günkü üzüntüsüne, kederine gelince, Tecirli aşiretinde karılarının kocalarını boşamak adeti var imiş. Karı kocasına: “Ben ondan mahzuz değilim” diye haber gönderdiği gün ondan boş olurmuş. Koca da aşirete ilan edip “kendisini beğenen bir karı (hanım) var mı?” diye sual ettirip, bir hanım çıkıp “ben onu beğenirim” der ise onunla evlenirmiş. İşte o gün Süleyman Ağa karısından bu suretle boşandığından çok kederli imiş.

Yüce Osmanlı devleti diğer devletlere, memleketlere benzemez. Devletçe uygulanan kaideler her yörede aynen uygulanmıyor. Bir vali veya bir mutasarrıf vardığı yörede bir sene oturupta ahalinin durumunu öğreninceye kadar, el eliyle kuş tutmaya mecbur oluyor.

Kıyı bucakları Payas'taki Küçükhalioğulları'na bağlı ise de, Ulaşlı'lardan Alibekiroğlu'nun⁹³ buralarda nüfuzu geçerli olduğu halde Alibekiroğlu'na sığınmış olan Dede Bey'e bağlı oldukları belli ise de ordugahımız onların üzerinde olduğundan itaata mecbur idiler. Burası Bulanık ilçesine nazaran denize daha yakın ise de bir tarafla bağlantıları olmadıklarından ahali pek iptidai yaşantı içerisindeydi.

Geçimleri tarım ve hayvancılığa bağlı olduklarından para ile alışveriş hemen, hemen yok gibiydi. Hele çocuklar para nedir bilmezlerdi. Buna rağmen içlerinde Sarı Kelle ve Aslan Kurt Ağa'lar gibi söz anlayan kişiler de yok değildi.

⁹³ Güney'de “Yiğit'in Harman Olduğu Yer” tabiri pek kullanılır. Bu tabirin genellikle, Cebelibereket (Osmaniye) aşiret ve halkına söylendiği bir gerçektir. Asi Mısırlı İbrahim Paşa ordularını bozguna uğrat sonra esir al Osmanlı'ya karşı dur, kolay iş değil.

Adana'dan Fırka-i İsalahiyye'ye pek çok tüccar ve esnaf gelip gitmeğe başladılar. Bu arada paranın yüzünü görmemiş çocuklar bile paranın kıymetini öğrenir oldular.

Muhtarların, çocuklarını para karşılığı şuraya buraya gönderdiğimiz olduğu gibi haber getirip, götürmeğe başladılar. Doğrusu bu çocuklardan çok faydalanıyorduk.

Hacı Osmanlı bucağı merkez olmak üzere bir ilçe teşkil edilerek ilçe merkezine Osmaniye (şimdiki Osmaniye ilçesi) adı verildi ve Ulaşlılara bağlı Kara Yiğit bucağı İslahiyye ilçesine, Kaypakoğulları'nın oturduğu yer olan Kaypak bucağı Bulanık (Bahçe) ilçesine bağlandığı gibi Çendikoğlu bucağı Osmaniye'ye pek yakın olduğu için Osmaniye'ye bağlandı. Hacı Osmanlı bucağından Aslan Kurt Ağa, Akyar muhtarı ve Ulaşlı ağalarından Çendikoğlu bucağı ağası Osmaniye ilçesi encümen üyeliğine tayin edilen Tecirli Müdürlüğü ünvanı ile Baçburnu muhafazasına tayin edilen Tecirli Rüstem Ağa, itibarlı hatırı sayılır bir kişi olarak yine Osmaniye meclis üyeliğine atanarak hepsine ayrı ayrı maaş bağlandı.

Bu sıralarda Karsı Zülkadiriyye (Kadirli) ilçesine bağlı, Sumbas bucağı beyi Gökveli oğlu Ahmet Bey ve ilçeye bağlı Yağbasan bucağı beyi Gençosmanoğlu Ahmet Bey gibi bazı hatırlı kişiler de Fırka-i İslahiyye'ye gelip gitmeye başladıkları gibi diğer aşiret bey ve ağaları da Fırka-i İslahiyye'ye sunmağa başladılar.

Daha evvelce konu edildiği gibi Kurt İsmail Paşa, Doğu Kozan'a girmiş ise de asıl kuvvetin Batı Kozan da olduğu için oraya gitmek gerekirken bir çok eşkiya ve asinin toplanıp barındığı Alibekiroğlu yöresini vurup Alibekiroğlu kuvvetlerini dağıtmak daha önemli idi.

Deriştir Paşa'nın dağ savaşlarında ne kadar tecrübeli olduğu bilinmekle Gavurdağı'nın çok azıtlı olduğu düşünülerek askeri hareketin çok zor olacağı belli idi. Deriştir Paşa yedi tabur asker seçerek zayıf olanları karargahta

burakarak yerlerine çok sağlam yapılı askerleri aldı. Hepsine çarık giydirdi ve hepsine çanta yerine birer dağarcık verdirdi ve hepsine altı gün yetecek yiyecek peksimetleriyle yeteri kadar cephane (mermi) bu dağarcıklarına yerleştirildi. Bu dağlarda atın iş görmeyeceği düşünülerek bütün subay ve askeri personele birer katır verildi. Ayrıca beş adet şeshaneli top'tan iki adeti ordugahta bırakılarak üç adeti katırlara yüklenerek harekate hazır olunduğu sırada Çerkez Aslan Paşa'nın atlıları savaşmak için dağa çıkmak istediler. Biz Aslan Paşa'ya "Bu dağda at işlemez ve sizin atlarınıza dağda arpa bulamayız" dediğimizde "biz sizden arpa istemeyiz, dağda hayvanlarımızı ağaç yaprağı ile besleriz ve yiyecek bulamaz isek atlarımızı kesip karnımızı doyururuz." dediler. "Öyle ise Allah selamet versin" dedim.

Payas sancağı hanedanından Küçükaliolu İmam Bey⁹⁴ iki yüz asker ve ahaliden topladığı iki yüz kişi ile Deriştir Paşa emrine katıldı. Ulaşlı ağalarından Cendikoğlu, Karayiğitoloğlu ve Kaypakoğlu'da iki yüz kadar silahlısı ile yine emrimiz altına girdiler. Bunlara her ne kadar itimadımız yok ise de karşı tarafa yanaşmamaları bizce büyük kazanç idi. Bunlar hasımlarımız ile birleşseler idi, Tecirli aşiret ve etrafında dolaşan bir sürü başı boş eşkiya dağa çıkacakları ve bu suretle işimizin güçleşeceği belli idi. Ben Deriştir Paşa'ya vekaleten karargahta kaldım, hareket halinde olan askeri birlikleri uğurlamak için altı bölük yaya askeri birlik alarak arkalarından takip edip, Gençoğlanoğlu Ahmet Ağa'yı da birlikte götürdüm.

Gavurdağı'nın tepesine çıktığımızda Alibekiroğlu yaylası üzerinde büyük bir aşkiya topluluğu görüldü. Bunlarla aramızda derin vadiler, uçurumlar bulunuyordu. Deriştir Paşa pek dar bir yol üzerinde emrindeki taburları sırasıyla sevk etti ve kendisi de giderek ağır topların

⁹⁴ İmam Bey Payas hanedanından İmam Ağa'nın torunu, Küçükaliolu'nun muhalifi düşmanı. (A. Cevdet Paşa Tezakir, s. 254)

birisinin ağzını yukarı ateş ettirdi. Ağır top güllerinden birisi tam isyancılar üzerine isabet ederek yerden toz kaldırdığı görüldü ve bu sırada eşkiyalar dağıldı. Aramızdaki vadiden aşağıdan yukarı doğru seyreden bir atlı topluluğu da gözümüze ilişti. Bu topluluğun Tecirliye bağlı eşkiyalar olduğunu tahmin ettim. Durumu dürbünle takip eden ve dürbünle daha iyi gören ve seçen Gençoğlanoğlu Ahmet Ağa bu atlı topluluğunun Çerkez Aslan Paşa süvarileri olduğunu söyledi. Dürbünle dikkatli takip ettiğimde tahminimde yanıldığımı ve Gençoğlanoğlu Ahmet Ağa'nın görüşünün doğru olduğunu anladım ve gördüm. Çerkez Aslan Paşa'nın süvarileri henüz top ateşinin kaldırdığı tozlar kaybolmadan oraya vardılar, eşkiya üzerine hücum ettiler. Eşkiya sarp dağlardan aşağı doğru kaçmaya başladıklarında Aslan Paşa'nın askerleri şahin gibi süzülüp onları takiple gözlerimizden uzaklaştılar. Meğer Çerkez askerleri at işlemez bu yerlere vardıklarında yaya olarak kılıç ve kamalarını çekip eşkiyayı perişan etmişler. İşte o sırada Alibekiroğlu Ali Ağa'nın küçük kardeşi Deli Fakı (Fakih) diye bilinen, meşhur Ahmet Ağa birkaç yüz eşkiya ile askeri birliklerimizin sağ tarafındaki vadiden çıkıp öncü taburumuzun üzerine ateş açtılar. Doktor oparötör Binbaşı ve beş atlı asker vurulup düştü. Tabur binbaşısı (sonraları baş komutan olan Redif Paşa) bu ani hucum karşısında ne yapacağını şaşırılmış ellerini ovuşturup duruyordu. Biz öncü taburuna yakın idik. Ancak aramızda yürüyüşümüze engel olacak engebeler vardı. Gavurdağı'nda bir çok dar vadiler varki, iki dağın tepesindekiler birbirlerini görür, seslerini işitir ve birbirlerine dertlerine anlatır ise de bir dağdan, diğerine bir kaç saatte varılamaz. Deli Fakı ile aramızda işte böyle bir engel vardı. Redif efendi emri ve komutası altındaki tabura “yarım sağ” komutu verip ateş etse eşkiyanın perişan olacağı belli idi. Amma kendisi şaşkın, asker ise emre hazır bir şekilde bekliyordu. Deli Fakı da istediğini nişan alıp vuruyordu. Bunun üzerine hemen Albay İbrahim Bey ileride iki bölük asker ile geriye gelip ateş

etmeye başlayınca Deli Fakı'nın emrindeki kuvvetler bozguna uğradı, aşağılara doğru kaçmaya başladılar. Albay İbrahim Bey'in şeshane kurşunlarından kaçmayı başarınca kadar baya zedelendiler. Bu arada Deviş Paşa bile geriye dönüp, yaralıları getirmeğe başladılar. Biz ordu karargahında yaralıları tedavi etmeğe çalışıyorduk. Yaralılardan bazıları sağlıklarına kavuştular ise de Doktor oparötör binbaşı ile askerlerinden bazıları şehit oldular. O gece Osmaniye muhtarlığından bazıları çadırımıza gelip, benimle görüştiklerinde “bu dağın artık işi bitti. Ulaşlılar'ın en büyük fendi (Deli Fakı) üzerine gelen ordunun önünden savuşarak epeyce ileri çektikten sonra sağından, solundan arkasından urup (vurup) şaşırarak münhezim (hezimete, bozguna) etmek süreti olup Mısırlıları da bu yolda mağlup etmişler idi. Bu kere miralay (albay) İbrahim Bey'in hareketi bu tedbiri bozdu, dağlıların gözlerini yıldırıldılar. Oonlar artık bu askerlere yaklaşamazlar” dediler.

Gerçekten, bu dağlı aşiretler şeshane kurşununun tadını tattıktan sonra bir daha padişah askerlerinin üzerine yanaşamaz oldular.

Kozan'da bulunan yaverim Hüseyin Hüsnü Bey Derviş Paşa'yı uğurlamak için dağa çıktığımızın ertesi günü geri dönerek Kozan'ın batı ağası Ahmet Ağa (Ahmet Paşa) babası Ömer Ağa ve Sis (Kozan) müftüsü Mehmet Efendi⁹⁵ ve Batı Kozan'ın ileri gelenlerinden ve aşiret boy beylerinden bazıları⁹⁶ ve Doğu Kozan Kaymakamının kardeşi Halil Bey ile birlikte Osmaniye'ye gelmişler. Yukarıda da söz ettiğim gibi ordu karargahına döndüğümde onlar ile görüştim ve kendileri çadırlar kurdurup, Derviş Paşa'nın buraya gelmelerini beklediklerini söyleyerek kendilerini misafir ettim. Ben hergün akşam ve sabah hastaları, karakolları ve askeri mevkileri dolaşarak vakit

⁹⁵ Kozan müftüsü Mehmet Efendi

⁹⁶ Kozan ileri gelenleri boy beyleri 1. Bölümde bahis edilmiştir.

geçirir, misafirlerimiz ile görüşür, Kozan'a ilişkin konular açarak kendilerini ikna etmeye çalışırdım.

Ömer Ağa benim hal ve hareketlerimi merak edip bazılarına soru sorarak “kumandan paşa dağda harp ile meşgul olduğundan, şimdi onun işini kadı asker efendi görüyor” diye cevap aldığımda, Ömer Ağa bu cevap üzerine hayretle “askere böyle bakılırsa iş görür” demişler. Gençoğlanoğlu bu konuşmalarda orada bulunduğundan, Ahmet Ağa “ağa ordu böyle olmalı bu tedbirlere ne bu dağlar dayanır ne bizim dağlarımız karşı durabilir?” dediğinde Ömer Ağa “evet doğrusun ben de teslim olmak üzere oğlum Ahmet Ağa'ya (Kozanoğlu Ahmet Ağa) nasihat eyleyeceğim ve dinlemez ise anı (onu) terk ile orduya gelip kendi hesabıma orduya itaat edeceğim” demiş.

Ömer Ağa yumuşak mizaçlı ve söz anlar bir kişi olup, Ahmet Ağa ise çetin ve haşin bir adam olduğundan nasihatten anlayacağına benzemiyordu. İskenderundan buraya kadar gösterilen adalet ve hakkaniyetimizde ahali olağan üstü memnun ve bize minnet ve teşekkürlerini belli ediyorlardı. “Padişah bize bir kılıç ile kitap yollamış. Kitaba uyanların kılıç ile işi yok. Uymayanlara kılıç hazırdır.” sözcüğü her tarafta duyulmuş olup Hüseyin Bey de bu türlü söylentileri Kozan'ın en uzak taraflarına ulaştırmış olduğundan Ahmet Ağa eğer mukavete kalkışır ise kendine bağlı askerlere ve iki üçyüze yakın taraftarı ile makamında kalacağı halinden ve hareketlerinden belli oluyordu.

İslam milleti ne kadar mübarek bir millettir. İslam milletinin gerek düzenli askeri gerekse sivil askerleri ne kadar temiz ve güzeldir. İslam askerleri sulh zamanında maaş ve yiyecek istese de savaş halinde kuru ekmeğe kanaat ederler. Bizim başıbozuk askerlerimiz ara sıra “Tayinat az verildi yahut vaktinde verilmedi” diye söylenmekten edemezlerse de, bu kere Ulaşlı dağlarına çıkanlar Çukurova tarafında kalan atlı askerlerimiz kuru peksimetten başka bir şey istemez oldular. Kendilerine güç ve kuvvet geldi. Bizde

kendilerine yiyecek be başka ihtiyaçlarını göndermekte asla kusur etmiyorduk.

Derviş Paşa Alibekiroğlu bucağına girip daha ileri hareket ettiği vakit bura ahaliden topladığımız askerlerle bu yiyecek ve diğer erzakları ve zahireleri onlara gönderdim. Bu nedenle Derviş Paşa kuvvetleri her geçen gün yeni kuvvetler buluyordu. Kıyı bucaklarının aşiretlerinin bize karşı olan itaatları pek samimi değil ise de, Osmaniyye'den topladığımız çocuklar aracılığı ile Derviş Paşa ile hergün ulaşımı ve irtibatı sağladık. Altun'un ne olduğunu yeni öğrenmiş bu çocuklar bize pek güzel hizmet ettiler. Derviş Paşa ordu karargahından dokuz saat kadar uzakta olduğu halde muhaberatımız hiçbir suretle kesilmedi.

Derviş Paşa Güllü kasabası'na⁹⁷ kadar isyancıları kovaladı. İsyancı eşkiyalar kendinden geçmiş, perişan olmuş Dede Bey ile Deli Halil Ağa bile çaresiz kalmış, bu sebeple her ikisi de aman dileyerek gelip teslim olmuşlar.

Alibekiroğlu Ali Ağa bile “Benim şimdiye kadar mukavemetim bu iki misafirimin hatırı içindi (ben de size dehalet eylerim) siz işinize gidiniz. Ben buraca olan ilişkilerimi tesviye ettikten sonra yanınıza varırım” diye Derviş Paşa'ya haber göndermiş. Onun bu sözüne tamamen itimat edilmez ise de askerlerimiz açıkta ve buldukları dağlarda soğuk fazla olduğundan, Derviş Paşa benim fikir ve düşüncelerimi sordu. Askerlerimizin yedi sekiz gündür soğuk altında dağlarda savaş halinde olduklarından, çadırlarına gelip dinlenmeleri gerekli ve Kozan'ın durumunun çok önemli olduğunu öne sürerek hemen geri dönmelerini uygun gördüm. Onun üzerine Derviş Paşa hemen geri dönerek, ordu karargahına yaklaştıklarında kendilerini karşılamaya çıktık. Dede Bey ile Deli Halil Ağa silahları bellerinde başı bozuk perişan bir vaziyette askerle

⁹⁷ Güllü kasabası: (Osmaniye ilçesine bağlı bir köy)

birlikte geliyorlardı. Savaş esnasında bunlarla birlikte yakalanan bazı eşkiyalar da elleri bağlı olarak getiriliyorlardı. Osmanlı askeri zafer içinde yukardan aşağı doğru doğan gibi süzülerek gelip çadırlarında istiharete çekildiler. Padişah askerlerinin böyle olanca hızla ve düzgün bir şekilde dağdan inişlerini Kozan ahalisi hayret ve merak içinde seyrediyorlardı.

Ömer Ağa ve taraftarları Derviş Paşa ile görüştüktan sonra Hüsnü Bey ile birlikte Kozan'a geri gönderildiler.

Bundan böyle sorun Batı Kozan ağası Ahmet Ağa da kalıyordu. Eskiden Doğu Kozan ağası olup yukarda sözü edilen ve Gürleşen'de oturan Yusuf Ağa bile Ahmet Ağa'nın durumunu ve işaretini bekliyordu. Daha evvel Haçın kaymakamlığına atanan Kozanoğlu Hacı Bey ise hükümdarlığını sürdürmekte direniyordu. Bu durum karşısında artık Kozan'a gitmemiz gerekiyordu. İlk önce keşif için kurmaylarımızdan Ahmet Muhtar Bey (sonraları Paşa olan meşur Muhtar Bey) yeteri kadar atlı ile ileri gönderildi. Yol üzerinde kurumuş ot bulunduğundan, yolu açma için bazı yerlerdeki otları (A. Cevdet Paşa burada bataklıkta kuruyan sazlar ve kamışlardan bahsetmek istiyor) yakmak için Ahmet Muhtar Bey'in isteği üzere emrine bir miktar asker daha gönderdik. Bu yoldan dokuz tabur piyade, bir alay atlı ve hayli kalabalık yayalarla yine bindirilmiş başı bozuk asker ile ikibine yakın yolcu hayvanı geçeceğinden Ahmet Muhtar Bey'in bu teklifi hepimizce uygun görülmüştü.

Rebi'ül ahir ayının ortalarında Fırka-i İslahiyye ile Osmaniyye'den hareket edilip, Ceyhan nehrini geçerek Hemite kalesi harabelerinin civarında ve Ceyhan nehrinin kenarında bir gece ve yine bir gece de Çukurova'da konaklandı. Ahmet Muhtar Bey'in dediği gibi eğer daha evvelce gönderilen askerler otları yakıp yolları açmamış olsaydı, bu ot deryası içinden geçmekte çok zorluk çekecektik. Çukurova bizim bilmediğimiz başka bir alem

imiş. Bu otlar içinde Kürt atlıları giderken kargıların uçları bile görünmüyordu. Çukurova da güneş ışınları pek kuvvetli idi. Her taraftan büyük küçük nehirler ve dereler akıyor, yağmurlar mevsiminde yağıyor, yağmur yağmadığı vakit geceleri yer yüzüne düşen çığ ile bitkiler besleniyor. Temmuz ve Ağustos aylarında her yerin otları kurumuş iken yolumuz üzerinde henüz solmağa yüz tutmuş otlar görülüp bunlar kaldırıldığı zaman altlarından taze otlar ve zümrüt gibi çimenler gözükiyordu. Ne yazık ki civarda aşiretler oturduğu halde tarımdan hiçbir eser yoktu. Öteden beri aşiretlerin kışladığı yerlerde, çadır yerleri ve ocak yerleri görülüp başka da bir belirti yok gibiydi. Adım başına uçan Turaç kuşları öteye beriye kaçışıp seyreden Ceylan sürüleri bu cennet gibi yere tatlılık ve şenlik veriyor ise de her köşede yaban domuzları ile küçük büyük yılanlar insana korku veriyordu. Kırım savaşlarından sonra göçeymiş üçbin kadar Nogay ailesi yukarı Ceyhan nehrinin iki tarafına köyler kurup bir de güzel bucak meydana getirerek Çukurova'nın bu küçük parçasını bayındır hale getirmişlerdi.

Buğdaydan bire yetmiş seksen, arpadan ise bire yüzelliden ikiyüze kadar ürün alıyorlar. Ancak ürettiklerini kaldırmakta güçlük çekiyorlardı. Yerli aşiretlerin tecavüz ve ürünlerini yağma etmelerinden kendilerini ancak silah kullanarak koruyabiliyorlardı.

Osmaniyye'den hareketimizin ancak üçüncü günü erkenden Sis kasabasına varılabildi. Kasabanın dışında ordu karargahı kuruldu. Doğu Kozan kasabasının kaymakamının kardeşi Halil Bey bizimle beraber bulunduğundan kurmay subayların çadırında misafir ediliyordu.

Ulaşlı ağalarından Karayığitoğlu, Kaypakoğlu ve Çendikoğlu yeteri kadar tüfenkli yaya askeriyle katıldıklarından onlara da ordugahta çadır kurularak yer gösterilmiş idi.

Kozan ahalisi yazları hep yaylada geçirir olduklarından, kasabada birkaç bekçiden başka kimse yok idi. Kozan kasabasını boş olarak görmemiz bize pek hoş gelmedi. Batı Kozan ağası Ahmet Ağa tarafından bizi istikbale gelen olmadığından bu halleri isyana devam edeceklerini gösteriyordu. Az sonra Katagikos (Ermenilerin dini lideri) geldi ve Kozan manastırında birden bire şenlik başladı. Bundan sonra Ömer Ağa'nın ikinci oğlu ve bazı hatırlı kişilerle birlikte gelerek babasının Osmaniyye'den dönüşüne huzursuz olduğu ve büyük kardeşi Ahmet Ağa'nın Hüseyin Hüsnü Bey'le Eşepınarı'ndan⁹⁸ nüfus sayımı için o tarafa gittiğini bildirdi.

Kozanoğlu Ömer Ağa devletçe Kozan kaymakamı bilinmekte ve tanınmakta ise de sekiz seneden beri iş yapamaz hasta olup; oğlu Ahmet Ağa bağımsız olarak Batı Kozan'da ağalık sürdürmekte idi. Kardeşi Ali Bey ağabeyi Ahmet Ağa'nın mahcubiyetinden Fırka-i İslahiyye'ye gelemediği ve nüfus sayımı bittiğinde Kozan'a geleceğini Hüseyin Hüsnü Bey'e söylemiş ise de, ancak amaçlarının bizi aldatıp, avundurmak ve oyalamak için olduğunu isyana devam edeceği tutum, davranış, hal ve hareketlerinden anlaşılıyordu.

Ahmet Ağa'nın bu davranışı silahsız bir karşı koyma hareketi idi. Bizim yol hazırlığımız tamam olduğundan, Kozan'da bir müddet kalmamız ve tutumundan anlamaz ve görmez olmamız gerekiyordu. Çünkü Kozan kasabası Adana'ya onsekiz saat uzaklıkta olup burada köy ve kent yok idi ve burada kışlayan Sırkıntı aşireti daha yayladan inmiş değillerdi. Kozan ahalisi evlerine gelmedikçe aşiret reisleri şüphelerini geri atamayıp ancak Fırka-i İslahiyye'ye yanaşacakları anlaşılıyordu. Bu durumda Kozan kasabasında askerlerin bir iki aylık zahireleri (yiyecekleri) temin

⁹⁸ Eşepınarı: Zamantı suyu kenarında Doğanbeyli ilçesine bağlı köy.

edilmedikçe askeri harekate geçmek doğru değildi. Hemen Adana'dan zahire alınmasına başlandı.

Kozan ahalisinin kasabaya gönderilmesi için Kozanoğlu Ömer Ağa'ya yazı yazıldı. Ayrıca oğlu Ali Bey'e hem Kozan halkını kasabaya göndermek hem de kardeşi Ahmet Ağa'nın ordugaha gelmesi öğüt verilerek geri gönderildi.

Ermeni ruhbanı reisi Katagikos Efendi dahi Ermenilerin evlerine gelmeleri için kendilerine haber gönderdi. Katagikos Efendinin iyi hal ve hareketleri memnuniyetimize sebep oldu. Bunun üzerine Kozan ahalisinden bazıları yalnızca bazıları da aileleriyle Kozan'a gelmeğe ve Adana'dan alış veriş etmeğe başladılar.

Doğu Kozan kaymakamı Yusuf Ağa çok telaşlı ve evhamlı bir adam olup Gürleşen kasabasında oturan ve tarftarları bulunan aşiretler dahi isyan halinde olduğundan, kendi Batı Kozan ağasının tutumuna hazır ve bağlı olduğu belli idi. Benim tahminimce kendisi azil edilerek yerine tahmin edilen kardeşi Hacı Bey Haçin'de hükümdarlığını sürdürmekte ve diğer kardeşi Halil bey Fırka-i İslahiyye'de bulunmakla Doğu Kozan ahalisi ikiye bölündüğünden Kurt İsmail Paşa'nın müfrezesi ile ilerlemesi için kendine yazılı emir gönderildi. Halil Bey Fırka-i İslahiyye'ye bağlı kuvvetlerle Haçin'e ilerlemiş ise de Hacı Bey tarafını tutmuş ve Hacı Bey tarafı kuvvet bulmuştur. Her şeye rağmen Hacı Bey diğer kardeşlerine göre daha cana yakın bir kişi olarak tanınıyordu. Hacı Bey artık Kozan'da oturmayacağından söz ederek Sivas'ta oturmak şartıyla, kendisine yeteri kadar maaş bağlanması için dilekçe ile baş vurduğunda, ömür boyu kendisine aylık iki bin beşyüz kuruş maaş bağlanması karar altına alınmış ve ödeme emri gelinceye kadar geçici senetle kendisine ödeme yapılarak, ayrıca da kendisine "Rütbe Amiri Müdürlüğü" ünvanı verildi.

Yusuf Ağa okur yazar bir kişi olduğundan minbere çıkarak hutbe okuyup Cuma namazı kıldırıldığı da oluyormuş. Kozan kasabası dışındaki meydanda taş ve kireçle bir minber inşaatı yapıldı. Cuma günü alay imamlarından biri vaaz verip Cuma namazı kıldırmağa başlandı. Bütün ordu personeli ile Kozan ahali ve Kozan'da bulunan yerli aşiretlerin hepsi muntazam namazda bulunuyorlardı. Kozan ahali dindar kişiler olup, içlerindeki hocalar ve fakırlar hep Cuma namazının faziletlerinden bahseder oldular. Bu hareketimiz Kozan ahalisince pek hoş karşılandı. Bunun üzerine hemen Kozan'daki camii şerif imamına vaaz yetkisi verilmesi için başkanlığa bir yazı yazıldı. (O zaman bu yazıya cevap gelmediği gibi İstanbul'a döndüğümüzde bu vaaz yetkisini göndermeğe gücümüz yetmedi.) "Meğer Kozan'dan evvel Evkaf nezaretini (Diyaret İşleri Başkanlığı) islah etmek gerekmiş." Bu emir üç dört sene sonra Kozan'a gönderilebilmiştir.

Sonuç olarak, yukarıda konu edildiği gibi Kozan halkı devlete samimiyetle bağlı oldukları halde, Haçin, Saimbeyli müftüsü Tevfik Efendi⁹⁹ Kozan'a geldi ve Doğu Kozan hakkında fazlaca bilgi getirdi. Kozan kaymakamlığına tayin edilen Hacı Bey yürütülen islahatın sonunda Kozan'ın başka bir mahallesine taşınmak ve oturmak amacıyla olduğu, ancak büyük kardeşi Yusuf Ağa'nın tutum ve kararsızlığından dolayı meydana gelen karışıklığı gidereceğinden devletin nimetlerinden faydalanmak üzere cansiperane (olağangücü) ile çalışacağından kendisine de kardeşi Halil Bey gibi ömür boyu yeteri kadar maaş bağlanmasını Haçin müftüsü vasıtası ile bize bildirdi. Küçük kardeşi Mıstık Bey zaten kendi halinde bir kişi olup, kardeşleri arasında meydana gelen anlaşmazlıklardan şikayetçi olarak hemen müfreze komutanı Kurt İsmail Paşa aracılığı ile Kayseri'ye taşınıp orada

⁹⁹ Müftü Tevfik efendi daha evvel sözü edilen Haçin müftüsüdür. İki adı vardır(Ahmet Tevfik)

oturacağı isteğinde bulunduğu haber alındı. Bu durumda ömür boyu Kayseri'ye mal müdürlüğünden ödenmek üzere iki bin beş yüz kuruş Hacı Bey'e bin kuruş Kardeşi Mıstık Bey'e ve ayrıca Müftü Mehmet Tevfik Efendiye de üçyüz kuruş maaş bağlanarak Haçin mal müdürlüğüne emir verildi.

Bu sırada Kozan'ın ileri gelenlerinden bazıları Kozan'a gelip gitmeğe başladılar. Fakat Yusuf Ağa ara sıra bir takım eşkiya ile dolaşarak Kozan'a gelip gidenlere taarruz ediyor engel oluyordu. Tapan¹⁰⁰ boy beyi Yusuf Ağa Kozanoğlu Yusuf Ağa'nın kayın babası olmakla Tapan tarafı hala Yusuf Ağa'nın yönetimi altındaydı. Haçin müftüsü diğer ileri gelenlerinin Kozan'a sağlıklı güven, altında yetişmesi, gelebilmeleri için bu taraftaki yolların güvenliğine Yağbasan bucağı boy beyi Gençoğlanoğlu Ahmet Ağa getirildi.

Reyhaniye aşireti başlangıçta bir kaymakamlık haline getirilmiş ise de, halk hala çadırlarda oturmakta olduğundan burasını bir ilçe haline getirmek için mal gelirlerinden harcanarak bir hükümet konağı ile bazı lüzumlu binaların yapımı için Reyhaniye kaymakamı ve boy beyisi Mürselzade Mustafa Bey'e yetki verildi.

Yukarıda söz konusu olduğu gibi Alibekiroğlu Ali Ağa Fırka-i İslahiye'ye gelmek üzere Derviş Paşa'ya söz vermiş idi. Aşiret kabilelerinin sözlerine güvenenler olduğu kadar güvenmeyenler de yok değildi. "Öyle tagi vü bagü bir herifin sözüne kapılmak hamakattir." diyenler olduysa da Fırka-i İslahiye Kozan'da iken rumi yılının üçüncü günü¹⁰¹ Kozan'a çıkageldi. Hemen Gavurdağı'nda iken kendilerine sığınan Küçükalioğlu Dede Bey ile Deli Halil Ağa'nın¹⁰²

¹⁰⁰ Tapan (Feke ilçesine bağlı bucak merkezi Selimli Varsaklarının oturduğu yer.)

¹⁰¹ Ahmet Cevdet Paşa eserinde tarih koymuyor

¹⁰² Deli Halil Ağa (Güneyde yiğit kişilere delikanlı anlamına gelen deli tabiri kullanılır. Halil Ağa'nın deli sıfatını yiğitlikten, mertlikten almış olması muhtemeldir.)

yanına misafir edilerek kendilerine fazlasiyle ikram, iltifat ve hürmette bulunuldu. Batı Kozan ağası Ahmet Ağa'ya gelince: Fırka-i İslahiyye hakkında Kozan halkının bilginlerden öğrendikleri "Devlet askerlerine karşı gelmek şer'an caiz olmadığım" anlatmışlar iken Ahmet Ağa Kozan ileri gelenlerini yanına çağırarak mukavemet etmek istemişse de Kozan ileri gelenleri ile yapılan konuşmalar sonucu Fırka-i İslahiyye'ye ittihat yolunu seçmiş, Ahmet Ağa'nın itimat ettiği Şahin Kahya ile görüşüklerinde Şahin Kahya: "Mukavemet edemezsin, dehaletten başka çare yoktur bi'l farz dağdan dağa firar ile imrarı vakit geçirecek olsan evladı iyal ve akraba vü ta'alukatin hep Osmanlı elinde kalır böyle yaşamının ne lezzeti olur. Ama teslimiyet suretinde behammal mükerrem olursun"¹⁰³ demiş, iken yine de yanımıza gelemiyordu. Hüseyin Bey'de bizi geri göndermeğe cesaret edemeyip nüfus sayımını bahane ederek Hüseyin Beyi yanında alıkoyuyordu. Hüseyin Bey durumu anladığı halde bize açıktan bişey yazamayıp, gizli şifre ile Kozanoğlu Ahmet Ağa'yı ikna ederek Fırka-i İslahiyye'ye getireceğini belirtiyordu. Benim Hüseyin Bey'e olan güvencem pek fazla idi.

Fakat Kozan da oturan maraşal Derviş Paşa'nın canı sıkılıyordu. Ben de Hüseyin Bey'in geri dönmesini acele eder oldum. Arası çok geçmeden Hüseyin Bey Ahmet Ağa ile birlikte Kozan'a geliverdiler. Ahmet Ağa'nın babası kardeşi ve diğer yakınları hep beraber gelenler arasındaydı. Ahmet Ağa'nın Kozan'a geliş günü Alibekiroğlu Ali Ağa'nın geliş gününe rastladı.

Batı Kozan'a bağlı bulunan Kisenit¹⁰⁴ mahallesi Farsahlar'ından ve yine meşhur bilginlerinden bütün Kozan

¹⁰³ Cümle hakkında açıklayıcı kelimeler: (Mukavemat: Karşı gelmek, Dehalet: Sığınmak, Firar: Kaçmak, İyal: Aile hanım, Ta'alukat: Yakınları, Mükerrem: Sevgi hürmet)

¹⁰⁴ Kisenit : Haçin'e bağlı Belen köy'e dört saat uzaklıkta bir köy.

halkınca sevilen sayılan iyi kalpli yaşı yüz'e yaklaşan Hacı Ömer Efendi¹⁰⁵ bile bu sırada Kozan'a geldi.

Hacı Ömer Efendi ilk dini tahsilini Kayseriyye'de görerek Kozan'a gelmiş, daha sonraları Hicaz'a gidip gelirken Şam'da Mevlana Halit Hazretleriyle buluşup konuşarak ondan yardım ve yetki alarak tekrar Kozan'a dönmüş. Kozan'da tam elli iki sene bir kuruş para almadan din uğruna hizmet etmiş ve bu zaman içerisinde yalnızca kendi yetiştirdiği ürün ile geçimini sağlamış. Elde ettiği buğday ve arpayı değirmene kendisi götürerek un yaptırıp eve getirerek karısının yaptığı ekmeklerle geçimlerini sürdürmüşlerdir. Kozanoğulları bile Hacı Ömer Efendi'nin yetiştirdiği üründen öşür (tarım ürünlerinden alınan onda bir devlet hissesi) almazlarmış. Hacı Ömer Efendi elli iki sene öşür ödemediği için, kendisinde devletin bir sürü alacağı toplandığını düşünerek iç acısı ve üzüntü içerisindeymiş. Bu sıralarda Kozan'a gelen Adana valisi Ali Rıza Paşa'nın çadırına varıp bu konuyu vali pašaya açıkladığında Vali Paşa: "Buralarını ben bilmem fakat burada kadıasker var ana (ona) müracaat eylemelisin" diyerek Ali Rıza Paşa alıp benim oturduğum haymaya getirdi. Böyle iyi kalpli bir kişi ile tanışmaktan, konuşmaktan memnun olarak kendisine saygı duyup hal ve hatırını sorduktan sonra buraya kadar zahmet ederek gelişinin nedenini sordum.

Dedi ki :Elli iki seneden beri mali tayyib ile ta'ayyüş etmek üzere kendi elimle ekip biçtiğim mahsülât ile geçindim. Lakin Kozanoğulları benden öşür almadılar. Ben de vereyim demedim, zira müstahaki olmadıklarını bildiğimden versem de yerine varmayacağı derkar idi. Asıl mal sahibini bulup vermek bile mümkün olmadı. Vatan-i asli olmak hasebiyle Kozan'da tutulup kaldım. Bunca senelerden beri mahsül'i sa'yu kishimi şüpheden kurtarıp da mali tayyip

¹⁰⁵ Bilgin Hacı Ömer Efendi Kozanlıdır

edemedim. Bundan sonra inşaallahül–kerim a’şar-ı şeriyeymi beytül mal’e teslim ederim. Amma şimdiye kadar olanı ne yapmalı? Bunun çaresi nedir? “Buna cevaben: “Ulemanın beytül mal’de hakkı var. Senin hukukun daki a’şardan olan düyununa mahsub olur” dediğimde “evet benim de burası hatırıma geliyordu. Lakin bu hakkın hak olması İmamül –Müslimin ta’yinine manuttur. Halbuki tarafı Padişahiden benim için bir şey tahsis olunmamıştır ki mahsub edeyim” deyince, “Tarafı Padişahiden haiz olduğum mezuniyet böyle mahsubiyetin icrasına kafidir.”¹⁰⁶ diyerek padişah adına Hoca Efendi ile helallaştık.

Bundan sonra bağlı bulunduğu mal müdürlüğünden almak üzere kendisinden aylık yüz kuruş maaş bağlanarak ödeme emrini hemen yazdırıp kendisine verdim. Kabul etmemek istedi. “Senin gibi bir zat’ın Beytü’l malde hakkı kaldığına Padişahımız razı olmaz. Al hakkını” diyerek emri kendisine kabul ettirdim. Bundan böyle “A’şarı kime vereyim” diye sorduğunda “Beylanköy bir kaza merkezi ittihaz olunmak musammedir, Kisanit karyesi bittabi bu kaza dahilinde kalır. Burada bulunacak me’murin emrine i’ta edersiniz. Doğru Beytü’l male vasıl olur” dedim. Dedi ki; “Buraya gelmekten maksadı asli a’şar bakayasının tesviyesi idi. Fakat bir fazla söz söyleyeceğim. Kozanoğulları’nın hali ma’lum. Lakin çok iltifatlarını gördüm. Aramızda bu kadar hukuk var. Bunlar hakkında mümkün mertebe hüsn’i mu’amele olunmasını reca ederim.¹⁰⁷ Hoca Efendi’ye bu konuda teminat verdim.

¹⁰⁶ Yukarıda metinden bazı kelimelerin açıklaması: *Kadıasker*: Maraşaldan bir evvelki rütbe, *Ta’ayyüş etmek*: Yalama, geçinme, *Mahsûlat*: Ürün, *Müstehakı*: Hakkı olmadığı, *Derkar*: Belli idi. *Mahsup etmek*: Hesaplamak, *Düyun*: Borç.

¹⁰⁷ Yukarıdaki metinden bazı kelimelerin Türkçe açıklaması: *Zat*: Kişi, şahıs, *Beytü’l mal*: Devlet malları, hazine-devlet alacağı, *Aşar*: Üründen alınan onda bir devlet hissesi, *Müsemmedir*: Kati olarak – karar verilmiş, *Karye*: Bucak merkezi, *İ’ta*: Ödemek anlamını taşır, *Maksad*: Gaye – amaç, *Bakaya*: Geriye kalan hesap, borç veya alacak, *Vasıl olur*:

Aşağıda anlatılacağı gibi bir sene sonra Kozan’da meydana gelen ayaklanmanın bastırılmasında bu Hacı Ömer Efendi’nin çok yardımları görülmüştür.

Yukarıda da konu edildiği gibi Ahmet Ağa’nın bize gelmesi üzerine eski, doğu Kozan kaymakamı olup şurada, burada başı boş vaziyette dolaşmakta olan Yusuf Ağa da daha sonraları Sis’e gelip bize bağlılıklarını arzetti.

Bu nedenle Kozan meselesi kökünden bitmiş oldu. Fakat Kozanoğulları’nı ürkütmeyerek başka yerlere göndererek memleketi zorbalardan kurtarmak meselesi kalıyordu. İlk önce Kozanoğlu Ahmet Ağa’yı bir tarafa sürmek lazım geliyordu. Ahmet Ağa Kozan’a gelecek olduğunda Hüseyin Hüsnü Bey kendisine, “Eğer seni Kozan’da bırakmazlar ise Kozan’dan büyük bir sancağa mirmiranlık ile me’mur edilürsün” diye söz vermiş. Ahmet Ağa’ya kalsa Kayseriye yahut Niğde sancaklarından birisini isteyecek, ancak Sancaklar Kozan ile hudut olduğundan bizim için sakıncalı olurdu. Rumeli tarafına gönderilecek olsa evham ve korkuya, telaşa düşerek firar etmeğe kalkardı. Bu durumdan diğer beyler de şüphelenir ve pişmiş aşa su katardık. Bunlar Derviş Paşa ve bazı ileri gelenlerle konuşulup görüşüldüğünde, Bursa vilayetine bağlı Kütahya sancağına gönderilmesi uygun görüldü. Mendisine Mirimirani (sivillere verilen Tümgenerallik) rütbesi verilerek Başbakan Fuat Paşa’ya aşağıdaki telgrafi çektim.

“Kozanoğlu Ahmet Ağa orduya geldi, Mirimiranlık ile Kütahya kaymakamlığına me’mur edildi. Hemen bahren gönderilmek üzeredir. Fakat burada iken kendisine (Paşa) ta’biri lazıme’i hal’ü maslahattan olup, bu ise iradeyi seniyyeye mevkuf olduğundan irade’i seniyyesini istihsal ile ba (telgraf) sür’atı iş’arı niyaz olunur.” Ertesi gün Başbakan Fuat Paşa’dan telgrafla aşağıdaki cevabı aldık: “Mu’amelatı

Yetişir – para yerini bulur, *Tesviye*: Borç veya alacakların kapatılması, *Hali malum*: Durumları belli.

resmiyesi der desti icra olup, ancak şifahen irade’i seniyyesini istihsal ettim.¹⁰⁸ Paşa ünvanının veriniz vürudunda memuriyeti tanınmak için re’si eyalet olan Bursa’ya dahi yazdım.” Eger başka bir başbakan olsa ve telgrafımızın cevabı bir hafta ertelense Fırka-i İslahiyye’nin işlerinin sarpa saracağı ve Kozan’ın evelki gibi ihtilale devam edeceği sonradan anlaşılmıştı. Bu telgraf üzerine hemen ordumuzun defterdarı –hesap işlerine bakan kişi- efendinin üniforması alınarak donatılıp, yaverler ve çavuşlarımızın düzenlediği törenle Ahmet Ağa çağrılıp üniforması çadırda giydirilerek daha sonra benim yanıma getirildi. Bütün askeri personel hazır oldukları vaziyette Ahmet Paşa adıyla Kütahya sancağına tayini yapılarak daha sonra yine törenle ilçedeki konağına gönderildi. Ahmet Paşa yol hazırlığına başlayıp kendilerine ayrıca maaşından fazla olarak iki bin beş yüz kuruş yolluk verildi. Ahmet Paşa’nın kardeşi Kozanoğlu Ali Beye de ömür boyu aylık bin kuruş maaş bağlandı. Babaları Ağa’ya da yine ömür boyu aylık dört bin kuruş maaş bağlanarak ömrünü Konya tarafında geçirmek üzere kendisine orada bir çiftlik verilmesi isteğinde bulunduğundan bunun için kendisine sağlam söz verilerek lazım gelen evraklar hazırlandı. Diğer Kozanoğlu beylerinin bir kısmı Ömer Ağa ile beraber Konya da ve ve diğerlerinin kimi Kayseriye de ve kimi de Sivas’a yerleşmek üzere, hepsinin bu yerlere gönderilmesi için lazım gelenlere emirler verildi. Ve her birisine yine yeteri kadar maaşlar bağlanarak emirleri gönderildi.

Ahmet Ağa Mersin’den vapurla İzmir’e ve İzmir’den görev yeri olan Kütahya’ya, babası Ömer Ağa da Konya

¹⁰⁸ Yukarıdaki metinden bazı kelimelerin Türkçe açıklaması: *Mirimiranlık*: Sivillere verilen rütbe, *Tümgeneral*, *Bahren*: Deniz Paşa, *Ta’biri lazıme’i hal’ü maslahattan*: Paşalık idareten verildi, *İrade’i Saniye*: Onaylanması, olur emri anlamını taşıyor. *İstihsal*: Almak, *Niyaz*: Beklemek, *Şifahen*: Sözlü olarak *Re’si Eyalet*: Başlıbaşına vilayet, valilik anlamına geliyor, *Vürudunda*: Geldiğinde, işe başladığında.

tarafına gitmek üzere bütün ailesiyle birlikte Adana valisine teslim edilmek üzere Kozan’dan çıkarıldılar. Yine Kozanoğulları hanedanından olup (TORUN) diye adlandırılan beylerden Hüseyin Ağa zade Mehmet Ağa’nın ve Derviş Ağa zade Ahmet Ağa ile Mehmet Ağa’nın evlatları Hamza ve Mustafa beylerin Kayseriye sancağında oturmalarına karar verilerek bu beylerin Kozan’da kendilerine ait bir çok köyleri, arazileri bulunduğundan her birisine durumlarına göre maaş bağlanmak suretiyle Kayseriye’ye gitmek üzere idiler.

Kozanoğlu Ömer Ağa Adana’da vefat ettiğiinden Ömer Ağa’ya bağlanan aylık dört bin kuruş maaş erkek çocuklarına verilerek Konya’ya gönderilmişlerdir.

Kozanoğlu Yusuf Ağa ilk önce dilekçe vererek Maraş’ta oturmak üzere aylık iki bin beşyüz kuruş maaş bağlanmış iken bundan vazgeçerek yine dilekçe vermek suretiyle isteği üzerine Sivas’a gönderilerek, on üç yaşındaki oğlu Ali beyi Harp Okulu’nda okumak üzere İstanbul’a gönderilmesini istemiş ise de bundan da vazgeçti, bir aralık Sivas’a gitmekten vazgeçip İstanbul’a gitmeği istemiş daha sonra bu isteğinden de vazgeçmişti. Sonuç olarak renkten renge girip her gün bir fikirde bulunuyordu, evhamlı ve endişeli bir huya sahip olan Yusuf Ağa, Fırka-i İslahiyye ile birlikte dağa çıkarılıp oradan Sivas’a gönderilmek üzere kurmay subaylarımızın çadırlarında misafir edildi. Yusuf Ağa’nın kardeşi Halil Bey hem kendisinin, hem de Yusuf Ağa’nın ailelerini alıp Sivas’a götürmek üzere ilk önce Doğu Kozan’a oradan da hep birlikte Sivas’a gönderildiler.

Bu sırada Sis’te (Kozan) pek şiddetli kolera hastalığı görüldü, bu felaket bizim Kozan zaferi sevincinin tadını bize unutturdu. Kozan’ın bütün dağ yöreleri dahil memurlar tayin ederek görevlerine başlatmak kararını almış iken bu defa kolera hastalığının çıkması üzerine bundan vazgeçilerek askerlerimizin muayene ve tedavileri gerektiğinden dağınık surette hava değişimine luzum görüldü.

Küçükaliolu Dede Bey ve Okçu İzzettinli aşiret şefi Dede Halil Ağa ve Ulaşlı Alibekiroğlu Ali Ağa bizimle beraber dağa çıkmak, yahut Adana'ya gidip de Adana'ya dönüştürmeye kadar Adana'da kalmaları hususunda serbest bırakıldılar. Dede Bey ile Alibekiroğlu Ali Ağa Adana'da yerleşip ve Adana'da oturmak isteğinde bulduklarından her ikisi de Adana'ya gönderildiler. Deli Halil Ağa Fırka-i İslahiye ile hareket etmeyi tercih ettiğinden, Kozanoğlu Yusuf Ağa, Sunbas bucağı beyi Gökvelioğlu Ahmet Bey Fırka-i İslahiyye ile birlikte Kozan'dan hareket edilerek üçüncü gün Feke bucağına varıldı. Kolera hastalığı olanca gücü ile devam ediyordu. Dağa çıkarken bir taraftan cenazeler gömülür bir taraftan koleraya yakalananlar konak mahallerine götürülürdü. Derviş Paşa ile bana ait olan yedek atlarımızla bile her gün hasta taşınırdı.

Böyle elemli, kederli bir durumda Feke'ye vardığımızda, Kurt İsmail Paşa müfreze ile Haçın'den (Saimbeyli) hareket ile sekiz saat mesafede olan Feke'ye geldi. Birbirlerimizi görüp memnuniyetimizi, sevincimizi belirttik ise de Fırka-i İslahiyye de hastalık görüldüğünden, İsmail Paşa'nın komutası altındaki askere de bulaşmaması için kendimizi karantina altına aldık. İsmail Paşa ile emrindeki subaylardan bazıları yakınlarımıza gelip, uzaktan selamlaşırken İsmail Paşa; "Siz ataş içinde bulunup da bizi muhafaza için kendi kendinizi karantina altına almak ne demek" diye ağlayarak karantınayı bozup yanımıza geldi. Bunun üzerine asker zapt edilmeyerek birbirine karıştılar, az sonra müfrezede de kolera hastalığı görüldü.

Haçın (Saimbeyli) müftüsünün hatırlatması üzerine Doğu Kozan kaymakamı Hacı Bey'in maaşına beş yüz kuruş zam yapılarak maaşı üç bin kuruşa çıkartılıp, isteği üzerine Kayseriyye encümen üyeliğine atanması için Kayseriyye sancağı kaymakamlığına gerekli yazı yazıldı. Ve Hacı Bey'in yerine Doğu Kozan müdürlüğüne Adana eşrafından

biri memur edildi ve Hacı Bey Kayseriyye'ye giderken Aziziye'de¹⁰⁹ vefat etti.

Kozan sancağı üç ilçeye taksim edilerek Sis (merkez Kozan ilçe), Beylanköy ve Haçın ilçeleri teşkil edilerek Feke bucağı Beylanköy ilçesine bağlandı. Ayrıca Kars-ı Zülkadiriyye (Kadirli) ilçesinin Tatarlı bucağı halen isyan içinde bulunduğundan, Sunbas bucağı da Kozanoğulları'nın nüfuzu altında bulunduğundan bu iki bucağın Kars-ı Zülkadiriyye'ye bağlanarak buranın imarı düşünülüp Kozan sancağına bağlandı. Kars-ı Zülkadiriyye kaymakamlığına da Hüsnü Paşa getirildi. Ayrıca Sis müftüsüne iki yüz elli kuruş aylık maaş bağlandığı gibi Tapan alimlerinden Küçük Mehmet Efendi'ye de iki yüz elli kuruş aylık maaş bağlanarak Beylanköy müftülüğüne tayin edildi. Kozan sancağı için bir jandarma taburu teşkil edilerek tabur komutanlığına Gençoğlanoğlu Ahmet Ağa, Sis merkez ilçe yüzbaşılığına Karacalar kethüdası Vezir Ağa¹¹⁰ getirildi.

Feke bucağı her ne taraftan gidilecek olsa yolları çok sarp, adeta doğadan kapalı bir yer idi. İçinde bir de harap kalesi bulunan Feke'ye, Maraşal Derviş Paşa ve diğer askeri personel ile çadırda oturup konuşurken; "Buraya harben gelmek lazım gelseydi ne kadar askere muhtaç olurduk" dedim. Maraşal Derviş Paşa; "Kırk tabura muhtaç idik" dedi. Kurmay başkanımız; "Kırk tabur ile de pek kolay gelemezdik" dedi.¹¹¹

Sonuç olarak Feke bucağı Kozan Sancağı'nın kilit noktası olduğundan burası merkez ilçe olması düşünüldü ise de, Hükümet konağı olacak bir bina bulunmadığı gibi sancak meclisini teşkil edecek kişileri bulmak da çok zor

¹⁰⁹ Aziziye Kayseri ilimize bağlı şimdiki Pınarbaşı ilçesi.

¹¹⁰ Vezir Ağa Karacalar Kethüdası.

¹¹¹ Milli Mücadele'de Feke ve Fekelilerin önemli bir yeri vardır. Meşhur mücahid (Arap Ali'nin) dillere destan kahramanlıkları (Mustafa Onar, Haçın Dosyası, Önder basımevi, Adana, 1984) adlı kitabı okuyunuz.

olduğundan ve Çukurova aşiretlerinin iskanlarının mühim bir mesele olacağı da göz önüne alınıp, ayrıca Sis ilçesi Ermeni Katogikos'u Sis'de oturduğundan buranın ilçe merkezi olması fikrinden vazgeçildi.

Kışlamak üzere bir tabur asker Beylanköy'e, bir tabur asker Gürleşen bucağına, yeteri kadar asker de Feke kışlasına yerleştirildi. Biz Göksun¹¹² üzerinde Maraş'a giden yoldan hareket ile Zeytun ilçesini terbiye etmek niyetinde idik. Fakat kolera hastalığı Fırka-i İslahiyye'ye çok zarar verdi. Ne yapacağımızı şaşırдық. Peyderpey asker içinde ölüm vakaları devam ediyordu. Bir gece Deli Halil Ağa koleraya tutulup vefat etti. Uzun boylu, çok yakışıklı, kuvvetli bünyeli, sağlam vücutlu, mütenasip organlara sahip, bahadır bir yiğit olan Halil Ağa'nın ölümü ahaliye dehşet ve korku verdi. Deli Halil Ağa'nın vefatı üzerine artık herkes Çukurova'ya dönmek istiyordu. Çukurova'ya dönüşümüzde Feke'ye üç saat uzaklıkta olan Beylanköy'e uğramak istedim.

Bu sırada Maraş mutasarrıfı Aşir Paşa vefat eyledi.¹¹³

Kozanoğlu Yusuf Ağa'nın davranışları, şüpheli olduğu görülerek Sivas'a doğru gönderilmek bahanesiyle Kozan'dan çıkarılıp, oradan da Sivas'taki ailesiyle birlikte Samsun'a getirilip, Samsun'dan da İstanbul'a gönderil-

¹¹² Göksun Kahramanmaraş'a bağlı hareketli bir ilçe merkezi.

¹¹³ Aşir Paşa: Aziz Paşa'dan sonra Aşir Paşa gelir. Ciddiyet ve sebatı ile biraz eşkiyayı korkutur, Zeytun eşkiyasının bozduğu yolları yaptırır, köprüleri tamir ettirir. Eşkîya yüzünden kimse dışarı çıkamıyormuş, bu yüzden Maraş'ta büyük bir kıtlık hüküm sürüyormuş. Aşir Paşa'nın himmeti ile yollar açılır, ortalık bollanır. 1282'de büyük bir kolera Maraş'tan sekiz-on bine yakın nüfus telef eder. Yalnız adı sanı belli olan kimselerden altı yüz kişi gider. Mutasarrıf Aşir Paşa da bu arada oğlu ile beraber ölür. Aşir Paşa alim, fazıl, azimkâr ve doğru bir zat imiş. (Prof. Besim Atalay, Maraş Tarih ve Coğrafyası, 1932. Yeni harflerle yayına hazırlayan Mehmet Yusuf Özbaş, 1972, sh no 73.)

mesine karar verildi. Ve Yusuf Ağa yanındaki on üç yaşındaki oğlu ile birlikte Kurt İsmail Paşa'ya teslim edildi.

Bundan sonra Feke'den hareket ile Beylanköy'e varılıp mahalli hükümeti kurup geri Sis'e döndü. Bu esnada Sis Katagikos'u Kiragos Efendi de yine kolera hastalığından öldü. Kiragos Efendi'nin cenazesi alay mızıkası eşliğinde ve büyük bir törenle kaldırıldı.¹¹⁴ Kozan hareketinde yardımları görüldüğünden ölümü üzüntüye neden olmuştur. Kiragos Efendi'nin yeğeni Ayıntap azası olup genellikle Kiragos Efendi'nin yanında bulunan Nigogos Efendi'nin Katagikosluğa seçilmesi için ve onay alınması gerektiğinden Başbakanlığa yazı yazıldı.

Kozan'ın sivil yönetimi Hüsnü Paşa'ya verildiği gibi askeri yönetim Kurt İsmail Paşa'ya verilmiş olup Mirliva (Tuğgeneral) Yaver Paşa da Adana tarafı komutanlığına getirildi. Teşrinevvel (Ekim) ayının girmesi ile kış mevsiminin yaklaşmış olduğundan alay ve taburların kıtlık barınakları hazırlanarak bizim yanımızda yalnız beş tabur kaldı.

Biz de bu kışı İstanbul'da geçirmek ve gelecek bahar mevsiminde ıslahata devam etmek üzere Maraşal Derviş Paşa ile aramızda karara vardık. Adana ve Tarsus üzerinden Mersin'e varıp orduya ait Taif vapuru ile İstanbul'a geri dönmek üzere Sis'ten hareketle bir iki saat ileride mola verdik.

Kozanoğlu Yusuf Ağa Kozan'da bir takım başı boşlarla, casusları aracılığıyla temas halindeymiş. Yusuf

¹¹⁴ Osmanlı askerinin hüsnü hareketına bakınız, bir İslam ülkesinde, Türk aşiretlerle çarpışırken bir Ermeni ruhanisine Alay bandosu veriliyor ve törenle cenazesi kaldırılıyor. Bu durumun Birleşmiş Milletler camiasına, Amerika'daki Ermeni lobisine ve dış ülkelerimizdeki sefirlerimizi insafsızca katleden Taşnak ve Hınçak komitalarının kalıntısı teröristlere duyurmakta ne kadar haklıyız. (Dışişleri Bakanlığı'mızın dikkatine sunulur.)

Ağa Fırka-i İslahiyye'ye musallat olan kolera hastalığını ve askerlerin perişanlığını fırsat bilip isyana başlamış ve Batı Kozan beyleri Kozan'dan çıkarılmamış olduğundan bütün Kozan'ı zapt edip yeniden asi bir hükümet kurmak üzere askerle Sivas'a gönderilirken, çok miktarda eşkıya çıkıp Yusuf Ağa'yı askerlerin elinden kurtarmışlar. Ve Doğu Kozan'da ne kadar eşkıya topluluğu varsa Yusuf Ağa'nın emrine girip Gürleşen, Haçın ve Feke yollarını ellerine geçirmişler.

İsmail Paşa iki gün sonra bu olaylardan haber alarak gerekli önlemleri alıp durumu Fırka-i İslahiyye'ye bildirdiğinde çok fazla üzüntü ve endişe duyduk.

Bu endişemize neden, daha evvelce anlatıldığı gibi taburlarımızı kışlamak üzere dağıtmış ve yerleştirmiş idik. Yanımızda bulunan beş tabur bile perişan halde idi. Alay atlı birliğini yokladık, ayakta kalan asker sayısı ancak hayvanlara bakacak kadardı. Bir alaydan sağlam olarak bir bölük teşkil etmemiz çok güç idi. Arslan Paşa'nın süvarilerinin kimisi vefat etmiş, kimisi takatsız kalarak şurada, burada kalmış durumdaydı. Eleşkirtli Mehmet Bey, bizimle birlikte İstanbul'a gideceğinden yanımızda olup askerlerinin bir çoğu vefat etmiş, bir çoğu da dağılmış durumda idi. Emrinde ancak on beş kadar asker kalmıştı.

Kozanoğlu Yusuf Ağa ise Doğu Kozan'ı ayağa kaldırdıktan sonra Batı Kozan beylerini kendi tarafına çekmek amacıyla her tarafa, hatta Sis'e bile yazılı beyannameler göndermiş idi.

Fırka-i İslahiyye'ye nazar değmiş olacak ki herkesin gayret ve takdirini kazanmış iken kolera hastalığının çıkmasıyla böyle bir felakete uğramış oluyordu.

Kozan bu durumda kalıp kış bastırıldığı takdirde, bahar mevsimini bekleyip Kozan'ı zorla almanın ne kadar müşkül olacağını bildiğimizden endişe içinde idik ve hemen İsmail Paşa'ya yetişmek üzere emrimizdeki askerlerle

birlikte harekate geçtik. Fakat bizim o tarafa yetişmemizden evvel tehlikenin derecesini öğrenmek, anlamak için İsmail Paşa'ya kuvvetiyle yardımcı olmak üzere bin kişinin o tarafa çabucak yetişmesi gerekiyordu. Sis'ten ve civardaki aşiretlerden topladığımız bin kadar başı bozuk, Eleşkirtli Mehmet Bey'in komutasına verilerek ileri gönderildi. Bu başı bozukların hemen hemen hepsi Kozanlı olduklarından sebepsiz bahanelerle aleyhimize hareket etmeleri ihtimali vardı. Mehmet Bey bu durumu bildiği halde ve zamanının da çok kısa olduğunu idrak ederek fedailik yolunda bu görevi kabul ederek kendisine yabancı olan bu başı bozuk askerleri alarak hemen hareket etti.

Bizce endişe edilen sebeplerden birisi de, Beylanköy'deki taburumuzun bu durumlardan habersiz olduğu ve isyancıların aniden hücum ile orasını basarak bir faciaya sebep olur düşüncesi idi. İsmail Paşa ise Beylanköy'e uzak bir yerde bulunduğundan askerlerimizin olaydan haberleri olsa silah kuvvetiyle eşkiyayı vurup geçerek İsmail Paşa ile birleşebilirlerdi.

Derviş Paşa Beylanköy'e gidip de oradaki taburu hareketle İsmail Paşa yanına götürmek üzere kurmaylarımızdan Muhtar Bey (sonraları Ahmet Muhtar Paşa) emrine bir takım Şeşhaneli asker vererek sözlü emirle o tarafa gönderdi ve (Behemehal Yusuf Ağa'nın ahz'u girifti matlub-ı kat'idir.)¹¹⁵ Kozan ve Beylanköy arasındaki aşiret ileri gelenlerine mektuplar yazıldı. Maraş'a gitmek üzere yola çıkarılmış bulunan iki tabur asker Kars-ı Zülkadriye'de (Kadirli) alıkonuldu ve Sunbas ahalisini toplayarak o taraftan da ihtilalci eşkiyayı sıkıştırmak için kurmaylarımızdan ve benim yaverim olan Hüseyin Hüsnü Bey Kars-ı Zülkadriye'ye (Kadirli) gönderildi.

Biz de birkaç tabur padişah ordusuna mensup askerlerle Sis yakınlarından geçerek dağa tırmanırken İsmail

¹¹⁵ Yusuf Ağa'nın ne suretle olursa olsun, yakalanması son isteğimizdir.

Paşa tarafından bir subay gelip Kozanoğlu Yusuf Ağa'nın tutulduğu haberini getirdi.

Kozanoğlu Yusuf Ağa'nın yakalanışı: Kozanoğlu Yusuf Ağa davetiye çıkartarak kendi tarafına çekmek istediği Karacalar aşireti reisi Vezir Ağa¹¹⁶ Yusuf Ağa'nın aleyhine hareket ederek Beylanköy'e varıp diğer aşiretlerden de epeyce başı bozuk asker toplanmış ve Beylanköy kaymakamı Maraş'lı Bekir Bey (Beyazitoğlu)¹¹⁷ yine iki binden fazla başıbozuk askerle Beylanköy'den Feke ve havalisini tutmuş (Bayazitoğlu Osman Paşa Cevdet Paşa'nın Kozan ıslahatına memur olduğu sırada yanında bulunmuş, yerli askerlerle yardım etmiştir. Cebelibereket ihtilalini müteakip dört bin kadar yörükle Kurt İsmail Paşa'ya hizmet etmiştir.)¹¹⁸ Kozanoğlu Yusuf Ağa artık oralarda tutunamayıp Gürleşen ile Kiraz dağı arasında karargah kurmuş ve Gürleşen'de bulunan bir tabur askerimiz üzerine bir tümen eşkiya göndermiş, çıkan çatışma ve çarpışmada eşkiya bir çok ölü ve yaralı vermiş, bir kısmı tutulmuş esir edilmiş, geriye kalanları da bozguna uğramışlar. Asker-

¹¹⁶ Karacalar Aşiret Reisi Vezir Ağa.

¹¹⁷ Bekir Bey Beyazitoğlu Mareşal Süleyman Paşa'nın en küçük oğludur. Kahramanmaraş'ta Bayazıtlı Vakfı mütevellisi Sadık Bayazıt'ın büyük dedesidir.

¹¹⁸ Prof. Besim Atalay, (Maraş Tarih ve Coğrafyası, yeni harflerle hazırlayan Avukat Mehmet Yusuf Özbaş, 1972, sh 163-164) Osman Paşa Bayazitoğlu Mareşal Süleyman Paşa'nın ortancıl oğludur. Kozanoğlu Yusuf Ağa hareketına Kahramanmaraş'tan Atmalı, Sinemenli ve Kılıçlı, Andırın'dan Yayıcıoğlu aşiretinden ve topladığı kuvvetlerle katılmıştır. Osman Paşa hakkında geniş bilgi, (Kahramanmaraş'ta Bayazitoğulları Tarih ve Albümü, Bekir Sami Bayazıt, 1974, Ankara adlı kitaba bakınız.) Ne tatlı bir tecelli ve tekerrür, bu tarihten tam elli beş yıl sonra Milli Mücadele de (12 Mart 1920) de Feke'nin kurtuluşunda Osman Paşa'nın yeğeni Bayazitoğlu Mahmut Arifi Paşa'nın oğlu Galatasaray Lisesi'ni bitirip genç yaşta Feke'de Kaymakam vekilliği yapan Şerefettin Bey Feke'nin kurtuluşunda sayısız hizmetler veriyor. (Mustafa Onar, Haçin Dosyası, Önder Matbaası, 1984) adlı kitabın 92, 114, 115, 116, 117, 118, 119 ve 177. sayfalarına bakınız.

lerimizden ancak birisi şehit, ikisi de yaralı olarak çıkmışlardır.

Yusuf Ağa Kozan tarafını tutmak için oğlu Ali Bey ve maiyetine emir verdiğiinde karşısında yine Eleşkirtli Mehmet Beyi bulmuştur. Ne tuhaftır ki bu harekatta Kozan'dan Eleşkirtli Mehmet emrine verilen askerlerin bir kısmı dağılmış, yanında kalanlar ise; "Biz Kozanoğulları'na tüfenk atmayız" demişler. Eleşkirtli Mehmet Bey bu vaziyet karşısında şaşırıp; "Hakkınız var, hukuk kadime bunu icap eder. Lakin siz tüfenk atmayınız yalnız şu dağların iki tarafına dizilip seyirci kalınız" demiş. Onlar da böyle yapmışlar. Mehmet Bey on, on beş kadar nişancı askeriyle bir boğazı tutup ateş etmeğe başlamış. Düşman, düşmanın halinden bilmez. Kozanoğlu Ali Bey, Mehmet Bey'in iki tarafındaki kalabalığı hep düşman zannederek geriye çekilmiş ve İsmail Paşa askerine tesadüf ederek yaylım ateşine tutulmuş. Emrindeki askerler bozguna uğrayıp, kendisi de babasının yanına kaçmak zorunda kalmıştır.

Kozanoğlu Yusuf Ağa az miktarda asker ile kalarak, Göksu köprüsü başına varıp Gürleşen kasabası halkını silah altına davet eylemiş ise de, ahali Yusuf Ağa'dan bıkmış, usanmış olduklarından Gürleşen ileri gelenlerinden Misli Hasan Kahya¹¹⁹ ahaliden bir kısmı ile birleşerek, güya Yusuf Ağa'nın emrine girecekleri bahanesiyle yanına varıp, Kozanoğlu Yusuf Ağa'yı kıs kıvrak yakalayarak Fırka-i İslahiyye'nin subaylarına teslim etmişler.

Daha evvelce konu edildiği gibi biz Kozan yakınlarından hareket ile dağa tırmanırken Yusuf Ağa'nın yakalandığı haberi geldi. Durum askere bildirildi. O gün fevkalade üzüntü ile kalktığımız ordugahımıza pek neşeli olarak geri dönüp, birbirimizin hatırını sorup ikramlarda bulunduk. Allah'ın hikmetine bakınız ki İsmail Paşa

¹¹⁹ Misli Hasan Kahya soyundan gelen kimseyi bulmak imkanı olmadı.

askerleri silah atmağa, savaşmağa başladığı sırada kolera hastalığı tamamen ortadan kalktığı gibi Fırka-i İslahiyye’de de hastalık görülmez oldu.

Kozanoğlu Yusuf Ağa yakalandığı gece kaçmağa teşebbüs ettiğinden nöbetçi askerlerimiz tarafından vurulup asıldığı haberini aldık. Hak yerini bulmuş olduğundan, Kozanoğlu Yusuf Ağa ne oldu, nasıl vuruldu diye araştırma ve soruşturma yapan bile olmadı.

Bu sırada Yusuf Ağa’nın kardeşi Mıstık Bey de zoraki olarak oturtulduğu Kayseriyye’den kaçarak Kozan’a gelirken Develi ilçesinde¹²⁰ yakalanıp, tekrar Kayseriyye’ye gönderilmiş. Artık Kozanoğullarından emniyetimiz tam olarak sağlanmış ise de, bunların Kozan’a yakın yerlerde buldukça rahat durmaya- cakları, Yusuf Ağa ve kardeşi Mıstık Bey’in firarlarından anlaşıldığından daha sonraları Osmanlı devletinin bir vapuru ile Samsun’daki bütün Kozanoğlu ailesi İstanbul’a gönderilmişlerdir.

Kozan kasabasının nüfus sayımı sonuçlanmadığından memurlar atanarak asker yazımına başlanıp Doğu Kozan ve Sis kasabasında da asker yazımı yapılarak İsmail Paşa tarafından askerlere lazım gelen yardım dağıtımına geçildi.

Kozan ile Adana arasındaki bölge Sırkıntı aşiretinin kışlak yerleri olduğundan ve iskânları karar altına alındığından gerekli teşebbüse geçildi.

Fırka-i İslahiyye’yi dağıtmadan emrimizdeki bazı memurları buralarda görevlendirmek ve bırakmak üzere Derviş Paşa ile Mersin’den vapura binerek İstanbul’a gitmeğe aramızda karar verdik. Kozan’dan hareket ile Adana’nın üst taraflarındaki dağlara geldiğimizde (Derviş Paşa buradaki tepelerden bahsetmek istiyor olsa gerek)

¹²⁰ Develi Kayseri ilimize bağlı ilçe merkezi.

kolera hastalığının Fırka-i İslahiyye de tamamen yok olmasına rağmen Adana ve Tarsus’ta yeni başlamış olduğundan Payas’tan vapura binmeğe niyet ettik ve bir müddet burada kalarak işi muhabere ile idare etmeğe mecbur kaldık.

Dede Bey’in pederi Mıstık Paşa¹²¹ İstanbul’da bulunmakla, Mıstık Paşa’nın da İstanbul’dan Rumeli tarafına sürülmesi düşünülüyordu. Amma Alibekiroğlu Ali Ağa’ya bir miktar maaş bağlanarak Adana’da oturtulması düşünülürken kardeşi Deli Fakı Gavurdağı’nda kalıp bize sığınmasını arz etmediğinden ne zaman olursa olsun bir dert çıkaracağından Alibekiroğlu Ali Ağa’nın Adana’da oturması sakıncalı görülüp Küçükalioğlu Dede Bey’le birlikte Niş’e gönderildiler.

Menemencioğlu Ahmet Bey ile Karsantioğlu Fırka-i İslahiyye’ye gelmediler. Biz Ahmet Beyi Adana Büyük Meclisi’ne üye tayin ile oraya taşınmasını ve Karsintioğlu’na bir miktar maaş ile bir yerde oturtul- masını düşünüyorduk. Ancak Fırka-i İslahiyye’yi tanımadıklarından tutulup İstanbul’a gönderilmeleri için Tuğgeneral Yaver Paşa’ya emir verilerek Menemencioğlu Ahmet Beye aylık beş bin kuruş maaş bağlayıp ölümüne kadar İstanbul’da oturması ve Karsintioğlu’nun da Rumeli tarafına sürülmesi kesinleşti.

Adana’da olan işlerimiz sonuçlandıktan sonra, Misis ve Kurtkulağı üzerinden Payas’a varıldı.

Payas sancağı asilzadelerinden meşhur İmam Bey harç olarak hazineden bol miktarda meblağ aldığı halde,

¹²¹ Mıstık Paşa-Mustafa Paşa; Bu günkü Hatay ilimiz sınırları içerisinde yetişmiş dört tane Mıstık-Mustafa adında Osmanlı paşası vardı. 1. Mursaloğlu Mustafa Paşa, 2. Belanlı Mustafa Paşa, 3. Payaslı Küçükalioğlu Mustafa Paşa, 4. Dağlı beylerinden Arif Beyin oğlu Konya valisi Mustafa Arifi Paşa “karıştırılmaması”

Payas kaymakamlığından güvencesi olmadığı için, Payas'taki hükümete (kaymakamlığa) gelip gitmez olmuş, hükümet de ona güvenmiyormuş. Payas'a geldiğimizde bizim yanımıza bile gelmedi. İmam Bey'in yakalanarak İstanbul'a gönderilmesi için Payas kaymakamı Vays Efendi'ye emir verildi. Arası çok geçmeden Vays Efendi İmam Beyi yakalayarak İstanbul'a gönderdi. İmam Bey'e aylık iki bin kuruş maaş bağlanarak İstanbul'da oturması sağlandı.

Payas tarafında halkın huzur içinde yaşaması için memurlara gerekli talimat verildikten sonra, Payas'tan vapurla 1282 (1866) senesinin Cumad'el ahiresi evharında İstanbul'a yetiştik.

Yalnız Gavurdağı'nın alınması bir yıl süreceği halde Kürtdağı, Gavurdağı ve aşiretlerin ve Kozan'ın ele geçmesi sırf Allah'ın yardım eseri olarak altı ay kadar kısa bir zamanda sonuçlandı. Fırka-i İslahiyye'nin masrafı dört bin dört yüz altın tutarında idi. İstanbul'a varışımızda Padişah Sultan Aziz Han hazretleri Derviş Paşa ile beni yüksek huzurlarına kabul ederek bize iltifat edip birer murassa mahfaza verdi ve rütbem vezirliğe terfi ettirildi. Başbakan Fuat ve Ali Paşa'lar; "Şimdi size münasip bir memuriyet bulmalıyız" diyerek nazikane (kibarca) davranışlarla aralarında müzakere ettiler. "Fırka-i İslahiye ile ıslahat yapınız. Bunun tesisi yine sizin himmetinize mevkuftur." denildi. Halep ve Adana vilayetleri (illeri) birleştirilerek büyük bir vilayet teşkil edilip yönetimini bana teklif etmeleri üzerine "Evet ıslahatın te'sisini vazılarına havale etmek muvafık hikmettir" dedim.¹²²

O vakitler Zor ve Urfa sancakları Halep iline Payas ve Kozan sancakları Adana iline bağlı. Maraş bile İslahiye

¹²² Bazı kelimelerin Türkçe açıklaması; (Vazı-vazılarına; Kuran, temeli koyan; Muvafık: Yerinde; Hikmettir:Hükümet yönetimi veya tanrının bileceği iş anlamını taşır.)

sancağı ile beraber, birer mutasarrıflık idi. Bunların hepsi birleştirilerek büyük bir vilayet teşkil edilerek yönetimi bana veriliyordu. Hudutları Kayseriye sancağı ile Bağdat arasına kadar uzanıyordu. Bu hususta bana diğer vilayet valilerine verilen fermanın başka cinayet işleyenlere hak oldukları cezayı başkalarına da ibret olsun diye cezalandırabilmem için bir adet yetkili Ferman daha verildi.

Halep beşinci büyük orduya bağlı olarak orada bir tümen asker bulunuyordu. Bu tümenle bile temas edebilecektim. Fakat Maraş ve Kozan ve Adana taraflarında bulunan Fırka-i İslahiyye doğrudan doğruya emrime verilmiş olduğundan, Halep vilayetinin mülki (sivil) yönetiminin, yönetmeliğini hazırlamakla meşgul olurken bir taraftan da Fırka-i İslahiyye'nin düzenlenmesi ile uğraşıyordum.

Zeytun hakkında Başbakan Ali Paşa'nın fikrini sordum. "Valilik sıfatıyla ne yaparsan yap, kumandan namı olmasın" dedi. Ben de bu işte görevlendirmek üzere Fırka-i İslahiyye'de yaverlik yapan ve benimle birlikte olan Hüseyin Hüsnü Bey'in bir müddetçik daha refakatimde kalmasını rica ettim, ona da müsaade ettiler.

HALEB'E DÖNÜŞ

1282 (1866) yılının Şevvali (Mayıs) ayının on dokuzuncu günü politika memurum (siyasi danışmanı olsa gerek) Vasso Efendi¹²³ ve diğer maiyetimdeki memurlarla birlikte bize tahsis edilen devlete ait vapura yerleştik. Fuat Paşa vapura kadar gelerek bizlere iltifat edip uğurladılar. İstanbul'dan hareketle Mersin Limanı'na çıktığımızda Kozan'da görevlendirilecek bir kısım memurları burada

¹²³ Vasso Efendi, Ermeni olması gerekir. (Vassa Efendi – Paşa Bosna teftiş heyetinde tercüman- Cebeli Lübnan mutasarrıfı, vezir. C. Baysun, aynı eser, s. 271)

biraktık. İskenderun limanına çıktığımızda Haleb'ten gelmiş bulunan bir bölük atlı asker tarafından karşılanıp 1282 (1866) yılının baharında Haleb'e yetiştik. Halep vilayeti de sancaklara ve ilçelere taksim olunarak yeniden kuruluşa başlandı.

Fırka-i İslahiyye'nin düzeninden, Kozan ahalisi memnun ise de, Kozanoğullarının taraftarları bu düzenden pek memnun görünmüyordu. Çerkez göçmenleri kısmen Aziziye sancağı'na (Pınarbaşı) kısmen Çukurova Maraş ve kısmen de İslahiye yörelerine iskân edildiklerinden ötedenberi göçebelikle geçinen aşiretlerin bu iskândan memnun olmadıkları belli olup yola gelmeleri de pek kolay olmayacaktı.

Yukarıda da belirtildiği gibi Kozanoğlu Yusuf Ağa'nın firarında, Yusuf Ağa'ya bağlı bir takım serseri grubu şeyhane kurşunlarının tadını tattıklarından onlar rahat duruyorlardı. Batı Kozanlılar bunu tatmamış olduklarından ihtilale devam ile halkı isyan'a teşvik edip aşiret eşkiyalarından bir grup onlara katılarak Beylanköy taburunu sarmışlar. Maraş'ta bulunan Kürt İsmail Paşa hemen o tarafa yetişerek Kozan Jandarma Binbaşı'sı Gençoğlanoğlu Ahmet Ağa olaydan haber alır almaz Kadirli ve Doğu Kozan ahalisinden topladığı beş altı yüz kadar silahlı askerle Beylanköy'e gitmiş ve Kozan merkez yüzbaşısı ve Karacalar aşireti kethüdası Vezir Ağa da kendi aşiretlerinden beş yüz kadar tüfenkli adamı ile o tarafa koşmuş oldukları halde daha evvelce sözü edilen ve Fırka-i İslahiyye'ye hizmetleri geçen meşhur bilgin Hacı Ömer Efendi, ev ev dolaşarak ileri gelenlerin kapılarını çalıp "bizim sefhilerimiz padişahın askerlerini muhasara (sarmışlar) etmişler. Çabuk yetişek imdat edek. Yoksa dünya ve ahirette mes'ul olursunuz" dediğinde ileri gelen kişiler hemen başka yönden Beylanköy üzerine yürümüşler. Beylanköy'ü abluka altına almış bulunan eşkiya topluluğu her taraftan sıkıştırılmağa başladığı sırada Kurt İsmail Paşa Osmanlı askeri ile yetişip

isyanı bastırmış ve yakaladığı eşkiyadan birkaç yüzünü sorguya çekmiştir.

Bu sıralarda Gavurdağı tarafında bile güvenlik ve disiplin bozulmağa başladığı görülerek ben Maraş'a gidip, İslahiyye'den Ulaşlı dağlarına kadar olan bölgeye atanan memurların uygunsuz tutumlarının Maraş mutasarrıfının kötü yönetiminden meydana geldiğini tesbit ederek hemen Maraş mutasarrıfını görevden aldım.¹²⁴

Maraş'ta önemli işleri yoluna koyduktan sonra Andırın ilçesinden geçip Kadirli dağlarını aşarak Çukurova'ya indiğimde Kadirli'de bırakılan Hüseyin Hüsnü Bey bizi törenle karşılayarak Kadirli'ye geldik.

Geçen seneye kadar Pazaryeri denilen ve boş bir alandan ibaret olan bu yere altı yüz kadar ev ve bir çok dükkan yapılarak yeni bir kasaba meydana getirildiğini görerek memnun oldum. Hemite kalesi civarında iskân edilen Bozdoğan¹²⁵ aşireti burada evler yapmak için yerleri kazdıklarında eski ev kalıntılarında çıkan yontulmuş taşlarla binalar yapıp güzel köyler meydana getirmişlerdi.

Geçen sene burada bir ev değil bir samanlık bile yok iken Pazaryeri'nde böyle yeni ve güzel bir kasabanın meydana gelmesinden başka Çukurova'nın hemen hemen her tarafında böyle yeni köylerin meydana gelmesi İsmail Paşa'nın zoru ve gayreti ile olmuştur. Aşiretin çadırları parçalanarak bu evlerin döşemesinde kullanıldığı görülmüştür. Aşiretin bu gayretli ev yapmalarına karşılık biz burada henüz bir hükümet konağı inşa edememiştik. Hükümet birkaç büyük çadırın birleşmesinden meydana

¹²⁴ 1866 yıllarında Maraş'ta valilik yapan Aşir Paşa koleradan vefat etmiştir. 1866 yılında Vezir Paşa namında yine Maraş'ta mutasarrıflık yapan bir zatı görüyoruz. Muhtemelen azledilen Vezir Paşadır. (1972 Maraş İl Yıllığı)

¹²⁵ Bozdoğan Aşireti, ek bölüme bakınız (bölüm no 22)

gelen büyük bir çadır altında çalışıyor, hapisler ise başka bir çadırda bağlı olup jandarmalar ise açıkta idiler.

Hassa ve İslahiye kışlalarının yapımı devam ediyordu. Tamamlanmasına az kalmış idi. Payas sancağında bir hükümet konağının yapılması şart idi. Kozan ise bütün, bütüne özellik taşıyan bir kasabaydı. Ahaliye çadırlardan çıkınız, kasabalar köyler yapınız diyerek emir veren hükümet, henüz buralarda evler inşasına başlatmadığından aşiretler dağılır korkusu içerisinde idik. Bu durumu hükumete anlatmak imkanını bulamıyor, doğrusu pek zor durumda kalıyorduk. Bu üzüntü ile Kadırlı'den kalkıp üç saat içerisinde Kozan'a geldik.

Biz kendi imkanlarımızla yeni kasabalar ve bucaklar teşkil edip aşiretleri iskân ettiğimiz halde, hükümet için yapılması lüzumlu binaların inşaatına devlet mani oluyordu. İşte bu düşünceler içerisinde Kozan mutasarrıflığının merkezi olan Sis kasabasında İsmail Paşa ile görüştük. Beylanköy kasabasında birkaç yüz şüpheli kişinin soruşturmaları sonuçlanmış ise de Kozan'da henüz hapishane inşa edilmemiş olduğundan yüz kadar suçluyu Adana'ya göndermek zorunda kaldık. Adana hapisanesi yıkılmağa yüz tutan harap bir bina olduğundan hapisler feryad halinde idiler. Bu nedenle Kozan'dan gönderilen canileri koyacak yer bulamamışlardı.

Kozan'dan Adana'ya gelirken Sırkıntı aşiretinin yeniden bir çok köyler yaptığını gördük. Bu köyler iki bucağa ayrılarak birisi Kozan'a diğeri ise Adana'ya bağlanması karar altına alınarak bu bucaklara müdürler atandı.

Kozan mutasarrıflığına Selim Paşa (Selim Efendi) isminde kıdemli ve gayretli bir zat atandı.

Bundan sonra Adana bile yeni teşkilata alınarak Osmaniyye ve İslahiyye ve oradan Aziziye (Şimdi Haleb'e bağlı ilçe) üzerinden Haleb'e geri döndük.

ZEYTUN KASABASININ TEŞKİLİ

Daha evelce anlatıldığı gibi Zeytun'un valilik sıfatı ile düzene sokulması konusunda Başbakanlık'tan tam yetkili olduğum gerekçesiyle kurmay binbaşlarından olup, yanımda bulunan Hüseyin Hüsnü Bey 1283 (1867) senesi ihtilalinde iki bölük tam silahlı askerle birlikte Zeytun'a gönderildi. Ve kendilerine özel talimat verildi. Bu sırada Fırka-i İslahiyye komutanlarından Kurt İsmail Paşa Maraş'ta olup, Kozan'dan da bir tabur asker Zeytun'a yakın olan Göksun'a gönderildi. Zeytun'un kuzeyinde bulunan Elbistan'a da bir miktar asker gönderilerek diğer taburların da; Hüseyin Beye haber gönderilerek bir günde Zeytun'a varabilmeleri için gerekli yerleşim ve düzenlemeler yapıldı.

Zeytunlular böyle her taraftan kuşatıldıklarını anlayıp görünce Hüseyin Beye bağlılıklarını arz etmeğe mecbur kaldılar. Hüseyin Bey bir bölük jandarma teşkil etti ki yarısı subay ve er dahil Müslüman (Türk) yarısı da Ermeni olup hepsi de seçilmiş kişilerdi. Bu iki bölük jandarma ile Hüseyin Bey usulüne göre Zeytun'un ıslahına başladı. Zeytun kasabasında kırk kadar ev Müslüman ahalden olup Zeytun kasabasının ileri gelenlerinin yönetimi altında bulunup askere gitmezlermiş. Zeytun'a yakın bulunan İslam ahali de bu duruma dayanarak yine orduya asker vermezlermiş. Hüseyin Bey yönetmelik gereği emrindeki iki bölük jandarma ile ilk önce İslam ahaliyi daha sonra da Ermeni ahalinin askere alınmalarını terkip ve düzene soktu. Daha sonra Zeytun merkez olmak üzere yeniden bir ilçe teşkil edilerek yarısı Ermeni yarısı Türk olmak üzere ilçe meclisi kurulup bir de kaymakam tayin olunarak Zeytun meselesi düzene sokuldu ise de az zaman sonra kasabada bir ihtilal baş gösterdiyse de Hüseyin Bey emrindeki jandarma vasıtasıyla ihtilale ön ayak olanları tutuklayarak ihtilali hemen bastırdı. Zeytun'un ileri gelenlerini Haleb'e ve oradan da İstanbul'a sürerek Zeytun'un düzene sokulması

tamamlandı. Bundan sonra Zeytun'un güvenliği bir hayli devam etmiştir.

GAVURDAĞI'NIN DÜZENE SOKULMASININ TAMAMLANMASI

Daha evvelce konu edildiği gibi Alibekiroğlu Ali Ağa teslim alınmış ise de kardeşi Deli Fakı Gavurdağı'nda kalmıştı. Deli Fakı'nın yanındaki eşkiya birkaç yüz kişiden ibaret ise de buldukları yer çok sarp olduğundan ulaşılması pek güç ve zor idi. Bunlar arasına Payas taraflarına inerek yoldan gelen geçenlere taarruz eder oldular. Bu durum devam ettikçe toplulukları zararlı olacağından Gavurdağı'nın eski isyan durumuna düşeceği belliydi. Bu tarihlerde Rumeli tarafının (Bosna Hersek) durumu ciddi olduğundan, Gavurdağı hakkında yeniden bir izin istesek "şimdi yeniden mes'ele çıkarmanın zamanı değildir" diyerek izin verilmeyeceğini biliyorduk. Hükümete haber vermeden hazır bulunan kuvvetimizle Fırka-i İslahiyye komutanı Kurt İsmail Paşa'ya dağa çıkıp da Deli Fakı kuvvetlerini yola getirmesi için kendisine kesin emir verildi ve bu iş sonuçlanıncaya kadar Payas, Maraş, Kozan ve Adana mutasarrıflarının kendisinin yanında olacağı bildirilerek adı geçen bu mutasarrıflara bu konuda mektuplar yazıldı. Alibekiroğlu Deli Fakı'nın başına yüz altın baha biçilip her kim getirirse kendisine nakten ödeneceği bütün yakın aşiretlere ilan edilerek duyuruldu. O vakitler yüz altının pek büyük bir sermaye olduğu düşünülerek Deli Fakı'nın peşine düşenler çoğaldı.

Kurt İsmail Paşa bile arazinin sarplığı ve işin zorluğunu düşünerek ilk önce telaşa düşmüş, endişeye kapılmış olup emirlerindeki o yörenin ileri gelenleri ile subayların bir çoğu bu hareketi uygun görmemişler ise de, kendisi askerlik görevini yerine getirmek için çaresiz, harekate mecbur olup altı tabur intizamlı piyade ve üç bölük

atlı jandarma ve daha başka kuvvetlerle dağa çıkıp, taburları birer, ikişer bölük halinde ayırarak sürgün (domuz avı) avına çıkar gibi hareket ile Deli Fakı'nın emrindeki eşkiyayı şiddetle vurup zararsız duruma getirip, eşkiyanın en son sığınağı olan Kurt Kulağı denilen ıssız yerde sıkıştırmakla Deli Fakı teslim mecbur olmuş ise de, askere güvencesi olmadığından ve yüz altın için kendisinin peşine düşenler çok olduğundan ve Halep tarafına geçmek üzere yol bulunmadığından sağ olarak Haleb'e gönderilmek koşuluyla İsmail Paşa'ya teslim olup muhafaza altında Haleb'e gönderildi. Güllü¹²⁶ bucağıyla yakınlarındaki ahalinin bir kısmı Payas taraflarına, bir kısmı da Hassa ilçesi taraflarına indirildi. Ve bundan sonra Güllü bucağında ve Alibekiroğlu yurdunda iskânlar kesinkes yasak edildi. Hassa ve Payas taraflarından hiç kimsenin yukarı çıkmaması için karakollar kuruldu.

Bundan sonra İsmail Paşa dağdaki güvenliğin sağlanması için Mısırlı İbrahim Paşa'nın karargah kurduğu yerde yani Yarpuz da dört yüz askerin barınacağı bir kışla yaptırdı. Bu kışlada İslahiye kışlasındaki Osmanlı askerinden yarım tabur asker bulundurulması kararlaştırıldı.

Kurt İsmail Paşa tehlikeli bir emir yüklenmesinden dolayı başlangıçta bana gücendiyse de, Mısırlı İbrahim Paşa Ulaşlı dağlarında, Ulaşlı aşiretine büyük bir ordu ile mağlup ve perişan vaziyette geri çekilmeğe, kaçmağa mecbur olmuş, Maraşal Derviş Paşa dokuz gün Ulaşlı dağlarında Ulaşlılarla topu ve tüfengi ile Ulaşlıları teslim mecbur etmişse de, yine de dağılarak sarp yerlerde çıban başı olarak bir sivilce kalmış olduğu halde, Kurt İsmail Paşa'nın Ulaşlı aşiretlerini yola getirmesi ve düzene sokması büyük bir zafer olduğundan, gerek bu yörelerde ve gerekse Osmanlı

¹²⁶ Güllü, Yarpuz yakınında halen Osmaniye'ye bağlı bir köy.

ordusunda büyük bir şöhret kazandığından sonraları bana teşekkür ederek memnuniyetlerini bildirdiler.

Kurt İsmail Paşa Kozan dağlarının kilidi sayılan Feke ilçesinde de sekiz yüz askerin barınacağı bir kışla yaptırmış, orada devamlı olarak kalacak bir tabur asker yerleştirilmiştir. Ben Suriye valisi iken Kozanoğlu Ahmet isyan ederek Kozan'ı almış haberini aldığım da Suriye'den çok çabuk hareketla Kozan'a geldiğimde Kozanoğlu Ahmet Paşa bize sığınmağa mecbur kalmış ve Kozan yeniden disiplin altına alınarak Feke kışlası tamir edilip yine orada bir tabur askerin devamlı olarak kalmasına karar verilmiş idi.

FEZLEKE – RAPOR

Gavurdağı aşiret ve eşkiyasının yola getirilmesi ile Fırka-i İslahiyye'nin başlamış olduğu ıslahat (yola getirme, düzen altına alma) eylemleri tamamlanmıştır.

Kozan gibi devlet emirlerini hiçe sayan ve Gavurdağı ve göçebe aşiretler halkı gibi hırsızlığı usul haline getiren yöre halkı hep disiplin altına alınarak hepsi devlete asker ve öşür vermektedirler.

II. Bölümün sonu olup bu kısım (Ahmet Cevdet Paşa, Ma'ruzat, Yayına Hazırlayan Yusuf Halaçoğlu, Çağrı Yayınları, Binbirdirek Meydanı Sokak, No 5/1, Türbe İstanbul) adlı eserin 112 ve 188 sayfalarından Osmanlıdan Türkçeye sadeleştirilerek yazılmıştır.

III. BÖLÜM

EK BÖLÜM: (1)

SARICALILAR

1865 yılı Şevval (Mayıs) ayında İskenderun limanına çıkan Fırka-i İslahiyye kumandanı Mareşal Derviş Paşa ile baş danışmanı Ahmet Cevdet Paşa'yı karşılayarak Osmanlı ordusuna sadakatlarını sunan cemaatler arasında Reyhanlı aşiretinden Sarıcalıları görmekteyiz. Sarıcalılar cemaati ileri gelenlerinden, "aile reisleri Büyük Derviş Ağa, Büyük Ali Ağa ve Sarı Mehmet Ağa Fırka-i İslahiyye'nin Belen'de ordugah kurmasından sonra, Mareşal Derviş Paşa'ya gerek maddi gerekse güç olarak Osmanlı ordusunun emrinde olduklarını arz ederler. Belen ve Topboğazı tariki ile Kırıkhan ve Muratpaşa yöresine hareket edecek olan Fırka-i İslahiyye'yi Kırıkhan'da karşılamak üzere müsaade alarak Belen'deki ordu karargahından ayrılırlar. Fırka-i İslahiyye Kırıkhan'a geldiğinde Mareşal Derviş Paşa ve danışmanı Ahmet Cevdet Paşa, kurmay heyeti ve diğer askeri erkan "Akpınar köyünde misafir edilirler. Büyük Derviş Ağa'nın muhteşem çadırında ordu erkanı muhteşem bir şekilde misafir edilirler. Bu yemeğe Halep valisi, Reyhanlı aşiretine bağlı bütün oymak ve cemaat reisleri ile Kırıkhan ileri gelenlerinden Tokluca Pürdüaroğulları, Torunlar, Hırfanoğulları, Kılıçlıoğulları, Kızılkayalar, Köseoğulları, Zortuklar, Vurallar, Falaylar, Kıvraklar, İldaylar ile yörenin

güçlü adamı Şih Hasan Ağa'nın babası Mehmet Ali Ağa da katılırlar."¹

Fırka-i İslahiyye kumandanı Mareşal Derviş Paşa ile Ahmet Cevdet Paşa, Akpınar'daki muhteşem misafirperverlikten hoşnut olduğu kadar yöredeki cemaat ve oymakların tesanütlerinden ve topluca Fırka-i İslahiyye'ye hizmet edeceklerinden dolayı tüm aile büyüklerine teşekkürle iltifatta bulunur.²

"Akpınar'dan hareketla Hassa güzergahına hareket eden Mareşal Derviş Paşa Sarıcalı oymağından Büyük Derviş Ağa ile Büyük Ali Ağa'ya üstü murassa taşlarla süslü birer kılınç hediye eder."³

Sarıcalılar cemaati'nin ilk yerleşim merkezi bu günkü Reyhanlı ilçesine bağlı Akpınar köyüdür. İlk geliş tarihleri "1112 hicri – 1690 miladi"⁴ dir. Bu tarihlere göre Sarıcalı cemaatinin gelişleri tam 199 yıl olup iki asırdır.

"Sarıcalılar cemaati 1- Paşa Ağalar, 2- Büyük Derviş Ağalar, 3- Büyük Ali Ağalar olmak üzere üç kardeş olup Sarı Mehmet Ağa bu üç kardeşin emmi çocuklarıdır."⁵

¹ Hikmet Akpınar'la yapılan röportaj.

² Fırka-i İslahiyye'ye hizmet eden Sarıcalılardan Şevket Sarıcalı, 1. Dönem Hatay Milletvekilliği, Kılıçlıoğullarından Kemal Kılıçoğlu 1. Dönem Hatay Senatörü, Köseoğullarından merhum Talat Köse iki dönem Hatay Milletvekilliği yapmıştır. Toklucalılardan Mehmet Pürdaroğlu ile torunlarından Turhan Hırfanoğlu halen Hatay milletvekilidirler. Sabri Kılıçoğlu ile Kemal Falay, Oğuz Falay merhumlar uzun müddet Kırıkhan Belediye Başkanlıklarında bulunmuşlardır.

³ Bu kılıçlar halen Derviş Ağa ile Ali Ağa'nın torunlarından Hikmet Kılıç ile Saydam Akpınar'da muhafaza edilmektedir.

⁴ Şemseddin Mursaloğlu, aynı eser, sh. 184.

⁵ Hikmet Akpınar'la yapılan röportajdan.

Halen Reyhanlı ilçesine bağlı Akpınar, Akkuyu, Baldıran, Kaltepe (Keferkale), Samanlı, Muratpaşa ve Kızılkaya Sarıcalı köyleridir.

Sarıcalı cemaatinin Fırka-i İslahiyye’de Osmanlıya hizmetleri Milli Mücadele’de de devam eder. Merhum Tayfur Sökmen Beyefendi “Hatay’ın Kurtuluşu İçin Harcanan Çabalar” adlı eserinin 23 ve 24. sayfalarında; 2 Nisan 1919 gününü anlatırken “Akpınar Ali Ağa, Sarı Ağa, Mamo Ağa, Sarı Ağa (Paşa Ağa), Garbizadeler (Kızılkayalar), Şih Hasan Ağa” ile genel durumu, uzun uzun görüştük diye yazar.

Sarıcalıların ilk yerleşim yerleri olan Akpınar köyündeki cami Merhum Ağa Akpınar tarafından yaptırılmış olup Akpınar ailesinin eseridir.

Sarıcalılardan Sarı Ağa’ların bir kısmı, Hatay’ın anavatana ilhakından sonra Garbioğulları soy adını alırlar. Meşhur edip ve şair Arif Hikmet Bey de Sarı Ağa’lardandır. Sarı Ağa’ların en büyüğü, aile liderleri Sarı Mehmet Ağa merhumdur.

“Sarı Mehmet Ağa 1. Dünya Harbi esnasında Belan’da bulunan 1. Fırkanın zahiresini bizzat kendisi temin etmiş. Hatay’ın Fransızlar tarafından işgali sırasında, Hilali Ahmer Cemiyeti (Kızılay) kurulur. Yönetim Kuruluna merhum İnyet, Şakir Tosyalı, Mithat Aziz Bilim, Belenli Müftü zade Kadir Bey ve Efendilerle Sarıağa zade Mehmet Ağa getirilir. Dört Yol’da bulunan Tayfur Bey’le temasa geçilerek ilk mücadele böylece başlamış olur. Sarı Ağa’nın bu faaliyeti Fransız istihbarat bürosunca haber alınarak Sarı Ağa da diğer vatanperverler gibi kara listeye alınır. Bir Fransız zabitanın ölümü üzerine Mehmet Ağa yakalanarak ilk önce Keli köyünde kör-susuz bir kuyuya atılır. İşkence sonrası Lazkiye civarındaki Arvad adasına sürgüne gönderilir. Sürgünden kurtulunca bir müddet Kilis’te ikamet

ederek Kilis’teki Kuvayı Milliyecilere katılarak mücadeleye devam eder.”⁶

Mehmet Ağa’yı rahmetle analım.

Sarıcalı Cemaatinin Anadolu ve Suriye’de dağılışı aşağıdadır:

Cemaatin Adı: Sarıca-Sarıcalar, Sarıcalı-Sarıcalu, Saruca-Sarucular, Sarucalı-Sarucalu

Yerleşim Yerleri: Gelibolu, Karaman, Halep, Rakka, Sivas, Maraş, Kayseriye, Adana, Kütahya, Sultanönü, Niğde, Karahisari Şarki, Ankara ve Bolu sancakları, Yeni İl sancağı (Sivas sancağı), Kalecik kazası (Kengiri sancağı), Zülkadiriye ve Elbistan kazaları, Meraş eyaleti, Develi kazası (Niğde sancağı), Ordu kazası, Karahisar’ı Şarki sancağı, Babı Atik kazası (Vize sancağı) Sabancı kazası (Kocaeli sancağı), Misis kazası Adana sancağı, Ezinine’i Kazdağı kazası (Biga sancağı) Ulus kazası (Bolu sancağı)

(Türkmen Yörükani Taifesinden)

Bu pasaj (Başbakanlık Arşivi Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğunda Oymak-Aşiret ve Cemaatler, Cevdet Türkay, Tercüman Kaynak Eserler Dizisi, sh. 648)’den alınmıştır.

Sarıcalılar halen 1- Akpınar, 2- Aslan, 3- Alkaya, 4- Kızılkaya, 5- Garbioğlu, 6- Sarı soy adını taşırlar. İçlerinde bir çok yüksek tahsil görmüş gençleri vardır. Genellikle çiftçilikle uğraşırlar. Sarıcalı cemaatinin en yaşlıları eski

⁶ Torunlarından 1925 doğumlu Tayfur Garbioğlu ile yapılan röportaj. Arvad adasına sürülen vatanperver, eski Münakalat Vekili Ali Münif Yenen Ağa, Kahramanmaraş’ın maruf ailelerinden Emirmahmutoğlu Halep Ağır Ceza Reisi Mahmut Nedim ve eski Hatay Milletvekili İnyet beyefendilerdir. Emirmahmutoğlu Mahmut Nedim Bey merhum eski Maraş Osmanlı Mebusu Şükrü Bayazıt Beyefendinin hem yiğeni hem damadıdır. Hepsini rahmetle analım.

Hatay Milletvekillerinden Şövket Sarıcalı ile Kemal Akpınar ve Ago Akpınar'dır. Sarıcalılar ve Reyhanlı Türkmen aşireti için geniş bilgiler Ahmet Alkaya'nın 1936 yılında yazmış olduğu Eski Türkçe el kitabındadır. Bu el kitabını Türkçeye çevirmek için Sarıcalı ailesinden bazı şahıslarla temasa geçtim, ancak sonuç alamadım. Kitabın fotokopileri noksansız olarak Tamer Kızılkaya'ya tarafımdan takdim edilmiştir.

EK BÖLÜM: (2)

SIRKINTI AŞİRETİ

“Sis (Kozan) ile Adana arasında kışlayan Sirkıntılı büyük Türkmen aşiretidir.”¹

Sirkıntı aşireti 1865 Kozanoğlu isyanında Devlet-i Osmaniye'ye sadakat gösteren Çukurova Türkmen aşiretlerinden birisidir. 1866 iskanında Sirkıntı aşireti “burada karyeler teşkil edilerek iskânları kararlaştırıldığından Sirkıntı aşiretinin bir kısmı Adana taraflarında bırakılarak bağımsız bir kaymakamlık meydana getirilerek, kaymakamlığına Sirkıntı hanedanından Yusuf Bey, diğer bir kısmı Sis'e (Kozan) bağlanarak kaymakam vekilliğine Yusuf Beyin kardeşi Ahmet Bey atanarak 1866 Teşrinievvel'in (Ekim ayı) on beşinden geçerli olmak üzere Yusuf Beye bin yedi yüz elli, kardeşi Ahmet Beye de yedi yüz kuruş maaş bağlandı.”²

Sirkıntıoğulları hakkındaki en eski bilgi 1730 yılına uzanır. Rakka'ya iskânları ferman edilen Recepli Avşar'ının kaçmasını önlemek için görevlendirildiği³ni görmekteyiz.

Sirkıntılar Ceyhan ilçesinin kuzey batısında Sarıçam ile Ceyhan ırmağı arasında oturmakta olup halen

¹ Ahmet Cevdet Paşa, Tezakir, s. 117

² A. Cevdet Paşa, aynı eser, s. 189

³ Yurt Ansiklopedisi, Cilt No 1, s. 31

Çukurova’da topraklarını muhafaza eden bir aile topluluğudur.

Sırkıntılı Cemaatinin Anadolu ve Suriye’de yerleşim yerleri aşağıdadır:

Cemaatin Adı: Sırkındı, Sırkındılı, (Sırkındulu), Sarkındulu, Nam-ı Diğer Alaeddinlü Sırkıntılı Bozdoğanı.

Oturduğu Yer: Sis-Kozan- Adana, İçil, Ankara sancakları, Saruçam kazası (Adana Sancağı), Suruç Kazası, (Rakka Eyaleti), Cebel-i Kozan, Adana eyaletinden

Bağlı Olduğu Topluluk: Yörükkan taifesinden

Sırkındılı – Sarkındılı Cemaati Berazi aşiretindedir.⁴

“D.V. Langiois”un Çukurova’daki oymaklara dair listesi 800 çadır, 30000 koyun, 5000 keçi, 1800 sığır, 1000 deve.”⁵

Sırkıntı aşiretinin Adana’nın kurtuluşunda payları büyük olmuştur. Doğu Kilikya mıntıkası Sırkıntı Gurup Komutanlığı adı altında toplanarak gurup komutanı Merhum Ahmet Cevdet Çamurdan’ın komutası altında⁶ büyük hizmetler verir. Ahmet Cevdet Çamurdan “anne tarafından Sırkıntılı aşiretindedir.”⁷

⁴ Cevdet Türkay, Başbakanlık Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğunda Oymak-Aşiret ve Cemaatler, s. 679

⁵ Prof. Faruk Sümer, aynı eser, s. 628

⁶ Adana İli Yakın Çevre İncelemeleri, s. 141

⁷ Mustafa Özsırkıntılı’nın ifadeleri.

EK BÖLÜM: (3)

MENEMENCİOĞULLARI

“Menemencioğulları Çukurova’ya Süleyman Şah zamanında yerleşmişlerdir. El yazması Tarihçe-i Aşair’e göre Menemencioğulları Orta Asya’daki Menemen adlı ovidan gelmişlerdir. Çecele köyünü merkez edinen Menemencioğulları yazları Kızıldağ ile Niğde yaylalarına çıkarlardı. Tarsus’u müsellim olarak yıllarca yönetmişlerdir. İbrahim Paşa’nın Adana’yı işgali sırasında bir bölümü İbrahim Paşa safında, bir bölümü de Osmanlı ordusundan yana oldu. Fırka-i İslahiyye kararıyla İstanbul’a sürgün edilen son Menemencioğlu Ahmet Bey 1873’de İstanbul’da öldü.”¹

Menemencioğulları gerek Osmanlı devleti gerekse Cumhuriyet devrinde ünlü devlet ve politika adamları yetiştirmiş müstesna bir ailedirler. Bunlardan ancak birkaçını buraya dercedebileceğim. 1. Menemencioğlu Numan Beyefendi, Türk diplomatı ve devlet adamı, Doğumu; 1893 Bağdat. Ölümü; 1958 İstanbul. Son görevi Dış İşleri Bakanlığı’dır. Menemencioğulları ailesinde yetişen büyük devlet adamları hakkında geniş bilgi için (Meydan Larous Ek Cilt s. 78 ve Cilt 8, s. 552 ve 610)’a bakınız. Menemencioğulları “17. yüzyıl boyunca devam

¹ Yurt Ansiklopedisi, Cilt 1, s. 31

eden Celali isyanlarında Karaisalı tarafına geçerek buraya hakim oldukları bilinmektedir.”²

Menemencioğulları Karaisalı dağlarının mutlak hakimi ve derebeyleri idiler. “Adana valisinin evamiri (emirleri) layikiyle icra olunmazdı, geçersizdi.”³

Menemencioğulları Fırka-i İslahiyye’ye bir türlü yanaşmamışlar ve Osmanlı ordusuna ters düşmüşlerdir. Menemencioğlu “Ahmet Beye aylık beş bin kuruş maaş tahsis (ayrılarak) vefatına kadar dersaadette İstanbul’da ikamete (oturmağa) mecbur edilmiştir.”⁴

Menemencioğulları; konar-göçer Türkmen Yörükani taifesinden olup (Adana sancağı) Karaisalı kazası, Adana, Tarsus, Sis (Kozan), Karaman ve Niğde sancağı, Kusun kazası (Tarsus sancağı)nda”⁵ otururlardı.

“1860 yılında D.V. Langlois’un Menemen- cioğulları hakkındaki listesi:

<u>Nüfusu:</u>	<u>Koyunu:</u>	<u>Keçisi:</u>	<u>Sığırı:</u>	<u>Devesi:</u>
3000 (Ev)	80000	20000	18000	2000” ⁶

Menemencioğulları Adana’nın kurtuluşunda büyük rol oynamışlardır. “Kilikya cemiyeti kuruldu. Bu kutlu teşebbüse katılan aydınları hatırlatmak zevkli bir vazifedir. Başkan eski Osmanlı Ayan Meclisi Reisi Menemencioğlu Rifat Beydi. Osmanlı Hariciye nazırlıklarında Menemencioğlu Nadi, Osmanlı nafia nazırlarından Ali

² Cezmi Yurtsever, aynı eser, s. 101

³ Ahmet Cevdet Paşa, Tezakir, s. 115

⁴ A. Cevdet Paşa, aynı eser, s. 190

⁵ Cevdet Türkay, aynı eser, s. 582

⁶ Prof. Faruk Sümer, aynı eser, s. 627

Münif Yeğenağa, Hafız Mehmet Emin, Maraş mebusu Abdülkadir, Temyiz mahkemesi hukuk dairesi başkanı Evliyazade Hacı Evliya, Danıştay üyesi Seyfettin ve Ramazanoğullularından bir zat”⁷ idi.

⁷ Abdülkadir Beyefendi merhum, Kahramanmaraş’ın maruf ailelerinden Emirmahmutioğullularından olup uzun yıllar Osmanlı ve Cumhuriyet döneminde Kahramanmaraş Milletvekilliği yapmış olup üç devre Kahramanmaraş Belediye Başkanlarından Dr. Sait Bey’in babasıdır. Evliyazade Hacı Bey yine Maraş’ın maruf ailelerinden Evliyalardan olup Osmanlı Hükümeti zamanında Evkaf nazırlığı yapmıştır. Hacı Bey ali tahsilini Beyazıtıoğlu Hüseyin Nazım Paşa’nın İstanbul Acıbadem’deki konağında tamamlamıştır. Cemil Cahit Güzelbey (Cenaniler adlı eser, s. 87-88) Bu vatanperver zatlari rahmetle analım.

EK BÖLÜM: (4)

GÖKVELİOĞLULARI

Diğer adıyla Güveloğluları diye bilinirler. Kökenleri Veli adındaki çocuktan geldiği ve gözlerinin gök renginde olduğundan soyundan gelenlere Gökvelioğluları denildiği bilinmektedir. Kozanoğluları gibi devlet nezdinde varlığını tanıtan Çukurova'nın derebeylerine zaman zaman kafa tutan tek ailedir. En nüfuslu devirleri "1706 tarihli Çukurova Beylerine gönderilen bir emirle Rakka sürgününden kaçan, Çukurova'ya sığınmak isteyen aşiret firarilerinin korunmaması hususundaki duyuru Gökvelioğlu'na da gelmiştir."¹ Demek ki bu tarihte Gökvelioğlularının fonksiyoner aile durumu Osmanlı hükümetince kabullenilmiş oluyor. "1736 yılında Gökvelioğlu Yusuf Beyi 1741 yılında da Gökvelioğlu Mustafa Beyi"² Türkmen boy beyleri olarak görmekteyiz. 1866'da mecburi iskânla Gökvelioğluları da diğer Çukurova fonksiyoner aile toplulukları gibi bir yerde pasifize edilmek istenmiş, ancak bu güçlü ve köklü aile yakın zamana kadar yörede örf ve adetlerine bağlı kalarak yaşantılarını sürdürmüşler. "Mehmetli Sulama Barajı yapılması üzerine" ellerindeki toprakların istimlak edilmesiyle "tarihi formasyonları tasfiye edilmiştir."³

¹ Cezmi Yurtsever, aynı eser, s. 96-97

² Cezmi Yurtsever, aynı eser, s. 96-97

³ Cezmi Yurtsever, aynı eser, s. 96-97

Halen Güveloğlu ve Gülal soy adını taşırlar. Soy adları çok eskilere dayanmakta olup "1525 tarihli Kars-ı Zülkadirli (Kadirli kazası) sancak defterlerinde zeamet sahibi olduğu yazılmaktadır."⁴

Gökvelioğlularının kökenini teşkil eden Veli adındaki genç Kadirli ve Kozan yöresinde yiğitliği ile meşhur olmuş ve yörenin derebeyi "Seyyitoğlu kızını Gök Veli'ye vermiştir."⁵ Çukurova'da aşiretler arasında ceryan eden vur-kaçlarda düzen tamamen bozulduğu sırada "Gökvelioğlu Muhittin Bey Sumbas nahiyesine hakim olmuş. Yine yörenin güçlü adamı Eminoğlu'nu mağlup ederek Mekelkin nahiyesini de Seyyitoğlu'ndan rızaen almıştır."⁶ Gökvelioğlularının en cesur ve zalimi "Mahmut Beydir. Mahmut Bey'in zaman zaman Kozanoğlu'na kafa tuttuğu" görülmektedir. Kozan- oğluları ile kız alıp vermek suretiyle akrabalık kurmuşlardır.

Ahmet Cevdet Paşa Tezâkir adlı eserinde yanlış olarak "Gökvelioğluları'nı Kökülü-oğluları başlı başına hükümet ederler Kozanoğluları'na vergi vermezler."⁷ diye yazmaktadır.

Gökvelioğlularının nüfuz mintikaları "Yağbasan, Tapan, Akçalı, Mantaşlı, Farsah cemaatleridir."⁸

Gökvelioğlu, Türkmen yörükani taifesinden olup Kilis, Meraş (Kars-ı Kadirli), Rakka (Suriye'de), Erzurum, Kars (Çıldır) sancaklarında otururlar."⁹

Adana'da mühendis Mustafa Güveloğlu, Kadirli'de Avukat Eser Gülal Gökvelioğlularındandır.

⁴ Üstad Safa Vaizoğlu hocamızın mektuplarından.

⁵ Safa Vaizoğlu'nun mektuplarından.

⁶ Safa Vaizoğlu'nun mektuplarından.

⁷ Ahmet Cevdet Paşa, Tezâkir, s. 118

⁸ Safa Vaizoğlu'nun mektuplarından.

⁹ Cevdet Türkay, aynı eser, s. 379

EK BÖLÜM: (5)

CABBAR ZADELER – ÇAPANOĞLULARI BOZOK YOZGAT DEREBEYLERİ

Cabbar zadeler, Çapanoğluları diye bilinen Orta Anadolu'nun meşhur derebeyleridir. "Ailenin şöhreti 1704 tarihinde ölen Ömer Ağa ile başlar. Çapanoğluları Cabbar diye de bilinirler. Ömer Ağa'nın ölümüyle yerine oğlu Ahmet Paşa geçer. 1728 yıllarında nüfuzlu bir voyvoda olarak dikkatleri üzerine çeker. 1765'de öldürülmesi ile oğlu Mustafa Bey Bozok (Yozgat) sancak beyliğine getirilir. Çapanoğlularının nüfuzu Süleyman Bey zamanında daha ziyadeleşir. Süleyman Bey'in 1813'de ölümüyle ayanlık oğlu Celalettin Paşa'ya verildi."¹

Mısırlı İbrahim Paşa'nın Meraş'ı işgali sırasında, Meraş'ı alarak Adana'yı da eline geçirmek isteyen Çapanoğlu "Celal Paşa çok fazla askerle Meraş üzerine yürüyerek yapılan muharebede Bayazıtıoğlu Süleyman Paşa hezimete uğrayarak Kozanoğlu'na sığınmış idi. Kozanoğlundan beklediği yardımı göremeyen Süleyman Paşa Karayığitoğlu'na dehaletle"² yardım istemişti.

Cabbarzade Celal Paşa Kozanoğluları üzerine yürümüşler "Kozanoğlularının kuvvetli zamanı olmak hesabıyla Cabbarzadelerin askerlerini perişan eden

Kozanoğluları ziyadesiyle şöhret bulmuşlardı."³ Celal Paşa'nın ölümü 1846'dır.

Yozgat Beyleri Çapanoğlularının son ferdi Celal Paşa'nın torunlarından Edip Bey ile kardeşi Celal Beydir. Yozgat derebeyleri Cumhuriyet hükümetinin kurulması ile Yozgat'ta beyliklerine son verilerek tamamen pasifize edilmişlerdir. (Türk İstiklal Harbi VI cilt, İstiklal Harbinde Ayaklanmalar adlı esere bakınız.) Çapanoğluları ile Bayazıtıoğluları zaman zaman cenk, zaman zaman sulh içinde olmuşlardır. Çapanoğluları Uzunyayla'ya sarkarak buraları da otoritesi altına almak ister. Ancak Bayazıtıoğlu Kalender Paşa'nın (Kalender Paşa'nın ölümü 1821) Osmanlı Rus harbine gidip döndüğü sıralarda sulh içinde oldukları aşağıdaki türküden anlaşılmaktadır." Bu türküyü Kalender Paşa'nın hatunu meşhur Kara Fatma hatunun isteği üzerine Dadaloğlu söylüyor:

Turnam katar katar sefere çıkın

Kalender Paşamı siz alın gelin

Urum diyarından, han huzurundan

Bekletmen divandan söz alın gelin

Çıksın Sultan Mahmut seyrana çıksın

Sivasın kolların aslına baksın

Hilatlar giydirip, çelenkler taksın

Durdurman divandan tez alıp gelin

¹ Meydan Larousse

² Ahmet Cevdet Paşa, Tezâkir, s. 109-113

³ Ahmet Cevdet Paşa, Tezâkir, s. 109-113

*Davetçi göndermiş Şol Çapanzade
Muhabbeti eskisinden ziyade
Silinsin, süprülsün döşensin oda
Zayıftır bedeni uz alıp gelin*

*Mursaloğlu karşı çıkar elinen
Hanesine teklif eyler yolunan
Döşetmiş yolları acem şalınan
Küheylan atları yüz alın gelin*

*Der Dadal'im ley'ü nehar işim zor
Efendisiz yalan dünya bana zor
El, aşiret bütün beyler intizar
Bekletmen Temmuz, güz alın gelin.”⁴*

⁴ Bayazıtıoğlu Kalender Paşa, Osmanlı – Rus harbinde Rus generali Kutzof'a esir düşmüştür. Maraş'a dönüşünde Uzunyayla'da bulunan aşiret reisleri Kalender Paşa'yı Göksun yakınındaki Mehmet Bey köyü Törbüzek çayında büyük bir törenle karşılarlar. Burada verilen aşiret şöleni bu gün yöre halkınca dilden dile söylenip, hikaye edilir. Bu pasaj (Ahmet Z. Özdemir'in Avşarlar ve Dadaloğlu adlı eserinin 277. sahifesinden alınmıştır.) Ancak bizim aile arşivlerinde bu türkünün Kalender Paşa ve oğlu Süleyman Paşa'ların saz şairi Hazeri tarafından söylendiği yazılmaktadır. Sayın Ahmet Z. Özdemir'in affını dileyerek bu notu geçiyorum.

EK BÖLÜM: (6)

GENÇOĞLANOĞLULARI

Gençoğlanoğulları Sunbas bucağı kuzey taraflarında bulunan Yağbasan kabilesinin kethüdarları idiler. “Gençoğlanoğlu Ahmet Ağa cesur bir adem olmakla o dahi başlıbaşına bir derebey idi. Kıbrıslı Mehmet Paşa zabitanına (subaylarına) Hüsnü muamele (iyi davranışla)”¹ Osmanlı ordusu nezdinde itibar kazandıklarını görmekteyiz. Fırka-i İslahiye Osmaniye’de iken, karargaha gelerek “Yağbasan nahiyesi kethüdası Gençoğlanoğlu Ahmet Ağa ve etrafında bulunan Aşair Bey ve Ağaları arzı mutavaat etmeğe”² başlarlar.

Gençoğlanoğlu Ahmet Ağa ağzı lafa yakışır, iyi konuşan bir kimse olarakta yörede ün salmış birisidir. Osmaniye’de ordu karargahına geldiğinde Ahmet Cevdet Paşa ile mahirane ve ustaca konuşmalarını kitabın II. Bölümünde okumuştuk. Gençoğlanoğlu Ahmet Ağa'nın Fırka-i İslahiye’ye sadakatlarından sonra ilk vazifesi Fırka-i İslahiyye’ye gelip gidenlerin yollardaki emniyetini sağlama amirliği idi. Daha sonraları “Ahmet Ağa Kozan Sancağı Tabur Ağalığı’na”³, bugünkü deyimle Zaptiye (Jandarma) Komutanlığı’na getirilerek, Kozan’da disiplini sağlar.

¹ Ahmet Cevdet Paşa, aynı eser, s. 118

² Ahmet Cevdet Paşa, aynı eser, s. 164

³ Ahmet Cevdet Paşa, aynı eser, s. 181

Ahmet Ağa'ya bir yerde Kozan Sıkıyönetim Komutanı'dır diyebiliriz.

Gençoğlanoğulları “Farsah taifesinde Kalat ve Sehil Yağbasan cemaatinin kethüdalarıdır. Ancak Sehil Yağbasan cemaatinin Akkoca (Avan) Avaroğulları aileleri ile münavebe suretiyle kethüdalık yapmış”⁴ olduklarını da görmekteyiz.

Gençoğlanoğlu'larından aynı soy adı ile Kadirli merkezi ile Hardallık, Armağanlı (Şıhşami) köylerinde oturan aileler olduğu gibi, bazıları Yücel soyadını taşırlar. Yücel soyadını taşıyan Adana'da bir doktor, Kadirli'de yine Yücel soyadını taşıyan ve özbeöz Gençoğlanoğlu soyundan gelen bir dış doktoru olduğunu tesbit ettim ise de tanışmak fırsatını bulamadım.

Osmanlı ordusuna sadakat gösteren Ahmet Ağa'yı rahmetle analım. Nur içinde yatsın.

⁴ Üstad Safa Veziroğlu'nun mektubundan.

EK BÖLÜM: (7)

CELİKANLI AŞİRETİ

İslahiye'nin Dumdum ovasında oturan Celikanlı aşireti de yine Dumdum ovasında oturan Delikanlı aşireti gibi Fırka-i İslahiyye'ye bağlılıklarını sunarlar. 1865 senesinde “Üç yüz yetmiş iki hane olduğu görülmektedir. Toplam nüfusu ise 987 kişi idi.”¹

Aşiret liderlerinin yeni teşkil edilen İslahiye Meclisi Üyeliğine getirilmesinden sonra, Celikanlı aşireti Dumdum ovasında “Örtülü Pınar ile Araplı Höyüğü köylerine yüzer hanelik aynı ismi taşıyan iki köy kurulmuş”² ve bu köylere iskânları gerçekleşmiştir.

Celikanlı Oymağı: Cevdet Türkay'ın Oymak, Aşiret ve Cemaatler adlı eserinin 25. sahifesinde, Oymaklar bölümünde yer almakta olup (Oymağın adı Celikanlı, Celikanlu, Celikanlı Müroğlu veya Celikanlu Müroğlu olarak yazılmakta, yerleşim yerleri olarak Erzincan kazası (Erzurum eyaleti), Kilis Sancağı, Halep Eyaleti, Antakya Kazası, Malatya ve Maraş Sancağı, Ayıntap Sancağı olup köken olarak Türkmen ekrad taifesinden olduğu yazılmaktadır.

¹ Fırka-i İslahiyye ve Yapmış Olduğu İskan, s. 10

² Aynı eser, aynı sahife.

EK BÖLÜM: (8)

CERİTLER

“Cerit aşiretinin, iyi at koşturan (cirit oynama) özelliğinden dolayı isim alması muhtemeldir. 1525/26 tarihli tapu defterinde Zülkadir Yörüklerine bağlı 54 cemaat (oba) dan meydana gelen kalabalık bir aşirettir.”¹

Ceritlerin Anadolu'ya ilk yerleşim merkezi olarak geldiklerinde Ceyhan nehri kıyılarında (Ceyhan ile Mustafa Beyli arasında) yerleştiklerini görmekteyiz. Bunlara Çukurova Ceridi de diyebiliriz. Çukurova'nın ikliminin sıcaklığı ve de hava şartlarının sağlık bakımından elverişli olmaması nedeniyle bir kısım Ceritli aşiretlerinin Kahramanmaraş yörelerine yerleştiklerini görmekteyiz. Bunlara öteden beri Maraş Ceritlisi denmektedir. Bu Ceritliler Kahramanmaraş'ın Göksun kazasının merkezinde ve kısmen de Göksun'un Ericek ve Yeniyapan köylerinde otururlar. En kalabalık ve toplu olarak yerleşim yeri 1986 yılında ilçe merkezi olan Çağlayan Cerit kasabasıdır. Bu kasabada oturan Cerit Türkmenlerinin, buraya hangi tarihlerde geldiklerini kesin olarak tesbit edemedim. Ancak Çukurova Ceritlerinin, diğer aşiretler arasında çıkan kavga, vurkaçlar, katliamlara kadar giden huzursuzluklar nedeniyle “Aşiretlerin sürgün mahalli olarak seçilen Rakka ve

¹ Cezmi Yurtsever, aynı eser, s. 103

Kıbrıs'a”² sürdürdüklerini, bu sürgünlerin, 1719 yıllarında”³ yoğunlaşmakta oldukları anlaşılmaktadır.

Çağlayan Cerit'de yerleşen Cerit Türkmenlerinin Zülkadirli taifasından olması kuvvetle muhtemeldir. Zülkadirli Beyliği XIII. Yüz yıllarda Osmanlı Hükümeti nezdinde nüfuzunu yitirmesine rağmen Maraş'ın doğu kesimlerine tamamen hakim durumda idiler. Zamanımızda dahi Çağlayan Cerit Türkmenleri Kahramanmaraş'taki Zülkadiroğlu Beyleri ile münasebetlerini kesmemişlerdir. Çağlayan Cerit Türkmenlerinin Maraş'a geliş tarihleri on sekizinci yüz yılın başlarında olması kuvvetle muhtemeldir. Hatay'ın Kırıkhan ilçesine bağlı Çataltepe, Hacıalhaslı, Dana Ahmetli, Torun, Kodallı, Saylak köyleri ile Kırıkhan merkezindeki Ceritler Rakka havalisinde Belih nehri kenarına iskan olunan Cerit cemaatlerinden ayrılan 200 kadarının “Gavurdağı çevresinde sakin Çobanoğlu'nun (Karabeyzadeler ve Hacılar aşiretleri) yanına gelerek Nestan, Hacılar ve Küreci köylerine yerleşmişler ve şekavete başlamışlardı. Bu yüzden 1702 yılında Rakka valisi Vezir Hasan Paşa'ya gönderilen bir hükümle her ne şekilde olursa olsun yerlerinden kaldırılmaları ve iskan mahallerine yerleştirilmeleri emredilmiştir.”⁴

Çukurova'dan Rakka'ya sürgün edilen Ceritli Türkmenleri gerek sosyal ve gerekse ekonomik nedenlerle Rakka'da oturamazlar. Yurtları olan Çukurova'ya dönmek kararındadırlar. Ancak Çukurova'da eski huzurlarını bulamayacaklarından, Çukurova'ya yakın olan Gavur dağlarının doğu yamaçlarına, Hassa, Kırıkhan arasında yerleşmeye karar verirler ve hükümetin fermanlarını dinlemezler. 1865 Derviş Paşa iskânına kadar hayvancılıkla

² Doç. Dr. Yusuf Halaçoğlu, Osmanlı İmparatorluğu'nun İskan Siyaseti, s. 40

³ Yusuf Halaçoğlu, aynı eser, aynı sahife.

⁴ Yusuf Halaçoğlu, aynı eser, s. 80

geçinen bu aileler toprağa kavuşmalarıyla birlikte düzenli hayata dönmüş olurlar.

Ceridlerin önemli bir kolu da “XVII. yüz yılın başlarında Orta Anadolu’ya gelip Kırşehir yöresi ile Ankara’ya bağlı Keskin kazası dahilinde yurt tuttıkları”⁵’ni görmekteyiz.

Kırşehir ve Keskin yöresindeki Cerit’lerin başındaki boy beyi ailesi Sil-Süpür adını taşıyor. Buna göre bu Ceritler adlarını kendilerini idare eden bir beyden almış olacaktırlar.”⁶

Cerit aşireti Çukurova’daki diğer Türkmen aşiretleri gibi zaman zaman Rakka’ya sürgünlerinden çok cefa çekmiş bir oymaktır. Ünlü halk ozanı Dadaloğlu, Rakka’da sürgünden kaçan Ceritli aşireti için yazdığı dördlük aynen şöyledir:

*“Cerit Rakiyeden arayı açın
Murad’ın altından kinedi geçin
Sarardı benzimiz yaylaya göçün
Çekin atın başını Urum’a doğru”*⁷

Halk ozanı Dadaloğlu bütün türkülerinde Avşarları ve Küçükalioglularını metheder. Ancak Avşarlar da dahil Çukurova Türkmen aşiretlerinin Halep’in doğusundaki Rakka’ya sürgünleri sırasında türkülerindeki mertlik ve yiğitlik motiflerini birleştirir.

⁵ Prof. Faruk Sümer, aynı eser s. 606

⁶ Prof. Faruk Sümer, aynı eser s. 607

⁷ Prof. Faruk Sümer, aynı eser s. 609

“Gitti Cerit, gitti Avşarlar

Gider oldu namusumuz, arımız

Kavga kurdu da kılıç çalında

*Hey ağalar neye vardı yarımız.”*⁸

Yine Dadaloğlu bir türküsünde Rakka sürgünlerinden Cerit ve Avşar aşiretinin Çukurova’ya, Binboğa dağlarına dönüşlerini dile getiriyor.

“Ceritler Rakka’dan sökün eyledi

Bir fırkat geldi de serime doğru

Altı arap atlı avşar beyleri

Çek atın başını uruma doğru

Dolanayım Yursuvat’ın yolundan

İçen ölmez binboğa’nın gölünden

Aslan beyim sar’aslanın yolundan

*Çek atın başını Urum’a doğru.”*⁹

Cerit aşiretinin Ceyhan ve Osmaniye arasındaki belli başlı köyleri; 1- İmrenli (bu oba Emirzeoğlu’nun obasıdır ve şor evidir), 2- Azılı, 3- Vamyeli, 4- Hamdili, 5- Çakılı, 6- Tatarlı, 7- Mustafabeyli, 8- Ceyhan Bekirlisi, 9- Altıgöz Bekirlisi, 10- Alma Gölü, 11- Yalağevi, 12- Durak Obası, 13- Hunatlı, 14- Yumutlu.”¹⁰

⁸ Ahmet Z. Özdemir, aynı eser, s. 194

⁹ Ahmet Z. Özdemir, aynı eser, s. 213

¹⁰ Ali Rıza Yalkın, Cenupta Türkmen Oymakları, s. 331

“Kırşehir bölgesinde sekiz, Keskin bölgesinde sekiz köyde oturmaktadırlar. Kırşehir’deki Hamit köyü beylerinin oturduğu köydür. Çorum’da da üç Cerit”¹¹ köyü vardır. “1920 Çorum doğumlu Nurettin Ceritoğlu 1. Dönem (1960 ihtilalinden sonra) Samsun Millet- vekilliği”¹² 1333-1917 Keskin doğumlu Mehmet Ali Ceritoğlu XI. Dönem Ankara Milletvekilliği”¹³ Yine 1926 Ankara doğumlu Nuri Ceritoğlu XI. Dönem Ankara”¹⁴ Milletvekilliği yapmışlardır.

“1922 doğumlu Muslihittin Yılmaz Mete anne tarafından Ceritli olup XI. Dönem Cumhuriyet Senatosu üyeliği yapmıştır. Babası merhum İbrahim Mete Bey Alucra doğumlu olup IV. Dönem Cebelibereket, V. ve VI. Dönemlerde de Seyhan (Adana) Milletvekilliği yapmış olup, Milli Mücadeledeki hizmetleriyle temayüz etmiştir.”¹⁵

1960 ihtilalinden sonra “II. Dönem Adana Milletvekilliği yapan Osman oğlu 1923 doğumlu Fazıl Güleç”¹⁶ ve daha sonraları yine Adana Milletvekilliği yapan Avukat Hasan Cerit Bey, Çukurova Ceritli aşiretlerine mensupturlar. Yakın arkadaşım ve aile dostumuz olan merhum Fazıl Güleç’i rahmetle anarım. Ceyhan ve yöresindeki Cerid beyleri Bayazıtoglularıyla akrabadırlar. “Bayazıtoglu Süleyman, Bayazıtzade Ahmet Paşa Cerid’in meşhur beyi Emirzeoğlu ile kız alıp vererek”¹⁷ akrabalık kurmuşlardır.

Biz Güneyliler Cerid Türkmen aşiretlerini yalnızca Çukurova, Kahramanmaraş ve kısmen Hatay illerimizde

bulduklarını biliriz. Halbuki Cerit Türkmen aşireti Anadolu’nun bir çok yörelerine yerleşmiş ve yurt kurmuşlardır.

Cerid, Ceridi, Ceridli, Ceridli olarak hece veya harf değişikliği ile Cerid aşiretinin Anadoludaki dağılımı şöyledir: Aksaray sancağı, Bozok (Yozgat), İçel, Alaiye (Alanya), Rakka (Suriye hudutları içerisinde Halep’in doğusu), Dinek ve Çiçek dağı (Kırşehir kurubünde), Diyarbakir (Diyarbakır), Malatya, Sorgun, Niğde Kengiri, Meraş (Kahramanmaraş), Sivas, Haymana, Karaman, Şam, Aydın, Kırşehir (Kırşehir), Adana, Zülkadiriye kazası (Kars-ı Meraş sancağı-şimdiki Kadirli), Çay maa, Karamuk kazası (Karahisarı sahip sancağı) olup konar-göçer taifesinden”¹⁸dirler.

¹¹ Prof. Faruk Sümer, aynı eser, s. 610

¹² Türkiye Büyük Millet Meclisi Albümü, Kazım Öztürk, s. 469

¹³ Aynı eser, s. 373

¹⁴ Aynı eser, s. 373

¹⁵ Aynı eser, s. 132 ve 370

¹⁶ Aynı eser, s. 519

¹⁷ Ali Rıza Yalman, Aynı eser, C. II, s. 359

¹⁸ Başbakanlık Arşivi Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğunda Oymak Aşiret ve Cemaatler, Cevdet Türkay, Tercüman Kaynak Eserler Dizisi, s. 68

EK BÖLÜM: (9)

TECİRLİLER

Tecirliiler tüccar kökenli bir aşiret olduklarından (Tüccarlı) veya (Tacirli) diyerekte bilinirler ve adlandırılırlar.

Tecirliiler Kınık Türkmen soyundan gelmedirler. 1691 yılında başlayıp 1696 yılına kadar devam eden Rakka iskânlarında, Tecirliilerin birkaç defa Rakka'da mecburi ikamete tabi tutulduklarını görmekteyiz.”¹

1865 reform ordusunun Çukurova'daki isyanları bastırması 1866'da aşiretlerin iskanları sırasında Türkmen soyundan gelme bu aşiretin “24 obadan” olduklarını görmekteyiz.” Bu obalar bugün isimlerini yalnız köy ismi olarak korumaktadırlar ki isimleri şunlardır:

1- Palalı, 2- Yazmalı, 3- Şekerli, 4- Hiboğlu, 5- Günün oğlu, 6- Budaklı, 7- Gürer, 8- Böcüklü, 9- Domballı, 10- Eloğlu (K.Maraş'a bağlı Türkoğlu bucağı merkezi) 11- Çerçicioğlu, 12- Alcı, 13- Göcüklü, 14- Kokulu, 15- Çırnazlı, 16- Karabibili, 17- Araplı, 18- Kırmıtlı, 19- Kabuklu, 20- Alhanlı, 21- Sarıhasanlı, 22- Kalalı, 23- Karaobalı, 24- Dervişli, 25- Tecirli,

¹ XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskan Politikası, Y. Halaçoğlu

Dervişli, Aşiretin şor evi (Büyük ev, baş ev, mahkeme evi) dir. Bu obanın en meşhur ağası, yani aşiretin saygı değer kişisi Yazmazoğlu Ali Bey'in soyudur.²

1866 Çukurova reformu ile iskana tabi tutulan Tecirli aşireti de diğer aşiretler gibi Osmanlı'ya kırgındır. Uzunyayla'ya çıkışlarının yasaklarını bir türlü hazmedemezler.

Tecirli aşiretinden Göğşenoğlu Ömer sazı ve sözü ile dertlerini dile getirir:

“Görükmiyor Hemitenin kalesi

Hiç gitmiyor aşiretin belası

Yıkılıp Çukurova viran kalası

Çevrilti de kaldı bizim ilimiz.

Garbisi eser de buharı çöter

İçilmez suları, yosunu kokar

Altına yatılmaz geceler üvezi sokar

Çevrildi bunaldı bizim ilimiz.

Kurucu ovaya çıkınca kuğular öter

Gelin kız kalmamış hep hasta yatar

Yeter ağalar da bu sinim yeter

Sehillermiş te açılmıyor gülümüz.”³

² Ali Rıza Yalman Yalkın, aynı eser, s. 330

³ Ali Rıza Yalman Yalkın, aynı eser, s. 332

Tecirli Türkmenlerinin Kınıklı soyundan geldiklerini açık açık sazı ve sözü ile dile getiriyor.

Yaradılıştan savaşçı bir yapı ve karaktere sahip olan Tecirli erkekleri gibi hatun ve hanımları da bir cenk halinde erkeklerle aynı safta yer alırlar. Cesur ve yiğittirler. İyi ata binerler, iyi silah kullanırlar. Tecirli hatun ve hanımları bir yerde aile reisidirler. Tecirli örf ve adetlerinde erkek, kadını istediği zaman ve anda boşayamaz. Tecirli de kadın her şeyin hakimidir. Çünkü barış ve savaş zamanında erkekle aynı mesuliyeti taşırlar. (Bu konuda Ahmet Cevdet Paşa yanılığa düşüyor. Kadını istediği zaman kocasını boşayan birisi olarak gösteriyor.)

Tecirli aşiretinin Suriye'nin Rakka yöresine ikamete mecbur edildiklerinde o yörenin yerli ahalisi Araplarla çetin mücadeleleri olmuş, bu mücadelelerde Tecirli hatunlarının yiğitlik ve cengaverlikleri hala Halep ve Şam asıllı Arap aşiretleri arasında hikaye edilir.

Yine Tecirli obasının halk şairlerinden "Karakoca'nın oğlu Topal Abdal bir türküsünde Tecirli Beyi Rişvanoğlu, Araplarla yaptığı bir savaşta sazı ve sözü ile şöyle dile getiriyor:

"Sen Şirvanoğlusun bulunmaz narhın

Aşıklar öldürür verdiğin vergin

Altında Arap atın, elinde kargın

Kollarına çingiraklı bazlarda düşer.

Şirvanoğlusun Urum'dan Şam'a

Gezdim aleminde, dengin az ola

Beş Arap şeyhi, dört kara düzen

*Benimle konalga on sazın düşer."*⁴

Tecirli aşiretine bağlı cemaatlerin oturduğu yerler aşağıya çıkarılmıştır:

Cemaatin Adı: Tacir-Tacirler, Tacirli, (Tacirlü), Tacirlioğlu, (Tecirli- Tecürlü)

Oturduğu Yer: Elbistan kazası Maraş sancağı, Ayıntap, Bozok, Üzeyir, Diyarbakır, Meraş, Adana, Kilis, Sivas, Kocaeli, Rakka, Erzurum, Halep, Çıldır, Kars, Tarsus, Ahıska Sancakları, Konya sancağı, Kıbrıs ceziresi, Çukurova, Zülkadiriye kazası, Meraş Eyaleti, Sivas sancağı, Keskin, Haymana kazası, Yüreğir, Andırın kazası, Birecik (Urfa-Ruha kazası), Göksün kazası.

Bağlı Olduğu Topluluk: Konar-Göçer Türkmen Yörükani tairesinden.

Dr. Yusuf Halaçoğlu Tecirli aşiretinin; "Çukurova'ya gelen Dulkadirli ulusunun Akçakoyunlu aşiretinin kollarından olan Tecirliler."⁵ diye yazmaktadır.

Tecirli aşiretine mensup bir çok ailenin 1691'de başlayan Rakka'ya iskanları ile 1865-1866 Çukurova iskan ve isyanlarından sonra civar il ve ilçelerde yerleştikleri görülmektedir. Kahramanmaraş'ın Göksun ilçesinde ve köylerinde, Afşin ve Kahramanmaraş merkezinde bir çok Tecirli ailesi vardır.

Hatay'ın Reyhanlı kazasında çiftçilikle uğraşan kalabalık Tecirli ailesi de, tesbit edemediğimiz ve yukarıda bahsettiğimiz gibi bu tarihlerden birisinde Reyhanlı'ya gelerek yerleştikleri görülmektedir. "Tecirlioğulları beş

⁴ Ali Rıza Yalman Yalkın, aynı eser, s. 334

⁵ Dr. Yusuf Halaçoğlu, aynı eser, s. 4

kardeş olarak Reyhanlı'ya gelmişler. Dördü vefat etmiş, bunlardan Ahmet Tecirlioğlu yerleşebilmiş ve yaşamıştır. Oğlu Hüseyin Tecirli'dir. Bunun da oğlu Mehmet Tecirlioğlu'dur.”⁶

“Merhum Mehmet Tecirlioğlu Milli Mücadele ve Hatay mücadelesinde ön saflarda yer alır.”⁷ 1939 yılında Hatay'ın Anavatana ilhakıyla Hatay Mebusu olarak bu vatanperver zatı Ankara'da görmekteyiz. 1920-1973 Türkiye Büyük Millet Meclisi Albümü, Hazırlayan Kazım Öztürk, s. 195'de merhumun kısa kimliği şöyledir: “Mehmet Tecirli, Baba adı Hüseyin, Osmaniye, Az Arapça bilir, Hatay C.H.P. reisi, Hatay VI. Dönem, Doğ. 1883.”

Merhum Mehmet Tecirli'nin Doğum yeri Osmaniye ve Doğum Tarihi 1883 olduğuna göre, Tecirli ailesinin bu tarihten sonra Reyhanlı'ya gelmiş olması veya merhum Mehmet Tecirli'nin bir misafirlik sonucu olarak Osmaniye'ye akrabalarına ziyarete gittiklerinde doğmuş olması kuvvetle muhtemeldir.

Osmaniye'de oturan Tecirli aile büyükleri Sezgin soyadını taşırlar. Tecirli aşiret reisi Hacı Hüseyin Ağa'nın oğlu “Lutfi sezgin 1908 Osmaniye doğ. Lise, Ziraat, beş çocuklu, X. Dönem Seyhan Adana” milletvekilliği yapmıştır.

Fevzi Tecirli 1983 seçimlerinde Reyhanlı Belediye Başkanlığına seçilmiş olup vazifesini dürüstlük ve şaibesiz olarak yürütmüş bir kişiliğe sahiptir.

Mehmet Tecirli ve Lutfi Sezgin'i rahmetle analım.

⁶ Şemsettin Mursaloğlu, aynı eser, s. 162

⁷ Tayfur Sökmen, aynı eser, s. 24

EK BÖLÜM: (9)

BELEN'Lİ MUSTAFA VE ABDURRAHMAN PAŞA VE BELEN BEYLERİ

“Osmanlı ordusu Mısır seferine giderken bugünkü Belen'de konaklayıp ve buradan Kilis'in Yavuzlar köyüne (Mercidabık savaşının olduğu bölge) doğru güzergah seçer. O zaman Belen'in sahip olduğu stratejik konumu gören Yavuz Sultan Selim buraya yerleşilmesini emreder”¹ Belen böylece civar köy ve yörelerden gelenlerin teşkil ettiği kalabalık bir mesken merkezi haline gelir. Kervansaray, cami, han ve hamamdan müteşekkil olan tarihi külliye'nin tamamlanmasıyla Belen gerek havası gerekse suyu ve askeri bakımdan geçit merkezi ve önemli bir derbent olarak daha da kalabalıklaşmaya devam eder.

“Kanuni zamanında (Bağdat seferi zamanında) Anadolu içinden, Kayseri Develi'den 65 aile² yerleştirilir. Bunlar bu gün Belen'de oturan Delibeyzadeler, Tosyalılar, Ersözlü ve Belenli ile Parlar soyadını alırlar.

Bu ailelerin o zamanki liderlerine Belen beyliği ve Belen mütesellimliği ile İskenderun ve Arsu arasında binlerce dönüm arazi verilir. Bu gün bu kıymetli arazilerin hemen hemen hepsi satılmak suretiyle ellerinden çıkmış durumdadır.

¹ Türk Tarih ve Edebiyatında Hatay, Fikir ve Sanat Dergisi, c 3, s. 23

² Aynı eser, aynı sahife

Belen beyleri arasında temayüz etmiş olan Abdurrahman Paşa Halep ve Adana valiliklerinde bulunmuş, Molla Bey, Hacı Mustafa Paşa, Hacı İsmail Bey, Hacı Ahmet Bey ve Abdullah Bey namı ile beş erkek evladı olup, Hacı Mustafa Paşa Adana ve daha sonraları Bursa valiliklerinde bulunmuş olup Beylanlı (Belenli Mustafa Paşa) olarak ün salmıştır. Vefatı (1245 Rumi, 1829 Miladi)³ Türbesi Bursa Emir Sultan Camii içerisindeki Emir Sultan mezarlığındadır.

Belen beyleri ile Payas ayanı Küçükaliogulları, daima birbirlerine ters düşmüş iki derebey aile idiler. Devamlı olarak çatışmış durmuşlar. Payas ayanı Küçükalioglu “Halil Paşa’nın vefatında büyük oğlu Dede Bey (Payas ayanı Mıstık Paşa’nın oğlu Dede Bey’le karıştırılmaması) Payas sancağını zapt ile babasının politikasını güderek isyana devam etmiş. O sıralarda Adana valisi bulunan Beylanlı Mustafa Paşa çok miktarda askerle onun üzerine yürümüş. Maraş tarafından da sıkıştırılarak, takip sonucu Dede Bey’i ele geçirip Payas’ı yakmış ve Payas Adana beylerinin eline geçmiş idi.”⁴

Payas ayanı Küçükalioglu’ları ile Belen beyleri arasındaki çatışmanın altında, yörenin ekonomik ve sosyal düzenine hakim olmak ve Osmanlı’ya sadakat- larını ispatlamak gibi nedenlerin yattığı görülmektedir.

“Mayıs 1704 tarihinde yapımına başlanan Karamort Hanı, Antakya, Bağras, Belen ve İskenderun’u birleştiren yolun”⁵ önemli bir mevkide bulunması da bu iki ünlü ailenin aralarının açılmalarına en büyük sebeplerdendi. Adı geçen Karamort Hanı’nı eline geçiren; bir taraftan Amik, bir taraftan Antakya, bir taraftan İskenderun ve en önemlisi

³ Ahmet Cevdet Paşa, Ma’ruzat, s. 261

⁴ Aynı eser, s. 126

⁵ Hasan Şakir, Karamort Hanı, Tez No 8109, İst. Üniversite Kitaplığı, s.

şimdiki E – 5 dediğimiz hac yolunun mutlak hakimi olacaklardı. Belenli Abdurrahman Paşa’nın oğulları “Mustafa Paşa ile kardeşi Abdullah Bey hükümete gönderdikleri mektupta; eğer hanın Şeyhülhadid Mukata’sının idaresi bize verilirse, Küçükalioglu Halil Paşa’nın kovulmasından sonra Molla Bey’e tevcih olunduğu gibi hemen üç bin kuruş mu’acceleyle hazine-i amireye teslim edeceğiz.”⁶ diyerek Devlet-i Ali Osmanlı’ya mektup göndermişlerdi.

Böylece hanın yönetimi Molla Bey’e verilmiş oluyordu. Ancak daha sonraları “Mustafa ve Abdullah kardeşler ile Hasan Paşazade birlik olup Molla Bey’i kendi konağında öldürerek”⁷ Karamort Han’ın idaresi “Mustafa Paşa ile kardeşi Abdullah Beylerin (Ber vech-i iştirak tevcih ve berat-ı ali şan ile verilmesi kararlaştırıldı. Tarih 19 Kasım 1801)”⁸ ellerine geçmiş bulunuyordu. Ancak “Mustafa Paşa ile Abdullah Bey’in çalışmaları pek başarılı olmadı. Çünkü Küçükalioglu Halil Paşa ile adamları istedikleri gibi hareket ediyorlardı.”⁹ Belen beylerinden Abdurrahman Paşa’nın oğlu Abdullah Bey “sertliği ile temayüz etmiş”¹⁰ bir şahsiyet olup kardeşi Mustafa Paşa ise gerek devlet ve gerekse halk arasında hizmet ve yumuşaklığı ile tanınmış idi.

Belen beyleri diğer aşiret ve boy beyleri gibi otoritesini güçlendirmek gayesi ile güneyin belli başlı aşiret ve aileleri ile akrabalık kurmak politikası gütmüşlerdir. “Hassa’daki dağlı beylerinden meşhur Karabeyzade Arif Bey’in oğlu Konya valisi Mustafa Arifi Paşa’nın kerimeleri İkbâl hanımefendi Belenli Mustafa Paşa’nın torunu veya

⁶ Hasan Şakir, aynı eser, s. 35

⁷ Hasan Şakir, aynı eser, s. 36

⁸ Hasan Şakir, aynı eser, s. 36

⁹ Hasan Şakir, aynı eser, s. 37

¹⁰ Gelinleri Feride parlar ile yapılan röportaj. Yaş 61

yiğeni olması kuvvetle muhtemel Mehmet Bey'le evlenmiştir.”¹¹

“Belen beyleri, Bereketzade'lerle de akrabadırlar. Eski Halep mebusu meşhur Bereketzade Rifat Ağa'nın annesi Belenli Abdurahman Paşa'nın kızı ve Mustafa Paşa'nın kız kardeşi Zehra hanımefendidir. Eski Suriye Cumhurreisi Bereketzade Sulhi Beyefendi Abdurahman ve Mustafa Paşa'nın torun ve yeğenleridir.”¹² Eski Dışişleri Bakanımız sayın Vahit Halefoğlu'nun refikaları ve Suphi Bereket Beyefendi'nin kerimeleri Zehra hanımefendi (Zehra ismini büyük nenesi Zehra hanımefendiden almaktadır.)

“Belen beyleri Abdurahman Paşa ve Mustafa Paşa eski Osmanlı mebusu ve Atatürk'ün milli mücadele arkadaşı eski Adana Milletvekili ve eski Münakalat Vekili (Ulaştırma Bakanı) Ali Münif Yeğenağa Beyefendi ile de dayı yiğen”¹³ oldukları bilinmektedir.

Belenli Abdurahman Paşa'nın ölüm tarihi 1790'dır. Belen su değirmeni yakınındaki türbenin girişinde nakşedilen kitabede şöyle yazmaktadır:

“Hüvel – Hali, Evvel Baki merhum ve mağfurun muhtaç Hacı Abdurahman Paşa ruhi için el-Fatiha”

Rahmetle analım.

Belenli Abdurahman ve Mustafa Paşa'lar hakkında geniş bilgi (Hüseyin Şahin, Karamort Hanı, Tez, İstanbul Üniversite Kitaplığı, No: 8109) okunması tavsiye olunur.

¹¹ Hüseyin Tosyalı'nın ifadesi; İkbal hanım Mustafa Paşa'nın refikaları Feride Parlar ise Mustafa Paşa'nın ya torunu, ya yiğeni Mehmet Bey'le evlidir demektir. Feride hanımın beyanları doğru olması gerek.

¹² Mustafa Tosyalı ile yapılan röportaj.

¹³ Eski Adana Belediye Başkanı ve Ali Münif Beyefendi'nin damadı merhum Ali Sepici'nin ifadeleri.

EK BÖLÜM: (10)

BEYAZITOĞLU MÜŞİR SÜLEYMAN PAŞA

“Kalender Paşa'nın oğludur. Maraş hanedanından olup 1248'de (1832-1833) Mirimiranlık ile mutasarrıf oldu. 1254 de (1838-1839) Nizip ordusuna gidip Hafız Paşa'nın hareket-ı askeriyesini gördükten sonra avdet eylemiştir. 1256 Reb'ilahirin de (Haziran 1840) vezaretle Diyarbakir valisi oldu. Cemazilahir'in de (Ağustos 1840) vefat etmiştir. Müdebbir, sadık idi. Mahdumu ricalden Kenan Bey ile vilattan Osman Paşa'dır.”¹

Not: Bende mahfuz bulunan Sultan Murat Han hazretlerinin 1840 tarihli fermanlarının Malatya Şer'iyye mahkemesince tasdikli suretinde Süleyman Paşa'nın Müşürliğe (Mareşal) terfii yazılıdır. Bu ferman halen torunlarından Koramiral sayın Vural Bayazıt Paşa'dadır. Kendilerine tarafımdan hediye edilmiştir. Süleyman Paşa'nın uzun süren Maraş Valiliği vardır. (Geniş bilgi için; Besim Atalay'ın “Maraş Tarih ve Coğrafyası” kitabını okuyunuz.)

¹ Sicili Osmani, c. III, s. 98

Yukarıdaki pasajdaki bazı kelimelerin Türkçe karşılığı: *Mirmiranlık*: Sivillere verilen Tuğgeneral rütbesi, *Avdet*: Geri dönmek, *Vezaret*: Sivillere verilen Ordu Komutanlığı rütbesi, *Müdebbir*: Tedbirli, *Sadık*: Bağlı.

BEYAZITOĞLU YUSUF KENAN BEY (PAŞA)

Maraşlı Kalenderzade Süleyman Paşa mahdumu. Dersaadete gelip, Mektübi Hariciye'ye dahil oldu. 1277 Rebiülahirinde (Ekim – Kasım 1860) üla ile Hariciye mektupçusu, 1277 Zilkadesinde (Mayıs – Haziran 1861) Sedaret mektupçusu oldu. 1285 Zilhaccesinin yirmi ikisinde (5 Nisan 1869) Dahiliye müsteşarı olup 1291 Rebiülahirin yirmi beşinde (11 Haziran 1874) Şurayı devlet Azası olup 1291 Ramazanın ikisinde (13 Ekim 1874) Amedi-i Divan Hümayun olup 1292 Zilkadesinde (Kasım – Aralık 1875) Şurayı Devlet Azası oldu. 1293 Recebinin dokuzunda (31 Temmuz 1876) veft olunmuştur.¹

Yusuf Kenan Paşa 1841-1842 çok kısa süre Maraş Valiliğinde bulunmuştur. (1972 Maraş İl Yıllığı) Son görevi Sadrazam (Başbakan) Ali Paşa'nın danışmanı, Özel Kalem Müdürlüğüdür.

¹ İstanbul Bayazıt Kütüphanesi, Sicil-i Osmani, c. IV, s. 85
Yukarıdaki pasajların bazı Türkçe açıklamaları: *Mahdumu*: Evladı, *Dersaadet*: Başbakanlık, *Hariciye mektupçusu*: Dış İşleri bakanlığı sekreteri, *Sadaret mektupçusu*: Başbakan sekreteri, *Şurayı Devlet Azası*: Senato üyesi, *Divan-ı Hümayun*: Büyük meclis, *Veft*: Ölüm, ölmek.

ULAŞLILAR

“Ulaşlılar beş oymaka bölünmüş olup, her birini derebey tarzında bir ağa idare eder. Bu ağalıklar birer hanedan olup ağalık babadan oğula intikal eder. Bu ağalıklara ocak tabiri de kullanılırdı.

1- Kelemenogluları, 2- Karayığitoğluları, 3- Kaypakoğluları, 4- Çendoğluları, 5- Alibekiroğluları.

Kelemenogluları Yarpuz karyesinde otururlar. Burası dağın tam tepesinde olup, Karayığitoğluları Yarpuz ile Bulanık (Bahçe ilçesi) arasındaki Kaypak- oğluları yine Bahçe ile Yarpuz arasındaki Kaypak nahiyesinde Çendoğluları nahiyesi ise Ulaşlı Dağlarının Çukurova'ya bakan tarafında idi. Çendoğlu nahiyesinin güneyi Alibekiroğlu yurdu olup Ulaşlı ağalarının en kuvvetlisi Alibekiroğluları idi. Sonuç olarak Ulaşlılar beş hanedan olarak müstakilen hüküm sürerlerdi. Ancak Kelemenogluları örf ve adetleri çiğnediklerinden diğer dört oymak bu ailenin ocağını batırmışlar. Kelemenoglu- larının yurtları olan Yarpuz yöresi Karayığitoğlu, Alibekiroğlu ve Çendoğluları arasında taksim edilmiş idi.”¹

Ulaşlılar, Kürdağı ile Çukurova arasındaki Cebelibereket dağlarının mutlak hakimleri idiler. Cesurdular, yiğitler, dağ muharebelerinde tecrübeli ve

¹ Ahmet Cevdet Paşa, Tezakir, s. 127-128

mahirdiler. 1839'da Mısırlı asi Mehmet Ali Paşa kuvvetleri Antakya ve havalisini alıp Çukurova tarafını işgale başladığında Mehmet Ali Paşa oğlu İbrahim Paşa'ya: "Oğlum İbrahim dağlar ile ovaların ahvalini fark-u temyiz et, dağlıları nazar-ı ehemmiyette tut"² demişti.

İbrahim Paşa babasının bu nasihat ve emrini tutmamış "ahalinin silahlarını toplayıp onları gelişi güzel kullanarak dağlılar hakkında dahi bu şekilde muamele etmek istemiş idi. Bu durumda bile zapt olmayan sert ve fedai Ulaşlılar kaçarak epeyce kuvvet toplamışlardı."³

Atak ve haşin İbrahim, kazandığı zaferlerle sarhoş olmuş bu nasihatı unutmuş olacak, bütün kuvveti ile dağa tırmanıyor, Ulaşlılar Alibekiroğlu'nun sancağı altında toplandılar. İlk önce mahsus çekiliyorlar. Tam tavına gelince dört taraftan Mısırlıları çeviriverdiler. İbrahim Paşa bütün hazinesini ve silahlarını vererek canını güç kurtarabildi."⁴

Bu tarihte Mısırlı İbrahim Paşa politikası taraftarı olan "Çapanoğlu (Cabbarzadeler) Celal Paşa kumandasındaki çok sayıda askerle Maraş üzerine yürümüş, bu muharebede Beyazıtıoğlu Süleyman Paşa bozguna uğrayarak Sis'e (Kozan) gidip Kozanoğluna sığınmış idi. Süleyman Paşa Kozanoğlundan beklediği yardımı göremeyince Gavurdağına geçip Karayiğitoğlu'na dehaletle Gavurdağı'ndan ve civardaki aşiretlerden topladığı askerlerle Maraş'ı işgal eden Mısırlı İbrahim Paşa kuvvetleri üzerine hücumla bunları bozguna uğratmış. Bu sebeple devlet tarafından yeniden itibar kazanmıştı."⁵ Maraş'ın 1839 yılında Ulaşlılar ve civardaki diğer aşiretlerin yardımlarıyla

² Ahmet Cevdet Paşa, aynı eser, s. 128

³ Ahmet Cevdet Paşa, aynı eser, aynı sahife.

⁴ İsmail Habip, Yurttan Yazılar, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul, 1949, s. 79

⁵ Ahmet Cevdet Paşa, aynı eser, s. 123

Mısırlı asi İbrahim Paşa kuvvetlerinden kurtulduğunu kitabın I. Bölümünde okumuştuk.

"Çatalbaş Mustafa Paşa kumandasındaki Gavur Dağı üzerine sevk eylemiş olduğu bir tümen asker İbrahim Paşa ordusunun çıktığı yoldan ilerleyerek hareket eylemiş ise de henüz Yarpuz'a varmadan Ulaşlılar eline esir düştüğü"⁶ nü görmekteyiz.

Ulaşlılar bu halleriyle Dağlıların ve Osmaniye- lilerin "Yiğidin harman olduğu" deyimini hak etmişlerdir. Bu gün Güney de ve Çukurova da bu tabir ata sözü halinde geçmiştir ve daima Osmaniyeliler için söylenir.

Ulaşlıların fonksiyoner aile toplulukları 1865 yılına kadar devam eder gider. Ancak 1865'de Fırka-i İslahiyye'nin Çukurova reformunu gerçekleştirmesi üzerine güneydeki bütün aşiret cemaat ve oymaklar gibi, Ulaşlıları pasifize duruma getirirlerse de milli mücadele de yine en ön saflarda yerlerini alırlar.

1865 isyan ve iskânlarında Ulaşlılar aslında Osmanlıya karşı değil idiler. Ancak Alibekiroğlu Ali Ağa aşiret örf ve adetlerine saygısını sürdüren cesur bir Türkmen lideriydi. "Ulaşlı ağaları rızalarıyla teslim oldular. Yalnız Alibekiroğlu sonuna kadar cenk edecek. Neden? İki misafiri var kendine dehalet etmiş, onları Osmanlıya teslim etmemek için. Cebel topları, dağ obüsleri, güller ve şarapnaller iki misafiri biri Mıstık Bey oğlu Dede Bey, öteki Kürt dağı şeflerinden Veli Halil (Deli Halil) baktılar ki kendi yüzlerinden bu kadar insan kırılıyor ve kırılacak kaçıp Paşa'ya teslim oldular. Cenk ancak böyle bitti. Misafirini vermemek için canını veren Türk."⁷ Evet Alibekiroğlu Ali Ağa aşiretlerin ananelerine uyarak savaşan bir Türk şefi.

⁶ Ahmet Cevdet Paşa, aynı eser, s. 128

⁷ İsmail Habip, aynı eser, s. 80

Sonuçta Güllü köyü civarında üçü birden Derviş Paşa'ya teslim oluyorlar. Alibekiroğlu Ali Ağa kısa bir müddet için Adana'da mecburi ikamete tabi tutularak sonradan af edilip yurduna dönüyor. Bu direniş ve dönüşün "Bu Türklerin devlete karşı tek bir kabahati var hürriyetini sevmeleri"⁸ tek sebebi hürriyettir.

1866 yılında bu günkü Osmaniye merkez seçilerek diğer aşiretlerle bir kısım "Ulaşlı aşiretlerinden birer hane de iskân olunmuştur."⁹

"Ulaşlılar öteki Türk boyları gibi Orta Asya'dan göç edip Anadolu'ya gelen Oğuz Türklerindedir. Ulaşlıların ilk yerleşim yerleri Urfa ilinin Culap yöreleridir.

Bugün Osmaniye'deki Çendoğluları Çardak köyü ile Osmaniye ilçe merkezinde Kaypaklar merkez ilçe Osmaniye ile Kaypak bucağında Karayığitoğluları Karayığit köyü ile Osmaniye merkezinde, Alibekiroğluları ise Osmaniye Alibekiroğlu mahallesinde ve kısmen de civar köylerde otururlar. Hasan Çened, Yusuf Çened uzun yıllar Osmaniye Belediye Başkanlığında bulunmuşlardır. Halen Osmaniye Belediye Başkanı İbrahim Karayığit'tir.

Ulaşlılar'ın Anadolu ve Suriye'deki yerleşim yerleri aşağıya çıkarılmıştır:

Cemaatin Adı: Ulaş-Ulaşlı, Ulaşlu- Ulaş Fakih

Yerleşim Yeri: Adana, Tarsus, Meraş, Halep, Karahisar-ı Şarki ve Rakka Ulaşlar sancakları, Yeni İl kazası (Sivas Sancağı), Zülkadiriye kazası (Meraş eyaleti), Çatalca kazası, Diyarbekir eyaleti, Kocaeli sancağı, Rumkale kazası (Rakka eyaleti)

(Ulaşlılar Türkmen Yörükani taifesindedir.)¹⁰

⁸ İsmail Habib, aynı eser, aynı sahife.

⁹ Yusuf Halaçoğlu, Fırka-i İslahiye ve Yapmış Olduğu İskân, s.11

¹⁰ Cevdet Türkay, aynı eser, s. 746

"Ulaşlılar'ın 1866 yılındaki hane ve nüfusları:
Karayığitoğlu 103 hane, 268 kişi müslüm,
Yarpuz 50 hane, 110 müslüm,
Çendoğlu 175 hane, 308 müslüm,
Alibekir karyesi 39 hane, 101 müslüm."¹¹

¹¹ Yusuf Halaçoğlu, aynı eser, s. 11

EK BÖLÜM: (13)

OKÇU İZZETTİNLİ AŞİRETİ

Kürt dağında oturan Okçu İzzettinli aşireti nüfus itibariyle diğer Kürt aşiretleri Amiki ve Şıhlar aşiretinden daha kalabalık idi. Ancak gerek Amiki ve gerekse Şıhlar aşireti ötedenberi Osmanlı devletine sadık idiler. “1733 yılından beri yıllarca süren şekavet (eşkiyalık) hareketleri sebepleriyle erkeklerinin öldürülmesi, kadın ve çocuklarının münasip bir mahalle iskânları için emir verilmişti, Bunun üzerine eşkiyalar yakalanarak Maraş kalesine hapis edilmiş idi.”¹

“Niebuhr bu cemaatin 5000 çadır olduğunu belirtmekte olup ismini Okçu Azenli olarak kaydetmiştir.”²

Daha evvelce Rakka’ya sürgün edilen Okçu İzzettinli aşiretinin Rakka da daha evel sürgün edilerek iskânları yapılan “Recepli Avşar taifesine”³ huzur vermediği ve eşkiyalıklarını orada da devam ettirdiklerinden “Adana valisi ve Anadolu müfettişi, vezir Ahmet Paşa’ya gönderilen 1732 tarihli fermanla Kıbrıs’a sürgün edilmeleri emr olunmuştur.”⁴

Fırka-i İslahiyye’ye direnişte bulunan Deli Halil Ağa “Hacı Ömer Ağa’nın oğludur. Karacalı köyünde doğmuştur. 8000 seymenle Kilis’i kuşatmıştır. Hükümet malını yağma etmiştir.

¹ Doç. Dr. Yusuf Halaçoğlu, aynı eser, s. 37

² Aynı eser, s. 55

³ Aynı eser, aynı sahife.

⁴ Aynı eser, aynı sahife.

“Devlete karşı geliyordu. Halep valisi bile korkmağa başladı. Bu gün Kilis’te Deli Halil Ağa’nın konağı askerlik şubesi olarak kullanılmaktadır.”⁵

Deli Halil Ağa’nın 1866 yılında Fırka-i İslahiyye’ye tesliminden sonra koleradan ölmesi ile hayatının noktalandığını kitabın II. Bölümünde okumuştuk. Halil Ağa’nın Fırka-i İslahiyye’ye karşı durduğu sırada hanımının yanında olduğu gibi muhtemelen anasının da yanında olduğu ve Gavurdağlarında anasının da birlikte çarpıştığı kanısına varılmaktadır. Anası, Gavurdağlı bir Aşık’a aşağıdaki türküyü düzdürmüştür.

“Şu yalan dünyada bir Arslan yiğitti

Felek korkmadı da çok gündün gitti

Derviş Paşa sana çok zulüm etti

Düşman kalsaydın sen Halil Ağa,

Halil Ağa da dersem, mertlerin merdi

Nice vezirler senin cebrini gördü

Dağlı beylerine haberin vardı

Düşman kalsaydın koç Halil Ağa,

Halil Ağa’dır aşiretin ulusu

Havfinden yatamaz Halep valisi

Kılıçla zaptedin koca Kilis’i

Kilis benim derdin sen Halil Ağa

⁵ Ali Rıza Yalman, Yalkın, Cenupta Türkmen Oymakları I, Hazırlayan Sabahat Emir, s. 123

*Sana derim sana ey Halil Ağa
Gayetten üstüne düşman gele
Sen seni sarpa vur, kurtar canı
Derviş Paşa gelir kaç Halil Ağa.”*

Güneydeki aşiretlerin güç bulmak gayretiyle, kız alıp vermek suretiyle akrabalık kurduklarını kitabın birinci bölümünde yeteri kadar izah etmiştik. “Mürsel zade Mustafa Bey’in kız kardeşi Deli Halil Ağa’nın karısı, Deli Halil Ağa’nın kızkardeşi Ekbezli Ali Bey’in karısı idi.”⁶ Halil Ağa’nın karısı aynı zamanda Mursal- oğlu “Ahmet Paşa’nın kızı Hatice hatun”⁷ oluyordu.

Deli Halil Ağa ötedenberi mütegalibe olup, Kilis’te bir konağı vardı. Bazen Kilis’te oturur, hükümetin işlerine müdahale eder idi. Kilis kaymakamının ova köylerinde hükmü geçerse de Kilis’e bağlı dağ köylerinde Deli Halil Ağa söz sahibi idi. Keferdiz ağaları Maraş’a bağlı olduğu halde, onlara bile üstünlük sağlamıştı.⁸ Halep valisi “Süreyya Paşa bir desise ile Halil Ağa’yı tutturup Edirne’ye sürmüş ise de, Halil Ağa Edirne’den kaçıp, Kürt dağına gelerek eski başı boşluğunu artırmış.”⁹ 1865 Kürt dağı isyanında tutunamıyarak, Gavurdağlarına geçip, Ulaşlı aşiret reisi Ali Bekiroğlu Ali Ağa’ya sığınarak maiyeti ile birlikte Fırka-i İslahiyye’ye karşı mukavemete devam eder. Mukavemet aylarca sürer. “Derviş Paşa Güllü karyelerine kadar eşkiyayı kovaladı. Eşkîya bitap oldu. Dede Bey ile Deli Halil amansız bir halde kalarak, Derviş Paşa’ya dehalet

⁶ Prof. Cavit Baysun, aynı eser, s. 152

⁷ Şemseddin Mursaloğlu, aynı eser, s. 75

⁸ Prof. Cavit Baysun, aynı eser, s. 125

⁹ Prof. Cavit Baysun, aynı eser, s. 133

etmekle o dahi anlara re’yü aman vermekle gelip teslim olmuşlar.”¹⁰

Kitabın ikinci bölümünde okuduğunuz gibi Okçu İzzettinli aşiret liderinin akibeti, Osmanîye’nin Güllü köyünde teslim olmasından sonra Kozan’da koleradan vefat eder. Suriye devletinin Osmanlı’dan ayrılması ile Halep’e bağlı Azze kasabası civarları da Kürt dağında oturan bu aşiretin halen hudutlarımız içerisinde İslahiye ile Hassa ilçelerine bağlı köylerde ikamet edenleri de vardır.

Okçu İzzettinli cemaati: “Okçuizzeddin, Okçuizzettinli, Okçuizzeddinlü, Okçuizzetli ve Okçuizzetlü” gibi değişik hece veya harflerle yazılır ve bilinir.”¹¹ Rakka, Kilis, Meraş, Halep, Birecik, Üzeyr ve Ayıntap sancakları, Antakya kazası (Halep sancağı) Zülkadiriye kazası (Kadirli) Kars-ı Meraş sancağı¹²nda otururlar. “Türkmen ekraddı taifasından”¹³dırlar.

Cevdet Türkay eserinin 610. saifesinde Okçuizzettinli cemaatinin Türk olduğunu yazmaktadır. Demek ki Okçuizzettinli aşireti sonradan Kürt tarafına geçmiş ve Kürtleşmiş. Anadolu’da ve Suriye’de bir çok Türk ailelerinin Kürt kökenli olduğunu gördüğümüz gibi, bir çok Kürt ailesi de Türk kökenlidir. Mesela: Kürt dağının maruf cemaatlerinden Genç ailesi aslen Kürt kökenlidir ve meşhur Pehlivanlı cemaatindedir.

¹⁰ Ahmet Cevdet Paşa, Tezâkir, s. 168

¹¹ Cevdet Türkay, aynı eser, s. 610

¹² Cevdet Türkay, aynı eser, s. 610

¹³ Cevdet Türkay, aynı eser, s. 610

EK BÖLÜM: (14)

EKBEZ (TİYEK BEYLERİ) HACILAR VE PAŞABEYZADELER

Bir dağa ismini veren aile; Çobanoğulları.

“Gavurdağları’nın doğusunda Ekbez-Tiyek ve Hacılar bucaklarında oturan ve ahalisi Türk olan, Maraş’a bağlı olmalarına rağmen bağımsız olarak beylerinin yönetiminde hükümet ederlerdi. Sultan Murad-ı Rabi Bağdat seferinde buradan geçip Tiyek yakınlarında ordugah kurduğunda bir çoban, bir elmas bulup Sultan Murad’a takdim ettiğinde bu üç nahiye kendisine ihsan buyrulup, sarayda saklı bulunan Çobantaşı diye meşhur elmasın işte bu çoban tarafından bulunduğu ve ve bu üç nahiyede oturan beylerin bu çobanın neslinden geldiği yöre halkınca hikaye edilir.

Tiyekli Mehmet Bey, Ekbez ve Tiyek bucağının mutlak hakimi, Paşo Bey ise Hacılar bucağının beyi idi, amma aralarında devamlı geçimsizlik vardı. Amik ovasında kışlayan Reyhanlı aşiret boy beyisi Ahmet Paşazade (Ahmet Paşa’nın oğlu) Mustafa Bey Paşo Bey’e taraftar olup ancak Reyhaniyye ağalarından bazıları Mehmet Bey’e sahip çıkarlar, Mehmet Bey’i benimserlerdi.”¹

“Aynı soydan oldukları, hatta emmi çocukları oldukları halde bu iki aile arasında daima çatışma ve

¹ Ahmet Cevdet Paşa, Tezakir, s. 125-126

geçimsizlikler devam eder giderdi. O hale gelmişti ki Maraş’a bağlı olan bu her iki aileden “Ekbez ile Tiyek bucakları Zülkadiriye, Hacılar bucağı ahalisi Bayazıtlı olup, bu aynı soydan gelme aileler Maraş’taki savaflara iştirak ettirilirdi.”²

Bu soylu ailelerin aralarındaki çatışma yetmiyormuş gibi, Maraş’taki Bayazıtöğlü-Zülkadiroğlü aralarındaki çıkan kanlı çatışmalara iştirak ettikleri gibi “Arap eşkiyasının zararlarının önlenmesi için 1720’de emri şerifle Çobanoğlü cemaatlerinden birer miktar hane Harran ovasına yerleştirilerek”³ bir yerde bu soylu aile pasifize edilmek istenmiştir.

Fırka-i İslahiyye askeri danışmanı Ahmet Cevdet Paşa’nın Tezakir ve Maruzat adlı eserlerini dikkatle okuduğumuz zaman, bu soylu ailenin Osmanlı ordusuna, yani Fırka-i İslahiyye’ye sadakatlarını görmekteyiz. Ancak: Tiyekli Ali Bey’in hanımının, Okçu İzzettinli aşiret reisi Deli Halil Ağa’nın kız kardeşi olması ve Deli Halil Ağa’nın, Ulaşlı aşiretinden Ali Bekiroğlü Ali Ağa’ya sığınarak Cebelibereket dağlarında isyan hareketini olanca hızıyla devam ettirdiğinden, yakalanması konusunda Fırka-i İslahiyye kurmaylarınca koz olarak kullanıldığı kanaati kuvvetle muhtemel görünüyor.

Tiyekli Mehmet Bey ile Hacılar aşireti reisi Paşo Beylerin aralarının açık olduğu bir gerçek. Fırka-i İslahiyye’ye sadakat gösteren bu iki aile lideri “Asakiri şahaneye zahire ve levazımatı saire”⁴ tedarik için ordugahtan ayrılırlar. O yıllarda maddi imkanları en çok aileler dağlı beyleri idiler. Daha evvelce de bahsettiğimiz gibi konar göçer değıldiler. Ayrıca konakları mükemmeldi. Bütün

² Ahmet Cevdet Paşa, Tezakir, s. 122

³ Dr. Yusuf Halaçoğlü, aynı eser, s. 119-120

⁴ Ahmet Cevdet Paşa, Maruzat, s. 133

ihtiyaçları Maraş ve Halep'ten görülür, yaşantıları görkemli idi. Hele hanımları zamana göre mükemmelin üstünde giyinirlerdi. Ellerinde kafi miktarda ekilebilen tarım arazisi vardı. Hal böyle iken Dağlı beyleri çeşitli bahane ve çeşitli vaad ve rütbelerle peyderpey yöreden uzaklaştırılır.

“Mehmet Bey Rumkale (şimdiki Halfeti ilçesi) Paşo Bey Elbistan müdürlüğüne (kaymakamlık)”⁵ tayinleri kendilerine bildirilerek rütbe dahi verileceğine karar verilir. Ancak Mehmet Bey Rumkale kaymakamlığına gitmeyerek Antakya'da oturmasını ister. Paşo Bey Elbistan'a gider ve hizmete büyük bir vatan aşkıyla bağlanır. “Sıdk-ı istikamet ile ifayı vazifeye devam eder. Muahheren (daha sonraları) mir'ül-ümeralık rütbesi (Tuğgeneral)”⁶ verilir. Ancak: Hacılar aşireti, aşiret reisi Paşo Bey, Elbistan da öldürülür ve dosyası (faili meçhul olarak) Elbistan adliyesinde arşivlere kaldırılır.

Paşo Ağa'nın ölüm nedenlerini bizzat Elbistan'a giderek araştırdım. Hiç kimse bir şey bilmiyor. Rahmetli Profesör Mükremin Halil Bey sağ olsa muhakkak bilirdi. (Paşo Ağa'yı ve büyük tarih profesörü Mükremin Halil Beyefendiyi rahmetle analım.)

Diğer beyler Halep ve Adana'da aylık maaşlar bağlanmak suretiyle ikâmete mecbur edilirler. Tabiatıyla gerek Karabeyzadeler, gerekse Paşabeyzadeler büyük sosyal ve ekonomik krize düşerler. İkâmete mecbur edilen beyler, 1866 iskânından sonra peyderpey yurtlarına dönmeye başlarlar.

“Dağlı beylerinin soyları Oğuz Türklerinden olup, Anadolu'ya gelişleri çok eski yıllara dayanır. Hassa'da ilk mesken yerleri Söğüt olduğundan, bu Söğüt adının

⁵ Ahmet Cevdet Paşa, Maruzat, s. 137

⁶ Ahmet Cevdet Paşa, Maruzat, s. 137

Osmanlıların Anadolu da ilk yerleşim yeri olan Söğüt'e izafeten verdikleri”⁷ belirtilmektedir.

Karabeyzadeler'in en son nüfuzlu kişileri Konya valisi Mustafa Arifi Paşa, oğlu Emin Arifi Bey, Halil Bey oğlu Ömer Bey ve oğlu Talat Bey, Tiyekli Mehmet Bey ve oğlu Ali Bey ile Ali Bey'in oğlu Kara Halil Beylerdir.

Hacılar aşiret reisi Mir'ül Ümera (Tuğgeneral) Paşo Bey'in Mehmet Nuri, Ahmet ve Ali Süleyman Bey isminde üç erkek evladı olup, Eski Kırıkhan Belediye Başkanı Merhum Ahmet Kahraman Bey ile İskenderun'da mütehasıs doktor Ahmet Paşabeyoğlu Paşo Bey'in torunlarıdır.

Karabeyzadeler ve Paşabeyzadeler öteden beri misafirperverlik, cömertlik ve yiğitliği ile anılır ve anlatılır. Hepsi de mükrim mizaca sahip kişilerdir. Aşiret gelenek ve göreneklerine çok sıkı bağlıdırlar. Konakları gelip giden aşiret reisleri ve o zamanki devlet adamlarıyla dolar taşardı. Zaman zaman siyasi suçluların barınak mahalli yine Karabeyzadeler veya Paşobeyzadelerdi. Payas'ta tegallüp eden Küçükalioglularının, hükümet tarafından tenkiline karar verildiğinde, sonradan meşhur olacak Payas hanedanından Küçükalioğlu Mıstık Paşa ve kardeşi ile birlikte kaçarak Karabeyzade Mustafa Beye sığınırılar. Mustafa Bey aşiret örf ve adetlerine uyararak Payas ayanının çocuklarını muhafaza altına alırlar. Durumdan haber alan Osmanlı hükümeti her üçünün “Karabeyzade Mustafa Bey, Küçükalioğlu Mustafa Bey (sonradan meşhur olan Mıstık Paşa) ve kardeşinin yakalanarak idamlarına dair ferman Maraş valisi, başbuğ ve ordu kumandanı rütbesine haiz olan Kalender Paşa'ya gelir. Kalender Paşa; “Küçükalioğlu'nun kardeşi denilen zat iki gözü ama bir insandır, oğlu ise henüz altı yedi yaşlarında bir masumdur. Karabeyzade Mustafa

⁷ Dr. Ahmet Paşa Beyoğlu'nun ifadeleri

Bey'e gelince beş vakit namazlı yaşlı bir zattır. Affi şahanelerin dilerim.”⁸ diyerek Padişah hazretlerine yazı ile arz eder. Ancak hükümet Kalender Paşa'nın⁹ durumunu hatalı bularak Ankara'ya sürgüne gönderir.

Merhum Şemseddin Bey'in (bu faziletli Paşa) diye nitelendirdiği Kalender Paşa'nın bu tutumundan sonra Karabeyzadeler Maraş'ta taraftarları olduğu Zülkadiroğlularını bırakarak Bayazıtlı taraftarı olurlar. Karabeyzadelerle ve Paşobeyzadelerin Bayazitoğlularının çok eskilere dayanan bir yakınlıkları vardır.

Karabeyzade Arif Bey'in oğlu sonradan Konya valisi olan meşhur Mustafa Arifi Paşa yüksek tahsilini Bayazıtoğlu, Şurayı Devlet Azası Hüseyin Nazım Paşa'nın İstanbul Acıbadem'deki meşhur konağında Bayazıtoğlu Mahmut Arifi Paşa¹⁰ ile birlikte tamamlamışlardır.

Paşabeyzadeler ve Karabeyzadeler garabet yoluyla, Mursaloğluları, Mursaloğlularının Büyükveliğa oğlu kolundan Durmuşoğluları, Kırıkhan'daki Kılıçoğluları ve yine Mursaloğlularının aynı soydan gelen Çirkinioğluları, Reşa Ağalar ve Okçu İzzettinli aşiretleri ile yakın akrabalık bağları vardı.

⁸ Şemseddin Mursaloğlu, aynı eser, s. 74 ve Tarihi Cevdet, c. 10, s. 304

⁹ Kalender Paşa; Maraşlı bayazıtoğlularından. Trablus Şam Beylerbeyi, Cerede başbuğu, Diyarbakır valisi, Maraş valisi, Ankara'ya ref'i (sürülmesi) 1819. Affi ve vezaretinin iadesi ile son vazifesi Kuşadası kale muhafız komutanlığı. Ölümü 1237. Türbesi Kuşadasındadır. (Geniş bilgi, Sicili Osmani, c. IV, s. 61) Kalender Paşa daima idamlara karşı çıkmıştır. Damadı Mursaloğlu Haydar Ağa'nın idamını da engellemiştir. Ş. Mursaloğlu, aynı eser, s. 68, Tarihi Cevdet, c. 10, s. 304

¹⁰ Mahmut Arifi Paşa merhum, eski Sağlık Bakanı Dr. Kemali Bayazıt Beyefendinin babası. İlk görevi Hassa kaymakamlığıdır. Burada kerimeleri Refia hanımefendiyi Yusuf Ziya Bey'in kardeşi İsmail Baha Beye vermiştir. Mahmut Arifi Paşa (Arif adını Hassa da Karabeyzade Arif Bey'den almıştır) Elazığ, Diyarbakır, Erzincan valiliklerinde bulunmuştur. Hassa'da ilk camii merhumun eseridir.

Paşabeyzadelere (Hacılar aşireti) Hassa'ya bağlı yeni iskân yerleri olan Ardıçlı'da otururlar. Bir kısmı Aktepe de olup Çolakbeyler soyadını, bir kısmı Keskin soyadını taşırlar.

Narlı, Höbür, Dermek, kısmen Kırıkhan (bunlar Kahraman soyadını taşırlar), kısmen Halep'in Cidde kazasında ve kısmen de Antakya'da ikamet edenleri vardır. Paşabeyzadeler İskenderun'a bağlı Değirmendere köyündeki Kocaoğluları (Okur'lar) ile de yakın akrabadırlar.

Karabeyzadeler ve Paşabeyzadeler milli mücadele ve Hatay'ın kurtuluşunda aktif rol oynarlar. Mustafa Arifi Paşa'nın oğlu Emin Arifi¹¹ Bey büyük çabalar sarf eder.

Paşabeyzadeler Hassa'nın Boklukaya mevkiinde Fransız birlikleriyle çarpıştlar.¹²

Dağlı beylerde ilk yüksek tahsil hevesi Mustafa Arifi Paşa'nın 1875 yıllarında Mülkiye-yi Şahane'yi (şimdiki Siyasal Bilgiler Fakültesi)ni bitirmesiyle başlar. Yusuf Ziya Bey ve İsmail Baha Be yine ali tasil görürler. Yaptığım etüdlerde bugün Hatay ili sınırları içerisinde okuma oran en fazla İn ailedağlı beyeri ie paşa beyzadeerdir.İstanbul'da mehur operatör Profesör Kenan Beyefendi de dağlı beylerindendir.

¹¹ Emin Arifi Bey, geniş bilgi için, Tayfur Sökmen'in "Hatay'ın Kurtuluşu İçin Harcanan Çabalar" adlı eserini okuyunuz.

¹² Dr. Operatör Ahmet Paşabeyoğlu'nun ifadeleri.

EK BÖLÜM: (15)

KEFERDİZ AĞALARI (HURŞİT AĞALAR)

Keferdiz ağaları aslen Adıyaman'dan gelme soylu bir Kürt aşiretidir.

Aşiretin adı Köseceler olup yöre halkı (Gaziantep, Kahramanmaraş, Hatay ve Adana) bu aşireti Hurşit Ağalar olarak bilirler.

Hurşit Ağalar yöredeki Delikanlı-Celikanlı, Okçu İzzettinli ve Şıhlar ve Amiki adlı Kürt aşiretlerinin arasında en büyük toprak sahibi kimselerdir.

Şimdiki adı Sakçagöz olan bucak merkezinde (Gaziantep merkez ilçeye bağlı) otururlar. Sakçagöz'de 60.000 dönüm, Kahramanmaraş'ın Pazarcık ilçesine bağlı Tutdağı mevkiinde 20.000 dönüm olmak üzere toplam 80.000 dönüm araziye sahip olan Hurşit Ağaların Sakçagöz'deki Hurşit Ağa Konağı 1917 yılında Beyrut'tan gelen hristiyan mimar ve mühendisler tarafından yaptırılmış adeta bir saray yavrusudur. Ben 1933 yılında babamla birlikte Hurşit Ağa'nın oğullarından birisinin düğününe gitmiştik. Bu düğünün ihtişamını gözlerimle gördüğüm gibi Cumhuriyet gazetesinde çıkan (40 yıl sütununda) bu düğüne yalnız Ceyhan'daki Kürt ağalarından 40 deve yükü hediye geldiğini okudum.

Yukarıda bahsedilen konağa 1987 yılında röportaj için gittiğimde tamamen bakımsız ve kısmen harap bir vaziyette gördüm.

Kömürler Gaziantep E-24 karayolu üzerinde olan Sakçagöz bucağındaki bu konağın Turizm Bakanlığınca satın alınarak otel haline getirilmesi herhalde yerinde olur.

Maalesef Hurşit Ağa'nın bu geniş toprakları; çocukları rahmetli İsmail Hakkı, diğer adı Paşaveli (Ali) Ökkeş ve amcazadeleri Halil ve Rıza Ağa'nın varisleri tarafından tamamen satılmıştır. Kürtdağı isyanında Osmanlı'ya isyan eden meşhur Okçu İzzettinli aşiretinin reisi Deli Halil Ağa'nın baskılarına aldırış etmeyerek Derviş Paşa kuvvetlerine yardımcı olarak Osmanlıya hizmet etmişlerdir.

Keferdiz ağalarının soy kütükleri (Köse) ağalar olarak başlar. Kökenleri Adıyaman tarafından geldikleri bilinir ve söylenir. Keferdiz'e ilk gelen Köse Hüseyin Ağa'dır.¹

1866 iskânında Keferdiz'in nüfusu "1282 (1866) tarihli bir vesikada 255 hane 504 kişi Müslim, 1 hane 4 kişi gayri müslimdir." Diye yazılmaktadır. (Yusuf Halaçoğlu, aynı eser, s. 10) Dört kişi gayri müslimin Ermeni kökenli olması gerekir. Güneyde Antakya hariç Rum kökenli gayri müslim hiç yoktu.

¹ İhsan Köse ile yapılan röportaj.

EK BÖLÜM: (16)

MURSALOĞLULARI VE MUSTAFA ŞEVKİ PAŞA

1865 Kozanoğlu, Cebelibereket ve Kürdağı isyanlarında, büyük Reyhanlı Türkmen Aşireti'nin Osmanlı ordusu ve kumandanlarına bağlılıkları ve hizmetleri tarihte Kilikya diye bilinen Çukurova (Kahramanmaraş, Hatay, Osmaniye, Kozan, Kadirli ve kısmen Gaziantep illerini kapsayan bölgenin) ve bilhassa İslahiye ile Antakya arasındaki geniş ovaların bu bölgelerde oturan aşiretlerin toprağa bağlılıklarında, yurt kurmalarında büyük hizmetleri olmuştur. Maraşal Derviş Paşa kumandasındaki Fırka-i İslahiyye'yi (islah etme, yola getirme tümeni) getiren beş adet gemiden ibaret donanma 1865 senesi Muharrem (28 Mayıs) ayında İskenderun limanına yanaştığında, isyan ve şekavetten usanan ve bezginlik içerisinde bulunan halk Osmanlı ordusunu büyük bir törenle karşılar. "Reyhaniyye boy beyisi Mürselzade Mustafa Bey (Muhharen -daha sonramirimiran olan) Mustafa Şevki Paşa"¹ orduya bağlılıklarını sunan ilk aşiret reisi olur. "Reyhaniyye aşireti Çukurova'da dolaşan aşiretlerin en büyüğü olup, Reyhaniyye boy beyleri olan Mursal-zadeler kadim (ötedenberi) bir hanedandan olup devletce ma'ruf (belli) zatlar"² idiler. "Doğrusu Mustafa Bey

¹ Ahmet Cevdet Paşa, Maruzat, s. 132

² Ahmet Cevdet Paşa, Maruzat, s. 133

de Fırka-i İslahiyye'de devlete pek güzel hizmet eylemiştir."³

Mustafa Şevki Paşa, İskenderun'da karşıladığı Derviş Paşa ve yardımcısı, askeri danışmanı meşhur Ahmet Cevdet Paşa ile birlikte Belan ve Kırıkhan tarikiyle Hassa'ya kadar gelir. Reşa Ağaların Fırka-i İslahiyye'ye bağlılıklarından sonra Kürdağı'ndaki isyancıların başı, Mustafa Şevki Paşa'nın eniştesi Okçu İzzettinli aşiretlerinin lideri meşhur Halil Ağa'nın, Cebelibereket dağlarına çıkarak isyan ve ihtilal hareketine devam etmesine tahammül edemez ve eniştesinin direnişinin kırılmasında, bilahare Osmaniye'de Güllü kasabasında yakalanmasına ve Osmanlı ordusuna teslimine kadar taraftarlarıyla birlikte hizmette yine ön sırayı alır.

Profesör Faruk Sümer'in "Reyhanlı boy beyisi ailesi de zamanımıza kadar gelmiştir. Bu aile İskenderun'da oturan Hatay'ın en tanınmış ailesi olan Mursaloğlularıdır"⁴ dediği, Mursallı oymağı "Mursal veya Mürsel adlı olarak Balkanlar ve Anadolu'nun her yerine dağılmış bulunmaktadır."⁵

Oğuz boylarına mensup Türk boylarının Anadolu, Balkanlar ve kısmen Suriye'nin kuzey ve doğusuna yerleşerek yurt kurduklarını çeşitli kaynaklardan okuyup görmekteyiz. Mursaloğluları boyları da diğer Oğuz boyları gibi Anadolu, Balkanlar ve Kuzey ve Doğu Suriye'ye yerleşip yurt kuran Oğuz boylarından bir Türkmen oymağıdır.

Oymağın Adı: Mürselli, (Mürsellu), (Mürsel Kocalı), Mürsel, Mürseller, Mürsel Fakih, Mürselli,

³ Ahmet Cevdet Paşa, Maruzat, s. 133

⁴ Prof. Faruk Sümer, Oğuzlar-Türkmenler, s. 229

⁵ Gaziantep Sabah gazetesi, 6406. sayı, s. No 2, Cemil Cahit Güzelbey.

(Mürsellu), Mürseller nam-ı Diğer Hızırlar, Mürselli Perakendesı, Mürsel Kocalı (Mürselkocalu).

Yerleşme Yeri: Akhisar-Geyve kazası, (Kocaeli Sancağı), Diyarbekir Eyaleti, Varna Kazası, (Silistre Sancağı), Gökhisar-Hamit Kazası, (Hamit Sancağı) Kete kazası (Hüdavendiğer), Çirpan kazası ve Saruhan sancağı, Kır şehri, Bozok, Halep ve İçel sancakları, Yeni il kazası (Sivas Sancağı) Gülnar ve Silifke kazaları (İçel sancağı), şehrköy kazası, (Paşa Sancağı), Nevahi-i Bergama ve Kete kazaları (Hüdavendiğer sancağı), Diyarbekir Eyaleti.

Bağlı Olduğu Oymak: Türkmen Yörükanı Türkmen Taifesinden

Yukarıdaki pasaj Gaziantep Sabah gazetesinin 6406 sayılı nüshası, 2. sahifesi, büyük araştırmacı üstadımız Gaziantepli Güzel ailesinden Avukat Cemil Cahit Güzelbey ile Cevdet Türkay'ın "Anadolu'da Aşiretler ve Oymaklar" adlı eserinden alınmıştır. s. 599.

Mursaloğlu Mustafa Şevki Paşa 1865'de başlayan Kozanoğlu Kürtdağı ve Cebelibereket isyanlarının bir yıl kadar süren çarpışma ve çatışmalardan sonra isyanların 1866 yılında bastırılmasıyla Çukurova ve Osmaniye ile Hassa ve İslahiyye'de hayatın normale dönmesiyle, Osmanlı hükümeti nezdinde itibarı daha da çok artar ve büyük Reyhanlı Türkmen aşiretinin iskânlarında önemli rol oynar. Mustafa Şevki Paşa'nın hayat hikayesini ortancı oğlu eski Hatay devlet reisi, Antakya ve Hatay milletvekili, sonraları tabii senatör olan büyük devlet adamı Tayfur Sökmen Beyefendinin, Dil Tarih Kurumu'na yayınlanan "Hatay'ın Kurtuluşu İçin Harcanan Çabalar" adlı eserinin 17. ve 18. sayfalarından okuyalım:

"Geçmişe ait bazı bilgiler:

Babam Reyhanlı aşiretinin reisi Karamürselzade Mustafa Şevki Paşa, 1831 de vefat eden Karamürselzade Ahmet Paşa'nın oğludur.

1825'te devlete vergi vermemek için isyan eden Halep eyaletinin merkezini, vergi vermeye zorlamak ve isyanı bastırmak amacıyla görevlendirilmiş ve bu görevi başarı ile neticelendirmiş olan dedem Karamürselzade Ahmet Paşa, Padişah tarafından Uçbeyi olarak Reyhanlı'ya aşiret reisi olan ecdadı Karamürsel Ağa ve dedeleri gibi seneler senesi devlet ve millete hizmet etmekte haz ve şeref duyan insandı.

1831'de vefat edince, oğlu babam Karamürselzade Şevki Bey aşiret reisliğine seçilir.

Devlet ve millete hizmeti şeref sayan babam "69 Harbi" diye tarihe geçen Kırım Harbi'ne genç yaşta katılmıştır.

1865'te Güney mntıkasındaki aşiretlerden bir kısmı tahriklere kapılarak devlete vergi vermemeye ve yüklenen diğer görevleri de yerine getirmemeye başlayınca davranışları devlete isyan niteliğinde görüldüğünden Derviş Paşa kumandasındaki Hassa ordusu, İskenderun limanına çıkar. Derviş Paşa ile sonradan şöhret kazanan tarihçi Cevdet Paşa da (Kadı-i asker Cevdet Efendi) görevli olarak gelmiştir.

İskenderun'a çıkan Hassa ordusu kumandanı Derviş Paşa'ya ilk katılan aşiret reisi babam Karamürselzade Şevki Bey'dir. Diğer aşiret reisleri ile temasa memur edilen babamın yaptığı görüşme neticesinde bir kısım rüesa (reisler) Derviş Paşa'nın emrine girmiş, girmeyenler yakalanıp Niş'e sürgün gönderilmiştir.

Derviş Paşa ordusu, şimdiki Hassa kazasının yerinde karargah kurmuş olduğundan, kurulan kazanın ismine "Hassa" denmiştir. Hassa'nın doğusundaki mntıka Hassa

ordusu tarafından ıslah edildiği için oraya “İslahiye” (şimdiki İslahiye kazası) adı verilmiştir.

Güvenlik sağlandıktan sonra, o tarihe kadar, yazın Sivas’a gidip kışın ovaya dönen aşiret, Amik ovasına yerleştirilmiştir. Bu yerleşmenin neticesi olarak, Amik ovasında bir kazanın kurulmasına lüzum gören Derviş Paşa, Reyhaniye aşiretinin ismine izafeten “Reyhaniye” kazasını kurmuştur. Kaza önce Akpınar’da kurulmuşsa da, sonradan (Reyhanlı) Reyhaniye’ye nakledilmiştir. Bu hizmetinden ötürü Derviş Paşa, aşiret reisliği uhdesinde kalmak üzere, Karamürselzade Mustafa Şevki Bey’i, Reyhaniye kaymakamlığına atamıştır. Derviş Paşa İstanbul’a döndükten birkaç sene sonra Karamürselzade Mustafa Şevki Bey Kilis kaymakamlığına nakledilir. Kilis’ten sonra, o zaman kaza olan Antep (Gaziantep) kaymakamlığına getirilen babam, Mirmiran rütbesiyle Cebelibereket mutasarrıflığına atanır. Cebelibereket, şimdiki Osmaniye kazasının güneyinde bir yerde, Gavurdağında, Derviş Paşa tarafından kurulmuştur. Burada bir buçuk sene hizmet gören Karamürselzade Mustafa Şevki Paşa, Urfa mutasarrıflığına, oradan da Halep eyaletinin Deyzor mutasarrıflığına atanır. O zamanki Halep valisi, sonradan sadrazam olan Kamil Paşa’dır. Deyzor’dan Rumeli Beylerbeyi rütbesiyle Musul’un Amara mutasarrıflığına, oradan da Musul valiliğine atanan babam, Karamürselzade Mustafa Şevki Paşa rahatsızlığı nedeniyle istifa ederek Antepe gelir.

İyileştikten sonra herhangi bir vazife almayarak Hicaz’a gider.

Hicaz’da evliyalarm dosyasından Eba Yezid-i Bostani (halk dilinde Beyazıt Bostan denir) hazretlerinin kabrinin Kırıkhan kazasının yakınındaki Romalılardan kalma kalede olduğunu öğrenince dönüşünde türbeyi bulup onarır. Orada bir cami ile ikametgah yaptırılarak ibadete çekilip, kabrini de caminin girişinde hazırlatır. Halep valisi Köse Rauf Paşa’ya baş vurarak civar köylerin de

yararlanması için bir Rüştüye Mektebi açtırır. 1892 doğumlu olan ben de tahsilimi bu Rüştüye Mektebinde yaptım.

1909’da Kırıkhan da zuhur eden Ermeni vakası nedeniyle yüksek tahsilimi yapamadım. Zira ilgisi olmadığı halde idarecilerin bu olayın kışkırtıcısı olarak babamı göstermeleri nedeniyle bir ay Belen’de otelde, 45 gün Halep’te Bağdat otelinde ve sonra da uzun müddet Antakya’da Halefzadelerin evinde gözaltında bulundurulmuş, neticede Antakya Divan-ı Harbi’nce de suçsuz görülüp serbest bırakılmışsa da; uzun süre devlet ve millete şerefli hizmetleri görülen bir kimse olarak, bu haksız davranıştan dolayı fena halde üzülmüş, felç olmuştur. 1911’de hastalıktan kurtulamayarak vefat etmiştir. Ebayezid-i Camiinde (Beyazıt Bostan’da) medfundur.”

Mustafa Şevki Paşa’nın metfun bulunduğu Bayazid-i Bestami ziyaretgahı Kırıkhan – Hassa yolu üzerinde Kırıkhan’a beş kilometre uzaklıkta olup bu yola iki kilometre mesafede olan ziyaretgah yolu 1986 yılında eski Hatay valisi emekli general Sami Oytun tarafından asfaltlanarak imar ve ihya edilmiştir. Ziyaretgahın giriş kapısında “Belan kasabasına beş saat mesafede Alaybeyli kariyesi kürübünde kain asari atıkadan suni bir tepe üzerinde mebni bir kale harabesi olup mescidi mürür zamanla harap olduğu halde bin üç yüz altı senesinde Mürselzade saadetli Mustafa Şevki Paşa hazretleri mescidi mezkuru, dahili ve harici birkaç yüz cemaati içtiaba kafi bir surette tamir ve tevsii ile camii şerif haline ifrağ ve pek muntazam surette tefriş etmiştir.”⁶ yazılıdır.

⁶ Bu pasaj 1308 Rumi 1902 Miladi tarihli Halep Salnamesi 335. sahifesinden alınmış olup aynisi yazar Bekir Sami Bayazıt’ın gayretleriyle Mustafa Şevki Paşa’nın torunu merhum eski Hatay milletvekili ve İskenderin belediye başkanlarından Reşat Mursaloğlu tarafından mermer taş üzerine nakşedilerek ziyaretgah giriş kapısına yerleştirilmiştir.

Mustafa Şevki Paşa merhumun ayak ucundaki mezar taşında ise aşağıdaki kitabe yazılıdır:

*“Her cihetine gösterdi, bu kuluna fani dünyanın
Badehu getirip babına bağladı kendunu Mevla
Bu baki yeri terkeyleyip cümlesi sığındı cemaline
Sabru hizmet eyledi viraneye, memnun oldu evliya
Memlekette bu mahallin, bendeganda böyle halin görmemiş
Bu lutfa mahzar oldu ancak el Hacı Mustafa Şevki Paşa.”*

Paşa'nın mezar taşında ölüm tarihi 1330 Rumi (1914 Miladi) olarak yazılıdır. Ancak oğlu merhum Tayfur Sökmen Beyefendi “Hatay'ın Kurtuluşu İçin Harcanan Çabalar” adlı eserinin 18. sahifesinde 1911 olarak yazmaktadır.

Torunu merhum Reşat Mursaloğlu bana dedesi Mustafa Şevki Paşa merhumun 76 yaşadığını söylemişlerdi.

Mustafa Şevki Paşa merhum XIX. Yüzyıl sonrasında Antep'te mutasarrıflık yapmış, Antep'te birçok hizmetlerde bulunmuş, eserler bırakmıştır. (Gaziantep Sabah gazetesi, 8 Mart 1981 tarih ve 6398 sayılı nüshasının araştırmalar adlı bölümünde araştırmacı tarih yazarı Avukat Cemil Cahit Güzelbey Efendi üstadımız) bu eserleri şöyle sıralamaktadır:

1-Gaziantep Sofalcı köyünde hayrat bir çeşme yaptırmıştır.

2-Kentin (yani Gaziantep'in) su gereksinimini sağlayan Antep suyunun kanallarını onartmıştır.

3-Hasırcıoğlu Hafız Mehmet Ağa'nın şiirlerini, şair Küllizade Mehmet Efendiye toplattırmıştır.

4-Varlığını hala sürdüren ve müzeler ve eski yapıtları içine alan bir konak yaptırmıştır.⁷

Aynı gazetenin 22 Nisan 1981 tarih ve 6409 sayısında Antepli şair Hasırcıoğlu (şimdiki Aksoylar ailesinden) Hafız Hacı Mehmet Ağa, Paşa merhumun Antebe yaptığı hizmetleri aşağıdaki mısralarla dile getirmektedir:

*“Bu Mursalzade Ali nesep Şevki Mustafa Paşa
Tavattun ile Şehri Ayıntab'ı eyledi ihya
Dahiliye, Hariciye yaptırıp meskenleri
Ayıntab'ı himmetiyle eyledi raş'ı Halep”*

Mustafa Şevki Paşa Gaziantep'te mutasarrıflığı sırasında güzelliği dillere destan olan kızı Ayşe hanımı, Gaziantep'in bir çok tanınmış aileleri babasından isterler. Gaziantep'in en eski ve tanınmış ailelerinden Göğüşzade İbrahim Efendi ile söz kesilir. Ancak bu söz kesme Antep'te Battalzadelerle Göğüşlerin aralarının açılmasına neden olur. Zira Ayşe hanıma Battalzadelerden Battal Beyin oğlu Süleyman bey de taliptir. Sonraları Antep eşrafı iki ailenin arasının açılmasını önlerler. (Sabah gazetesi, sayı 6402) Aynı eser 6402 sayılı gazetede Mursaloğlu Şevki Paşa'nın

⁷ Eski eserler kapsamına alınan ve konağın anne tarafından torunu olan Gaziantep Milletvekili, Milli eğitim ve Gençlik Spor Bakanı, Gaziantep'in yetiştirdiği müstesna şahsiyet Hasan Celal Güzel'den restore edilerek müze haline getirilmesi beklenmektedir. (Mustafa Şevki Paşa Konağı (Karamürsel) Mektebi adıyla, sonraları Darlitam Yetimler Yurdu adıyla kullanılmıştır.) (Gaziantep'in Yakın Tarihinden Notlar ve Hatıralar, Şakir Sabri Yener, s. 10 ve 38) Gaziantep'in içme suyu 1965 yılında Mustafa Şevki Paşa'nın torunu, zamanın Turizm Bakanı Ali İhsan Göğüş Bey tarafından yeniden modernize edilmiştir.

Maraşlı Bayazitoğlu Osman Paşa Mustafa Şevki Paşa'nın kız kardeşi Zahide hanım ile evli olduğunu yazarsa da bu yanlıştır. Bayazitoğlu Osman Paşa Mustafa Şevki Paşa'nın kız kardeşi Zahide hanım ile evlenmiş ancak bu izdivaçtan bir tek erkek evlatları dünyaya gelmiş o da Maraş'ta vefat etmiştir. Gaziantep'in yetiştirdiği ünlü politikacı, yazar ve devlet adamı Ali İhsan Göğüş anne tarafından Mustafa Şevki Paşa'nın torunudur.

Paşa üstün kişiliğiyle adını Hatay ve Gaziantep tarihine geçirmekle kalmamış, şanı Türk tarihine yazılan ünlü oğullarını bırakmıştır. (Aynı eser, sayı 6404) Yazar burada Paşa'nın ünlü oğulları, büyük devlet adamı Hatay Devlet Reisi merhum Tayfur Sökmen Bey ile Hatay'a cami, köprü, çeşme gibi bir çok eserler bırakan diğer ve büyük oğlu iki devre Hatay milletvekilliği yapan merhum İnyet Beyefendiye kastetmektedir.

Mustafa Şevki Paşa hizmet aşkını babası merhum Ahmet Paşa ve dedesi Büyük Haydar Ağa'dan tevarüs etmiş ve oğulları da bu hizmet aşkını devam ettirmiş daima devletin yanında ve devlete sâdik kalmışlardır.

Eski Hatay milletvekili ve İstanbul eski 6. noterlerinden merhum Hamdi Selçuk Beyefendi, Tayfur Sökmen'in ölümü dolayısıyla "Ondaki vatan ve mücadele ruhu fitri olmakla beraber, bir ecdat mirasıdır. Büyük dedeleri Ahmet Paşa daha genç yaşta iken teşkil ettiği 500 kişilik gönüllü süvari kuvvetiyle 1856 Kırım Savaşı'na katılmış kazanılan zaferde onun şeref payı olmuştur" diye yazar. (Parlamento Dergisi, 30.01.1980) (Babaları olması gerekir.)

Mustafa Şevki Paşa'nın torunları yiğen ve amcazadeleri Osmanlı Devleti zamanında olduğu gibi Cumhuriyet devrinde de Hatay'da Hatay politikasında nüfuslu aile olarak yaşamlarını sürdürdükleri gibi hizmette de büyük hisseleri vardır. Mustafa Şevki Paşa'nın

oğullarından Tayfur Bey merhum Hatay Devlet Reisliği, Antakya (Hatay) Milletvekilliği ve tabii senatör, oğlu İnyet Beyefendi iki devre Hatay Milletvekilliği, torunları Hasan Mursaloğlu bir devre ve diğer torunu merhum Reşet Mursaloğlu bir devre Hatay Milletvekilliği, bir dönem İskenderun Belediye Başkanlığı'nda bulunmuştur. Mustafa Şevki Paşa'nın amcazadeleri Abdullah Mursaloğlu Beyefendi yine bir dönem Hatay Milletvekilliği ve oğlu Budak Mursaloğlu⁸ bir dönem Milletvekilliğine seçilmiş. 1987 yılında vefat eden merhum Şemseddin Mursaloğlu iki dönem Hatay Milletvekilliği ile üç dönem İskenderun Belediye Başkanlığında bulunmuş, İskenderun şehrinin imar ve ihyasında büyük hizmetler vermiştir. Mustafa Şevki Paşa'nın diğer oğlu İhsan Mursaloğlu merhum Belan kaymakamlığı, amcazadeleri merhum Abdurahman Beyefendi İskenderun Belediye Başkanlığında bulunarak büyük hizmetlerde bulunmuştur.

Mustafa Şevki Paşa'nın torunu ve eski Hatay Devlet Başkanı Tayfur Sökmen merhumun küçük oğlu Murat Sökmenoğlu⁹ halen Hatay Milletvekilidir. Mursaloğullarının aile seceresi Mursal Kocadan başlar. A- Ahmet Paşalar, B- Hacı Halil Ağalar, C- İbiş Ağalar, D- Çirkin Ağalar, E- Veli Ağalar, F- Baltacı Ömer Ağalar ve Çerkez Ağalar¹⁰dan oluşur.

Veli Ağalar: Büyük Velioğulları, Durmuşoğulları, Mursal ve Köklü soyadını taşırlar.

Hacı Halil Ağa'nın oğlu Hacı Mehmet Mursaloğlu Reyhanlı merkez ilçeye bağlı Batıayracı köyünde (Doğ.

⁸ Bucak Mursaloğlu 1965 senesinde Hatay Milletvekilliğine seçilmiş, ne acı ve hazindir ki milletvekilliği mazbatasını alamadan 1965 yılında genç yaşta vefat etmiştir. Rahmetle anarım.

⁹ Sökmen soyadı Tayfur Sökmen Bey merhuma Büyük Atatürk tarafından verilmiş olup; oğulları Sökmenoğlu soyadını taşırlar.

¹⁰ Mursaloğullarının aile seceresi İnyet Mursaloğlu bey merhumun arşivlerinden alınmıştır.

1850 – Ölümü 1917) bir cami yaptırmış. Bu cami 1965 yılında en küçük oğlu merhum Sururi Beyefendi tarafından yeniden restore ettirilmiş olup, Mursaloğlu- larının bu kolundan gelenlerinin kabristanı adı geçen camiinin içerisinde.

Büyük Veli Ağa'nın oğlu Hacı Halil Ağa Elbistan'ın Büyüktül köyünde bulunan camiinin banisidir.

Reyhanlı Bayır mahallesinde büyük camii ile Beyazıd-ı Bestami hazretleri ziyaretgahındaki camiinin banisi ve hamisi yine Mustafa Şevki Paşa olup, Beyazıd-ı Bestami hazretlerindeki camiin mütevellisi Mustafa Şevki Paşa soyundan gelen en büyük erkek evlattır. Şu anda mütevellî sıfatı Bahir Sökmenoğlu'ndadır.¹¹

Mursaloğulları 1920 yıllarında milli mücadele döneminde ve 1933 yıllarında başlayan Hatay'ın Anavatan Türkiye'ye ilhaklarında hizmetleri büyük olmuştur. Büyük Reyhanlı Türkmen aşireti vatan hizmetinde daima birlik ve beraberlik içinde olmasını bilmişlerdir. "Reyhanlı boy beyi Mustafa Bey Fırka-i İslahiyye'ye yardım etmiş"¹² ve aşiretin bu yardım sonucu toplu olarak Amik ovasına iskânlarını sağlamıştır. İşte bu toplu hareketin semeresi gerek milli mücadelede gerekse Hatay'ımızın kurtuluşunda büyük rol oynamıştır. Kitabımızın konusu Hatay mücadelesi ile ilgili olmadığından, mücadele tarihine uzun uzun yer veremedim, ancak:

"Türklüğe ve Türk diline karşı asla taviz kabul etmez bir taassübe (tutuculuğa) malik"¹³ olan Mursaloğlu Ahmet Bey "1925 de mebus seçilerek"¹⁴ Şam Mebusan Meclisi'ne girdiğinde "Türkçe konuşulması için meclis reisini

sıkıştırmaya başlar"¹⁵ Halep niyabet meclisinde Ahmet Bey'in bu tutumu bazı Kürt asıllı mebuslarla çoğunluğu Arap olan mebuslar tarafından tepkiyle karşılanır. Neticede meclis reisi Türkçe konuşmak"¹⁶ zorunda kalır. Bu faziletli ve cesur Türkmen beyi "Antep harbi bütün şiddetiyle devam ederken Ahmet Bey çetesi de İskenderun limanına çıkan kuvvetleri yıpratmaya çalışırdı."¹⁷

Ahmet beyi rahmetle analım.

Mursaloğulları'nın Büyükveliğa kolundan Mehmet Büyükveliğaoğlu Reyhanlı'ya ve merhum Haydar Mursaloğlu Antakya merkezine birer ilkokul yaptırmışlardır.

Her aşirette olduğu gibi, aşiretlerin tarihlerini çok iyi bilen ve günü, gününe not eden bilginler çıkmıştır. Reyhanlı Türkmen aşireti hakkında en geniş bilgiye sahip olan Alhasoğlu Salman Efendi'dir. Ne yazık ki Salman Efendi'nin bilgileri kendisinin ölümünden sonra kitaplarıyla beraber göçüp gitmiştir. Çok acı bir gerçek ve ihmal. Şemseddin Mursaloğlu eserinde Alhasoğulları'nın Reyhanlı'ya geliş tarihini 1835 tarihinde olarak yazar. Aynı pasajda Hacı Salman Efendi'nin Ahmet Paşa'ya intisap ettiğinden bahseder. Ahmet Paşa'nın ölümü 1831 olduğuna göre Alhasoğullarının en büyüğü Hacı Alhas Efendi'nin Amik ovasına gelişi daha çok eskilere dayandığını görürüz. Türkmen kökenli olan Alhasoğulları 1865 iskanında Tilyat köyüne iskân edilirler. Tilyat'ı satarak Amik ovasında Avara köyüne daha sonra buradan ayrılarak şimdiki oturdukları Celantepe köyünü satın alarak buraya yerleşirler. Ceylantepe köyünü satın alarak yerleşmelerinde kendilerine Mursaloğlu Mustafa Paşa Müzahir olur."¹⁸

¹¹ Vakfiye İnyet Bey merhumun arşivindedir.

¹² Doğan Avcıoğlu, Türklerin Tarihi, Cilt 1, s. 206, Ş. Mursaloğlu Büyük Reyhanlı Türkmen Aşireti, s. 91

¹³ Şemseddin Mursaloğlu, aynı eser, s. 146-147

¹⁴ Şemseddin Mursaloğlu, aynı eser, s. 146-147

¹⁵ Şemseddin Mursaloğlu, aynı eser, s. 146-147

¹⁶ Şemseddin Mursaloğlu, aynı eser, s. 146-147

¹⁷ Şemseddin Mursaloğlu, aynı eser, s. 146-147

¹⁸ Talat Alhasoğlu ile yapılan röportaj

Alhasoğlularının Hama'da akrabaları olup yakın zamanlara kadar Reyhanlı'ya gelerek görüştükleri anlatılmaktadır"¹⁹. Hatay mücadelesinde Salman Efendi'nin oğlu Hamit Bey merhumun hizmetleri büyük olmuştur. Rahmetle analım. Alhasoğlularının bir kısmı Öcal soyadını taşırlar.

EK BÖLÜM: (17)

ANTAKYA İLERİ GELENLERİ¹

Reşit Kuseyri 1865 Kürtdağı ve Cebelibereket isyan ve ihtilali sırasında Antakya'nın ileri gelen ailelerinin 1- Civelekler, 2- Kuseyirzadeler, 3- Şemseddinler, 4- Halefoğluları olduklarını söyleyerek Büyük dedeleri Bekir Civelek Ağa'nın yaptırmış olduğu İhsaniye Camiini gezdirdi. Uzun müddet Antakya mütesellimliğini (devlet adına vergi alan kişiler) ellerinde tuttuklarını merhum Bekir Civelek'in İstanbul Gülhane Parkında medfun olduğunu söyleyerek oğlu İbrahim Ağa'nın (1784-1827) İhsaniye Camii aile kabristanındaki mezarını ziyaret ettik. İhsaniye Vakfı'nın halen mütevellisi olan Mustafa Civelek'le görüşmek fırsatını bulamadım. Cumhuriyet döneminde bir çok aydın kişiler yetiştirmiş olup eski Aydın valisi merhum Nafi beyefendi de Civelek'lerdendir.

(Büyük bir sanat eseri olan İhsaniye Camiin etrafının açılması için Antakya Belediye Başkanı sayın Şükrü Güçlü'nün alaka ve himmetlerini ümit ederiz.)

Çok saygı duyduğum merhum eski Hatay mebusu Doktor Mithat Beyefendi'nin oğlu beni büyük bir nezaketle karşıladılar. Muhayyelemde yaşattığım Osmanlı terbiyesini ve geleneğini bu evde (Kuseyir- zadeler'de) gördüm. Bir

¹⁹ Talat Alhasoğlu ile yapılan röportaj

¹ Reşit Kuseyri ve Bekir Civelek (1326 Antakya doğumlu) yapılan röportaj.

Osmanlı hanımefendisi olan zevcesinin meşhur Akşemseddinler ailesinden olduğunu sonradan öğrendim.

“Amerika Oklahoma State Üniversitesinde Yüksek Ziraat Mühendisliği tahsilini tamamlayıp doktorasını veren Reşit Kuseyri’ye; hanımefendilerinin kahve ikramından sonra, ziyaretimin sebebini izah ederek beni cevaplamaya başladılar. 1865 Kürtdağı ve Cebelibereket isyanlarında Antakya’nın ileri gelenlerinin 1- Bereket zadeler, 2- Civelekler, 3- Yahya zadeler, 4- Şemseddinler ve Kuseyir zadeler olduklarını söyleyerek, Fırka-i İslahiyye’ye yardım yapanlardan Ahmet Ağa’nın olması muhtemel olduğunu (Ahmet Ağa Dr. Mithat Kuseyri merhumun dedesidir), Yavuz Sultan Selim zamanında Hatay’ın Kuseyir (Altınözü) yöresinde 45 parça köyün kendilerine verildiğini, ancak Osmanlı’nın bir savaş halinde orduya beş yüz atlı verdiklerini söyleyerek deri üzerine yazılmış çok kıymetli aile secerelerini gösterdiler.”

Reşit Kuseyri’nin bahsettiği bu aile topluluklarının Osmanlı hükümeti ve Suriye hükümeti dönemlerinde nüfuz sahibi fonksiyoner aile oldukları gibi Cumhuriyet hükümetlerinde de Hatay politikasında yine nüfuzlarını devam ettirmektedirler. Eski Suriye Reisicumhuru Suphi Bereket Bey Osmanlı Halep mebusu Rifat Ağa’nın oğlu, Ali Muhsin Bereket Bey merhum, Dr. Mithat Kuseyri Bey merhum 1954 yıllarında Hatay Milletvekilliği yaptıkları gibi halen Hatay Milletvekili olan Kamuran Karaman Beyefendi Şemseddin zadelerden Ankara Milletvekili ve Dış İşleri bakanımız Vahit Halefoğlu Beyefendi de Haleflerendir.

Kuseyir zadeler kadim hanedan bir aile olup Hatay’daki secereleri Şeyh Ahmet Kuseyri hazretlerinden başlar. Ahmet Kuseyri “Yavuz Sultan Selim’in Mısır seferine iştirak etmiştir.” Tarih-i Halebi Şehbada, Muhammed Rağıp; Ahmet Kuseyri’den bahsederken (az Arapça bildiği halde iyi öğrenci yetiştirdi) notunu düşmüş.

1525’de babası Şeyh Abdo ölünce bütün sorumluluk onun üzerinde kalmıştı. Sofrasından misafiri eksik olmadı. Yörede Padişah-ı ruyi zeminin müsellimi mevkiine yükseldi. İstanbul’a davetle Kanuni Sultan Süleyman’la görüştü. Padişah’ın lütfuna mashar oldu” (Vefatı 1549, Şeyh köyü). (Bu pasajlar Türk Tarih ve Edebiyatında Hatay, Fikir ve Sanat Dergisi, 1986, sayı 3)’den alınmıştır. Kuseyri hanedanının Horasan’dan geldiği Şeyh köyündeki türbede üç aylı bir bayrağın yakın zamana kadar mevcut olduğu ancak bir deli tarafından bu bayrakların alınıp yırtıldığı, Rusya da Karabağ bölgesinde Horasan’dan gelen Kuseyri hanedanının bir kolunun ve türbelerinin bulunduğu, Mardin’de ve Humus’ta Kuseyir zadelerin birer kolları olup türbe ve camileri bulunduğu Humus’taki Kuseyir zadelerin lakaplarının asker anlamına gelen Cundi zadeler” olduğu sayın Reşit Kuseyri tarafından izah edildi.

Şeyh Ahmet Kuseyri hazretlerini rahmetle anarım.

EK BÖLÜM: (18)

REYHANLI AĞALARI (BAHADIRLILAR)

Büyük Bahadırlı cemaati, diğer cemaat toplulukları gibi Anadolu'nun muhtelif yörelerine yerleşen, yurt kuran Türkmen soyundan gelmektedirler. Bizler Bahadırlı ailesini yalnızca Reyhanlı ve civarlarında yerleşmiş Türkmen ailesi olarak bilir ve tanırız. Halbuki büyük Bahadırlı cemaati, Cevdet Türkay'ın "Anadolu'da Aşiretler" adlı eserinde göreceğiniz gibi Bahadırlılar Anadolu'nun bir çok şehir ve kasabalarına yerleşmiş, Anadolu'nun Türkleşmesinde en büyük rolü oynamış büyük bir Türkmen aşiretidir. Aslında Bahadırlı cemaatinin Anadolu'da yerleşmiş diğer Bahadırlı oymakları ile araştırılması ve bir kitap haline getirilmesi gerekir.

1865 Cebelibereket, Kürdağı ve Kozanoğlu isyanlarında Derviş Paşa kumandasındaki Fırka-i İslahiyye'ye bağlılık gösteren cemaatler arasında Bahadırlı ailesinin büyük yeri vardır. Bu tarihlerde ailenin başında "Şıhlı Süleyman Ağa'yı görmekteyiz. Şıhlı Süleyman Ağa, diğer aile reisleri ile birlikte İskenderun'a kadar gelerek Fırka-i İslahiye kumandanı Müşir Derviş Paşa ile müşaviri (siyasi ve askeri danışmanı) Ahmet Cevdet Paşa'ya bağlılıklarını sunarlar."¹ İlk iş olarak, Fırka-i İslahiyye'ye "Yirmi beş Re's (baş)"² hayvan yardımında bulunurlar.

¹ Eski Hatay Milletvekili merhum Rifat Bahadırlı Beyefendi ile yapılan röportaj.

² Ahmet Cevdet Paşa, Ma'ruzat, s. 134

Reyhanlı'ya dönerek meşhur konağını "ordunun emrine tahsis eder. Konak Kürdağı hareketinin tamamlanması sırasında Fırka-i İslahiyye'nin karargahı haline gelir. Halep valisi ve ileri gelenleri ile hareketin başlaması ve devamı bu konakta konuşulur ve tartışılır."³ Bu konak Osmanlı devleti ve Hatay'ın anavatana ilhakından zamanımıza kadar devlet hizmetinde Jandarma Komutanlığı ve Reyhanlı Hapishanesi olarak hizmet verir. Ancak pek yakın zamanda bu tarihi konağın maalesef yıkıldığını görmekteyiz.

Bahadırlılar aşireti ile birlikte gelip Reyhanlı'ya ilk yerleşen ve bugün Reyhanlı da oturan "Çalımlar, Kepikler ve Karacalar gibi Türkmen soyundan"⁴ gelen aileleri de görmekteyiz.

Bahadırlı ailesinin Hatay mücadelesinde hizmetleri çok büyüktür. Eski Reyhanlı Belediye Başkanı ve Hatay C.H.P. milletvekillerinden merhum Rifat Bahadırlı Beyefendi Reyhanlı'daki evini Hatay mücadelesinin tartışılıp, konuşulduğu yer olarak Halk Evi hizmetine verir. Burada milli hisleri galeyana getiren piyesler halka sunulur. Bu piyeslerde Ahmet Yılmaz, Reşit İlhan Bahadırlı, merhum Reşit Aziz Seber ve merhum Şemseddin Mursaloğlu gibi gençler bizzat rol alırlar. 1865-1866 iskân ve isyanlarında Bahadırlı cemaatinin başında nüfuzlu aile liderleri olarak Süleyman Ağa, Tayfur Bey merhumun dedesi Halil Ağa, Mahmut Bey merhumun dedesi Hacı Mahmut Ağa ile Altunlu Süleyman Ağaları görmekteyiz.

Bahadırlılar'la Altunlular aynı cemaatin soyundan gelmedirler. "Mukaddem Ali bugünkü Bahadırlı ve Altunlular'ın cedleridir. Altunlular Mukaddem Ali'nin

³ Merhum Rifat Bahadırlı ile yapılan röportaj.

⁴ Adnan Bahadırlı ile yapılan röportaj.

torunlarından omzuna altun takılmış güzel bir çocuğun soyundan geliyorlar.”⁵

Bahadırlı cemaatinin Reyhanlı’ya kesin geliş tarihini tesbit edemedim. Ancak; “1690 tarihinden evvel geldikleri”⁶ sanılmaktadır.

Bugün Reyhanlı’da 1- Davut Paşa, 2- Acarköy Mehmet Bey, 3-Karakaya, 4- Zobo Hüyük, 5- Kefer Şiho, 6- Kiremit Tepe Bahadırlı köyleridir.

Bahadırlı cemaati hakkında Cevdet Türkay “Oymak, Aşiret ve Cemaatler” adlı eserinin Cemaatler bölümünün 220. sahifesindeki kayıt aynen aşağıdadır:

Bahadır – Bahadırlı, (Bahadırlu) Türkmen Taifesinden (Bahadırlı cemaati Reyhanlı Aşiretindedir.)

Yerleşim Yeri: Maraş, Mağnisa kazası, Rakka, Rumkale kazası (Biret-ül Firant sancağı), Halep, Ayıntap, Gülnar, maa Küret’ün Nur kazası, (İçel sancağı), Üsküdar kazası (Kocaeli sancağı), Kütahya sancağı

Reyhanlı aşiretini meydana getiren cemaat ve oymaklar genellikle yanlış tabir kullanırlar. A- Bahadırlı Aşireti, B-Sarıcalı Aşireti, C- Karahmetli Aşireti, D-Mursallı Aşireti gibi.

Aslında bu saydıklarımız hepsi birer cemaat veya oymak olup, diğer oymak ve cemaatlerle birlikte büyük Reyhanlı Türkmen aşiretini meydana getirirler.

Bahadırlı’lar Hatay politikasında aktif ve ön sırada yer alırlar. Merhum Reşit İlhan Bahadırlı ve merhum Rifat Bahadırlı Beyler uzun müddet Reyhanlı belediye başkanlıklarında buldukları gibi amcazadeleri Enver Bahadırlı Hatay senatörü, Bahri Bahadırlı ve Rifat Bahadırlı

⁵ Şemseddin Mursaloğlu, aynı eser, s. 114

⁶ Şemseddin Mursaloğlu, aynı eser, s. 114

merhumlar Hatay milletvekili olarak uzun müddet parlamentoda bulunmuş, müstesna kişilerdi. Hepsini rahmetle anarım.

Bahadırlılar hakkında bana en geniş bilgiyi veren arkadaşım Rifat Bahadırlı’ya ilgilerinden dolayı teşekkür ederek almış olduğum bilgiyi aynen veriyorum:

Rifat Bahadırlı Bey bana yazmış olduğu mektubun başlığında “Büyük Bahadırlı Aşireti” başlığını koymaktadır. Ben de aynen yazıyorum. Rifat Bahadırlı Bey merhum Avukat Hüseyin Cemil Beyefendinin oğludur.

“Büyük Bahadırlı Aşireti

Bundan asırlarca önce Türkistan’ın Rey mıntıkasında Büyük Reyhanlı Türk Aşireti egemenliklerini sürdürmekte idiler. Bugüne kadar sebebini bilmediğimiz nedenlerle bu büyük aşiret güneye doğru konar göçer suretiyle Erzurum’a ve yörelerine gelmiş bulunmak- tadırlar. Aşiretin bir kısmı daha güneye doğru Urfa, Gaziantep ve Halep civarına yerleşmiş bulunmaktadırlar. Büyük Reyhanlı Türkmen aşireti 12 büyük boydan teşekkül etmiştir. Bu boyların en büyüğünü Bahadırlılar teşkil etmekte ve daima aşiretin liderliğini muhafaza etmişlerdir. Kışları Halep civarında kışlarlar. Yazları ise Toroslar ve hatta Sivas’ın Uzunyayla’sına kadar yaylamaya giderlerdi. Bu boyların geçimleri koyun deve ve etraftaki aşiretlerle yaptıkları savaş neticesinde aldıkları ganimetlerdi. Bu büyük aşiret cesurdu, savaşçıydı.

Yıllar, hatta asırlar geçmekte... Aşiretin başında Bahadırlı Ali’yi görmekteyiz. Ali genç olmakla beraber aşireti elinden geldiği kadar refah ve mutluluk içerisinde yaşatmaya çalışmaktadır. Muntazaman Mekke Şerif Emirliğine her sene Sürre Alayı vasıtasıyla vergisini ödemektedirler.

Bu yıllarda 4. Murat 1638'de Bağdat Seferine çıkıyor. Halep civarına otağını kuruyor. Reyhanlı aşiretinin lideri olan Ali'den bu sefere yardım etmesini istiyor. Ali aşiretten bir birlik teşekkül ettirerek başına geçiyor. Bağdat seferinde Bahadırlı Ali'nin göstermiş olduğu büyük başarı neticesinde kendisine (Mukaddem) ünvanı Padişah tarafından veriliyor. Sefere iştirak edenlere de Ağalık payesi verilmekte. Bundan sonra Mukaddem Ali'yi aşiretin başında görmekteyiz. Her yıl olduğu gibi Surre Alayı vergisini almaya gelince Bahadırlı Mukaddem Ali vergi vermek istemiyor. "Ben aşiretimle Bağdat'ta harp ettim. Padişahımız bana rütbe verdi. Aşiretimden yüzlerce şehit verdim. Bizleri bu vergiden muaf tutunuz" demesine rağmen ısrarla vergi istenmekte. Netice olarak Reyhanlı aşireti isyan ediyor. Yapılan savaş neticesinde Reyhanlı aşireti mağlup oluyor. Aşiretin kumandanı olan Mukaddem Ali'yi İstanbul'a götürüyorlar. Bağdat seferinde gösterdiği yararlıklar neticesinde ve seferde kendisini tanıyan bir paşanın delaleti ile affediliyor. Bahadırlı Mukaddem Ali'ye aşiretiyle Büyük Çekmece ile Silivri arasındaki geniş araziye yerleşmesi teklif ediliyor. Ali bu teklifi nezaketle reddediyor ve aşiretin başına geçmek üzere Halep civarına geliyor. Aşireti burada bulamıyor. Aşiret, bilhassa Bahadırlılar darmadağın edilmekte. Aşiretin bir kısmını Dizin ve Cilvegözü civarına iskân ediyorlar. Padişah tarafından şimdiki Reyhanlı kazası Reyhaniye ismi altında Bahadırlılar tarafından kuruluyor. Padişahın emirleri gereğince bu olay olmaktadır. Büyük kumandan Mukaddem Ali Cilvegözü civarında vefat ediyor. Mezarı halen Türkmen mezarı ismiyle anılan bir yerdedir. Bahadırlı Ali öldükten sonra onun yerine Büyük Mehmet Bahadırlı'yı görmekteyiz. Ondan sonra Bahadırlı Gani, Bahadırlı Gümülü Mahmud'u ve ondan sonra da Büyük Hasan Ağa'yı Bahadırlı aşiretinin başında lider olarak görmekteyiz. Gümülü Bahadırlı Mahmud'un dört oğlu vardır. Büyük Hasan Bahadırlı, Veliş Bahadırlı, Halil Bahadırlı, Mehmet Bahadırlı'dır. Hasan Bahadırlı aşiretin

başında iken Mısır valisi Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa isyan ediyor. Mısır Lübnan'ı, Suriye'yi zapt ediyor. Osmanlı ordusunu önüne katmış Anadolu'ya doğru gelmekte. Padişahın ordu kumandanı Büyük Hasan Ağa Bahadırlı'dan yardım istemekte. Ağa aşiretinle İbrahim Paşa'nın ordusunun önüne çık, ben ordumu Gavurdağlarının ötesine geçirinçeye kadar onunla harp et ve oyala demekte.

Hasan Ağa bu isteği emir telakki ederek İbrahim Paşa'nın ordusu ile harp ediyor ve 15 gün bu orduyu Kızılkaya ile Bükün arasındaki yerde oyalıyor. Bu harp meşhur bir harptir. Aşiret yeniliyor. İbrahim Paşa Büyük Hasan Ağa'yı huzuruna çağırıyor. Sen benim ordumu nasıl yolundan alıyorsun. Cesur bir adamsın. Bana yardım et diyor. Hasan Ağa'nın cevabı: Hayır ben Padişahıma bağlı bir kimseyim. İsterseniz beni hemen kurşuna diziniz diye cevap vermekte. İbrahim Paşa aşiretin kuvvetli kalmaması için sağa sola aşireti sürgün ediyor ve Hasan Ağa'ya dönerek, dönüşte seninle görüşeceğiz diyor. Bu harpte Hasan Ağa'nın kardeşi Halil Bahadırlı şehit düşüyor. Mezarı halen o civardadır.

Esas büyük iskân Derviş Paşa tarafından 1865 tarihinde yapılmıştır. Aşiret kışları Reyhanlı'da kışlar yazları da etrafındaki dağlara çıkararak yazlardı.

Bugün Bahadırlı aşireti Anadolu'nun muhtelif yerlerine iskân edilmişlerdir. Kilis, Antep, Vakfikebir, Erzurum, Adana civarı, hatta Suriye çölüne bile Bahadırlı aşireti iskân edilmişlerdir. İskândan sonra Hacı Mehmet Ağa Şihli Süleyman Bahadırlı'yı yine aşiretin başında görmekteyiz.

Bugün Reyhanlı'da yaşayan Bahadırlılar asırlar önce cedleri Rey mntıkasından kalkıp Reyhanlı'ya kadar gelenlerin torunlarıdır. Rifat Bahadırlı"

Bahadırlı cemaatinin, Türkistan'ın Rey kasabasından göç ederek Anadolu'ya yerleşen Türkmenlerden

olduğu ve Reyhanlı ilçesinin “Reyhanlı” adını buradan esinlenerek aldığı bir gerçek olduğu gibi Büyük Reyhanlı aşiretinin de yine Reyhanlı, ismini Reyhanlı’ya izafeten aldığı yine bir gerçek.

Bahadırlı Hasan Ağa’nın Hafız Ali Paşa kumandasındaki Osmanlı ordusuna hizmetlerini şükran ve rahmetle anıyoruz.

1839’da Reyhanlı aşiretinin Maraş’ı işgal eden Mısırlı İbrahim Paşa kuvvetlerinin, Maraş’tan kovulmasında büyük yararlıkları olmuştur.

(Mısırlı İbrahim Paşa kuvvetleri ile çarpışan cemaat ve aşiret liderleri için İstanbul Bayazıt Kütüphanesi Sicili Osmani III. Ve IV. Ciltleri araştırmız.)

EK BÖLÜM: (19)

ŞİHLAR AŞİRETİ – REŞA AĞALAR

(Kırıkhan’da şecereleri Hazreti Hüseyin Efendimizin oğlu Zeynel Abidin’e ulaşan soylu aile)

Ahmet Cevdet Paşa’nın “Şıhlar aşireti reisi Reşa Ağa’nın oğlu Mehmet Ağa Kürtdağı’nın en sayılır adamı idi.” Dediği Mehmet Ağa merhumun torunu ötedenberi yakın tanıdığım, sayın Ömer Fevzi Reşa ile İskenderun’da oğlu Neşet ve Reşat Reşa kardeşlerin yazıhanesinde görüştüm. Bana Reşa Ağalar hakkında bilgi vermesini rica ettim.

Ömer Fevzi Reşa: Yıllar önce Kahramanmaraş Milletvekili Profesör Hasan Reşit Tankut merhumda aileleri hakkında geniş bilgiler olduğunu ancak bu bilgileri alamadığını üzümlere söze başladılar.

Aşiretlerinin esas isminin Şıhlar aşireti olmayıp Şeyhhanlı aşireti olduğunu belirterek, bizler de ceddimizin daima Osmanlı’ya hizmet ettiklerini ve Kürtdağı isyanlarında gerek maddi ve gerekse bizzat Osmanlı ordusunda çete reisi olarak hizmette bulunduğumuzu büyüklerimizden işitir ve biliriz dedi.

Şıh Mehmet Ağa’nın oğlu Ömer Ağa’nın Osmanlı devleti zamanında Belen kazası idare meclisi üyeliği ve vefatına kadar (1925’de vefat etmiş) Şeyhhanlı aşiretinin reisliğini yaptığını, Hatay mücadelesinde amcazadesi Reşit Paşa Ağa’nın hizmetlerinden dolayı merhum General Şükrü

Kanatlı'nın¹ ismi yazılı kıymetli bir adet filinta² (mavzer) hediye ettiklerini, yine amcazadesi 1318 (1902) doğumlu Hüseyin Reşa Ağa'nın (halen hayatta) 1932-1940 yılları arasında Kürdağı mebusluğu yaptığını ilave ederek 1924 doğumlu kendilerinin 1957-1960 yılları arasında C.H.P.'den Türkiye'nin en genç Milletvekili olarak meclise girdiğini, amcası oğlu M. Sayit Reşa'nın da C.H.P. (1928 doğumlu) Adalet Partisi'nden üç dönem milletvekilliği yaptığını ve adı geçen Sait Reşa'nın Türkiye'yi temsilen I. Dönem Avrupa Konsey üyeliğine seçildiğini anlatarak ötedenberi Hatay politikasında aktif olduklarını, aile ocaklarının Hatay'ın Kırıkhan ilçesine bağlı Gümüt köyü olduğunu, bu köyde ecdatları tarafından yaptırılmış bir cami bulunduğunu, ancak, Suriye ile hudut olan bu köyün devlet tarafından istimlak edildiğini ve yine aile mezarlıklarının da bu köyde olduklarını Kırıkhan ilçesine bağlı Yalangoz köyü ile Gaziantep ilimizin İslahiye ilçesine bağlı Dolanlı Sarumağara (Aydınoğlu, eski adı Haltanlı) Keküttandır, Yağızlar (eski adı Tesbi⁹ ve Kayabaşı köyünün Şihhanlar aşiretine bağlı olduklarını anlatarak sözünü bitirdi.

Osmanlı'ya hizmet eden Şihhanlar aşireti reisi ile Hatay mücadelesine hizmet eden Reşit Reşa Ağa'yı rahmetle analım.

Not: Ömer Fevzi Reşa röportajlarımızda bana aşiretlerinin adının Şihlar olduklarını söylediler. Aslında "Şihhanlar" olması gerekir. "Han" sözcüğü Türkçemizde yatılıp kalkılan, misafir edilen, yenilen, içilen ev (hane) anlamına gelir. Kısacası ekmek sahibi demektir. Halen Hatay'da Reşa Ağaların misafirperverliği herkesce bilinir ve söylenir. 1954 yılında büyük devlet adamı İsmet Paşa

¹ Merhum General Şükrü Kanatlı Hatay mücadelesinde Hatay'a giren ilk Türk generalidir. Rahmetle analım. Nur içinde yatsın.

² Adı geçen filinta Reşit Ağa'nın oğlu Ali Reşa Ağa'dadır. Hatay Savaş Müzesi'ne hediye etmeleri şayanı arzudur.

merhumu Kırıkhan'daki Hüseyin Reşa Ağa'nın konağında misafir olarak ağırlaması bugün hala o yörelerde anlatılır.

Bugün hala hayatta olan Hüseyin Ağa 1938 yılında Kürdağı milletvekili olarak Halep Meclisi Mebusanındaki görevinden istifa ederek Kırıkhan'a gelir ve Hatay'ımızın anavatana ilhakında büyük hizmetler verir.

Haydar Reşa Ağa merhum tek partili dönemde iki devre Kırıkhan İl Genel Meclisi üyesi olarak bulunur. Reşa Ağalar kız alıp vererek Paşabeyzadeler ve Mursaloğulları ve Bahadırlılar ile yakın akrabadırlar.

EK BÖLÜM: (20)

MÜFTÜ KAMBER EFENDİ VE FETTAHLI OĞLULARI

Müftü Kamber Efendi:

Bahçe ilçesi ileri gelenlerinden 1865 Cebeli- bereket hareketinde Derviş Paşa kumandasındaki Fırka-i İslahiyye'ye yardımcı olan bu vatansever Müftü Kamber Efendi'nin soyundan emekli öğretmen İsmail Müftüoğlu ile Bahçe ilçesindeki kitap ve kırtasiye dükkanında konuştum. Beni büyük bir nezaketle karşılayıp ilgiyle sorularımı cevaplandırdı.

Derhal her ikimiz de sözü vatansever Müftü Kamber Efendi'nin 1908 yılında idam edilen iki oğlu İsmail ve Yusuf Efendilere getirdik. İsmail Efendi Kamber Efendi'nin büyük oğlu idi ve töre icabı Bahçe Müftülüğünü babası Kamber Efendi'nin ölümüyle kendisi yürütüyordu. İsmail ve Yusuf Efendi'nin suçları ne idi. 1909 Nisan ayında Adana'da patlak veren Ermeni papazı hayali Kilikya prensi Mugeş Efendi'nin başlattığı isyana karşı gelmekti. İttihat Terakki Cemiyeti'nin (sonradan parti sıfatı almıştır) ünlü üç paşasından birisi olan Cemal Paşa Adana'ya gelişinden dört ay sonra Divan-ı Harb'i kurdurup otoritesini kullanarak ve şahsi kanaat ve kararını verdirerek Divan-ı Harb'e etkili olan zat olarak olayları aynen şöyle anlatıyor: “Adana'ya gelişimden dört ay sonra yalnız Adana şehrinde örfi harb divanı mahkumlarından otuz müslümanı idam ettirdiğim gibi ondan iki ay sonra da Erzin kasabasında on yedi müslümanı

idam ettirdim. Bunlarla beraber yalnız bir Ermeni idam olunmuştur. İdam olunan Müslümanlar arasında Adana'nın en eski ve zenginleri bulunduğu gibi Bahçe kazası müftüsü de vardı.” (Cemal Paşa, Hatıralar, İstanbul 1977, s. 428-433)

Çukurova Müftü Kamber Efendi'nin bigünah olarak asılan oğlu Müftü İsmail Efendi ile kardeşi Yusuf Efendi'ye ağıtlar yaktı:

“Dar ağacı yapılıyor

O da takdanın eninden

Bir güncağız gördü idik

O da Hamid'in gününden

Biri Yusuf bir müftü

Böyle Osmanlı'nın ahdi

Yusufumu öldürenin

Yıkılsın sarayı, tahtı

Yeşil sarık parıl parıl

Kur'an okur gürül gürül

Adana'da vali paşa

Oğlumu asana darı.”

Not 1: (Bu ağıt Cezmi Yurtsever'in, “Ermeni Terör Merkezi Kilikya Kilisesi” adlı eserinin 274. sahifesinden alınmıştır. Büyük araştırmacı Cezmi Yurtsever'in bu eşsiz ve değerli eserini her Türk'ün okumasını tavsiye ederim.)

Not 2: Yukarıda adı geçen Ağıt'ın birinci mısra dördüncü satırındaki (Hamid'in) sözcüğü, cennetmekân II. Sultan Hamid Han hazretlerini kastetmektedir.

Adana olaylarında Ermenilere karşı çarpışan, üç Maraşlı da idam edilmiştir. Nitekim daha önce Dört Yol ve Adana'da Ermeni eşkiyası ile harp yapmak zorunluluğunda kalan bir çok Türk mahkum edilmiş, bu arada Dört Yol'da (Erzin Dört Yol'a bağlı bucak merkezi) Celiloğullarından üç Maraşlı kardeş bu suçtan idam edilmiştir. (Mehmet Yusuf Özbaş'ın "Dava, 1920 Maraşlı – Fransız Harbi" adlı eserinin 301, 302. saifeleri.)

Vatanı uğruna bigünah olarak asılan Bahçe Müftüsü İsmail ile kardeşi Yusuf ve Kahramanmaraşlı Celiloğullarından üç kardeşi rahmetle analım. Nur içinde yatsınlar.

Adana olayları ve Bahçe Müftüsü ve Adana'nın en eski ailelerinden toplam kırk yedi Türk'ün asılması için "Türkiye Milli Kültür Vakfı tarih araştırması birinciliğini kazanan yazar Altan Deliorman'ın "Türlere Karşı Ermeni Komitecileri" adlı eserin 96. ve 97. sahifelerini aynen yazıyorum:

"Türk'ün Türk'ü Kırışı

Adana valisi olan Cemal Paşa (ki İttihat ve Terakki'nin üç paşasından biri olarak ün yapmıştır) gayet şiddetli tedbirler aldı. Fakat bu tedbirler isyan eden ve katliam yapan Ermeniler hakkında değil, kendilerini müdafaa zorunda kalan Türkler aleyhinde oldu.

Yalnız Adana şehrinde otuz Müslüman idam edildi. Cemal Paşa bununla da kalmadı, Erzin kasabasında on yedi Müslümanı daha astırdı. İdam olunan Müslümanlar arasında Adana'nın en eski ve zengin ailelerine mensup gençler de vardı. Türklerin müdeafasında gerçekleri göstermiş olan Bahçe Müftüsü de asılarak idam olundu.

Bütün bunlara karşı, Ermenilerden sadece bir tek kişi idam edildi.

Adana'ya gönderilen tahkik heyeti arasında Agop Rabikyan adındaki Ermeni milletvekili de bulunuyordu. Tahkikat tamamlanıp heyet döndüğü zaman işte bu Agop Rabikyan Efendi, yeni Dahiliye Vekili olmuş bulunan Talat Paşa'ya hadiselerin çıkarılmasında Ermeniler'in büyük tahriki bulunduğunu söylemiştir. Buna rağmen Talat Paşa tahkikat evrakını sıkı sıkıya inceledi ve en küçük hatası görülen Müslümanların asılmasını istedi. Piskopos Muşeg kaçmış, Bahçe Müftüsü memleketinde kalmıştı. Bu yüzden Muşeg canını kurtardı.

Fakat Müftü Talat Paşa'nın ısrarı ile idam hükmünü veren mahkeme kararıyla asıldı. Talat Paşa mahkemeye tesir etmekle kalmamış, Nazırlar (Bakanlar) Heyeti'nin de kararı tastik etmesi için büyük gayret harcamıştı. Şu ilahi adalete bakınız ki, canını ve namusunu korumak için nefsi müdafaa eden günahsızları astıran Cemal Paşa da onların asılması ve Ermenilerin tatmini için olmadık işlere kalkışan Talat Paşa da gurbet illerinde Ermeni komitacılarının kurşunlarıyla can vereceklerdir."

Adana iline bağlı Bahçe ilçesinde oturan Müftü Kamber Efendi'nin hayatta kalanları Candan soyadını taşırlar. Kamber Efendi'nin halen hayatta kalan son torunu Yusuf Candan'dır. Müftüzadelerden ünlü kişiler çıkmıştır. Ankara'da Doktor Operatör Yusuf Müftüoğlu, İslahiye'de Ziraat Mühendisi Kemal Müftüoğlu, Avukat Ali Müftüoğlu gibi. Müftüzadeler kız alıp vermek suretiyle Farsahlar ve Fettahlıoğulları ile akrabadırlar.

Bahçe İleri Gelenleri: Fettahlıoğulları

1865 Gavurdağı isyan bölgesinde Fırka-i İslahiyye'de sadakat gösteren Bulanık (Bahçe) ileri gelenleri Fettahlıoğullarıdır.

“Bulanık kazası iki nahiyeye münkasım (bölünmüş ayrılmış) olarak Bayazıdli ve diğeri Zülkadiriye’li” idi.¹

“Bulanık (Bahçe) kazası ayanı Ağca Bey ve biraderi Ahmet Bey (Küçükaliolu)’na sahiplendiler. Bu sebeple Ağca Bey ve kardeşi Ahmet Beyin idamları hakkında ferman sadır (haber) oldu. Meraş valisi Kalender Paşa (Bayazıtoğlu) memur (görevlendirildi) edildi. Kalender Paşa bazı mütealeata (düşünceler) binaen (dayanarak) bunları tutmakta ağır hareket etti. Nihayet Bulanık kazasında bulunan zevatin (kişilerin) aflarına iradei seniye çıktı. Fakat Kalender Paşa’nın ahvali (tutumu) bazılarınca beğenilmediğinden Padişaha söylendi. Vezareti kaldırılarak Ankara’ya ikamete (mecburi oturmak) emur oldu.”²

Fırka-i İslahiyye’ye 4000 taraftarıyla katılan Osman Paşa Kalender Paşa’nın torunu Müşir Süleyman Paşa’nın oğlu idi. Öteden beri her iki aile arasında günün politik şartlarına göre bir bağlantı bulunduğu yukarıdaki tarihi bilgilerden belli oluyordu. Fettahlıoğulları “Fettahlıoğlu Ağca Beyin hanımı Mursaloğullarından Rabia hatun”³ idi. Fırka-i İslahiyye’ye ilk bağlılık gösteren Mursaloğlu Mustafa Şevki Paşa olduğuna göre, bu akrabalık bağlarının da Fettahlıoğullarının Fırka-i İslahiyye’ye sadakat göstermelerinde yine bağlantı olması kuvvetle muhtemel gözükmektedir.

Aşireti uzun süre idare etmiş olan II. Ağca Beyin hanımı Mursallı kızı Rabia hatun Bahçe de bir köprü yaptırmış. Rabia hatuna İrbe hatun derlermiş. Bu köprü’nün adı halk arasında İrbe Köprü’sü diye bilinir.”⁴

Büyük ve Küçük Ağca Beylerin türbeleri Bahçe’ye girişte hemen yolun sağında ki mezarlıkta olup, bu türbeler

¹ Ahmet Cevdet Paşa, Tezahir, Yayınlayan Prof Cahit Baysın, s. 122

² Profesör Besim Atalay, aynı eser, s. 61

³ Şemseddin Mursaloğlu, aynı eser, s. 164

⁴ Aynı eser, aynı sahife.

zamanla harap olduğundan eski eserler kapsamına alınmış bulunmaktadır.

Ağca Bey’in isteği üzerine önce kardeşi Ahmet Bey sonra da kendisi idam edilmişlerdir. O günden beri katliamın yapıldığı yere “Kanlı Geçit” derler. Katliama sebep olan kişiler yüzünden de, halk arasında “kaypaklık ettin” denildiğinden burasının adı Kaypak olarak kalır. Halen Osmaniye’ye bağlı Kaypak ilçesidir. II. Ağca Bey Karayığıtoğulları’ndan Ayşe hanımla evleniyor. Evlatları; 1. Yusuf, 2. Duran, 3. Hanifi. Bugünkü Bahçe Belediye Başkanı Yaşar Fettahlıoğlu Hanifi Ağa’nın oğludur. Yusuf Ağa İslahiye de Moroğullarından birinci evliliğini Zalha hatunla, ikinci evliliğini de Çolaklı’dan Kalenderoğulları’ndan bir hatunla yapıyor. İslahiyyedeki ünlü ailesi ile dolaylı olarak bağlarımız vardır. Uzun zaman Adana İl Daimi Encümen Üyeliği ve Bahçe Belediye Başkanlığı yapan Hasan Çanga ile halen Hasanbeyli Belediye Başkanı Kazım Fettahlıoğlu ile Duran Bey’in torunu olup Kahramanmaraş olaylarında Kahramanmaraş valiliğinde bulunan Tahsin Soylu da Fettahlıoğullarının yetiştirdiği kişilerdir.

Fettahlıoğulları, Aksay, Soylu, Çanga gibi soyadları taşırlar. Ancak bu röportajı yaptığımız İskenderun Pamukbank Müdürü sayın Necati Fettahlıoğlu gibi ecdat soyadını değiştirmeden yaşatanlar da vardır.”⁵

Bahçe’ye gittiğimde ilk dikkatimi çeken Bahçe merkezinde yükselen sanat eseri minare oldu. Fettahlıoğlu soyundan gelme emekli memur Ali Aksay’dan cami hakkında bilgi rica ettim. Camiin dokuz yüz yıllık bir geçmişi olduğunu ve Selçuklular zamanından kalma olduğunu söyledi. Ancak minarenin ayakta kalmasına rağmen camii bölümünün tamamen yıkıldığını, camiin

⁵ İskenderin Pamukbank Müdürü sayın Necati Fettahlıoğlu ile yapılan röportaj. Doğumu, 1933.

ecdatları Ağca Bey tarafından 1200 hicri yılında yeniden inşa edildiğini gösteren kitabeyi camii çeşmesinin üzerine yerleştirdiklerini gördüm.

“Ailemizde, Ağca Aksay, Hasan Çanga ve Salih Bahçeli, milli mücadeledeki hizmetlerinden dolayı İstiklal Madalyası ile taltif edilmiş, İstiklal madalyası hamilidirler. Milli mücadeleyi müteakip Hasan Fettahlıoğlu Ankara’ya büyük önder Atatürk’ü ziyarete gittiklerinde, kendilerine Çankaya’ya nazire olarak Çanga soyadını vermişlerdir. (Necati Fettahlıoğlu ile yapılan röportajdan.)

Kahramanmaraş Türkoğlu ilçesine bağlı Beyoğlu kasabası Belediye Başkanı Mehmet İnce de Fettahlıoğullarındandır.

EK BÖLÜM: (21)

DELİKANLI AŞİRETİ

Ahmet Şahap Ünlü ile yapılan röportaj;

1944 İslahiyye doğumlu Ahmet Şahap Ünlü, Almanya Bon Frederik Vilhem Üniversitesi’nde ziraat tahsili yapan Yüksek Ziraat Mühendisi. Halen büyük bir işletmeciliğin genel müdürlüğünü yapmakta, babası 1950-1957 yılları arasında iki devre Demokrat Parti milletvekilliği yapmış merhum Selaheddin Ünlü Bey’dir. İslahiye şehir kulübünde karşılaştık. Delikanlı aşiretinin değerli genci beni çok ilgi ile karşıladı. Lazım gelen ikramdan sonra bana lüzumlu notları verdi.

İslahiyye’de Haydarkanlı (yeni adı Yalbaş) Gülükanlı (Yesemek), Melikanlı (Ortaklar), Karapınar, Çolaklar ve Ağlarobası köylerinde Delikanlı aşiretlerinin oturduklarını ve kısmen de İslahiyye’de bir kısım yine Delikanlı aşiretinin bulunduğu söyleyerek halen aşiret reisliğinin Haydarkanlı köyünde ikamet eden Şibu ailesinin şahsında olduğunu izahla Melikanlı köyünde oturan Ünlü ailesi (Soyadı Kanunundan önceki meşhur Emirşamoğulları) 1515 yılında Yavuz Sultan Selim’in Suriye seferinde Osmanlıya yardım etmiş bir kabiledir. Ünlü ailesi aslen Şam’dan gelmişlerdir. 1515 Mercidabık savaşından sonra Halep-Maraş arasındaki ova aşiretlerini idare etmek üzere boy beyi olarak Osmanlılarca görevlendirilmişlerdir.

İslahiyye’nin ilk aşiretleri ise Delikanlı ve Celikanlı aşiretleri olduğunu ifade ederek şu anda Delikanlı aşiretinin

en ileri gelenlerinin Köseibrahim- oğulları'ndan Mehmet Köse Yener olduğunu ilave ettiler.

Delikanlı aşireti Suriye'deki Okçu İzzettinli, Amiki aşiretleri ve Urfa'daki Milli aşireti ve Hatay'daki Mursaloğlu, Çirkinoğlu ile akrabalıkları olup bir devre Adalet Partisi milletvekilliği yapmış ve halen İslahiye Belediye başkanı Süleyman Ünlü de Emirşam-oğullarındandır.

Delikanlı aşiretinin en yaşlı hanımı 76 yaşındaki Ayşe hanım olup merhum Selahattin Ünlü Bey'in hanımıdır. İslahiye'de aşiretler hakkında en geniş bilgiye sahip olan bu muhterem hanımla görüşmek imkanını bulamadım.

“Delikanlı aşiretinin (1866-1882) tarihli bir vesikada toplam hane sayısı 619, nüfus sayısı 1836 müslimdir.”¹

¹ Doç Dr. Yusuf Halaçoğlu, aynı eser, s. 10

EK BÖLÜM: (22)

BOZDOĞANLAR

Kadirli ilçesinde oturan Bozdoğanlıları “Çukurova'ya göç eden İç'il'li teşekküllerinin başında Bozdoğanlar bulunuyordu. Çukurova'ya gelen Bozdoğanlar bir kısmı Adana yöresinde kaldı ki bunlara Kütük Bozdoğan denilir. Onlardan bir bölükte doğuya ilerleyerek Kadirli'nin güneyinde yurt tuttu.”¹

“Osmaniye'de on yedi adet Bozdoğan köyü vardır. Ayrıca Yumurtalık ve Karataş ilçelerinde bir çok Bozdoğanlı köyleri mevcuttur.”²

Menemenci oymak ve ailesi İç-il'lidir ve elimizdeki vesikalara göre Bozdoğanlara mensup bir obadır. Esasen gerek Bozdoğanlar ve gerekse Menemencilerin (ailenin aydın zümresi de dahil olmak üzere) Yörüklerle ait belli başlı yüz ve beden yapısı hususiyetlerini elan muhafaza ettikleri görülür.”³

Bozdoğanlı aşiretinin diğer bir adı da “Kerimoğlu”dur”⁴

XIII. yüzyıl sonlarına doğru tahminen 1770 yıllarında aşiretin reisi Yaşar Kemal'in meşhur “İnce

¹ Prof. Faruk Sümer, aynı eser, s. 196

² Bekir Sami Bayazıt, Bayazıtogluları tarihi, s. 15

³ Prof. Faruk Sümer, aynı eser, aynı sahife

⁴ Bekir Sami Bayazıt, aynı eser, aynı sahife.

Memet” isimli romanında adı geçen aşiret reisi Kerimoğlu”⁵ Abdi Beydir.

“Abdi Bey otoritesi ve sertliği ile temayüz etmiş”⁶ bir aşiret beyi idi. “Bayazıt’ın Süleyman Paşa’nın annesi ve Kalender Paşa’nın hatunu meşhur Bozdoğanlı Kara Hatun “Abdi Bey’in kız kardeşi ve Osman Bey’in kızıdır.”⁷

“Kerimoğulları Ceyhan kıyısındaki Bozdoğanların beyleridir.”⁸

Bozdoğanlıların öteden beri devlet ve millete sadık bir aşiret olduklarını görmekteyiz. Nitekim “1699 yıllarında Rakka’ya iskanları emredilen”⁹ bazı aşiretlerin Rakka’ya gitmeyerek “Niğde, Bor, Ereğli, Ürgüp, Ulukışla kazaları etrafında dolaşarak harman vakti ahalinin mallarını yağmalıyorlar, yol kesiyorlar ve insanları öldürüyorlardı.”¹⁰ Bu aşiretlerin “iskânı kabul etmeyip itaat etmemeleri halinde”¹¹ bazı cemaat ve aşiretlerin ve “Tarsus’ta bulunan Bozdoğanlı aşiretinden temin ve tertip edeceği askerlerle tecziyeleri”¹² isteniyordu.

Bozdoğanlı aşiretinin Kadirli yöresine yerleşip fonksiyoner duruma geçmezden evvel Tarsus’ta fonksiyoner bir oymak olduklarını görmekteyiz.

Bozdoğan aşiretinin kışlak yeri “Kars-ı Zülkadiriye kasabasının merkezi olan Kars-ı Zülkadiriye kasabası bir ma’mur kasaba iken harab olarak Pazar yeri denilir arazi

⁵ Bekir Sami Bayazıt, aynı eser, aynı sahife.

⁶ Bekir Sami Bayazıt, aynı eser, aynı sahife. (Avukat Niyazi Bozdoğan’ın ifadeleri)

⁷ Bekir Sami Bayazıt, aynı eser, aynı sahife.

⁸ Prof. Faruk Sümer, aynı eser, aynı sahife.

⁹ Doç. Dr. Yusuf Halaçoğlu, aynı eser, s. 47-48

¹⁰ Doç. Dr. Yusuf Halaçoğlu, aynı eser, aynı sahife.

¹¹ Doç. Dr. Yusuf Halaçoğlu, aynı eser, aynı sahife

¹² Doç. Dr. Yusuf Halaçoğlu, aynı eser, aynı sahife.

haliyeden (kendi kendine bırakılmış arazi) ibaret, (Kozan) kasabasına altı saatlik mesafede vaki müferrah bir mahaldir derunundan Savrun nehri ceryan eder (geçer). İş bu pazar yeri ile Cihan (Ceyhan) nehri arasındaki sahalar Bozdoğan aşiretinin kışlasıdır.”¹³ denilen geniş topraklar idi.

Derviş Paşa kumandasındaki Fırka-i İslahiyye’ye sadakat gösteren aşiretler arasında Bozdoğanlıları önemli rol oynarlar. “Bozdoğan aşireti pek çok yontma taştan haneler inşa ile güzel köyler yapmış oldukları ma’almemnuniyet istimal olundu memnuniyetle karşılandı”¹⁴ ve Kadirli kazasının ilk imarında diğer aşiret ve ailelere örnek olurlar.

“Çukurova’da yaşayan Yörükler arasında insana en yakın ve göreneği en geniş bir boydur.”¹⁵

“Yerleşmiş Bozdoğanlar içinde soyunu ve boyunu unutmamış olanlar yalnız Kadirli kazasında Bahçe, Sariahmetli, Aşağı Bozkıyı, Boyobası, Cıgıcık, Kesik, Keli isimleriyle anılan köylerde bulunur. Yüreğir ovasına yerleşmiş olanlara Kütük Bozdoğanlı, geri kalan bölüklere de yalnız Bozdoğanlı ismi verilir. Kütük Bozdoğanlılara bu isim verilmesinin sebebi; Eski çağlarda bütün obaların Başbey’i ve ulusu ile Bayrak Beyi’nin bu oymakta bulunmasından ileri geliyormuş.”¹⁶

Göçebe Bozdoğanlar yazın Aladağ’ın Demirkazık, Köşderesi, Bakırdağ yaylalarıyla birazı Binboğa, Nurhak gözlerinde, kışın ise yerleşmiş Bozdoğanlar arasında ve onların köylerine bağlı yazlıklar da kışlarlar.”¹⁷

¹³ Ahmet Cevdet Paşa, Tezakir, s. 117-118

¹⁴ Ahmet Cevdet Paşa, Tezakir, s. 204

¹⁵ Ali Rıza Yalman (Yalkın), Cenupta Türkmen Oymakları, s. 389

¹⁶ Ali Rıza Yalman (Yalkın), Cenupta Türkmen Oymakları, s. 390

¹⁷ Ali Rıza Yalman (Yalkın), Cenupta Türkmen Oymakları, s. 390

Bozdoğan aşiretinin “Delikanlıları ve kızları bir çok aşiret kızlarından ve delikanlılarından daha güzel ve yapıları sağlamdır. Bunların yüzleri yuvarlak, kaşları kalın ve köşeli, dudakları ince ve omuzları geniş, göğüsleri yoğun ve tümsektir. Bozdoğanlar çocuk canlısıdır. Obasından kimsesiz bile olsa bir çocuğu besleme almak kolay değildir. Bozdoğanlar bir bakıma birbirlerini sevmez görünürler amma bu görünüşe aldanmak doğru değildir. Bozdoğanlı da yetişen yiğit hiçbir aşirette yetişmez. Kendi aralarında kahramanlık destanlarını kendilerinden dinleyecek olursan onların ne kadar ünlü olduğunu hemen anlarsın.”¹⁸

Bozdoğanlı aşireti Güneydeki Türkmen aşiretleri arasında “Geleneğini en canlı olarak sürdüren”¹⁹ bir aşirettir.

Çeşitli baskı ve istilalar sonucu ve sosyo ekonomik sebeplerle Anadolu’da Türk egemenliğinin gerçekleşmesinde büyük rol oynayan bir çok Türkmen aile ve aşiretleri gibi Bozdoğan aşireti de ilk yerleşim yerleri olarak seçtikleri ve yurt edindikleri İç’il ve Silifke yörelerinden göçerek, Tarsus ve Çukurova’ya yerleştiklerini görmekteyiz. Ancak; Tarsus ve Çukurova, Ceyhan ve Kadirli-Yumurtalık aralarına yerleşen Bozdoğan Türkmen aşiretinin de çeşitli sebeplerle parçalanarak “Kütük Bozdoğanlılardan Kerimoğulları çıkarken, Karaisalı tarafına yerleşen ve Bozdoğanlı olduğu bilinen Menemenci aşireti bünyesinden de Menemencioğulları çıkmıştır.”²⁰

Çukurova’da aşiretler arasında çıkan kavgalarda Avşarlarla, Tecirli aşiretlerinin daima Bozdoğanlılarla çatışma halinde oldukları görülmektedir. Bu çatışmaların kökeni yaylak ve kışlaklardaki otlak anlaşmazlığından kaynaklandığı bir gerçek. Bozdoğan aşireti “19. yüz yıl

başlarında yukarı Çukurova’da Ceyhan nehrinin Kadirli tarafını iyice kendi tasarruflarına geçirerek kendilerince sınır kabul edilen nehir ve dağ vadilerine komşu aşiretlerle savaşlarını sürdürmüşlerdir. Örneğin yukarı Çukurova’da Ceyhan nehrinin Kadirli yakasına kaçırılan inek ve davar sürülerine ne devlet karışabilmekte ve ne de diğer aşiretler.”²¹

“Günümüzde Çukurova’nın her yanında rastlanan Bozdoğan aşireti mensupları, genellikle esmer tenli, geniş omuzlu, atletik yapılı, hırçın özellikli olup onların (soyunu, boyunu unutmamış) olanlar”²² olduklarını görmekteyiz. Halen Kadirli’de oturan Bozdoğan aşiretinin ileri gelen kişileri genellikle çiftçilikle uğraşmakta oldukları gibi içlerinde bir çok yüksek tahsil görmüşleri vardır. XI. Dönem C.H.P.’den milletvekili olan Kazım Bozdoğan’ın oğlu Avukat Niyazi Bozdoğan aşiret terbiyesini, gelenek ve göreneklerini sürdüren ve Kadirli’de sevilen ve sayılan bir şahsiyet olarak yaşamını sürdürmektedir.

1866 senesinde, Çukurova ve Cenup’ta Derviş Paşa iskânı diye bilinen ve büyük araştırmacı Cezmi Yurtsever’in yerinde olarak “reform” diye nitelendirdiği, aşiretlerin toprağa bağlılıkları ve yurt tutmazdan evvel Kerimoğlu ve Bozdoğanlı aşiretlerinin 1860 yılında nüfus ve hayvan varlıklarını gösterir cetvel aşağıdadır.

	<u>“Nüfusu</u>	<u>Koyunu</u>	<u>Keçisi</u>	<u>Sığırı</u>	<u>Devesi</u>
Kerimoğlu	2500 çadır	40000	4000	20000	20000
Bozdoğan	1400 çadır	40000	4000	20000	2000” ²³

¹⁸ Ali Rıza Yalman (Yalkın), Cenupta Türkmen Oymakları, s. 391-392

¹⁹ Cezmi Yurtsever, aynı eser, s. 98

²⁰ Cezmi Yurtsever, aynı eser, s. 99

²¹ Cezmi Yurtsever, aynı eser, s. 100

²² Cezmi Yurtsever, aynı eser, s. 101

²³ Prof. Faruk Sümer, aynı eser, s. 628

Bozdoğan aşireti de diğer Türkmen aşiret ve cemaatler gibi Orta Asya'dan gelerek Anadolu'ya göç ettiklerinde, çeşitli yerlere yerleşip yurt tutmuşlar ancak bu yurtları yazlık ve kışlak olduğundan göçebelik hayatını uzun yıllar sürdürmüşlerdir.

Bozdoğanlar'ın Anadolu'da yerleşik yerleri aşağıdadır.

“Bozdoğan: İçel sancağı, Gülnar kazası,

Bozdoğanlı: (İlçe sancağı) Adana eyaleti,

Bozdoğanlı: Sis sancağı (şimdiki Kozan) Kars-ı Meraş veya sancağı

Bozdoğanlı: (Şimdiki Kadirli) Silifke sancağı,

Bozdoğan Yörükleri: İçel (Elvanlı kazası) Tarsus sancağı, Aydın sancağı, Zağra-i eskihisar kazası, (Paşa sancağı, Kars-ı Zülkadiriye kazası (Kadirli) Kozan sancağı, Çukurova, Edirne kazası (Paşa sancağı) Bozdoğanlı cemaati, Kerimoğlu aşiretindedir. Konar göçer yörükani taifesindedirler.”²⁴

²⁴ Cevdet Türkay, aynı eser, s. 223, Cemaatler bölümü.

EK BÖLÜM: (23)

PAYAS AYANI KÜÇÜKALIOĞLULARI

“Küçükaliogluları XIII. Yüzyılın ikinci yarısından sonra, yüz yıl kadar Özerli'de (Payas) derebeylik eden bir ailenin adı. Kurucusu Küçük Ali'dir. Oğlu Halil Beydir. 1778'de ele geçirdiği gemilerle deniz yolunu kesti. Ayas limanı ve kalesini ele geçirdi. Mirliva ve Payas beyliğine (Mutasarrıf) yükseldi. Ölümü 1804. Oğlu Dede Bey 1816'da öldürüldü ve yanındakiler Antep'e sürüldü. Kardeşi Mustafa Bey (Paşa) İstanbul'a gönderildi. (Yıl 1860). Mustafa Bey'in oğlu Dede Bey Fırka-i İslahiyye tarafından teslim alınarak (1865) babasının yanına yollandı. Sonradan baba ve oğul Niş kasabasına sürüldüler. Sürgün sona erince Dede Bey Antakya'ya yerleşti.

Ailenin son ferdi olan Dedebeyoğlu Hakkı Özer (ölümü 1958) Kurtuluş Savaşında Payas'da Fransızlara karşı savaştı. Yüzbaşı Asım Bey'in Antakya baskınına (Mart 1920) ve (Ocak 1921) Derküş savaşına katıldı.”¹

“Küçük Ali Bey ve iki kardeşi bir rivayet, Diyarbakır Çermik, bir rivayette Hakkari'de bir Bey'in oğlu imişler. Üç kardeşten Küçük Ali Özeroğluları'nın yanına gelir. Diğer bir kardeşi Trablusşam'a, bir diğeri de Mısır'ın İskenderiye kazasına yerleşmiş.”²

¹ Meydan Larousse, cilt 7, s. 712

² Küçükaliogluları'ndan Tarsus Halk Kütüphanesi müdürü Seydi Mehmet Akkar'ın bana yazmış olduğu mektuptan.

Halil Bey'in ölümünden sonra Payas ve civarı oğlu Dede Bey'in eline geçiyor. "Dede Bey katı ve hatalı tutumu"³ yüzünden Payas hanedanından "İmam Beyler ile Belan Beyleri Payas'a baskı yapmaya başlamışlar."⁴

Dede Bey sonuçta "Bugünkü Vali Konağı karşısında Adana'da asılıyor."⁵ diğer "Küçükali- oğulları'nın erkek nesline bir katliam yapıyorlar."⁶ Sonradan Mıstık Paşa olacak çocuğu "bakır teştin"⁷ altında saklamak suretiyle katliamdan kurtarıyorlar. Çocuğu "baba dede dostu Beyazıtöğlü Süleyman Paşa'ya göndermeye karar vermişler. Sizin sayenizde neslimiz devam etmiş kardeşim Bekir Sami bey."⁸

Bayazıtöğlü Süleyman Paşa Padişah'tan af dileyerek çocuğun (Mıstık Paşa'nın) affını sağlıyor ve küçük Mıstık'ı okutmak için önce Selanik tarafına gönderiyor."⁹

Küçükaliöğlü Mıstık Paşa tahsilini tamamlayarak Payas'ı Mirmiran (Tuğgeneral) rütbesiyle yönetmeye başlıyor. Ancak Payas'ta ve çevresinde olaylar bir türlü durmuyor. Hacca giden kervanlar, Surre Alayları eskisi gibi eşkiya baskınından bir türlü kurtulamıyor.

³ Seydi Ahmet Akkar'ın mektubundan alınmıştır. Mektup bende mahfuzdur.

⁴ Seydi Ahmet Akkar'ın mektubundan alınmıştır.

⁵ Seydi Ahmet Akkar'ın mektubundan alınmıştır.

⁶ Seydi Ahmet Akkar'ın mektubundan alınmıştır.

⁷ Seydi Ahmet Akkar'ın mektubundan alınmıştır.

⁸ Sayın Seydi Ahmet burada yanılıya düşüyor. Küçükaliöğlü Mıstık Paşa'yı idamdan kurtaran Beyazıtöğlü Süleyman Paşa olmayıp Süleyman Paşa'nın babası, meşhur Beyazıtöğlü Kalender Paşa'dır. (Prof. Besim Atalay, Maraş Tarih ve Coğrafyası, Tarihi Cevdet C. 10, s. 304 ve Şemseddin Mursaloğlu, Büyük Reyhanlı Türkmen Aşireti, s. 74 adlı eserlere bakınız.)

⁹ Seydi Ahmet Akkar'ın mektubundan alınmıştır.

"Mıstık Paşa'nın 1- Kadir Bey, 2- Seydi Ahmet Bey, 3- Hamdi Bey, 4- İskender Bey, 5- Dede Bey adında beş erkek evladı varmış."¹⁰

Dede Bey kitabın ikinci bölümünde okuduğunuz meşhur Dede Bey olup Osmaniye'nin Güllü kasabasında Fırka-i İslahiyye'ye teslimden sonra kardeşleri 1- Hamdi, 2- Ahmet Seydi, 3- İskender, 4- Ahmet Bey ve diğer kardeşi Abdulkadir Bey"¹¹lerin Trablusşam'a sürülmeleri ile siyasi hayatları noktalanmış oluyordu.

Ancak atalarımızın deyiimiyle "Göl yeri ıssız kalmaz" sözcüğü ne kadar yerinde söylenmiş. Dede Bey'in oğlu Hakkı Bey'i Milli Mücadele sahnelerinde görüyoruz. Hatay mücadelesinde en ön saflardadır Hakkı Bey.

Hakkı Bey "İstiklal harbimiz esnasında Hatay bölgesinde bir çok başarılar göstermiş bir kahramandır. Topladığı kuvvetlerin başına geçen Hakkı Bey büyük bir cesaretle 13 Mart 1920 tarihinde Antakya'ya silahlı bir baskın yapan Yüzbaşı Asım'ın en yakın yardımcısı idi. Derekuş savaşlarında öncü kuvvetlerinin başında bulunuyordu. Aynı yıl iki rakip çeteyi malup etmiş, üzerine gelen Fransız kuvvetlerinin muhasarasından kurtulmasını bilmiştir. Bu mücadeleler esnasında bir ayağını kaybetmişti."¹² Hakkı Bey'i rahmetle analım.

Payas ayanı Küçükaliöğluları bugün Payas ve civarındaki binlerce dönüm topraklarını satmak suretiyle ellerinden çıkartmış durumdadırlar. Payas ve İskenderun'da oturan bir çok aileler vardır. Genellikle Akkar soyadını taşırlar.

¹⁰ Seydi Ahmet Akkar'ın mektubundan alınmıştır.

¹¹ Cezmi Yurtsever, aynı eser, s. 202

¹² Cezmi Yurtsever, aynı eser, s. 202

Önemli Not:

(Payas ayanı Küçükaliogluları, M. Hasan Şakir, Tez, İstanbul Üniversitesi Kitaplığı No 03633) okuyalım.

Kozanoğluları'nı ek bölüme sığdırmak çok güç. Bu güçlü derebeyler için (Kozanoğluları, Abdurrahman Münir Kozanoğlu) adlı eseri okuyunuz.

KAYNAKLAR

- 1-Ahmet Cevdet Paşa, Ma'ruzat, Yayına hazırlayan Dr. Yusuf Halaçoğlu, Çağrı Yayınları, Binbirdirek Meydanı Sokak, No 5/1 İstanbul.
- 2-Ahmet Cevdet Paşa, Tezâkir, Yayınlayan Prof. Cavit Baysın, Türk Tarih Kurumu Basınevi, 1986
- 3-Prof. Faruk Sümer, Oğuzlar – Türkmenler Tarihleri – Boy Teşkilatı- Destanları, İlavelerle 3. Baskı, Ana yayınları,
- 4-Ahmet Z. Özdemir, Avşarlar ve Dadaloğlu, Dayanışma Yayınları
- 5-Prof. Besim Atalay, Maraş Tarih ve Coğrafyası, Yeni harflerle yayına hazırlayan Avukat Mehmet Yusuf Özbaş, 1972
- 6- Cezmi Yurtsever, Çukurova Tarih Araştırmaları Serisi – 2 Ermeni Terör Merkezi Kilikya Kilisesi, Bayrak Yayıncılık Matbaacılık, İstanbul.
- 7-Şemseddin Mursaloğlu, Büyük Reyhanlı Türkmen Aşireti, 1984, İzmir.
- 8-İsmail Habib, Yurttan Yazılar, Cumhuriyet Matbaası, 1949, İstanbul.
- 9-Bekir Sami Bayazıt, Kahramanmaraş'ta Bayazıtogluları Tarih ve Albümü, 1974 Ankara
- 10 Selma Aktan, Adana İli Yakın Çevre Araştırmaları
- 11-Yaşar Kemal, İnce Memet, 6. Baskı
- 12-General Osman Tufan, Kilikya Doğu Bölgesinde Karekatlar Kozan Sancağı Kurtuluş Harekatları,
- 13-Feldmarşal Helmu Von Moltke, Türkiye Mektupları, Hayrullah Örs,

14-Dr. Yusuf Halaçoğlu, Fırka-i İslahiye ve Yapmış Olduğu İskân,

15-Mehmet Hocoğlu, Tarihte Ermeni Mezalimi ve Ermeniler Arşiv ve Vesikalarıyla, And Dağıtım, 1976 İstanbul,

16-M. Hasan Şakir, Payas Ayanı Küçükaliöğluları, Tez, İstanbul Üniversitesi Kitaplığı, No 03633,

17-Hüseyin Şahin, Karamort Hanı, Tez, İstanbul Üniversitesi Kitaplığı, No 8109,

18-Abdurrahman Münir Kozanoğlu, Kozanoğlu- ları, 1983 İstanbul,

19-Meydan Laurosse,

20-Yurt Ansiklopedisi Türkiye İl İl, Dünü, Bugünü, Yarını, Anadolu Yayınları,

21-Güney Ekspres Gazetesi, Kozanoğluları ek ilavesi,

22-1967 Maraş İl Yıllığı,

23-Milli Mücadelede Vilayetler ve Valiler

24- Mustafa Onar, Hacin Dosyası, Önder Basımevi, 1984 Adana,

25- Büyük Osmanlıca-Türkçe Lügat,

26-Halep Salnamesi, 1318 Halep,

27-Cevdet Türkay, Başbakanlık Arşiv ve Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğu'nda Oymak Aşiret ve Cemaatler, Tercüman Kaynak Eserler Dizisi,

28-Tayfur Sökmen, Hatay'ın Kurtuluşu İçin Harcanan Çabalar, Türk Tarih Kurumu yayınları, 1978 Ankara,

29-Princesse de Beljiojos, Anadolu ve Suriye'ye Ait Souvenir Voyage adlı eseri,

30-Ali Rıza Yalman (Yalkın), Cenupta Türkmen Oymakları, Kültür Bakanlığı yayınları, 1977 Ankara,

31-Doç Dr Yusuf Halaçoğlu, XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin İskânı,

32-Gaziantep Sabah Gazetesi,

33- Sicil-i Osmani, Beyazıt Kütüphanesi, III ve IV. Ciltler,

34-Hatay Fikir ve Sanat Dergisi,

35-Özel Aile Soy Kütükleri,

36-Av. Mehmet Yusuf Özbaş, Maraşlı Fransız Harbi (1920 Dava) adlı eser,

37-Cemil Cahit Güzelbey, Cenaneler, 1984 Gaziantep,

38-Cemal Paşa, Hatıralar, 1977 İstanbul.

UKDE KİTAPLIĞI
YAYINLANAN KİTAPLARIMIZ

1. Anılar ve İbretler / *Cemal Nar* (Mevcudu Yok)
2. Gönül Dostu / *Serdar Yakar* (Mevcudu Yok)
3. Kurtuluştan Bir Kesit / *Esmâ Yakar* (Mevcudu Yok)
4. Ruhların Parmakları / *Mehmet Alperen* (Mevcudu Yok)
5. Bu Sistemden İslama / *Cemal Nar* (Mevcudu Yok)
6. Sultan Vahdettin ve Mustafa Kemal Paşa Milli Mücadelede / *Mehmet Fatişoğlu* (Mevcudu Yok)
7. Sorgulanması Gereken Kavramlar / *Mehmet Sertpolat* (Mevcudu Yok)
8. Necip Fazıl ve Mücadelesi / *Serdar Yakar* (Mevcudu Yok)
9. İslamlaşma Bilinci / *Cemal Nar* (Mevcudu Yok)
10. Memleketime Dair / *Serdar Yakar* (Mevcudu Yok)
11. İslam Sancısı / *Cemal Nar* (Mevcudu Yok)
12. Delil ve Hikmetleriyle İslam Fıkhı / *Ramazan Pak* (Mevcudu Yok)
13. Hayatı ve Mücadelesi ile Hafız Ali Efendi / *Yıldırım Alkış-Serdar Yakar* (Mevcudu Yok)
14. Arş Gölgesi / *Cemal Nar* (Mevcudu Yok)
15. Tasavvufun Anahtarı / *Cemal Nar* (Mevcudu Yok)
16. Kahramanmaraş'ta Bayazitoğulları / *Bekir Sami Bayazıt* (Mevcudu Yok)
17. Güz Yağmurları / *Kadir Tanır* (Mevcudu Yok)
18. Betül'ün Günlüğü / *Elif Betül Yakar* (Mevcudu Yok)
19. Kurtuluşumuzun Manevi Mimarları / *Mehmet Alperen* (Mevcudu Yok)
20. Kurtuluşa Dair Üç Eser / *Serdar Yakar* (Mevcudu Yok)
21. Kısas-ı Eshab-ı Kehf / *Yaşar Alparslan* (Mevcudu Yok)
22. Bahçeci Hoca / *Ömer Kaya*
23. Kan Kırmızı Geceler / *M. Akif Baltutan*
24. Cahit Zarifoğlu / *Nazım Elmas*
25. Hac Yolunda Gördüklerimiz / *H. Rıdvan Bağrıaçık* (Mevcudu Yok)
26. Kabe Yolunda / *H. Rıdvan Bağrıaçık* (Mevcudu Yok)
27. Yüz Yaşın Sırrı / *Ömer Kaya*
28. Mısır'da Hüküm Süren Çerkez Sultanları / Tercüme: *Kemal Görücü* (Mevcudu Yok)

29. Yerel Yönetimlerde Alternatif Hizmet Sunma Yöntemleri Kahramanmaraş Belediyesi Örneği / *Serdar Yakar*
30. Mahalli Kelimeler Sözlüğü / *Ömer Kaya – Hacı Abdullah Kozan*
31. Tarihi, Kültürü ve Sosyal Yapısı İle Kahramanmaraş'ta Ceridoğulları / *Serdar Yakar – Ömer Kaya*
32. Kalbime Sığırdıramadıklarım / *Cuma Tahiroğlu*
33. Gül Medeniyeti Kurtlar Sofrasında / *Cuma Tahiroğlu*
34. Fıkıh Usulü / *Ramazan Pak*
35. Gönülümün Sesi / *Cuma Tahiroğlu*
36. Milli Hassasiyet ve Manevi Mesuliyet / *Cuma Tahiroğlu*
37. Alimin Önderliği / *Cemal Nar*
38. Münâcaât ve Na'tlar / *Yaşar Alparslan*
39. Tarihte Alcı - Tecirli (Beğdili – İlbeyli – Elbeyli) Türkmenleri Soykimlikleri / *Mehmet ADİL (ALCIOĞLU)*
40. Dulkadir Beyliği Araştırmaları I / *Hazırlayanlar: Yaşar ALPARSLAN, Mehmet KARATAŞ, Serdar YAKAR*
41. Heşt Bihişt –Kurtuluşun Yükselişe Osmanlı Tarihi- / *İdris-i Bitlisi. Hazırlayan: Mehmet KARATAŞ, Selim KAYA, Yaşar BAŞ*
42. Maraş Yollarında / *Hasan Reşit TANKUT*
43. İstiklâl Savaşında Maraş / *Hazırlayan: Yaşar ALPARSLAN – Serdar YAKAR*
44. Gül Medeniyeti Çölde Bir Pınardır / *Cuma TAHİROĞLU*
45. Maraş Tarihi ve Coğrafyası / *Besim ATALAY, Hazırlayanlar: İlyas GÖKHAN-Mehmet KARATAŞ*
46. Dulkadir Beyliği Araştırmaları II / *Hazırlayanlar: Yaşar ALPARSLAN, Mehmet KARATAŞ, Serdar YAKAR*

ARKA KAPAK YAZISI

Yıllar evveli bu eseri okumuştum. Bu eser bende heyecan yaratmıştı. Zira bu eser benim memleketim ile alâkalı idi. Bazı Dulkadire bağlı aşiretlerle ve bunların iskânı ile alâkalı idi.

Maraş'ın tarihini aydınlatıyordu. Aşiret karakter milletimin târihi seyrini veriyordu. Aşiret olmanın artı ve eksilerini ortaya koyuyordu. Yerleşimin ne mânaya geldiğini gösteriyordu. Yerleşmemenin de devlete, millete, aşirete nelere mal olacağını belirtiyordu.

Fakat bu eser biraz başka idi. Bu eser benim muttali' olduğum bir çok eserleri içine kattığı gibi yazarın aileden edindiği bilgileri, kendi müşâhedelerini, tesbitlerini içine katıyordu. Zira yazar, yörenin insanı idi. Bayazıtlı ailesindendi. Beydi. Bilgiliydi. Aileden gelme bir karakteri vardı. Merak arzu dahilinde kendini konuya vermişti. Çok iyi neticelere ulaşmıştı. Yörenin târihini aydınlatmıştı. Yörenin târihine bir çok konuda açıklık getirmişti.

Onsekiz yıl bir aradan sonra bu eseri yeniden neşrediyor olmanın mutluluğu ile okurlarımıza sunuyoruz.

Yazarına ve yayınlanmasına katkıda bulunanlara sonsuz teşekkürler..

Yaşar ALPARSLAN